

ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ АПН УКРАЇНИ

Виховання особистості у Пласті

Київ

ПП «Прспект - А»

2006

ББК 74.200
Ж42

Рекомендовано до друку Вченою радою
Інституту проблем виховання АПН України
(протокол № 12 від 29.12.2005 року)

Рецензенти:

О.М.Коберник – докт. пед. наук, професор;

М.М.Окаринський – канд. пед.наук.

Жданович Ю. М.

Виховання особистості у Пласті: [Монографія] /

Жданович Ю. М., Алексєєнко Т. Ф. – Київ: ПП «Проспект – А», 2006. – 262 с.: іл. – Бібліогр.:с.236-247.

ISBN 966-7600-03-3

У монографії вперше за результатами наукового дослідження представлено цілісну систему виховання особистості у молодіжній громадській організації Пласт. Розкрито виховний процес, його методологічні засади, теоретичні основи і особливості становлення й функціонування в сучасних умовах, структуру, принципи, зміст і пластову методику виховання особистості, зібрано основні терміни і поняття виховного процесу, їх дефініції. Обґрунтовано педагогічні умови особистісного зростання пластунів.

Рекомендовано науковцям, аспірантам, соціальним педагогам, організаторам дозвілля молоді та всім тим, хто цікавиться особливостями дитячого і молодіжного руху.

ББК 74.200+74.27(4УКР)

ISBN 966-7600-03-3

© Жданович Ю. М.; Алексєєнко Т. Ф.

© Інститут проблем виховання АПН
України

© “Дубова Кора”

ЗМІСТ

Вступ	4
РОЗДІЛ 1	
Історико-теоретичні основи виховного процесу у Пласті	6
1.1. Виховний процес як об'єкт наукового дослідження.....	7
1.2. Історичні передумови організації виховного процесу у Пласті	21
1.3. Теоретичні основи сучасного виховного процесу у Пласті	34
РОЗДІЛ 2	
Організаційно-педагогічні засади виховного процесу у Пласті	46
2.1. Структура і принципи виховного процесу у Пласті	47
2.2. Зміст виховного процесу у Пласті	66
2.3. Пластова методика виховання особистості	82
2.4. Діти і виховники у Пласті	106
2.5. Взаємодія Пласту з іншими соціальними інститутами ...	118
2.6. Ефективність виховного процесу у Пласті	126
Висновки	137
Додатки	140
Список використаної літератури	236
Словник термінів виховного процесу у Пласті	248

Проблема виховання дітей та молоді вимагає посиленої уваги до організації їх дозвілля, оскільки середовище, в якому перебуває дитина, є одним із провідних чинників виховного впливу на особистість.

Загалом організація дозвілля молоді є однією з проблем загальнодержавного масштабу. Зростання серед неповнолітніх злочинності, кількості наркоманів, ВІЛ-інфікованих, числа або спроб суїцидів актуалізує проблему залучення дітей та молоді до різноманітних дитячих і молодіжних організацій, орієнтованих на формування моральних цінностей, соціальної компетентності, активної життєвої позиції особистості, здорового способу життя.

Численні молодіжні організацій, які на сьогодні офіційно і неофіційно створені в Україні, пропонують підростаючим поколінням не тільки змістовне дозвілля, а й формують різні цінності, які нерідко створюють у них деформовані уявлення про цінності життя і суспільства та суперечать інтересам розбудови держави.

Сучасна молодіжна субкультура розвивається у просторі крайнощів – від наслідування кращих традицій і зразків української культури та історії до викличних і епатажних (в одязі, поведінці, способі життя, захопленнях). Така різновекторність соціальних зразків поведінки та сучасні тенденції і процеси, які відбуваються у дитячому і молодіжному середовищі, потребують їх дослідження і осмислення з метою визначення впливів на формування особистості, пошуку та вдосконалення таких виховних систем, які б відповідали завданням розбудови українського суспільства, творчого розвитку особистісного потенціалу.

Окрім того, посилення європейської ідентифікації молоді актуалізує потребу громадянського виховання, зокрема через участь у діяльності громадських організацій, орієнтованих на формування морально-етичних ідеалів, гуманістичного світогляду, соціальної активності й громадянської позиції особистості.

У цьому контексті найбільш виразною є Пласт – Національна скаутська організація України, яка була створена ще у 1911 році, і вже протягом 95 років підтверджує свою стабільність і ефективність. Організація, яка започатковувалась на засадах “великої гри” з роками сформувалася як виховна система для багатьох поколінь українців в Україні і поза її межами. Виховний процес у Пласті відбувається в органічному взаємозв’язку з потребами розвитку особистості і розвитку українського суспільства. Свідченням тому є і те, що в лавах організації сформувалися такі визначні державні і культурні діячі сучасності як композитор М.Колесса, письменниця Л.Храплива, генерал-хорунжий Р.Шухевич, Патріарх УГКЦ Л.Гузар, академік А.П’ясецький, д-р Б.Гудзяк та багато інших. Почесними пластунами є Президент України В.Ющенко, академік І.Юхновський, історик О.Субтельний та інші.

За рахунок чого досягається така ефективність? З цього приводу існує чимало міфів: одні вважають, що в результаті суворої дисципліни, другі – продукування у вихованні національної ідеї, треті – взагалі заперечують її

доцільність і знецінюють або применшують здобутки. За такими оцінками – суб'єктивний погляд на виховний потенціал організації.

Однак, кожне виховне явище потребує об'єктивної оцінки. Таку об'єктивність забезпечує науковий аналіз. З цією метою нами було здійснено наукове дослідження виховного процесу у Пласті.

Метою науково-дослідної роботи передбачалося виявлення, обґрунтування та експериментальна перевірка організаційно-педагогічних засад виховного процесу у Пласті як цілісної системи виховання особистості.

Методологічною основою такого дослідження було обрано системний підхід як у вивченні виховного процесу взагалі, так і його організаційно-педагогічних засад.

З метою вивчення виховного процесу і міри вихованості пластунів було використано такі методи, як лонгіюдне спостереження у різних видах діяльності, опитування, анкетування, тестування, бесіди з дітьми, батьками, вчителями та виховниками, різного характеру творчі завдання, аналіз продуктів дитячої субкультури, створення ситуацій морального вибору, рольові ігри, метод соціометрії. У своїй сукупності вони забезпечили комплексну цілісну оцінку, дозволили визначити рівні вихованості пластунів та скласти відповідні їм психолого-педагогічні характеристики. Застосовані діагностичні методики відповідали віковим можливостям учасників експерименту і умовам його проведення, отже забезпечили об'єктивність отриманих результатів.

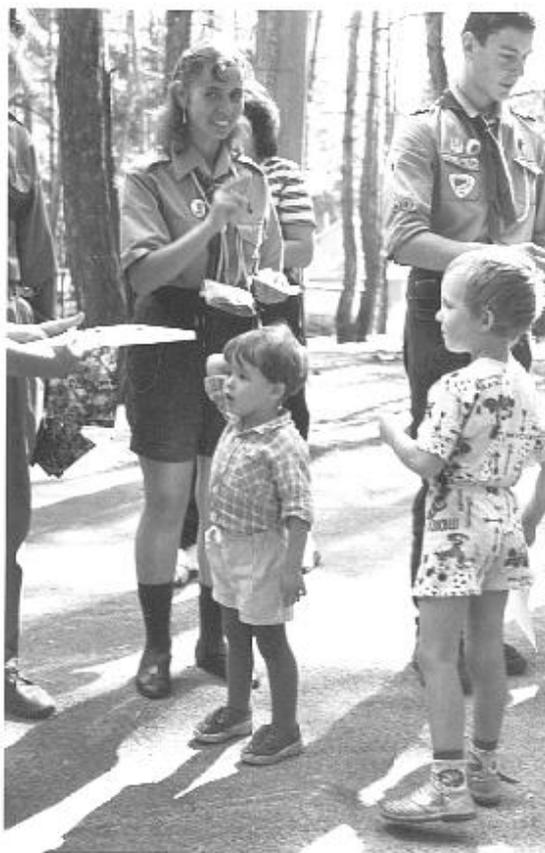
Завдяки цьому вперше було вивчено і обґрунтовано цілісний виховний процес і організаційну структуру організації не тільки в сучасних умовах її функціонування, а й у історичній ретроспективі, розкрито їх специфіку, проаналізовано комплексну методику виховання.

У роботі значна увага приділялася з'ясуванню, розкриттю, експериментальній перевірці та обґрунтуванню принципів, змісту, форм і методів організації виховного процесу, що ґрунтується на пластовій специфіці виховання.

За результатами проведеної науково-пошукової роботи вдалося зібрати велику кількість нової наукової інформації, зокрема про горизонтальні і вертикальні зв'язки всіх структурних компонентів організації Пласт, основні напрями та зміст роботи з вихованцями різних вікових груп, діючі програми для новаків і юнаків, особливості суб'єктної взаємодії учасників виховного процесу, а саме: між вихованцями і виховниками, між батьками й дітьми-пластунами, між організацією Пласт та іншими соціальними інститутами, а також основні терміни і поняття, які використовуються у виховному процесі. Ці та інші матеріали науково-експериментального пошуку ми пропонуємо нашим читачам і сподіваємось, що вони викличуть інтерес і будуть корисними у подальшому вивченні виховного потенціалу дитячих і молодіжних організацій.

Т.Ф.Алексєєнко, канд.пед.наук, ст.наук.співробітник

Ю.М.Жданович, канд.пед.наук

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У ПЛАСТІ

В основі кожного наукового дослідження лежить певна методологія, тобто “система принципів і способів організації і побудови практичної і теоретичної діяльності” [217, 365].

Методологічними засадами виховного процесу є ті чи інші філософські концепції, які пояснюють закономірності розвитку особистості й дозволяють зрозуміти, в чому суть її ціннісних орієнтацій. Методологія виховного процесу передбачає вивчення вибору цілей підготовки людини до життя, підходів до пізнання виховної діяльності, самого виховного процесу, методів педагогічних досліджень тощо. Теоретико-методологічні засади виховного процесу ґрунтуються на його основоположних ідеях, які відображаються в загальній і конкретній цілях виховання особистості, включають закономірності й принципи виховного процесу, систему ключових понять, узагальнення та пояснення сутності явищ виховного процесу.

1.1. Виховний процес як об'єкт наукового дослідження

Поняття “виховний процес” на сьогодні не має однозначного трактування. До визначення і розкриття сутності поняття “виховний процес” зверталися дослідники Т. Алексеєнко, І. Бех, Л. Байбородова, М. Болдирєв, Б. Бітінас, О. Киричук, О. Коберник, О. Кононко, І. Котова, Б. Ліхачов, А. Мудрик, М. Рожков, В. Селіванов, С. Смірнов та інші [2; 16; 18; 36; 79; 92; 112; 123; 136; 170; 183], в працях яких знаходимо різні тлумачення. Однак близькість їх позицій виявляється в тому, що вони акцентують увагу на взаємодії суб'єктів, специфікою якої є постановка нових виховних завдань, а результатом – зміна психологічних характеристик особистості.

Складність визначення виховного процесу обумовлена інтегрованістю змісту його ключових понять “виховання” і “процес”, які в науковій літературі мають різне тлумачення. У своєму дослідженні будемо виходити з розуміння того, що процес – це послідовна і неперервна зміна станів чи ступенів у розвитку якогось явища, або сукупність послідовних дій і моментів розвитку [217], а виховання – це створення умов для розвитку і саморозвитку особистості, її духовного збагачення і морального зростання. Таким чином, виховний процес можна розглядати як закономірну, послідовну зміну станів розвитку взаємодіючих суб'єктів [79, 3], а також як суб'єкт-суб'єктну взаємодію вихователів і вихованців з метою культивування самовдосконалення і здатності до самовиховання, яка включає в себе передачу теоретичних і практичних знань та духовних цінностей, спрямованих на формування особистості. Звідси випливає, що виховний процес – це реальна практика, в результаті якої змінюється стан вихованості особистості.

У науковій літературі зустрічається ототожнення виховного процесу з педагогічним. Так, на думку П. Каптерєва сутністю виховного процесу є педагогічний процес, який полягає у всебічному вдосконаленні особистості [74, 179]. Б. Ліхачов вважає педагогічний процес цілеспрямованою змістовно насиченою і організаційно оформленою взаємодією педагогічної діяльності дорослих і самозміни дитини в результаті активної життєдіяльності при ведучій і спрямовуючій ролі вихователів [112, 87].

Якщо зважати, що взаємодія вихователя і вихованця виявляється у двох основних формах – через педагогічні стосунки і педагогічне спілкування, то можна погодитися з таким трактуванням.

Загалом у теорії виховання часто зустрічається термінологічна невизначеність окремих понять. До них, зокрема, відносяться і такі терміни, як “процес виховання” і “виховний процес”.

У науковій літературі вони часто вживаються паралельно [25; 224 та ін.]. На цю обставину звернув увагу Б. Бітінас [18, 7], який справедливо зауважує, що термінологічне впорядкування є елементарною передумовою вирішення поставлених завдань. Дотримуючись цієї ж логіки, поділяємо позицію Б. Бітінаса, що “виховний процес – це реальна дійсність, процес виховання – теоретична абстракція, що існує тільки в уяві дослідників” [18, 12].

Виходячи з вищезазначеного, **виховний процес** розуміємо як такий, у якому органічно поєднуються змістова сторона, що характеризує сукупність виховних цілей, і процесуальна, що характеризує процес педагогічної взаємодії вихователя і вихованця. Завдяки такої педагогічної взаємодії утворюються нові виховні можливості, якими ні вихователь ні вихованець до того не володіли. Така педагогічна взаємодія передбачає організацію і функціонування системи виховної діяльності, спрямованої на реалізацію виховних цілей і набуття позитивного досвіду учасників виховного процесу [52, 60].

Одним із основних методологічних принципів вивчення виховного процесу є системний підхід. Він дозволяє виявити спільні системні властивості, системоутворюючі характеристики окремих елементів, які визначають внутрішню природу об’єкта, що вивчається, принципи його побудови і структуру.

Поняття “системного підходу” та “системи” використовуються в педагогічних дослідженнях Ю. Бабанського, Н. Бібік, А. Зотова, М. Таланчук, Ф. Тализіної, С. Толстоухової та ін. В цілому у науковій та педагогічній літературі зустрічаємо різні визначення поняття “система”. У філософських працях В. Афанасьєва, І. Блауберга, Н. Кузьміної “система” розглядається як цілісне утворення з такими якісними характеристиками, яких немає в окремих компонентах, з яких вона складається; як сукупність об’єктів, в результаті взаємодії яких з’являються нові інтегративні якості, що не властиві окремим компонентам системи [9, 18]. Подібне визначення дає і

М. Красовицький, зазначаючи, що цілісна система – це сукупність закономірно побудованих, динамічно пов'язаних компонентів, взаємодія яких породжує нову системну якість [160, 41]. Під системою також розглядають множину елементів, пов'язаних між собою, що знаходяться у певних відношеннях і утворюють певну цілісність, єдність [119, 139].

Визначальними для кожної системи є компоненти, структура (взаємне розміщення і взаємодія компонентів), функції та фактори, що об'єднують систему (інтегративні фактори) [183, 95]. Характерними ознаками є ієрархічність, підпорядкованість і диференційованість, цілісність, багатофакторність, неперервність, перспективність, комплексність, наступність.

Згідно принципу *ієрархічності* системи кожний етап виховного процесу є системою, в той час як по відношенню до всього процесу виховання він виступає лише елементом системи. Ієрархічність, підпорядкованість і диференційованість виховного процесу пов'язується із структурою мотиваційних характеристик особистості і розгорнутістю часової перспективи процесу досягнення.

Цілісність виховного процесу характеризує його завершеність і стійкість.

Багатофакторність визначає залежність результатів від багатьох різних, інколи навіть суперечливих факторів.

Неперервність виховного процесу полягає у постійному залученні особистості до процесу виховання та самовиховання протягом всього періоду її формування, розвитку та становлення.

Перспективність виховання передбачає орієнтацію на можливі рівні розвитку, формування особистості з урахуванням її майбутньої соціальної діяльності.

Комплексність виховного процесу полягає в тому, що якості особистості формуються не по черзі, а відбувається формування всіх якостей особистості одночасно.

Наступність виховання зумовлює послідовний зв'язок між новим і попереднім етапами досягнень, неперервність особистісного досвіду.

До **компонентів** виховного процесу відносяться змістовно-цільовий, організаційно-діяльнісний, емоційно-мотиваційний, контрольний-оцінний [183].

Змістовно-цільовий компонент виховного процесу включає в себе взаємопов'язані цілі виховання (загальну, індивідуальну і часткову, які в своїй основі пов'язані з виховним ідеалом), а також зміст навчально-виховної роботи, в якому ці цілі реалізуються. Будь-яка виховна ціль наповнюється певним змістом знань, умінь і навичок, ставлень до дійсності, а також мірою участі в творчості. Цей зміст конкретизується відповідно до конкретного індивіда, його віку і особливостей педагогічних умов. Реалізується зміст через мову, культуру, ціннісне ставлення до довкілля.

Організаційно-діяльнісний компонент виховного процесу характеризується організацією виховного середовища. Його суть полягає в управлінні виховною діяльністю, а також в організації безпосередньої взаємодії вихователів та вихованців. Змістом організаційно-діялісного компоненту є принципи виховання, засоби, форми і методи, які використовують вихователі для досягнення цілей виховання.

Емоційно-мотиваційний компонент виховного процесу характеризується емоційними відносинами між його суб'єктами, перш за все вихователями і вихованцями та вихованцями між собою, а також мотивами їхньої діяльності. Від мотивів діяльності суб'єктів виховного процесу багато в чому залежить результативність виховання. Основну роль відіграють мотиви вихованців, їх забезпечення та сформованість, розвиток соціально ціннісних і особистісно значущих мотивів. Суттєвими для результативності процесу виховання є мотиви вихователів (батьків, учителів, виховників) та характер емоційних відносин між ними і вихованцями.

Контрольно-оцінний компонент виховного процесу включає в себе контроль та оцінку вихователями діяльності вихованців, самооцінку вихованцями своїх успіхів і недоліків, самоконтроль та самооцінку вихователем своєї діяльності та її результатів, контроль за ходом виховного процесу й оцінку його результатів з боку суспільства в цілому. Оцінка діяльності вихованців є важливою для підведення підсумків роботи на певному етапі взаємодії та визначення рівня розвитку вихованців для розробки наступної програми діяльності.

Виховний процес можна розглядати лише у взаємодії із соціальним середовищем, оскільки ніяка система не може існувати поза середовищем, а виховання здійснюється у суспільстві, в його інтересах і у відповідності до його розвитку, отже, він є системою

соціальною. Також виховний процес є системою динамічною, оскільки розвивається і ускладнюється у відповідності до розвитку і вдосконалення суспільних відносин – відповідно розвитку суспільства змінюються цілі виховання.

Як соціальна система, виховний процес має свою **структуру**. Поняття структури виховного процесу залежить від структурного рівня. Структура аналізується на двох рівнях: на першому рівні – суб'єкти виховного процесу, на другому – їх взаємодія, яка і являє собою власне виховний процес [121]. Таким чином, структура виховного процесу на суб'єктному рівні розглядає суб'єкти виховного процесу, а на процесуальному рівні – взаємодію суб'єктів, що включає вищерозглянуті компоненти: змістовно-цільовий, організаційно-діяльнісний, емоційно-мотиваційний, контрольний-оціночний.

Отже, *суб'єктний рівень* це: вихованець, сім'я, школа, позашкільні заклади, культурно-просвітницькі заклади, дитячі й молодіжні організації, засоби масової інформації [183, 87-92].

Ми не будемо зупинятися на їх характеристиках, оскільки вони загальновідомі і це не передбачено логікою нашого дослідження. Основну увагу приділимо процесуальному рівню.

Процесуальний рівень виховного процесу включає виховні впливи, прийняття їх особистістю вихованця, самовиховання. При цьому проявляється взаємодія зовнішніх впливів, їх внутрішнього відображення і виникнення зворотної дії, а також самовиховання, тобто самостійного впливу особистості вихованця на себе. Така взаємодія забезпечується завдяки механізмам ідентифікації та інтеріоризації.

Ідентифікацію розглядаємо як процес неусвідомленого ототожнення особистістю себе з іншою людиною, групою чи зразком [123, 12], що призводить до наслідування дій і вчинків інших людей, їх переживань та присвоєння їхніх цінностей і установок [136, 41].

Інтеріоризацію розуміємо як процес перетворення зовнішніх, реальних дій з предметами на внутрішні, ідеальні дії, при цьому зовнішні фактори людської поведінки перетворюються в усталені внутрішні якості особистості [50, 148].

В цілому виховний процес виконує наступні **функції**: інформатизації, розвитку, формування ціннісних орієнтацій та соціалізації вихованців.

Функція *інформатизації* передбачає засвоєння знань про способи діяльності, природу, суспільство, взаємини між людьми, ставлення людей до природи і соціальних об'єктів [183, 84]. Засвоєння цих знань дитиною розпочинається в сім'ї через отримання різного роду інформації, продовжується в навчальних і позашкільних закладах, в контактах з різними людьми і джерелами інформації. Протягом життя людина безперервно отримує різноманітну необхідну для збагачення її знань інформацію через засоби масової інформації, культурно-освітні заклади тощо. Для виховного процесу функція інформатизації є однією з найважливіших.

Функція *розвитку* вихованця означає удосконалення його фізичних сил, духовних, моральних, інтелектуальних та соціальних якостей. Вона передбачає створення умов виховання таким чином, щоб забезпечити всебічний розвиток особистості. Саме про це П. Каптерев писав, що саморозвиткові організму необхідно надавати допомогу не випадкову, відірвану в часі і залежну від обставин, а постійну, систематичну і продуману. Так само турбота про вдосконалення особистості не повинна торкатися лише однієї якоїсь її грані, а охоплювати людину в цілому [74, 169].

Функцію *формування ціннісних орієнтацій* вихованців (установки, переконання, інтереси, прагнення, бажання, наміри тощо) щодо предметів і явищ навколишнього середовища Б. Бітінас, В. Селіванов інакше називають аксіологією або аксіологічною функцією [19, 89; 183, 85]. В перші роки життя дитини ця функція передбачає формування і вироблення в неї початкових установок, розумінь і понять; у старшому віці – формування переконань як орієнтирів у повсякденній практичній діяльності та у стосунках з людьми.

Функція *соціалізації* полягає в тому, що виховний процес спрямований на соціальне становлення особистості, засвоєння нею різних соціальних ролей, соціального досвіду, активне їх відтворення й розвиток індивідуальності. Тому в зміст цієї функції входить формування практичних вмінь та навичок різних видів діяльності, необхідних для життя з урахуванням індивідуальних потреб і можливостей.

Розглянемо ще одну характеристику системи, а саме **фактори**, що об'єднують компоненти виховного процесу в єдину систему. Найбільш значимими для виховного процесу є: діяльність держави, діяльність вихователів, діяльність вихованців, педагогічна наука та етнопедagogіка. Зупинимось конкретніше на кожній.

Діяльність держави є зовнішнім організаційним фактором, вона здійснює визначальний вплив на зміст виховання, визначає завдання виховання і стратегію їх вирішення, виробляє певну політику у сфері виховання і формує державну систему виховання, яка базується на відповідному виховному ідеалі й системі цінностей, забезпечує матеріально-технічні та фінансові умови для забезпечення виховних цілей у державних виховних закладах, через законодавчо-правову базу впливає на сім'ю, громадськість, засоби масової інформації, спрямовує їх виховний вплив на реалізацію загальної виховної мети.

Через *діяльність вихователів* доноситься зміст положень, які має засвоїти вихованець. Зміст визначається виховними цілями й завданнями, реалізується через форми і методи виховного процесу.

Інтегративним фактором виховного процесу є *діяльність вихованців*, їх прагнення і здатність до зміни та вдосконалення свого фізичного й духовного образу. Саме діяльність вихованців є причиною зміни і розвитку їх особистості. У виховному процесі особистість виступає активним суб'єктом виховання, отже, є підстави стверджувати, що він базується на суб'єкт-суб'єктній взаємодії.

Важливим інтегративним фактором виховного процесу в цілому є *педагогічна наука*, яка обумовлює весь комплекс педагогічних явищ, а також визначає сутність цих явищ. Із збільшенням значущості наукових знань в житті суспільства зростає роль і можливість педагогіки у визначенні загальної та часткових цілей виховання, у виявленні впливу на використання суб'єктами виховного процесу науково обґрунтованих форм, змісту і методів виховання [183, 98].

Етнопедagogіка дає можливість зберігати мову і традиції свого народу, національну культуру; забезпечувати виховний процес у відповідності з цілями виховання, що пов'язані з національним виховним ідеалом, використовуючи засоби, форми й методи виховання, які вироблені народом і передаються з покоління в покоління.

Основною одиницею виховного процесу є *виховна ситуація*, яка містить в собі всі компоненти цілісного процесу [18, 10]. Схематично виховну ситуацію можна представити наступним чином (схема 1.1).

Схема 1.1.

Схематичне зображення виховної ситуації

Основою виховної ситуації є виховна взаємодія між вихователем і вихованцем, яка визначається виховними цілями, характеризується відповідним до них змістом, принципами, формами та методами виховання, включає виховні впливи. Ефективність прийняття цих виховних впливів особистістю вихованця залежить як від способів виховання, через які реалізується зміст, так і умов, в яких відбувається взаємодія. При цьому певний вплив на вихованця має соціальне середовище. Внаслідок такої виховної взаємодії завдяки механізмам ідентифікації та інтеріоризації відбувається внутрішнє відображення зовнішніх виховних впливів, а також вплив особистості вихованця на себе, тобто самовиховання, що проявляється у поведінці і вчинках вихованця. Вихователь, спостерігаючи за зовнішніми проявами внутрішньої реакції вихованця та з'ясувавши мотивацію його

поведінки і вчинків, отримує зворотну інформацію про результат виховної взаємодії й робить висновок про поступ у вихованості особистості дитини.

Виходячи із вищезгаданого, виховний процес можна розглядати як взаємопов'язану послідовність розвиваючих виховних ситуацій, кожна з яких будується з урахуванням результативності попередньої [18, 12].

Якщо виходити з розуміння того, що всі дії учасників виховного процесу спрямовані на впорядкування різноманітних впливів на дитину з метою її виховання, то в результаті мають відбуватися як зміни в рівнях вихованості кожної дитини, так і зміни в характері стосунків між учасниками виховного процесу. В цьому плані важливо розглянути співвідношення понять “виховний процес” і “виховна система”.

Між ними прослідковується взаємозв'язок. З одного боку, в процесі постановки педагогічних цілей у виховній організації створюється і розвивається виховна система, з іншого – ця система виступає в якості головного фактору успішного вирішення виховних завдань. Отже, якщо виховний процес розглядати з позиції системного підходу, то поняття “розвиток виховної системи” і “виховний процес” ідентичні.

Виховна система – це складний комплекс компонентів, який у процесі свого функціонування забезпечує досягнення певних виховних цілей щодо кожної особистості й учасників виховного процесу в цілому. Під функціонуванням виховної системи розуміється взаємодія компонентів, реалізація внутрішніх зв'язків системи і її зовнішніх відношень з оточуючим середовищем [160, 43].

Вперше поняття “виховна система” ввела Л. Новікова. На її думку, наявність і розвиток виховної системи має важливе значення для реалізації виховної функції (організації, навчального закладу, іншого соціального інституту).

“З одного боку, вона – система психолого-педагогічна, з іншого – соціально-педагогічна, і впливає на дітей не тільки як педагогічний фактор (через педагогів, навчально-виховний процес, книжки), а й як фактор соціальний (через включеність у довір'я, через стосунки, які складаються між дітьми, педагогами, батьками; через психологічний клімат у колективі, який дозволяє об'єднати дітей і дорослих в рамках конкретного закладу (організації)” [75, 12].

На думку Л. Новікової, для створення умов ефективного розвитку духовно-ціннісних орієнтацій вихованців у організації необхідним є створення локальної (тобто властивої лише їй) виховної системи, яка має кілька обов'язкових моментів, а саме:

- наявність сформованих педагогічних цілей, які виходять із завдань соціального виховання і враховують актуальні потреби й цілі членів організації;

- сукупність ідей і програм по реалізації цілей виховної системи, до якої включається все більше і більше членів організації;

- впорядкованість побуту і життєдіяльності організації та інтеграція соціально-психологічних процесів у відповідності з її цілями;

- гуманістичний характер побуту, життєдіяльності, стосунків і керівництва в організації;

- керований розвиток організації у відповідності зі змінюваністю зовнішніх і внутрішніх умов, запитів її членства [123, 160].

Отже, виховний процес забезпечується завдяки створення доцільних організаційних і педагогічних умов, визначення його основних засад. Головні вихідні положення, на основі яких здійснюється педагогічний вплив на вихованців у процесі виховної взаємодії визначають **педагогічні засади виховного процесу**. Основоположними у цьому розумінні є цілі виховання, завдання і зміст виховання.

Цілі щодо кожної особистості розглядаються як завдання забезпечити розвиток інтересів, прагнень, задатків і здібностей, духовних потреб окремої особистості, відповідно рівня її розвитку. Ціль щодо вихованців у цілому складає загальну ціль виховання, що відображує в собі філософські, економічні, політичні, правові, моральні, естетичні, біологічні уявлення про досконалу людину і її призначення в житті суспільства [112, 33]. Загальна виховна ціль розглядається як виховний ідеал, який визначає систему виховання, її зміст, методи й форми [52, 24]. Як філософська категорія, ідеал означає уявлення про найвищу досконалість, яка, як взірець і найвища мета, визначає певний спосіб і характер дії людини. Певною мірою ідеал відображає корінні суспільні інтереси. Виховний ідеал, за визначенням Г. Ващенко, – це образ ідеальної людини, на який має орієнтуватися педагог, виховуючи молоде покоління [34, 41].

В умовах розбудови української держави Т. Алексєєнко, І. Бех, Е. Грішин, О. Кононко, М. Рудакевич та інші вчені метою виховання вбачають засвоєння підростаючим поколінням соціального досвіду та духовних надбань українського народу, високої культури міжнаціональних відносин, не залежно від етнічної приналежності й особистісних рис громадянина української держави, формування особистості як творця власної долі та власного життя, її моральності й соціальної компетентності [1; 171; 52, 128].

Гармонійне поєднання загальної і часткових цілей є важливою умовою розв'язання проблеми цілей у педагогіці. Виховні цілі являють собою систему конкретних цільових напрямків виховної діяльності, організація та ефективна реалізація яких забезпечує практичне досягнення результату формування, розвитку і становлення особистості.

Цілі досягаються шляхом реалізації *завдань виховання*. Згідно з Державною національною програмою “Освіта” (“Україна XXI століття”) основними завданнями виховної діяльності є:

- формування національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, бажання працювати задля держави, готовності її захищати;
- забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, жінки-матері, культури та історії свого народу;
- формування високої мовної культури, оволодіння українською мовою;
- прищеплення шанобливого ставлення до культури, звичаїв, традицій українців та представників інших національностей, які мешкають на території України;
- виховання духовної культури особистості, створення умов для вибору нею своєї світоглядної позиції;
- утвердження принципів вселюдської моралі: правди, справедливості, патріотизму, доброти, працелюбності та інших чеснот;
- формування творчої, працелюбної особистості, виховання цивілізованого господаря;
- забезпечення повноцінного фізичного розвитку дітей і молоді, охорони та зміцнення їх здоров'я;
- виховання поваги до Конституції України, чинного законодавства України, державної символіки;

- формування глибокого усвідомлення взаємозв'язку між ідеями свободи, правами людини та громадянською відповідальністю;
- розвиток індивідуальних здібностей і талантів молоді, забезпечення умов її самореалізації;
- формування у дітей і молоді уміння міжособистісного спілкування та підготовка їх до життя за ринкових відносин [40, 97].

Цілі виховання та завдання відображаються у *змісті виховання*, основними складовими частинами якого є моральне (в тому числі духовне, громадянське), розумове, фізичне, соціальне, трудове, естетичне та екологічне виховання.

Основні способи здійснення виховання являють собою **організаційні засади виховного процесу**. До них можна віднести принципи, що впливають із закономірностей ефективного виховного процесу; методи і форми його організації.

Під загальними закономірностями виховного процесу ми розуміємо ті суттєві внутрішні і зовнішні зв'язки, від яких залежить спрямованість процесу й успішність досягнення виховних цілей.

Аналіз робіт дослідників проблеми виховання [19; 40; 138; 224] дозволяє виділити ряд положень, які можна прийняти в якості закономірностей цього процесу:

- виховання дитини здійснюється тільки на основі активності самої дитини у її взаємодії з оточуючим соціальним середовищем. Активність дитини залежить від її мотивації до діяльності (суб'єкт-суб'єктна взаємодія, особистісно орієнтований підхід);
- єдності навчання і виховання у розвитку особистості (комплексний підхід);
- **цілісності виховних впливів (підпорядкованість єдиній меті, єдність виховання і самовиховання, забезпечення зв'язків між елементами виховної системи).**

Методологічною основою вищезазначених закономірностей є системний підхід. Окрім того, слід зазначити, що виділення тієї чи іншої закономірності обумовлюється як тенденціями розвитку суспільства, так і тенденціями розвитку педагогічної науки [170]. Тобто закономірності виховного процесу не є сталими. Для нашого дослідження ми визначаємо вищезгадані закономірності здійснення виховного процесу.

Закономірності процесу виховання зумовлюють *принципи виховання* – керівні положення, що визначають загальне спрямування виховного процесу, вимоги до змісту, методів і форм виховного впливу. Принципи виховання є узагальненою системою вимог, які охоплюють усі аспекти виховного процесу, спрямовують його на формування цілісної особистості, а отже, розкривають шляхи досягнення цілей виховання.

В організаційному аспекті виховні цілі реалізуються, ґрунтуючись на принципах виховання, через методи і форми виховання, організаційну структуру виховного процесу.

Методи виховання у виховному процесі – це способи взаємодії вихователів і вихованців, спрямованої на досягнення поставленої виховної мети і актуальних завдань виховання.

Форми виховання – це способи організації виховного процесу, які відображують внутрішні зв'язки його елементів і характеризують взаємодію вихователів і вихованців. Форми виховання забезпечують засвоєння змісту виховного процесу, тим самим реалізуючи цілі виховання.

Система виховання, як цілісна сукупність взаємозалежних і взаємодіючих елементів, має єдину *організаційну структуру* виховного процесу, що передбачає функціонування підсистем виховання в кожній сфері діяльності як частини єдиного цілого, що органічно доповнюють і розвивають одна одну, функціональна взаємодія яких спрямована на формування особистості.

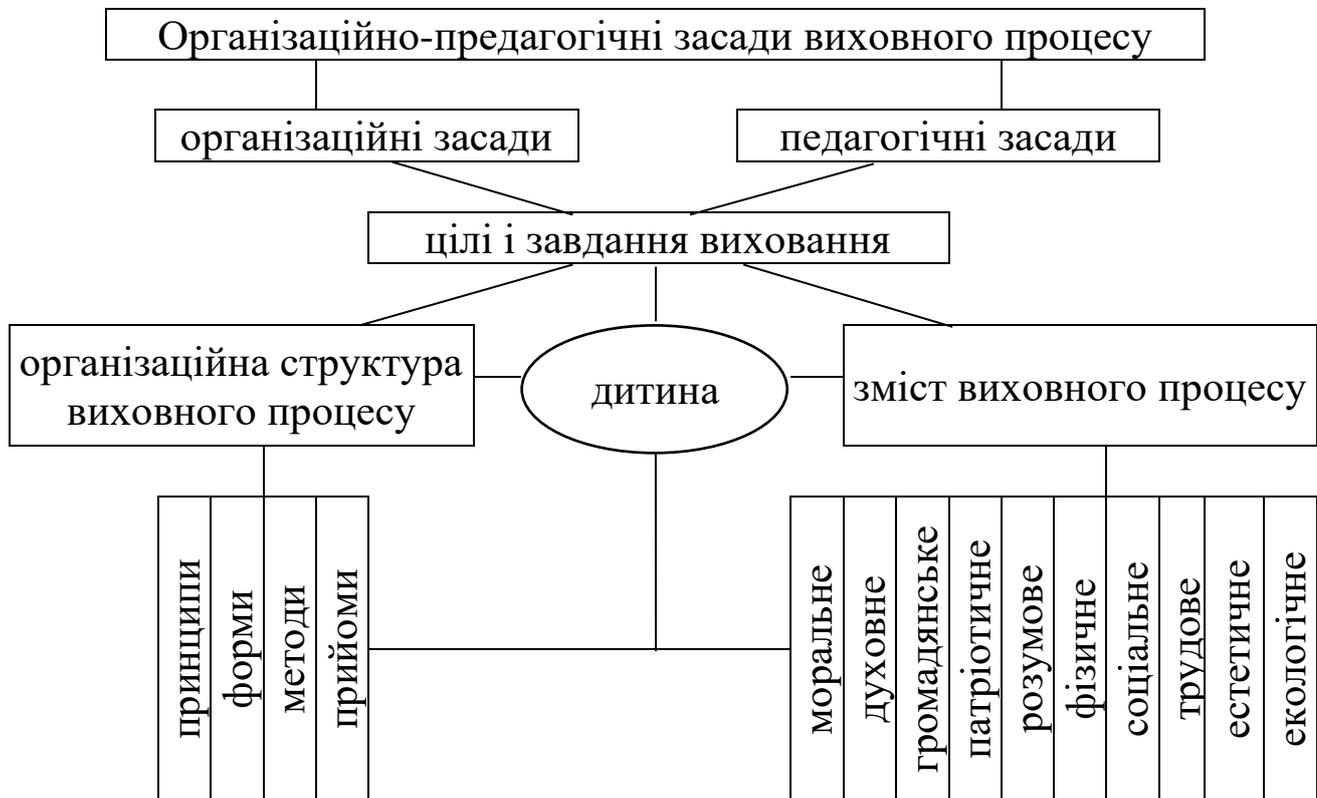
Таким чином, *організаційно-педагогічними засадами* виховного процесу є його організаційні й педагогічні засади. До *педагогічних засад* відносимо виховні цілі, завдання і зміст виховного процесу; до *організаційних засад* належать принципи виховання, що ґрунтуються на закономірностях виховного процесу, методи і форми його організації, структура виховного процесу.

Зв'язок організаційних і педагогічних компонентів виховного процесу представимо схематично (схема 1.2).

Така логіка дослідження виховного процесу є основоположною щодо нашого дослідження виховання особистості в Пласті. Вона здійснювалася на принципах історизму, об'єктивності, взаємозв'язку теорії і практики.

Схема 1.2.

Зв'язок організаційних і педагогічних компонентів виховного процесу

1.2. Історичні передумови організації виховного процесу у Пласті

Виникнення Пласту на початку ХХ ст. в Україні було обумовлене об'єктивними історичними, соціально-економічними та культурно-освітніми процесами. На формування, становлення і розвиток виховних засад організації впливали ряд історико-педагогічних факторів.

Об'єктивними були причини виникнення Пласту саме на Галичині, оскільки на території України, яка знаходилася під владою Росії, у ХІХ на початку ХХ ст. не було дозволу на українську школу та існування будь-якої політичної партії, а прояви культурного, суспільно-політичного життя українців переслідувалися і каралися владою [41]. У цей час на Галичині та Буковині, які перебували під Австрією в умовах демократично-конституційного устрою, українці мали можливість на прояви української культури, а також на політичне життя, якщо воно не суперечило політичним намірам Австрії.

Об'єктивно зумовленим було захоплення українською молоддю польською, німецькою та російською культурами, оскільки на території Галичини провідне значення мали польські, австрійські та російські впливи [41]. Тому актуальним завданням, яке ставили на той час українські педагоги-просвітителі, було, в першу чергу, вберегти українську молодь від антиукраїнських впливів, залучити їх до свідомого культурного і громадського життя, об'єднати у молодіжні та громадські рухи, що носили українське національне забарвлення.

Ідея національного виховання знаходить своє відображення в педагогічній думці (І. Бартошевський, Б. Грінченко, М. Драгоманов, О. Духнович, І. Ставровський, К. Ушинський та ін.). Найважливішими в них є положення про те, що школа має бути національною і вчити рідною мовою, а національне виховання має здійснюватись при тісній співпраці сім'ї, школи, церкви, громадськості з використанням кращих надбань національної та європейської педагогічної науки.

Так, головний зміст ідей К. Ушинського зводився до того, що кожен народ має право на свою національну школу, а в основі навчально-виховного процесу має лежати принцип народності. Вихована у національному дусі молодь, на думку педагога, є

запорукою розвитку “народної самосвідомості взагалі” [215, 101]. Виходячи з принципу народності, К. Ушинський вважав, що виховання має будуватися на національно-народній основі, розвивати розумові здібності дітей, щоб знання були пов’язані з життям і спрямовані на загальне благо. Педагог висуває принцип: “навчання, як засіб для виховання”. Найважливіше місце у навчанні К. Ушинський відводить рідній мові, яку вважає “духом народу”, “живим джерелом”, із якого б’є “всяка сила і всяка поезія” [213, 423].

Виховання, на думку К. Ушинського, має бути пронизане метою формування освіченої, високоморальної людини, патріота своєї Батьківщини, відданого своєму народові, людини гуманної, правдивої, дисциплінованої, з почуттям відповідальності, естетичним почуттям, твердою волею і характером. Усі ці якості він розглядав як сторони єдиного процесу виховання, котрі в цьому процесі переплітаються між собою, обумовлюють одна одну [215; 97].

Особливе місце у навчально-виховному процесі К. Ушинський відводив релігії [214, 264].

У працях відомого просвітителя І. Огієнка, присвячених виховній роботі, також вказується на необхідність виховання високої національної свідомості, поваги до моральних законів, любові до рідної мови, історії, культури та звичаїв свого народу [205].

Представник передової педагогічної думки на Закарпатті І. Ставровський основною метою виховання вважав підготовку патріота своєї батьківщини, а важливим фактором формування особистості вбачав фізичне виховання. Поєднуючи фізичне виховання з моральним, розумовим та естетичним, педагог намагався розробити методи виховання всебічно розвиненої особистості. Він підкреслював необхідність органічного зв’язку в розвитку тілесних та духовних сил дитини [199].

На необхідність рівномірного розвитку фізичних та інтелектуальних сил дитини вказував також О. Духнович. Цьому має підпорядковуватися зміст розумового, морального, фізичного і трудового виховання [59]. Головну роль у національному вихованні, на думку О. Духновича, мають здійснювати школа (учитель), сім’я (батьки), громада й церква. Тільки такий підхід до освіти й виховання молодого покоління зможе забезпечити надійні основи розвитку нації [59, 59-65]. Головною метою вихованого процесу, на думку педагога, є виховання гуманізму та патріотизму. Одне з провідних місць

педагог відводив праці, без якої неможливе формування високоморальної людини.

Галицький педагог і вчений С. Томашівський вважав, що любов до своєї землі, мови й культури, без ненависті до інших культур та мов, готовність до самопожертви у боротьбі з ворогами українського народу потрібно виховувати з дитячого віку. При цьому він наголошував на ролі національного виховання для розвитку української нації та досягнення нею державної самостійності [211, 7].

На думку Г. Ващенка, національне самовизначення і самосвідомість формуються на основі віри в свободу і національні ідеали [34, 99]. Педагог розробив проект системи освіти в самостійній Україні, сформулював національний ідеал, окреслив шляхи його втілення в життя, враховуючи духовність українського народу, його психологічні особливості. Він показав, що виховання має національний характер і є історично зумовленим.

Національний виховний ідеал Г. Ващенко сформулював і обґрунтував, як “Службу Богові і Батьківщині”. При цьому педагог наголошує, що завдання служити Батьківщині має усвідомлюватися як особистий обов’язок перед нею. Педагог підкреслює, що мораль – це усвідомлення норм поведінки, або обов’язків людини щодо Бога, людей, самого себе, природи та виконання цих обов’язків за допомогою вольових зусиль. Власні вчинки та вчинки інших призводять до морального вдоволення чи незадоволення, що виявляється на чуттєвому рівні. Тому свідомий, вольовий і чуттєвий елементи моралі міцно з’єднанні між собою [34].

Концепцію національного виховання, актуальність якої не зменшилася і в наш час, розробила С. Русова. Вона стверджувала, що міць нації саме у збереженні й використанні глибоких національних скарбів [178, 87]. На думку просвітельки, система виховання має забезпечувати підготовку нового покоління, палких патріотів, відданим інтересам народу, здатних підняти народ з культурної відсталості до рівня цивілізованої нації. А ґрунтом у справі зміцнення моральних сил дітей і оновлення відродженої душі народу має стати саме національне виховання [177, 87]. Велику увагу С. Русова приділяла грі, орієнтуючись на дітей дошкільного віку, тим самим підкреслюючи необхідність у виховному процесі спиратися на провідні види діяльності дитини, відповідно до її вікових потреб.

Педагоги підкреслювали важливість у вихованні особистого прикладу виховника, оскільки “юна людина, що бачить у старшого, а особливо в батька або вихователя свого, то й наслідує” [59, 23]. Також вважали обов’язковим врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей, справедливе й гуманне ставлення до підростаючої особистості з боку вихователів і батьків, що підвищує ефективність виховання [171; 199]. Важлива роль надавалася самовихованню, оскільки задатки людини, як у навчанні, так і у вихованні, можуть саморозвиватися, для цього педагог повинен постійно їх збуджувати, щоб “вихованець самовільно в добродієності вдосконалювався” [59, 8].

Педагоги розуміли, що велику роль у процесі формування особистості можуть відіграти дитячі та юнацькі організації. На це звертали увагу Г. Ващенко, М. Драгоманов, І. Огієнко, С. Русова та інші [33; 58, 453; 120; 176]. Оскільки воля і незалежність мусять зростати разом зі свідомістю, а цю свідомість найкраще виробляє соціальний осередок, то у формуванні моральності й духовності найбільшу силу має виховання в організованому товаристві [176, 146].

Ідея національного виховання пропагувалася через педагогічну пресу. На сторінках таких українських педагогічних часописів як “Газета школьна”, “Учитель”, “Школьна часопись”, “Діло”, “Наша школа” поширюються думки, що українське населення Галичини також має право на свою національну школу, яка вчитиме дітей українською мовою і виховуватиме в національному дусі, що головним критерієм у національному вихованні молоді мають бути мова, історія, традиції, звичаї, віра.

Важливу роль у формуванні політичної свідомості українців Галичини відіграли такі національні культурно-просвітницькі та суспільно-політичні товариства як “Просвіта”, створена 8 грудня 1868 року, “Літературне товариство ім. Т. Шевченка” (1873), “Руське педагогічне товариство” (1881), “Товариство руських жінок” (1884), а також громадсько-політична організація “Народна Рада” (1885) [41; 108, 102].

Таким чином, завдяки старанням українських педагогів, часописам, культурно-просвітницьким та суспільно-політичним товариствам наприкінці ХІХ ст. частина українського громадянства Галичини почала усвідомлювати своє важливе завдання щодо національної освіти та виховання молоді в національному дусі. Тому

назріла гостра проблема по створенню таких молодіжних виховних організацій, які б здійснювали національне, військово-патріотичне, фізичне, естетичне, професійне та трудове виховання молоді.

Орієнтиром у створенні української молодіжної організації такого спрямування став скаутський рух, який набуває розвитку в Англії на початку ХХ ст. Його засновником був англійський генерал, лорд Бейден-Пауелл оф Гілвел. Провівши перший скаутський табір у 1907 році, Бейден-Пауелл написав книжку “Скаутинг для хлопців”, яка вийшла 1908 року й фактично стала початком, теоретичною основою скаутського руху, що швидко почав поширюватися і охопив молодь усього світу [14; 109; 179].

Скаутинг являв собою систему виховання, що мала власну структуру, принципи, форми і методи виховання [14; 55; 179]. Головним змістом скаутських занять були мандрівництво і таборування, під час яких юнаки вчилися виживати у найскладніших умовах [14; 179].

Розвиток скаутингу відбувався в час загальних політичних та соціально-економічних змін. Кожна нація прагнула пристосувати скаутські ідеї до своїх потреб, надаючи їм нових теоретичних та організаційних форм і напрямків. У цей час у країнах Європи посилюється мілітаризація внутрішнього життя та міжнародних відносин. Наближається перша світова війна. Військові кола починають надавати великого значення скаутському руху. Це призводить до того, що дуже скоро у країнах Європи та США скаутинг стає мілітаризованою організацією [179, 22-23].

Через три роки після заснування в Англії, хвиля скаутського руху докотилася до України. Перші спроби створення Пласту на Галичині в умовах назрівання першої світової війни носили також військовий характер, оскільки була гостра потреба у військовому вишколі молоді. До того ж, оскільки українці протягом століть прагнули до єдності українських земель та державної самостійності, то основною метою для української нації було виховання нової генерації: національно свідомих, фізично здорових, позбавлених рабської психології національної неповноцінності та готових до боротьби за волю України громадян [57, 8].

Тому перший пластовий гурток, створений у Львові восени 1911 року студентом Львівської Політехніки І. Чмолою на основі скаутської системи виховання через життя в природі, мав військовий характер. До

цього гуртка входили учні Академічної гімназії, Головної державної семінарії, Торговельної школи, жіночої семінарії Українського педагогічного товариства, семінарії сс. Василянок та студенти університету [179, 60]. На перших організаційних зборах І. Чмола представив працю Пласту в Англії, вказавши на необхідність такої організації в Україні. “Наш Пласт не має бути забавкою, а з нього має зродитися наше рідне, українське військо...” [55, 11]. Дещо пізніше сучасники назвали гурток І. Чмоли “Першим тайним військовим гуртком “Пласт” [55]. Ця пластова організація проіснувала близько року – до осені 1912 р. і передала свій досвід Комітетові академічної молоді та січовій організації.

Особливо серйозної уваги на початок ХХ ст. вимагало питання фізичного виховання. Незважаючи на те, що Рада шкільна Краєва з 1871 року запровадила уроки фізичного виховання у школах, це розпорядження через відсутність підготовлених учителів фізичного виховання, навчально-матеріальної бази, методичної літератури не виконувалося не лише в українських школах, а й у більшості польських.

Відсутність фізичного виховання, шкідливий вплив алкоголю, тютюну, важкої фізичної праці, недоїдання призводили до різних хвороб та смертності, що становила в середньому 55 тисяч чоловік щороку [68, 14], значний відсоток смертності складали діти і підлітки. Тому другий пластовий гурток, який виник приблизно в той же час, мав більш фізичний аспект виховання, що було свідченням переосмислення значення і ролі спорту й фізичної культури в житті людини. Організатором другого осередку у Львові став П. Франко – син Великого Каменяра, який на той час був учителем. У грудні 1911 року він створив таємний гурток при Академічній гімназії, до якого увійшли учні старших класів. У своїй праці він, як і І. Чмола, опирався на підручник Бейден-Пауелла, а також на його переклад польським автором А. Мялковським. У березні 1912 р. цей гурток переріс у досить широку пластову організацію, яка діяла до самої війни й нараховувала до 120 членів. На початку квітня 1912 р. П. Франко створив ще один такий гурток при жіночій семінарії Українського педагогічного товариства, провід якого згодом передав учителям. На відміну від гуртка І. Чмоли, у своїй діяльності П. Франко, як уже зазначалося, робив ухил на фізичний розвиток гуртківців.

Найбільше значення мала діяльність третього осередку, який виник в Українській академічній гімназії у Львові. Його організатором і керівником був О. Тисовський. Після здобуття докторату 1909 р. та здачі іспиту він почав через два роки викладати в Українській академічній гімназії у Львові й зацікавився питаннями методики виховання молоді. У 1911 році на сторінках журналів “Діло”, “Наша школа” та ін. було вміщено ряд статей О. Тисовського, де піддавались гострій критиці “формалістичні методи навчання”. Їх лейтмотив – “школа вчить, але не виховує” – знайшов широкий резонанс серед громадськості та учителів [179, 62]. В дискусії також брали участь проф. М. Грушевський, проф. І. Боберський, проф. В. Панейко [109, 15].

Поставивши за мету всебічний розвиток особистості, виховання національно свідомих громадян, використовуючи принципи скаутингу, О.Тисовський, за згодою дирекції гімназії, створює організацію Пласт, до якої входили учні гімназії від 13 років.

У пластовій методиці виховання О. Тисовським було втілено ідеї видатних педагогів-просвітителів І. Бартошевського, А. Вахнянина, Б. Грінченка, О. Духновича, М. Драгоманова, І. Огієнка, С. Русової, І. Ставровського, К. Ушинського та інших видатних педагогів того часу.

О. Тисовський розумів, що основним чинником виховання доброго громадянства є не лише гарна фізична чи військова підготовка, а виховання перш за все моральних якостей особистості, людської гідності, особистої честі, вміння ставити добро своєї національної спільноти вище особистого, а також всебічна підготовленість до різних життєвих обставин [209; 210]. Тому система виховання, створена О. Тисовським на основі скаутингу, ґрунтувалася на ідеях тогочасної української педагогічної думки, способі життя українського козацтва, містила елементи народної педагогіки та здійснювала моральне, естетичне, релігійне, трудове, фізичне, професійне, військово-патріотичне та національне виховання молоді.

Історична спадщина княжих часів і козащини стала важливим ідейним джерелом Пласту. Пластуни вважали себе модерним лицарським товариством і все своє життя прагнули побудувати за козацькими законами.

Бажання наслідувати козацькі традиції втілювалося і у назві організації. Оскільки в англійській мові назва “Scouting” походить від особливих військових відділів розвідувачів, то в кожній країні організацію, основу на зразок скаутської, називали по-своєму, щоб краще відобразити свої особливі прикмети і не завжди ті самі завдання. Так, наприклад, німецькі скаути називали себе “пфадфіндерами”, польські – “гарцежами” тощо. Назва “пластун” походить з часів козацтва. “Пластунами” спочатку називали запорожців, які виходили на риболовлю і на полювання. Пізніше, в чорноморсько-кубанському війську, так звали козаків, які чатували на ворога і мали непомітно вистежувати його підхід у степовій, чорноморській, чи гірській кавказькій місцевості. Тому назва “пластун” позначала ті якості і вміння (знання природи, швидкий розум, силу волі, загартування тіла тощо), які мали характеризувати українського скаута [109, 16].

Днем народження Українського Пласту вважається 12 квітня 1912 року, коли після вдалого іспиту 40 активних членів гуртка О. Тисовського склали першу присягу українських пластунів.

Протягом 1912-1913 років Пласт у гімназії розвивається. О. Тисовський розробляє і практикує різні методи і форми роботи, які стають основою пластової методики виховання. Водночас О. Тисовський пише багато статей про скаутинг, які вміщує в часопис “Наша школа” та інші.

У цей час Пласт починає співпрацювати із “Соколом – Батько”, однією з найбільших молодіжних організацій Галичини. Чималий досвід роботи та достатня матеріальна база “Сокола-Батька” неабияк сприяли розвитку пластових осередків, якими, як правило, були звичайні шкільні організації або секції при товаристві “Сокіл”. До них, в основному, входила молодь середніх шкіл, а засновниками та керівниками були вчителі.

Щоб надати цілеспрямованого і систематизованого характеру розвитку й поширенню Пласту, завдяки зусиллям П. Франка, пластові осередки Львова налагоджують контакти з такими ж провінційними осередками. За його ініціативою 6 квітня 1913 р. у Львові відбувається 3’їзд пластових впорядників, який вніс певну однотайність у розвиток пластового руху. На 3’їзді були прийняті Статут, план діяльності Пласту, складені О. Тисовським, та вимоги до трьох

пластових проб, пластовий впоряд і проект однострою англійського зразка, вироблений П. Франком [185, 14]. 1914 року відбулась перереєстрація пластових осередків, вперше розпочато розподіл всього терену Галичини на 11 пластових округ, налагоджено видавництво власних друкованих органів, які переважно редагував П. Франко, розпочато підготовку до державної реєстрації Статуту Пласту [185, 15].

У 1915 р. активно створюються також дівочі пластові гуртки [209, 7,129]. Аналогічно до назви “юнаки” хлопців вихованки дівочих пластових гуртків стали називатися “юначками”.

За роки першої світової війни та визвольних змагань Пласт не мав можливості активного розвитку, оскільки більшість пластунів стали добровольцями УСС та УГА і знаходилися у вирі боротьби за українську державу. Лише по закінченню військових дій з 1920 року Пласт знову набуває розвитку.

З метою кращого налагодження діяльності Пласту 24 квітня 1923 р. на з'їзді у Львові створено Улад Старшого Пластунства (УСП). До нього увійшли вихованці Пласту, які “вирішили продовжувати своє пластування і допомагати в організаційній та виховній пластовій праці”, а також могли входити особи старші 18 років, які зобов'язувалися виконувати відповідні обов'язки [209, 5]. На відміну від англійських “олд-скаутів” чи “ровер-скаутів”, українські старші пластуни не просто сприяли вихованню підростаючого покоління, але самі належали до Пласту. Приналежність до організації зобов'язувала виховника самому мати ті найкращі риси, які він хотів бачити у вихованців, що сприяло більш ефективному вихованню молоді, оскільки виховник завжди є авторитетом і прикладом для наслідування.

На початку 20-х років Пласт набув такої популярності що до нього почали проситися діти молодшого шкільного віку. Тому об'єктивно назріла потреба створення всередині Пласту такого уладу, що об'єднував би дітей, яким ще не виповнилося 13 років. Заснування у 1924 році під проводом С. Сидорович Уладу Пластунів Новаків (УПН), до якого увійшли діти віком від 8 років, було обумовлене розумінням того, що виховання з наймолодшого віку формує міцний фундамент українства загалом і Пласту зокрема.

Спочатку улад мав назву Улад Нівиків. Він об'єднував у своїх рядах “вовченят” (хлопчиків) та “лисичок” (дівчаток), які гуртувалися в гуртки [165, 15; 109, 49]. Їхню працю спрямовували пластуни-юнаки, які пройшли відповідний вишкіл [185, 27]. Головною метою цього уладу була моральна та фізична підготовка дітей 8-13 років, які готувалися до вступу у Пласт.

У жовтні 1924 р. було видано Правильник, яким визначалася структура та зміст діяльності Уладу Нівиків. У лютому 1928 р. відбувся I З'їзд УПН, який вніс остаточні корективи у організаційне оформлення уладу. Після З'їзду видано новий Правильник, за яким визначався зміст всієї діяльності УПН. Суттєвим для подальшого розвитку уладу стало рішення З'їзду, зафіксоване як одне з положень Правильника, що впорядниками нівиків могли бути тільки старші пластуни. Для цього лише у Львові було призначено 24 особи, з яких майже всі були студентами та вчителями [122, 6]. Коли з наймолодшими у Пласті почали займатись дорослі, виховання стало більш ефективним, оскільки вони були добрим зразком та авторитетом для дітей, краще розумілися в дитячій психології.

За час свого існування, Улад Нівиків зазнав найбільших змін. У 1941 році він перетворюється у Плем'я Новаків, а з 1945 року має назву Улад Пластових Новаків і Новачок. За весь час існування уладу новаки не вважалися “справжніми пластунами”, а лише такими, що готуються ними стати. І тільки з 1993 року їх визнано рівноправними членами Пласту. Ця вікова категорія набула назви Улад Пластунів Новаків і Пластунок Новачок [81, 2.11–2.13; 84], чинну й на даний час. Вікові межі з часу заснування також змінилися. Спочатку новацький вік обмежувався 8-13 роками, пізніше 7-12 [141, 93; 165, 17], тепер – це діти, віком 6-11 років [196, 5].

З оформленням Уладу Старших Пластунів та Уладу Пластунів Новаків і Пластунок Новачок логічно було окремо виділити той основний улад, який існував від початку створення Пласту. Тому у 1927 році було виділено юнацькі відділи в окремий Улад Пластунів Юнаків (УПЮ) [185; 141; 165].

Довершенням організаційно-виховної системи Пласту стало створення 1930 року Уладу Пластового Сеніорату (УПС). До нього мали належати пластуни, що досягли 25-річного віку та старші громадяни, які раніше не належали до Пласту, але жили за Пластовим Законом і працювали у Пласті [109, 69]. З утворенням цього уладу

організація Українських Пластових Уладів стала завершеним циклом, що включав спадковість поколінь, оскільки тепер вона скріплювалася стосунками дітей і батьків.

Поділ на вікові категорії дав змогу не тільки розширити вікові обмеження, але й збільшити кількість членства. Крім того, врахування вікових та психологічних особливостей давало можливість ставити посилену мету та завдання перед кожною конкретною групою. Якість пластових занять покращувалася завдяки підбору виховних кадрів. Підвищенню кваліфікації виховників сприяли також розробка методичної літератури та практичні вишколи.

У 1930 році було створено ще одну організаційну ланку — “Пластприят”, установчі збори якого відбулись 9 березня 1930 року. На зборах створено, “Товариство приятелів пластової молоді” як окрему секцію УКТОДОМ. Його мета визначалась, як “всестороння матеріальна і моральна допомога та опіка над пластунами” [179, 113]. Створення Пластприяту було свідченням того, що Пласт набуває все більшого значення і авторитету серед громадян.

З початком другої світової війни, коли розвиток організації в Україні став неможливим, традиції Пласту було перенесено його організаторами на еміграцію та продовжено в нових умовах. Пласт в еміграції став складовою частиною українського національно-державного відродження і світового скаутського руху.

З метою організації навчання пластових виховників у 1947 створено Вишкільну Ланку, завданням якої було “вишколювати” виховників для праці з дітьми, опрацьовувати матеріали для виховників тощо [165, 20]. Щоб постійно утримувати зв’язок між усіма новацькими виховниками в різних країнах поселення, підвищувати їхню кваліфікацію, надавати методичну допомогу, у 1950 році Т. Самотулка створює таку організаційну ділянку як Орлиний Круг, до якого увійшли всі новацькі виховники. Згодом юнацькі виховники створили подібну організаційну ділянку з назвою Скобиний Круг.

Оскільки Пласт на кінець 40-х років існував уже в багатьох країнах поселення, виникла необхідність для утримання організаційної й ідейної єдності та єдиної виховної методики Пласту об’єднати якимось чином усі пластові організації в країнах. З цією метою у 1954 році пластові організації, що існували на той час в Австралії, Австрії, Аргентині, США, Канаді та Німеччині об’єдналися у Конференцію Українських Пластових Організацій (КУПО). Для реалізації ухвал

зборів КУПО та скликання чергових зборів створено Головну Пластову Раду та Головну Пластову Булаву [166, 14].

За час існування і розвитку Пласту в еміграції вдосконалювались і змінювались пластові виховні програми. Важливим завданням Пласту, крім плекання характеру свого членства, було збереження українських традицій, історично-культурної спадщини, щоб з набуттям Україною незалежності “передати українську іскру в Україну”.

З початком розпаду Радянського Союзу Пласт знову повертається на рідні землі і, завдяки підтримці масових політичних рухів та української громадськості, має можливість розвиватися в сучасних умовах.

Наприкінці 80-х років ХХ ст. відбувається значне патріотичне піднесення та зростає політична активність громадян України, не зважаючи на те, що ще продовжувалася русифікація і більшість шкіл залишалася російськомовними. Знову актуалізувалася потреба організації національного виховання підростаючого покоління. Починають відроджуватись громадські організації, що здійснюють патріотичне виховання молоді. Одним з перших розгортає свою діяльність Пласт.

З ініціативи Народного Руху України сформовано ініціативну групу по відновленню Пласту, яку очолив академік І. Юхновський, а його заступником став О. Криській. Ними ведеться робота щодо легалізації Пласту і вже 18 грудня 1989 року в приміщенні Західноукраїнського наукового центру офіційно проголошується відновлення Пласту в Україні [185, 56].

Спочатку пластуни відшукували в архівах пластову літературу і створювали пластові частини за зразком 20-х років. Пізніше пластовий провід із-за кордону починає надсилати методичну літературу, направляти кадри для проведення пластових вишколів. Наслідком цього стало проведення в Україні влітку 1991 р. ряду юнацьких та новацьких таборів. Формується структура вікових уладів.

На Першому Крайовому Пластовому З’їзді, що відбувається у квітні 1991 року в Івано-Франківську, затверджено Статут Української Скаутської Організації Пласт та обрано керівні органи організації.

На Другому позачерговому Крайовому Пластовому З'їзді у квітні 1992 року в Тернополі розробляється остаточний варіант Статуту Пласту для його реєстрації. Міністерство Юстиції України 29 грудня 1992 року реєструє Статут Української Скаутської Організації Пласт [196].

Українськими пластунами розробляється різноманітна методична література, вже без підтримки діаспори проводяться на високому рівні вишколи та вишкільні табори, вдосконалюється методика їх проведення. У 1993 році проводиться ряд Міжкрайових Вишкільних Таборів для юнацтва: “Золота Булава”, “Школа Булавних”, “Лісова Школа”. Набуває розвитку морське, летунське, лещатарське, військове, мистецьке та мандрівне таборування. З кожним роком зростає кваліфікація виховників.

З метою узгодження діяльності організації з діючим законодавством України на Шостому Крайовому Пластовому З'їзді, що відбувся 1999 року у Києві, було визначено напрямки подальшого розвитку організації, внесено зміни та доповнення до Статуту і прийнято нову назву організації: “Пласт – Національна Скаутська Організація України”. При цьому наголошувалось, що Пласт є позаконфесійною та невідпорядкованою будь-яким релігійним установам організацією, відкритою для всіх громадян України, незалежно від їх національності, які визнають ідейні засади та методику Пласту, викладені в установчих документах [167, 4].

Вперше збори Конференції Українських Пластових Організацій відбуваються в Україні (Київ, 2000 р.). У них взяли участь представники з дев'яти країн світу: Австралії, Аргентини, Великобританії, Канади, Німеччини, Польщі, Словаччини, Сполучених Штатів Америки, України.

Розвитку Пласту в Україні за останні роки сприяли такі видатні політичні та громадські діячі як В. Ющенко, І. Субтельний, В. Кузьмук та інші, які є Почесними Пластунами. У 2002 році у Верховній Раді України створено Раду опікунів Пласту.

1.3. Теоретичні основи сучасного виховного процесу у Пласті

В основу здійснення виховного процесу покладається система цінностей, яка відображає державний устрій, світогляд, національні властивості й визначає виховний ідеал як мету виховання.

Метою пластового виховання О. Тисовський та інші теоретики Пласту вбачали виховання розвиненої, високоморальної, соціально активної, всебічно підготовленої “до всяких життєвих обставин” особистості, тобто готової до соціального самовизначення, свідомих, відповідальних і компетентних громадян своєї держави [193; 209; 210], “бо лише такі одиниці, в яких всі питомо людські прикмети є можливо найкраще розвинені, можуть утворити справді сильну суспільність” [210, 5]. З їхнього погляду, це виховання має ґрунтуватися на християнському світогляді, ідеї вірності Українській державі та українському народові.

На християнсько-ідеалістичному виховному ідеалі, який ґрунтується на вірі в Бога, визнанні Вищого авторитету, заперечує зло як метод досягнення добра, покладає в основу виховання мораль, а її порушення трактує як гріх, згодом наполягають Г. Ващенко, О. Вишневський, О. Духнович, Т. Самотулка, Ю. Старосольський, М. Стельмахович та інші і саме в ньому вбачають шлях, яким має здійснюватися виховання повновартісних громадян Української держави [34; 38; 59; 181; 193; 197].

Більшість проаналізованих нами робіт теоретиків Пласту вказують на те, що ідейні основи Пласту відображені у Пластовій Присязі та Пластовому Законі. Виходячи з історичної особливості, що новаків довгий час не вважали пластунами, а лише тими, хто готується стати пластунами (див. 1.1), ми схильні вважати, що саме з цієї причини до ідейних основ Пласту не було віднесено Новацької Обіцянки і Новацького Закону. Тому, ми притримуємося формулювання, що **пластовий виховний ідеал** відображений у Трьох Головних Обов'язках пластуна; Новацькій Обіцянці для новаків та Пластовій Присязі для юнаків, які добровільно складає кожний пластун; Новацькому Законі та Пластовому Законі для новацтва і юнацтва відповідно. Вони забезпечують методологічну основу виховання особистості у Пласті як цілісного процесу.

Три **Головні Обов'язки пластуна**, як образу “ідеального громадянина України”, ґрунтуються на цінностях Любові, Добра, Правди, Краси, Справедливості, Совісті, людської Гідності. Їх змістом є:

- бути вірним Богові та Україні,
- допомагати іншим,
- жити за Пластовим Законом і слухатись пластового проводу.

Перший Головний Обов'язок пластуна за своєю суттю перекликається з тезою, сформульованою Г.Ващенком щодо морально-релігійного виховання, головним завданням якого він називає “Службу Богові і Батьківщині” [34, 185].

Питання виховання духовності підростаючого покоління на сучасному етапі піднімає багато педагогів і психологів (І. Бех, М. Боришевський, О. Кононко, О. Сухомлинська ін.). Зокрема О. Сухомлинська наголошує, що духовність – це інтегральна якість особистості, бажання жити й творчо працювати відповідно до ідеалів Істини, Добра та Краси, де Істина – це знання, Добро – висока моральність, а Краса – естетичне ставлення до світу [200, 9]. Моральні вартості мають універсальне значення, загальнолюдський характер і необмежену сферу застосування. У Концепції національної системи виховання зазначено, що моральність є стрижневим утворенням особистості дитини і, якщо моральність доведена до необхідного рівня, то вона стає фундаментом для розвитку всіх інших сторін особистості [125, 4].

Виховання на ідеалах Добра і Справедливості неможливе без толерантного ставлення до поглядів інших людей, поваги їхніх думок, вияву високої тактовності й толерантності до громадян, що належать до різних релігійних конфесій, церковних громад.

З цих міркувань Пласт завжди був і залишається позапартійною та позаконфесійною організацією, створюючи умови для здійснення демократичного права людини на вибір віросповідання. На сьогоднішній день в Пласті є православні, греко-католики, католики, протестанти, але при цьому всі вони орієнтуються на вірність ідеалам Правди, Добра, Краси, Свободи, Справедливості та вірність Україні.

В основі Другого Головного Обов'язку пластуна – допомагати іншим – лежить любов до людей. Основою любові до всіх є намагання побачити добро в кожній людині. На думку О.Вишневського, це є категоричною умовою глибокої моральності, оскільки душа людини вимірюється саме тим, наскільки вона вміє навіть в найгіршій людині відшукати елемент добра і за це її полюбити [38, 107].

Обов'язок допомагати іншим привчає пластунів думати про інших людей, про своє оточення, природу, прищеплює постійне прагнення творити добро; забезпечує поширення культу доброго вчинку, що зобов'язує кожного пластуна щоденно зробити хоча б один добрий вчинок. Дитина робить добрі вчинки під час пластових занять, дома, в школі – в результаті це стає її звичкою. Ставши дорослою, така людина робитиме добро не задумуючись, бо відчуватиме у цьому природню потребу.

Дотримання *Третього Головного Обов'язку* покликане на плекання свого характеру, самовиховання і самовдосконалення, вироблення у собі найкращих рис громадянина своєї держави, розвиток духовних і фізичних сил, щоб бути корисним Батьківщині й своєму народові, тобто мати можливість виконати Перший і Другий обов'язки.

Головні Обов'язки пластуна відображені у Новацькій Обіцянці та Пластовій Присязі – це обов'язок перед Богом та Україною, обов'язок перед іншими, обов'язок перед собою.

Новацька Обіцянка звучить так: “Обіцяю любити Бога й Україну; допомагати іншим; дотримуватись Новацького Закону.”

Новацьку Обіцянку новачки складають зазвичай у 7-8 років. У цей період у дитини лише формуються такі вольові риси характеру, як самостійність, впевненість у своїх силах, витримка, наполегливість тощо. У молодших новачків також зростає вимогливість до себе та інших, розширюється сфера усвідомлення обов'язків, розуміння необхідності їх виконання, хоча почуття обов'язку для дитини ще є абстрактним. Через недостатню сформованість вольових процесів діти в молодшому та середньому новацькому віці вкрай емоційні, в них спостерігається імпульсивність поведінки, капризність, упертість, тому вони ще не завжди здатні дотримуватися зобов'язань, розрахованих на тривалий період виконання. Обіцянка не накладає такої жорсткої

відповідальності, як присяга, але стимулює дітей до праці над собою.

Присяга – це добровільна урочиста заява, якою хтось зобов'язується виконати якусь справу, жити або з усіх сил намагатися жити за точно визначеними приписами, які він приймає, хоч би які труднощі чи небезпеки довелося долати.

Пластову Присягу складають юнаки здебільшого у 13 років. Це ґрунтується на тому, що в юнацькому віці розвиваються ідеали особистості. У дітей середнього юнацького віку вони будуються на узагальненні уявлень про людей, якості яких їм імпонують. Ідеали стають взірцем для наслідування, правилом, згідно з яким намагаються діяти юнаки та юначки. Таким чином, середній юнацький вік є найбільш доцільним для складання Пластової Присяги. Юнаки, прийнявши для себе пластовий виховний ідеал, викладають всіх зусиль для його наслідування, оскільки переживання, пов'язані із самореалізацією, з активною роботою щодо розвитку власної особистості, є дуже важливими для них і носять, як правило, позитивний характер.

Пластова Присяга звучить так: “Присягаюся своєю честю, що робитиму все, що в моїй силі, щоб Бути вірним Богові й Україні; допомагати іншим; жити за Пластовим Законом і слухатись пластового проводу.”

Ті риси і чесноти, які зобов'язаний виробляти в собі кожний пластун, з'ясовані у Новацькому і Пластовому Законі.

У **Новацькому Законі** сказано, що новак любить Бога й Україну; слухається батьків і виховників; допомагає іншим і робить добрі вчинки; дотримується правил у грі; намагається бути щораз кращим.

Новацький Закон відтворює у собі Три головні Обов'язки пластуна з урахуванням вікових особливостей новацтва. Так, як бачимо з першого пункту Новацького Закону, новаки не присягають на вірність Богові і Україні, а обіцяють любити. Це почуття любові поступово переростає і утверджується в становленні поняття вірності. Як пише Г.Ващенко, лише свідомість обов'язків перед Батьківщиною у поєднанні з палкою любов'ю до неї, до свого народу може служити натхненням у відданій службі своїй Батьківщині [34, 175]. Таким чином, плекаючи почуття любові, дитина прагне згодом робити щось, щоб виявити цю любов, ще згодом починає усвідомлювати свій обов'язок перед Україною і українським народом.

Послух батькам і виховникам є шануванням старших, їх знань і досвіду, елементом дисциплінованості, привчає дітей бути законослухняними громадянами у майбутньому.

Зміст третього пункту Новацького Закону – “допомагає іншим і робить добрі вчинки” – повторює сутність Другого Головного Обов’язку пластуна.

Пластовий Закон визначає чесноти, які має плекати кожен пластун чи пластунка. В ньому сказано, що пластун “словний, сумлінний, точний, ощадний, справедливий, ввічливий, братерський і доброзичливий, зрівноважений, корисний, слухняний Пластовій старшині, пильний, дбає про своє здоров’я, любить красу і дбає про неї, завжди доброї гадки” [84; 141; 142; 194; 195; 209]. Розкриємо ці характеристики більш конкретно.

Словний – значить такий, що дотримується даного слова, не зважаючи на перешкоди. Особливо, якщо пластун дає слово честі, то це означає, що він виконає дану обіцянку.

Сумлінний – той, хто чесно, добросовісно, старанно виконує свої обов’язки, кожне діло, за яке береться, намагається виконати якнайкраще. З ідеалом сумління тісно пов’язане почуття справедливості.

Точний – риса, яка означає дотримання певних норм і вимог; акуратність при виконанні будь-якої справи, пунктуальність.

Ощадний – той, який бережливо витрачає що-небудь, не марнує ні грошей, ні часу, ні енергії, вмiє правильно розподіляти власні ресурси. Ощадність також сприяє вихованню дисциплінованості й чіткості.

Справедливий – означає правильно, об’єктивно, неупереджено ставитися до інших; людські відносини, дії, вчинки будувати відповідно морально-етичних і правових норм, не лише ухилятися від кривди, але й обороняти покривдженого.

Ввічливий – дотримується правил пристойності, чемно поводить, нікого не принижуючи та ніким не погорджуючи; виявляє уважність та повагу до інших, шанує людей, не зважаючи на їх вік, стать, расу, національність чи віросповідання; завжди тактовний і коректний; у спілкуванні люб’язний, обхидливий і привітний.

Братерський і доброзичливий – співчутливо, прихильно ставиться до інших, дбає, піклується про них; зацікавлений їхніми потребами, почуваннями; зичить всім добра, не заздрячи, не дошкуляючи нікому, не кривдячи нікого. Ці якості вимагають доброзичливо ставитися не лише до людей, а й до тварин і рослин, відповідно до власних сил, працювати для добра, скріплення і розвитку свого народу без ненависті до представників іншої національності чи спільноти, поважаючи їх права і закони; толерантно відноситися до представників різних партій та віросповідань.

Зрівноважений – такий, що діє розважливо, панує над почуттями, а в небезпечній ситуації не піддається почуттям паніки, страху; зустрічає невдачу не падаючи духом, а образу – без гніву і бажання помсти.

Корисний – означає не лінуватися, не чекати на вказівки, а займатися тим, що приносить добрі наслідки собі, іншим, суспільству або людству взагалі. Згідно вироблених вимог, пластун дотримується таких пріоритетів: праця для розвитку всього людства; праця для свого народу; праця для себе самого.

Слухняний пластовій старшині – такий, що виконує всі розпорядження і накази, які виходять від пластового проводу. Але виконання цього припису є виключеним в тому разі, якщо ті розпорядження і накази суперечать Пластовому Закону. Тобто, будучи слухняним, пластун має залишатися уважним, розважливим і справедливим. Слухняність пластовій старшині виховує в пластуна дисциплінованість. Ця риса послуху переноситься і на державу, оскільки кожен пластун з такою ж відповідальністю має бути слухняним державним законам.

Пильний – відзначається спостережливістю, здатний все помічати, підмічати; щиро, уважно і старанно ставиться до своїх обов'язків, роботи. Пластун пильнує все, щоб бачити, де він може стати корисним, хто потребує його допомоги, де, в якій ситуації і як краще зробити.

Дбає про своє здоров'я – ця риса набуває неабиякого значення в наш час, коли зросло число хвороб, в тому числі психічних та венеричних, стає поширеним алкоголізм, наркоманія, куріння тютюну, СНІД, оскільки здоров'я є однією з найбільших цінностей для людини. Дотримання цього правила зобов'язує пластунів робити все можливе, щоб зміцнювати своє здоров'я, а якщо вже є якісь

недуги, то докласти всіх зусиль для одужання, а також не робити нічого, що нищить здоров'я. Обов'язок розвивати свої фізичні сили і плекати своє здоров'я виходить також із необхідності допомагати іншим, оскільки здорова людина може принести іншим значно більше користі, ніж хвора. Це не означає, що серед пластунів немає хворих чи інвалідів, але при цьому вони мають не занедбувати своє здоров'я, а намагатися робити все можливе, щоб їхній стан не ставав гіршим, ніж є, а по можливості ще й покращувався. Є багато прикладів, коли пластуни-інваліди завдяки власної волі і наполегливості ставали до нормального життя.

Любить красу і дбає про неї – означає дбати про красу своєї душі і про моральність своїх вчинків. Краса має виражатися в усьому, отже, пластун слідкує за своєю мовою, не псуючи її вульгарними висловами та суржилом; оберігає природу і все живе, не смітить; завжди слідкує за чистотою свого тіла, утримує чистим і прибраним житло, всі речі тримає в порядку; стежить за естетичністю зовнішнього вигляду: одягається зі смаком, чисто і охайно.

Завжди бути доброї гадки – бути оптимістом, вірити в інших, вірити в краще, довіряти, любити і не втрачати надію, завжди сподіватися на успіх.

Важливе методологічне навантаження у вихованні пластунів має **пластова символіка та атрибутика** (додаток 1).

Як зовнішня ознака того, що пластун дав обіцянку чи присягнувся жити за Пластовим Законом і дотримуватись Трьох Головних Обов'язків пластуна, є *відзнака приналежності до Пласту*. В УПН відзнакою приналежності до Пласту є новацька відзнака – орлятко, для пластунів усіх інших уладів це пластова лілейка. Пластову лілейку ще звать пластовим гербом. Це український тризуб і біла трилиста лілея, мистецьки сплетені в одну гармонійну цілість. Три листки лілеї символізують Три Головні Обов'язки пластуна, а тризуб вказує на те, що Пласт – це суто українська організація. Відзнака приналежності до Пласту є символом ідейної єдності всього пластового руху, стимулює пластунів до постійної роботи над собою.

Важливе значення у виховному процесі Пласту має символ рою чи гуртка, до якого належить вихованець. Символ відображує назву рою чи гуртка (здебільшого це тварина чи рослина, якій привласнюються такі позитивні якості та чесноти, які гуртківці прагнуть наслідувати), образно відображуючи одну із часткових цілей

пластового виховання – вироблення в собі визначених позитивних рис та практичних умінь і навичок. Такий символ зображується на відзнаці приналежності до пластової частини, на ройовому та гуртковому знамені та тотемі. Він служить постійним нагадуванням вихованцям про завдання, яке вони перед собою поставили.

Іншим символом, який служить стимулюванням до постійної духовної і фізичної готовності жити за Пластовим Законом, щоб виконати свій обов'язок є *пластове привітання*. Воно має не лише візуальне вираження (знак), а й словесне (гасло). В УПН це новацьке гасло: “Готуйсь!” на зразок скаутського: “Будь готов!”, яке нагадує новакам, що вони готуються до повновартісного життя на користь своєї держави. Візуальний символ: зігнута в лікті права рука на рівні плеча так, що середній і вказівний пальці нагадують літеру “V”, а решта пальців складені в долоні. Випрямлені пальці символізують любов до Бога і України.

Члени усіх інших пластових урядів пам'ятають про гасло “Готуйсь!” впродовж всього свого життя, але вітаються пластовим гаслом: “СКОБ!”, підносячи при цьому випростані три пальці правої руки на рівні плеча, що символізують Три Головні Обов'язки пластуна, великий палець притримує на долоні зігнений мізинець, як знак того, що старший завжди має опікуватися меншим, а сильніший захищати слабшого. Слово “скоб” означає назву степового орла скоба білохвостого, що у Пласті є символом високої духовності і моральності, до якої прагне кожний пластун, крім того це є аббревіатурою слів: сильно, красно, обережно, бисто – важливих прикмет доброго пластуна, що також мають свій символ-знак (значення окремих слів аббревіатури “СКОБ” розкривається у додатку 1).

До пластової символіки також відносяться кольори. Кожний пластовий уряд символізується відповідним йому кольором: УПН – жовтий, УПЮ – малиновий, УСП – зелений, УПС – коричневий. Ці кольори відображаються у забарвленні хустки (частини однострою) та пластової відзнаки приналежності до Пласту, а саме щитика, на якому кріпиться пластова лілейка.

У виховному процесі Пласту важливу роль відіграє **пластова термінологія**, яка є специфічною для організації. У пластовій термінології зустрічається багато термінів, що пов'язані із символом орла скоба, як втіленням високих моральних якостей і чеснот, і мають важливе виховне значення. В організації створюється так звана

“орлина атмосфера”, яка стимулює пластунів до самовиховання і саморозвитку, плекання в собі тих якостей, які втілені у символічному образі орла скоба. Для створення такої атмосфери і заохочення пластунів до подальшого розвитку, після досягнення певних результатів вихованці отримують пластові ступені, назви яких відображують ступінь розвитку орла, наприклад: орля, сильне орля, скоб тощо; всі пластуни, які мають кваліфікацію виховника, належать до Орлиного чи Скобиного Круга тощо.

Слід зазначити, що пластова термінологія, як засвідчує аналіз пластової та історичної літератури, вироблялася протягом кількох десятиріч після створення організації. Частина слів, уведених у виховний процес Пласту його засновниками, було взято з козацької термінології (братчик, булава, бунчужний, курінь, новак, старшина тощо) або військової (вишкіл, впоряд, комендант, однострій тощо). Частина є словами-діалектами, які вживалися в розмовній мові галичан на початку ХХ ст., але у Пласті набули певного специфічного змісту (гутірка, зголошення, змаг тощо), або відповідають українському правопису до 1930 року, (абсолюторія, дефіляда, обсерватор тощо). Деякі слова мають штучне походження і створені з метою підкреслення значущості вихідного поняття (впорядник – впоряд, впорядковувати; зарадність – зарадити, дати раду; Пластприят – сприяти Пласту; сходини – сходитися тощо).

Багато термінів, крім смислового навантаження, мають своє виховне значення і містять психологічний аспект. Так, наприклад, група новаків називається “рій” з метою привчання дітей до згуртованості, єдності, злагодженості. Розглядаючи, як аналог, рій бджіл чи ос, дітям пояснюють, що їх сила полягає в тому, що всі вони діють дружно, злагоджено, як єдиний організм, єдине ціле. Ідентифікуючи групу своїх товаришів з роєм бджіл новаки намагаються співпрацювати з іншими членами рою, прагнуть до єдності у прийнятті рішень тощо. З тією ж метою термін “гніздо” (кілька новацьких роїв, частіше різних за віком) вживається не як житло для птахів, а як сім’я птахів, які живуть у одному гнізді, при цьому кожна пташка є уособленням члена родини, чим знову підкреслюється цілісність роду. Розуміння дітьми необхідності взаємодопомоги і співпраці пташок переноситься і на стосунки між новаками. Передбачається, що набуті шляхом інтеріоризації звички щодо співжиття у дитячому колективі стають особистісними

якостями дитини, які потім вона зможе перенести на життя в суспільстві.

Психологічними віковими особливостями обумовлено такі назви-звертання до виховників як “братчик, сестричка” для дітей до 11 років та “друг, подруга” для підлітків, юнаків і дівчат 11-18 років. Вони ґрунтуються на тому, що у молодшому шкільному віці авторитет батьків слабне, а пріоритету набувають однолітки або старші брат чи сестра, тому ідентифікація вихователя з братом чи сестрою, старшими за віком, здатними завжди вислухати, зрозуміти, порадити, допомогти, сприяє подоланню психологічного бар’єру у спілкуванні між дитиною і дорослим. У підлітковому віці найбільш референтними особами є друзі, ровесники, до яких підлітки прислухаються, радяться з ними, переймають їхні звички. Називаючи виховника “другом” (“подругою”), підлітки ідентифікують його зі своїм другом, що є референтною особою і якому можна довіритись. Подоланню психологічного бар’єру в спілкуванні, встановленню довірливих стосунків між дітьми і дорослими також сприяє загальноприйняте в Пласті звертання на “ти”, при цьому повага, пошана до старших, яка виховується в Пласті з новацтва, запобігає фамільярності з боку вихованців.

Звертання “друг, подруга” прийнято і між старшими особами з метою сприяння полегшенню спілкування, створення відповідної атмосфери, швидкішому встановленню дружніх стосунків, а також зменшенню ймовірності виникнення конфліктів.

Своєрідною у Пласті є вікова періодизація, за якою виділяється серед дітей і дорослих лише чотири вікові категорії: новацтво, юнацтво, старше пластунство і сеніорат. Як засвідчують результати проведеного нами аналізу, такий поділ ґрунтується на загальноприйнятій в педагогіці та психології віковій періодизації Л. Виготського [44], психологічних особливостях формування та становлення особистості й об’єднанні кількох вікових періодів під одну назву відповідно до специфіки пластової виховної методики.

Згідно загальноприйнятої вікової періодизації виділяють такі вікові категорії: 3-5 років – переддошкільний вік; 5-6(7) років – дошкільний вік; 6(7)-11 років – молодший шкільний вік; 11-15 років – середній шкільний вік або підлітковий; 16-18 років – старший

шкільний вік або рання юність; 18 –23 роки – юність; 23-30 років – молодість; 30-40 років – рання зрілість; 40-55 років пізня зрілість; 55-65 років – похилий вік; старше 65 років – старість [40, 49; 123, 10]. Така періодизація здійснюється за ознакою основного, провідного виду діяльності, з урахуванням новоутворень даного віку в порівнянні з попереднім, а також у відповідності до структури шкільного навчання і особливостей дорослого життя.

На цю періодизацію спирається сучасний поділ на вікові категорії пластунів. Представимо його у вигляді таблиці 1.1.

Як бачимо, утворюється така відповідність: пташата – дошкільники; новаки і новачки – молодші школярі; юнаки і юначки – підлітки, юнаки і дівчата; старші пластуни і пластунки – юнаки і дівчата, молоді люди; сеніори і сеніорки – зрілі люди, похилого віку і старі люди. Але при цьому спостерігається розбіжність загальноприйнятої та пластової термінології відносно термінів “юнаки”, “юнацтво”.

У Пласті об'єднання підлітків і старших школярів у одну вікову категорію обумовлено тим, що для даного віку існує подібний зміст виховних програм, форми і методи процесу виховання, однакова організаційна структура. Вибір назви ґрунтується на психологічних особливостях підліткового віку, а також такому новоутворенні підліткового віку як почуття дорослості. Назва пластового уладу сприяє активізації внутрішнього потенціалу підлітків, запобігає конфліктам, які можуть виникати в 12-13 років на ґрунті невизнання підлітків дорослими. Тому у Пласті вважається, що 12-річні – такі ж юнаки, як і 17-річні, і до них вимоги ставляться відповідно як і до всіх інших членів уладу. Це додає впевненості у свої сили, допомагає краще розкрити природні потенційні можливості та самореалізуватися.

Отже, ми використовуватимемо вікову періодизацію, прийняту в Пласті.

Таким чином, теоретико-методологічні засади Пласту формувалися і викристалізовувалися протягом тривалого часу. В основі теорії пластового виховання знаходиться філософська концепція, яку визначає пластовий виховний ідеал. На основі пластового виховного ідеалу, як загальної цілі виховання, визначаються зміст, форми і методи виховання, індивідуальні цілі виховання, формуються принципи виховного процесу.

Таблиця 1.1.

Вікова періодизація у скаутській організації Пласт

вікова періодизація в Пласті	умовний поділ в середині однієї вікової категорії в Пласті	вікова періодизація загальноприйнята в педагогіці та психології
3-6(7) років	пташага при Пласті	3-5 років
	новацтво (Улад Пластунів Новаків і Пластунок Новачок)	5-6(7) років
6(7)-11 років	новацтво (Улад Пластунів Новаків і Пластунок Новачок)	6(7)-11 років
	молодше новацтво	
	середнє новацтво	
11-18 років	10-11 років	молодший шкільний вік
	11-13 років	
	14-15 років	
18-30 років	16-18 років	середній шкільний вік або підлітковий
	юнацтво (Улад Пластунів Юнаків і Пластунок Юначок)	11-15 років
18-30 років	старше юнацтво	16-18 років
	старші пластуни (Улад Старшого Пластунства)	18-23 рік
після 30 років	пластуни сеніори (Улад Пластового Сеніорату)	юність
		23-30 років
		30-40 років
		40-55 років
		55-65 років
65-70 років	рання зрілість	
		пізня зрілість
		похилий вік
		старість

РОЗДІЛ 2 ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У ПЛАСТІ

Відповідно до визначення, сформульованого у § 1.1, що до організаційно-педагогічних засад відносяться організаційні і педагогічні умови здійснення виховного процесу, нами було з'ясовано їх сутність, зміст та пластову специфіку (покомпонентно) у відповідності до схеми 1.2.

2.1. Структура і принципи виховного процесу у Пласті

З метою кращого розуміння організаційно-педагогічних засад виховного процесу у Пласті нами було досліджено й вивчено структуру організації в сучасних умовах і принципи її діяльності.

У вивченні **структури** виховної діяльності Пласту ми керувалися розумінням того, що структура – це “сукупність важливих зв’язків між виділеними частинами цілого, що забезпечує його єдність; внутрішня будова чого-небудь” [212, 499].

Структура притаманна об’єктам, що являють собою системи і виділяється шляхом встановлення істотних, відносно стійких зв’язків між їх елементами при частковому або повному абстрагуванні від якісних характеристик цих елементів. Інакше, структура є законом існування і функціонування систем і забезпечує збереження основних властивостей при їх різноманітних змінах.

До структури Пласту належать керівні органи та структурні підрозділи: первинні осередки, місцеві осередки, територіальні об’єднання, що мають різні рівні підпорядкування і свою специфіку, яка виявляється як у назвах, так і за місцем у виховному процесі.

В цілому структура Пласту є досить складною, її потрібно розглядати як по вертикалі, так і по горизонталі. У вертикальній площині від нижчих ланок до вищих представлена наступна схема: станиця — паланка — округа — регіон — край — КУПО. Така структура базується на принципі територіального формування.

Кожна окрема ділянка цієї вертикалі має своє розгалуження у горизонтальній площині, тобто свою власну структуру. Як показало дослідження, кожна структурна ланка має свої функції, які вирізняються своєю специфікою на різних рівнях організації виховної діяльності, однак підпорядковані єдиній меті – сприяти і покращувати виховний процес, який безпосередньо відбувається на найнижчих ланках, забезпечувати реалізацію єдиного змісту виховного процесу для всіх низових частин. Цей зміст є традиційним і саме завдяки такої структури зберігає свою традиційність і незмінність всієї пластової системи понад 90 років.

Розглянемо сучасну структуру Пласту на всіх рівнях. Її компоненти вперше структуровано нами в схеми, що дозволяє наочно створити цілісне уявлення про виховний процес у сучасній організації Пласт.

Проаналізуємо їх у такому взаємозв'язку, який розкриває ієрархію і функціональні особливості.

На чолі Пласту як уособлення його ідейної та організаційної єдності, його безперервної дії та традиції стоїть *Начальний Пластун*, який є ідейним провідником організації та її почесним репрезидентом. Він виступає прикладом для всіх інших членів організації, взірцем того, яким має бути справжній пластун. Досягнення тих людей, що були Начальними Пластунами, є стимулом для самовиховання, самовдосконалення, самоосвіти інших пластунів.

Історичний аналіз засвідчує, що за час свого існування Пласт мав лише трьох Начальних Пластунів. Це С. Левицький (1890-1962), учитель, Верховний Пластун з 1947 р. по 1954 р., Начальний Пластун з часу заснування КУПО в 1954 р. по 1962 р.; Ю. Старосольський, доктор права, Начальний Пластун з 1972 р. по 1991 р.; Л. Романків (нар. 1931 р.), доктор металургії і матеріалів, Начальний Пластун від 1997 р. [142, 74].

Для утримання ідейної єдності крайових організацій, а саме: однакового розуміння завдань та ідейних основ Пласту, які з'ясував і оформив засновник О.Тисовський, збереження чистоти й особливостей пластової самовиховної методики, подібності їх структури у 1954 році створено Конференцію Українських Пластових Організацій (КУПО), до якої на сьогодні входить 9 країн: Австралія, Аргентина, Великобританія, Канада, Німеччина, Польща, Словаччина, США, Україна (схема 2.1).

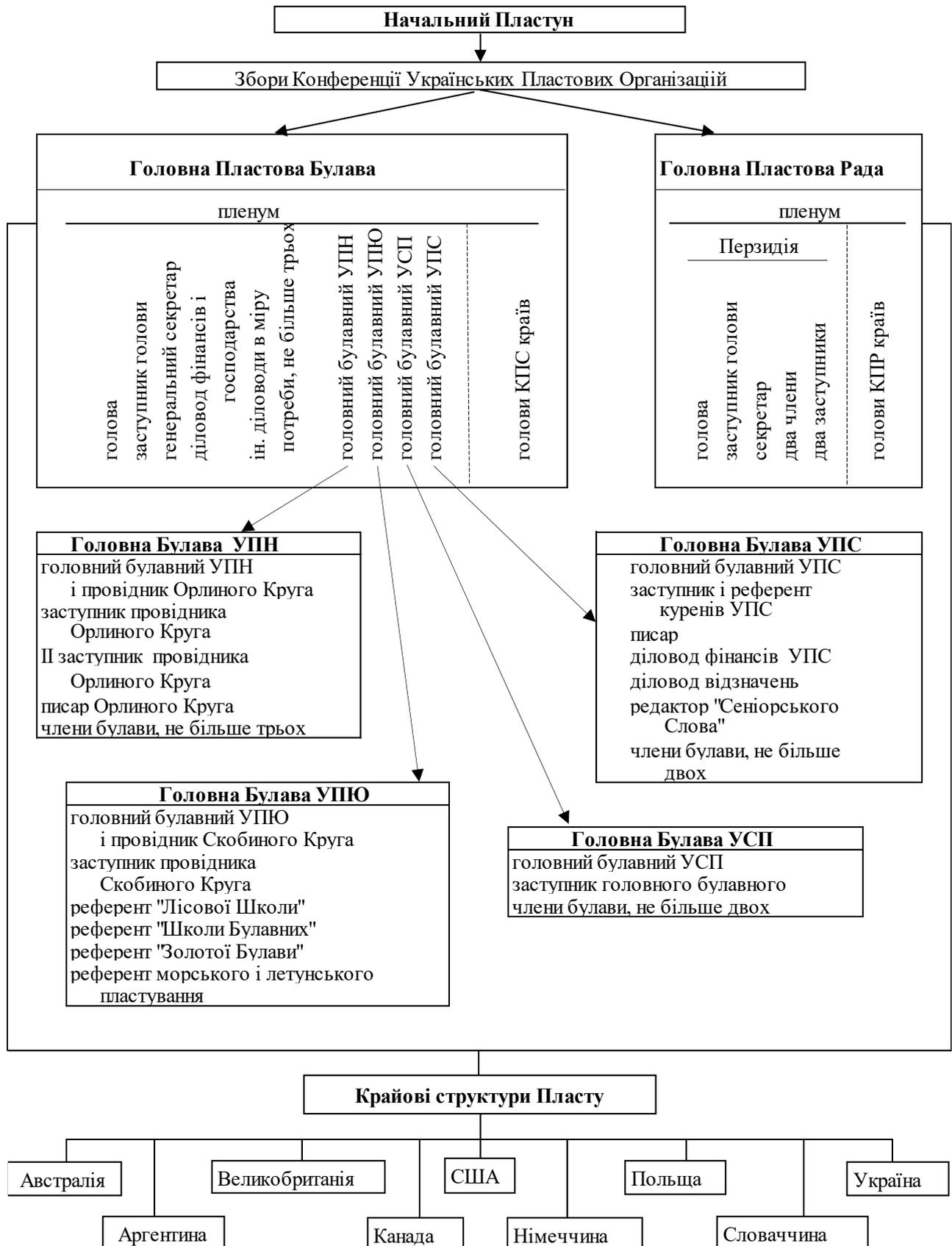
Збори Конференції обирають Головний провід Пласту у складі Головної Пластової Ради (ГПР), а саме її Президію, та Головної Пластової Булави (ГПБ).

До Президії Головної Пластової Ради входять: голова ГПР, заступник голови, секретар, два члени та два заступники.

До Головної Пластової Булави входять голова ГПБ, заступник голови, генеральний секретар, діловод фінансів і господарства, головні булавні чотирьох уладів, інші діловоди в міру потреби, не більше трьох.

Схема 2.1.

Структура Конференції Українських Пластових Організацій

Обрані члени ГПР та ГПБ разом з діючими головами Крайових Пластових Рад та Крайових Пластових Старшин відповідно утворюють пленуми ГПР та ГПБ.

Головні булавні, що входять до ГПБ, очолюють Булави відповідних уладів. Кожна Булава скеровує роботу свого уладу і несе відповідальність за здійснення програм і розвиток уладу в цілому, дбає про структурну подібність відповідних уладів в усіх крайових пластових організаціях. Булави УПН та УПЮ працюють над вдосконаленням виховних програм, розробляють і вносять зміни до правильників відповідних уладів та, після затвердження ГПР, передають до країв, також сприяють та несуть відповідальність за підготовку кваліфікованих виховників [84; 156].

Як стверджує історичний аналіз, раніше до складу Головної Пластової Булави входили в основному представники США та Канади. Після відродження Пласту в Україні спостерігається тенденція перенесення ГПБ в Україну. Так, на 14 Зборах КУПО 2000 року з 14 членів та 21 співробітника Головної Пластової Булави було обрано 18 представників із США (51%), 10 – з Канади (29%) і 7 – з України (20%). На 15 Зборах КУПО 2003 року серед 11 членів та 31 співробітника Головної Пластової Булави обрано 19 представників із США (45%), 10 – з Канади (24%), 1 – з Німеччини (2%), 12 – з України (29%).

Керівними органами Пласту в краю Крайовий Пластовий З'їзд (КПЗ), Крайова Пластова Рада (КПР), Крайова Пластова Старшина (КПС), Крайова Ревізійна Комісія (КРК). Виходячи з аналізу документації, що стосується структури крайових організацій, можемо стверджувати, що такий крайовий орган як Крайова Ревізійна Комісія існує лише в Україні. В усіх інших країнах функції КРК покладені на Крайову Пластову Раду [51; 99].

Кожна крайова організація має свій статут (на основі статуту КУПО), в якому описані обов'язки й права членів, вказано, які структурні органи існують в краю. Крайову структуру Пласту розглядатимемо на прикладі України, оскільки в кожному з країв вона дещо відмінна. Ці відмінності стосуються кількості діловодів та діловодств у КПР і КПС, кількістю структурних рівнів, що обумовлено кількістю членства Пласту та пластових осередків у кожному з країв, а також ділянками, яким приділяється найбільша увага. Так, наприклад, діловод Пластприятю є лише у КПС Аргентини та

Великобританії, що засвідчує про високий організаційний рівень у цій ділянці [51].

Крайовий Пластовий З'їзд обирає КПр, КРК та голову КПС, вносить зміни до статуту та затверджує основні напрямки діяльності Пласту.

В період між З'їздами керівним органом Пласту є *Крайова Пластова Рада*. Виконавчим та адміністративним органом Пласту є *Крайова Пластова Старшина*, склад якої формується її головою [194]. Контролюючим органом Пласту в Україні є *Крайова Ревізійна Комісія*. Крайові органи координують напрямки пластової праці в краю, організовують спільні заняття (крайові табори, зустрічі тощо), готують вишколи й матеріали для виховників.

З метою кращого врахування у виховному процесі місцевих особливостей суспільного, духовного, матеріального середовища, взаємодопомоги осередкам, створення передумов для інтенсивнішого спілкування дітей та виховників, прискорення розвитку організації створено *регіональні структури* [47, 38], які об'єднують по кілька областей. На даний час в Україні існує 10 регіонів: Західний (Закарпатська, Львівська області), Карпатський (Івано-Франківська, Чернівецька), Північно-Східний (Житомирська, Київська, Сумська, Чернігівська), Північний (Волинська, Рівненська), Подільський (Вінницька, Тернопільська, Хмельницька), Центральний (Кіровоградська, Полтавська, Черкаська), Південний (Миколаївська, Одеська, Херсонська), Дніпровський (Дніпропетровська, Запорізька), Східний (Донецька, Луганська, Харківська), Кримський (АРК) [146, 1].

Обласні структури – округи – складаються з усіх осередків Пласту, які діють у даній області. Найвищим керівним органом округи є Загальний З'їзд Округи (ЗЗО), що скликається один раз на два роки, Окружна Пластова Рада (ОПр), Окружна Пластова Старшина (ОПС).

Статутом Пласту передбачено створення районних паланок для швидшого розвитку і кращого забезпечення виховного процесу у малочисельних станицях.

Станицею називається осередок найменшої територіальної одиниці (місто, село, селище), до структури якої належать керівні органи і первинні осередки.

За даними по Україні на 2003 рік стан станиць по регіонах і округах представлено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.
Станиці Пласту по регіонах та округах станом на 2003 рік

регіон	кількість станиць	відсоток	округа	кількість станиць	відсоток
Західний	40	33,3%	Львівська	36	30,0%
			Закарпатська	4	3,3%
Подільський	13	10,8%	Тернопільська	8	6,7%
			Вінницька	1	0,8%
			Хмельницька	4	3,3%
Карпатський	19	15,8%	Івано-Франківська	18	15,0%
			Чернівецька	1	0,8%
Північний	10	8,3%	Рівненська	7	5,8%
			Волинська	3	2,5%
Північно-східний	4	3,3%	Київська	2	1,7%
			Житомирська	1	0,8%
			Чернігівська	1	0,8%
			Сумська	0	0,0%
Центральний	7	5,8%	Кіровоградська	2	1,7%
			Полтавська	4	3,3%
			Черкаська	1	0,8%
Дніпровський	4	3,3%	Дніпропетровська	3	2,5%
			Запорізька	1	0,8%
Східний	12	10,0%	Донецька	7	5,8%
			Харківська	1	0,8%
			Луганська	4	3,3%
Південний	2	1,7%	Одеська	2	1,7%
			Миколаївська	0	0,0%
			Херсонська	0	0,0%
Кримський	9	7,5%	Кримська	9	7,5%

Так, станом на 2003 рік у 10 регіонах України (за пластовим розподілом) на території 21 області та АРК існувало 120 станиць Пласту.

Як видно з таблиці найбільший відсоток станиць припадає на Західний та Карпатський регіони. Останнім часом спостерігається тенденція поширення Пласту на східній Україні. Так, якщо на 1995 рік кількість станиць у західній частині України становила близько 86%, то вже на 2003 рік 68%.

Нами також досліджено динаміку станиць Пласту в Україні з 1990 по 2003 рр. і представлено у вигляді гістограми (рис. 2.1).

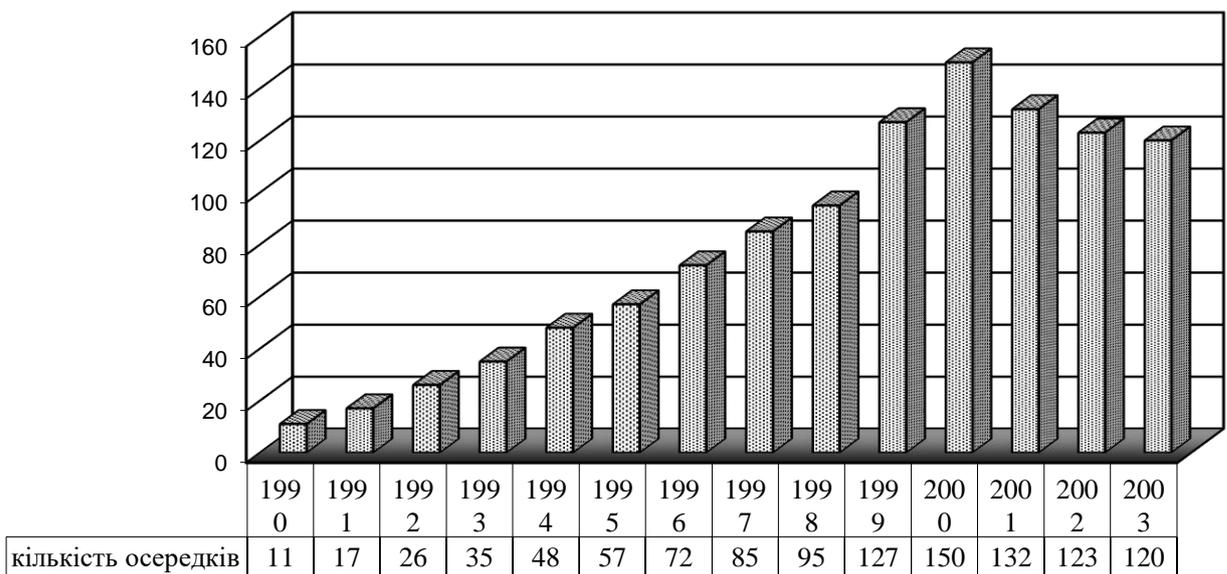

Рис. 2.1. Гістограма динаміки станиць Пласту з 1990 по 2003 роки.

Як бачимо з гістограми, різке збільшення числа станиць відбувалося до 2000 року, а з 2001 року їх кількість почала спадати.

Зменшення числа станиць пов'язане з розв'язанням, тобто виключенням з реєстру тих частин, де не ведеться виховна діяльність.

Для порівняння стану Пласту в Україні з іншими країнами нами було досліджено чисельність станиць за даними 2003 року (рис. 2.2).

Як бачимо, в Україні налічується найбільша кількість станиць, а відповідно виховних частин і дітей, охоплених пластовим вихованням.

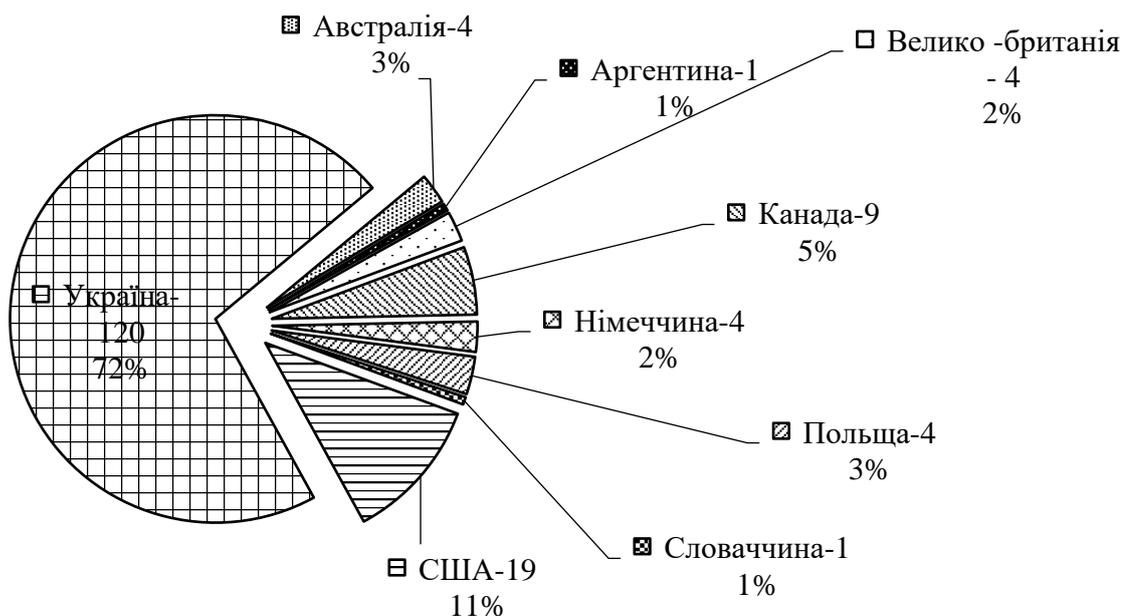

Рис. 2.2. Кількість станцій у краях станом на 2003 рік.

Найвищим керівним органом Станиці є Загальний Збір Станиці (ЗЗС), який скликає Станична Пластова Рада (СПР) один раз на рік (схема 2.2). Станична Пластова Рада є контрольно-ревізійним органом станиці. Виконавчим та адміністративним органом станиці є Станична Пластова Старшина (СПС).

Всі станиці діють на підставі власних статутів, які мають спільну основу і є подібними між собою, що дає можливість зберігати ідентичність. Станиці є основою структури Пласту, оскільки об'єднують первинні осередки, виховні частини, в яких здійснюється безпосередньо виховний процес, а також таке організаційне утворення при Пласті як Пластприят.

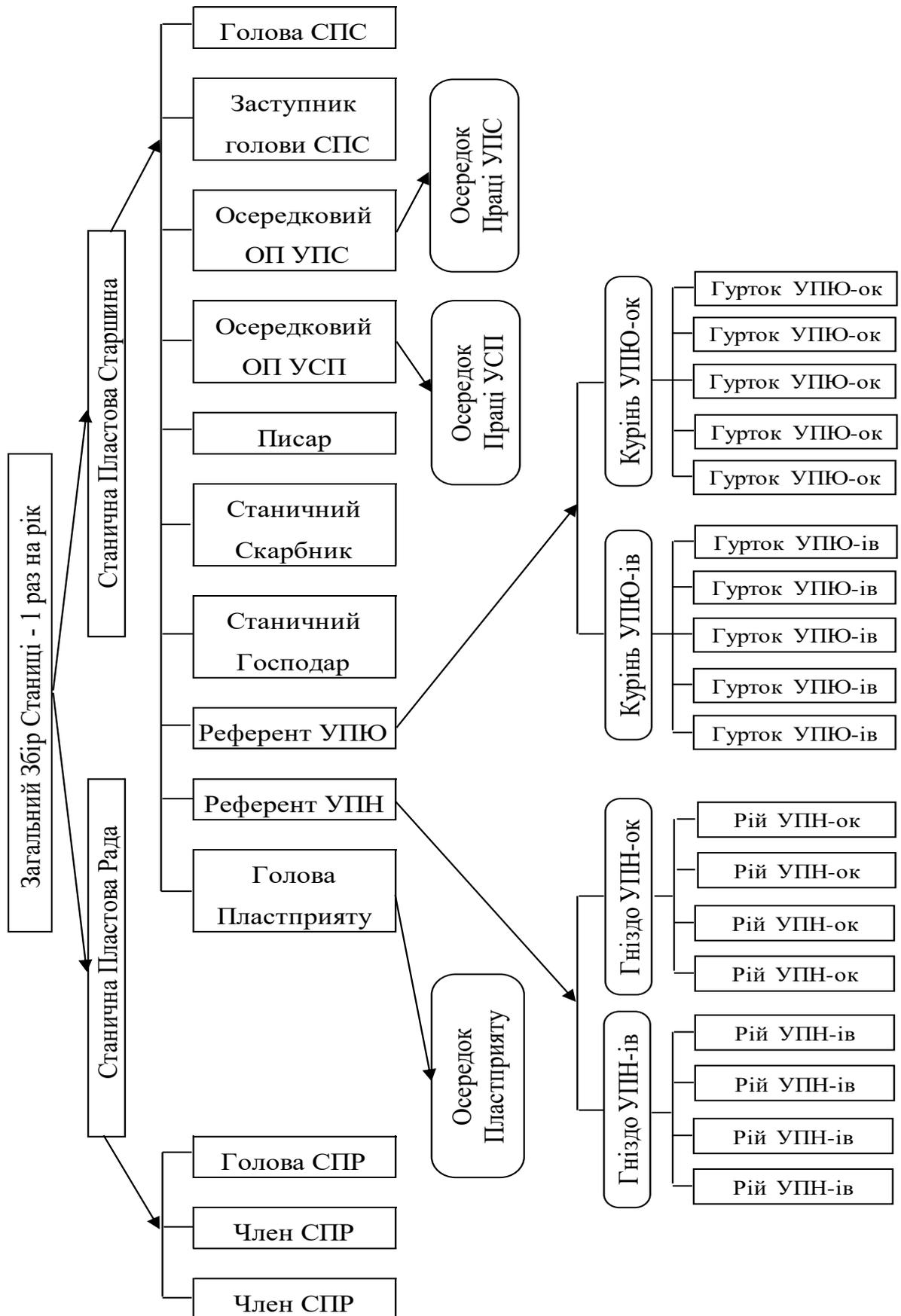
Пластприят об'єднує в собі усіх приятелів Пласту, тобто тих, хто сприяє його розвитку. До Пластприяту перш за все входять батьки всіх дітей, що виховуються у Пласті. Найбільш активні створюють ядро (актив) Пластприяту.

До *первинних осередків* входять гнізда новаків і новачок та курені юнаків і юначок, організаційні утворення старших пластунів і сеніорів, які діють згідно з відповідними Правильниками.

Всі старші пластуни та сеніори станиці належать до *осередків праці* УСП та УПС відповідно і ведуть виховну діяльність, утворюючи новацькі чи юнацькі Кадри Виховників, або адміністративну

Схема 2.2.

Структура станиці Пласту

діяльність у станиці. Належачи до станичного осередку праці, вони одночасно можуть бути членами куреня УСП або УПС. *Курені УСП та УПС* утворюються з членів Пласту відповідного віку за інтересами і не пов'язані територіально; мають патрона куреня й назву, а також число в реєстрі куренів. Наприклад, 1 курінь УПС ім. Олександра і Степана Тисовських, 10 куренів УПС “Чорноморці”, 23 куренів УСП “Червона Калина”. Курінь, який ще не отримав числа в реєстрі називається підготовчим.

Виховання відбувається у *виховних частинах*: новацьких гніздах та юнацьких куренях. Гнізда і курені є самостійними структурними одиницями, тобто такими структурними підрозділами, де може повновартісно і ефективно здійснюватися виховний процес.

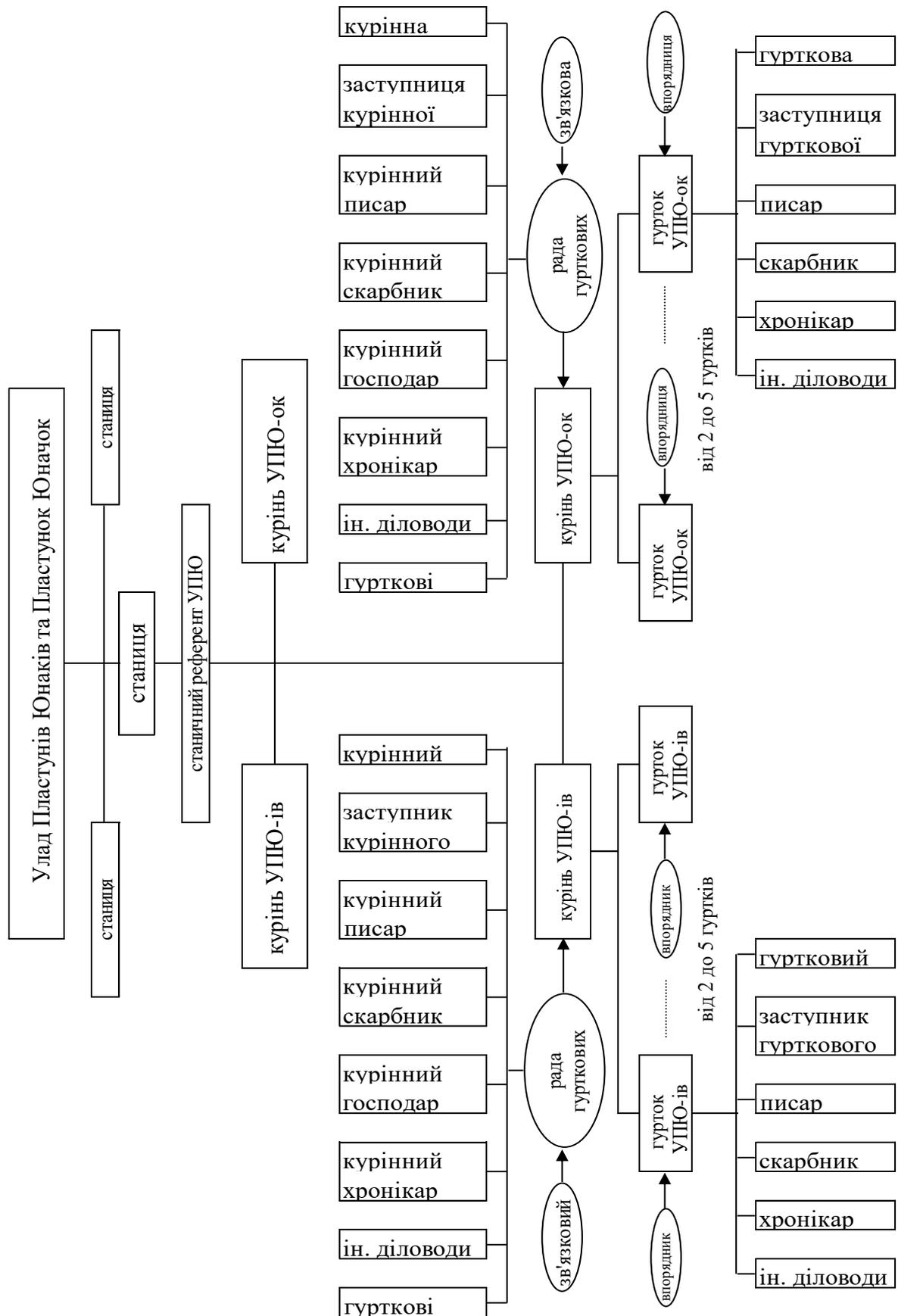
Основною виховною одиницею УПН є *рій* – група дітей в кількості 6-10 осіб. Рої є хлоп'ячі та дівчачі. Якщо немає відповідної кількості дітей, допускається створення мішаного за статтю рою.

Гніздо складається з двох, трьох або чотирьох роїв однієї статі і має свій порядковий номер (арабськими числами) у крайовому реєстрі: дівочим гніздам надаються парні числа, хлоп'ячим – непарні. Лише у випадках, коли в станиці є один рій новаків і один новачок, може бути мішане гніздо. Якщо в станиці є лише один рій певної статі і утворення гнізда в найближчому часі не передбачається, то він реєструється як самостійний рій і йому надається число (римськими числами).

Кожний рій має свою назву – символ, яку діти обирають самі. Це може бути назва рослини чи тварини або взята з уявного світу. Обираючи назву рою виховник спонукає дітей знайти таку прикмету в обраного символу, яку вони прагнуть наслідувати. Наприклад, рій “Бджілки” намагатиметься виробляти в собі рису працьовитості, притаманну бджолам.

Виховник рою (братчик чи сестричка) виступає в ролі опікуна, учителя, старшого товариша, радника. Він сам складає і проводить виховну програму. Виховник, який опікується гніздом (гніздовий чи гніздова), готує та проводить гніздові заняття, а також провадить і допомагає в роботі братчикам та сестричкам свого гнізда. Якщо в станиці існує кілька гнізд, то призначається особа, яка відповідає за роботу з новацтвом в цілому по станиці – станичний референт УПН. Він планує заходи, в яких бере участь все новацтво станиці, допомагає гніздовим.

Схема 2.3.
Структура Уладу Пластунів Юнаків і Пластунок Юначок

Основною і найважливішою виховною одиницею УПЮ є *гурток*, який формується не лише за віком, а й за інтересами і складається з 6-8 юнаків або юначок [158, 12]. Від двох до п'яти юнацьких гуртків однієї статі, які діють в одній станиці, об'єднуються в *курінь*.

На відміну від новацтва, ні гурток, ні курінь не можуть бути мішані. Якщо в станиці є лише один гурток юнаків чи юначок, вони утворюють самостійні гуртки.

Кожний гурток, як і в новацтві, має свою назву. Курінь, подібно гнізду, має номер, але не має назви, лише носить ім'я патрона, обраного його членами, наприклад, 15 курінь УПЮ ім. гетьмана Павла Полуботка. Патрон куреня – це видатна особа з українського минулого, яка відповідає пластовому виховному ідеалові і служить прикладом для кожного члена куреня. Самостійний гурток аналогічно до самостійного рою має порядкове число римськими цифрами.

Юнаки здійснюють самоврядування в гуртках та на рівні куреня. З цією метою обираються основні діловоди в гуртку та в курені (схема 2.3). В гуртку обирається провід гуртка: гуртковий, який очолює гурток, заступник гурткового (гуртковий суддя), гуртковий писар, гуртковий скарбник і господар. Додаткові діловоди обираються за потребою, відповідно до особливостей гуртка, змісту його роботи, це можуть бути хронікар, фотограф, кухар, санітар, бібліотекар тощо. В курені подібні діловоди входять до Ради Гурткових, яка провадить діяльність куреня, а саме готує план праці куреня й спосіб його виконання, розділяє працю поміж гуртками, коли потрібно тощо.

Роботу з юнацьким гуртком провадить впорядник (впорядниця) гуртка – завжди старша особа, що належить до УСП або УПС – який спочатку навчає юнаків веденню діяльності, а потім лише допомагає юнакам здійснювати в гуртку самоврядування. Впорядник, який допомагає Раді Гурткових вести роботу з куренем, називається зв'язковим. Він завжди присутній на сходах Ради Гурткових, відповідає за те, щоб праця куреня була корисна, пластова за змістом, щоб курінна діяльність була скоординована з діяльністю гуртків. Зв'язковий допомагає готувати курінні заняття та дбає за безпеку членів куреня під час їх проведення. Якщо в станиці є кілька куренів – призначається референт УПЮ, який відповідає за діяльність юнацтва в станиці.

В залежності від діяльності виховників серед них існує певна субординація, тобто *структура проводу УПН та УПЮ*. Таку структуру на прикладі виховників УПН ми зобразили у вигляді схеми 2.4. Серед виховників УПЮ зберігається подібна субординація. В цілому структуру проводу УПН та УПЮ можна зобразити таким чином: виховники роїв (гуртків) — виховники гнізд (куренив) — станичний референт УПН (УПЮ) — окружний (регіональний) референт УПН (УПЮ) — провідник Орлиного Круга (Скобиного Круга) краю — провідник Орлиного Круга (Скобиного Круга) у світі.

Орлиний Круг (ОК) для виховників УПН та Скобиний Круг (СК) для виховників УПЮ – це окремі структурні об'єднання, утворені для покращення виховного процесу, які формують Кадру Виховників (КВ). Членами ОК і СК є усі кваліфіковані виховники, незалежно від того, до якого уладу вони належать. Назва “Орлиний Круг” була вибрана ще з часів його заснування у 1950 році для створення орлиної атмосфери, яка панує в усьому Пласті. З цією ж метою основоположника Олиного Круга Т. Самотулку названо Старим Орлом, а всі інші новацькі виховники, що мають ступені впорядника чи гніздового, тобто належать до Орлиного Круга, називаються Сіримі Орлами [84]. Серед юнацьких виховників прижилася лише назва “Скобиний Круг” по аналогії з “Орлиним”.

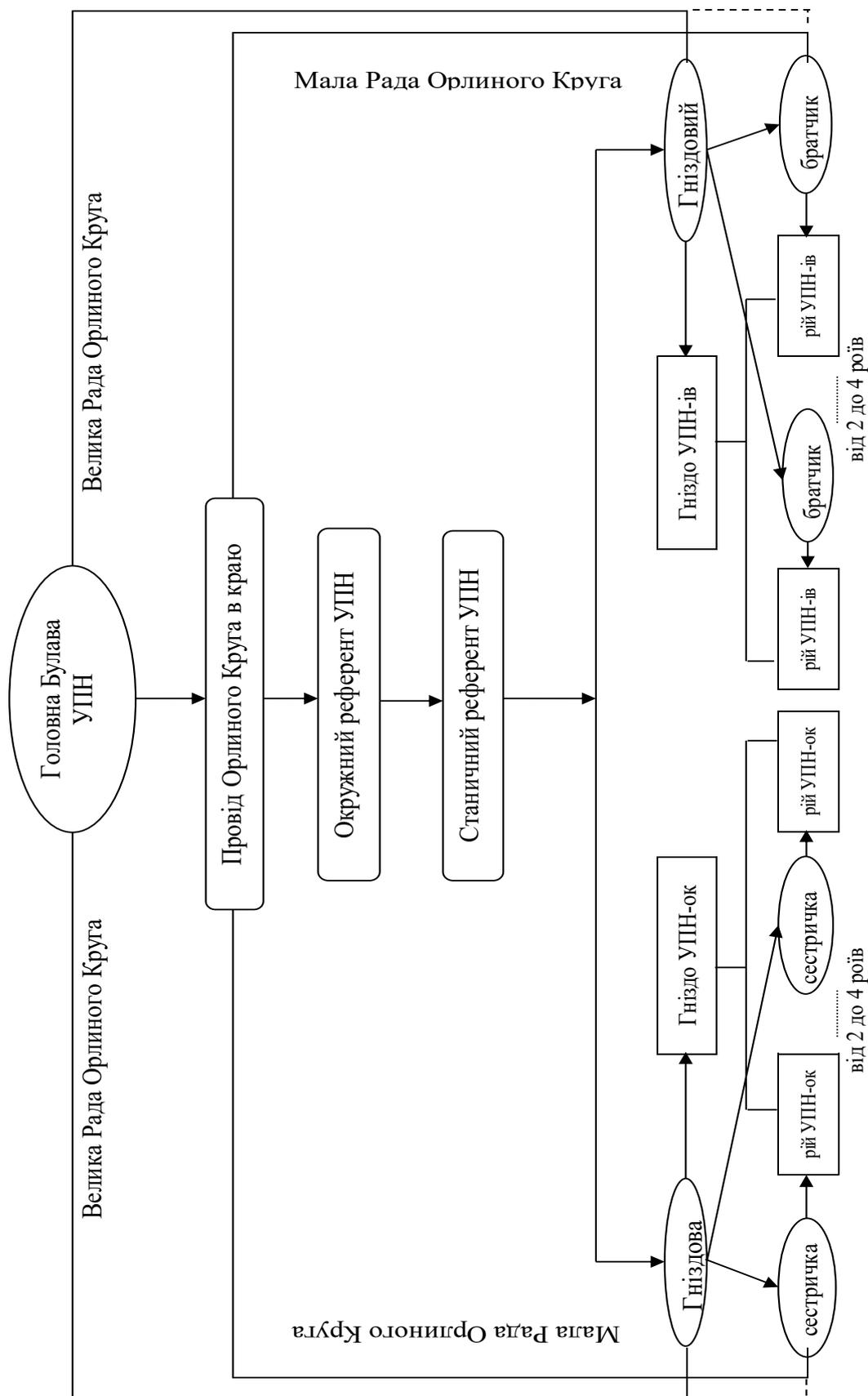
Приналежність до ОК та СК та ступінь КВ відповідає рівню кваліфікації виховника. Чим вища кваліфікація виховників, тим складніші виховні питання вони покликані вирішувати.

Всі новацькі та юнацькі виховники, що займаються виховною діяльністю в одному краю і мають ступінь впорядника (I ступінь КВ) є членами-кандидатами Орлиного Круга і Скобиного Круга відповідно і входять до Малої Ради Орлиного Круга (МРОК) і Малої Ради Скобиного Круга (МРСК) в краю. Виховники, які мають ступінь гніздового чи зв'язкового (II ступінь КВ) є дійсними членами ОК та СК відповідно і входять до Великої Ради Орлиного Круга (ВРОК) чи Великої Ради Скобиного Круга (ВРСК) у світі.

В середині ОК та СК існує своя горизонтальна структура (поділ на ланки), що відображає функції членів ОК та СК, які до цих ланок належать. Горизонтальна структура містить такі ланки: виховно-адміністративну, вишкільну, таборову, видавничу. Відповідно до своїх зацікавлень члени ОК та СК можуть вести працю відразу в кількох ланках.

Схема 2.4.

Структура проводу Уладу Пластунів Новаків і Пластунок Новачок

Крім того, на зборах МРОК та МРСК, що відбуваються щороку, виховники вирішують питання впровадження виховних програм, підвищення кваліфікації виховників, видавництва тощо на рівні краю, також обирають провід ОК та СК краю. На ВРОК та ВРСК, які збирається в часі КУПО, тобто кожні три роки, вирішуються питання щодо зміни і вдосконалення новацьких та юнацьких програм відповідно, виховного процесу, видавництва тощо на світовому рівні, а також обираються Булави УПН і УПЮ, тобто провід ОК і СК у світі.

Від рівня кваліфікації залежить також поле діяльності виховників. Якщо виховники зі ступенем впорядника чи гніздового або зв'язкового можуть займатися методичною роботою, працювати як з гніздом чи куренем відповідно, так і з роєм чи гуртком, то виховники, які пройшли навчання (вишкіл), але ще не мають ступеня можуть вести виховну працю лише з роєм чи гуртком. На таборах також певні ділянки ведуть виховники, що мають відповідну спеціалізацію. Так, наприклад, комендантом новацького табору і керманічем виховної програми може бути пластун або пластунка, що має: щонайменше 21 рік життя; II ступінь в КВ УПН (керманіч — щонайменше I ступінь в КВ УПН); успішний перехід вишколу провідників таборів УПН (РОС-т); досвід участі у провіді принаймні двох таборів УПН в якості впорядника рою і члена старшини або булави табору [148]. Подібні вимоги ставляться і до юнацьких виховників.

Ефективність виховного процесу у Пласті значною мірою забезпечується принципами, які покладаються в його основу.

Під **принципами виховання** розуміємо вихідні положення, що витікають із закономірностей виховання і визначають загальне спрямування виховного процесу, основні вимоги до його змісту, методів і форм організації. Тобто, принципи виховання – це система вимог, що охоплює всі сторони процесу виховання і відображає результати узагальнення досвіду виховної практики [52]. Принципи виховання визначають умови, необхідні для формування і розвитку особистості відповідно до поставлених цілей виховання.

У педагогіці існують різні класифікації принципів виховання. Найбільш поширеними є класифікації Ю. Бабанського, Н. Волкової, Б. Лихачова, М. Саткіна, В. Сластьоніна та інші [40; 112; 183]. Зокрема Ю. Бабанський виділяє такі принципи виховання як: зв'язок виховання

з життям, врахування вікових та індивідуальних особливостей, виховання працею, виховання в колективі і через колектив, поєднання педагогічного керівництва з розвитком самодіяльності та ініціативи вихованців, єдність вимог і поваги до особистості, наступність і послідовність у вихованні. У педагогіці також виділяють такі загальні принципи, як суспільна спрямованість; виховання особистості в діяльності та спілкуванні; стимулювання внутрішньої активності особистості; оптимістичне прогнозування; опора на позитивні якості особистості, єдність і погодженість вимог, зусиль і дій виховного закладу, сім'ї і громадськості, а також національні принципи виховання, як виховання в громадянському, національному дусі; гуманізм; демократизм; природовідповідність; наступність [40; 52; 112; 160; 183].

Вищевказані принципи опрацьовані в науковій літературі і широко використовуються в педагогіці та психології. Вони також притаманні пластовій системі виховання. Але, окрім цих широковживаних принципів, у Пласті існують свої специфічні, суто пластові принципи виховання, які були визначені нами на основі теоретичного осмислення праць теоретиків та ідеологів Пласту (С. Левицький, Т. Самотулка, Ю. Старосольський, О. Тисовський), дослідження пластової системи виховання, практичного досвіду пластових виховників. На них ми і хочемо зупинитися. Такими принципами є: виховання в малій групі, поєднання педагогічного керівництва з розвитком самодіяльності та ініціативи вихованців, опора на позитивні якості особистості, стимулювання внутрішньої активності особистості, виховання працею, діяльність на користь інших, співпраця виховників і вихованців.

Розглянемо їх сутність і пластову специфіку.

Виховання в малій групі передбачає заняття в групах, які не перебільшують десяти учасників – заняття з новацьким роєм чи юнацьким гуртком – і дає можливість враховувати особливості віку, спільні інтереси гуртківців, спільну мету, співжиття у гурті, сприяє створенню позитивного морально-психологічного мікроклімату в групі, а саме згуртованості, встановленню доброзичливих стосунків. На формування характеру особистості велике значення має думка друзів у групі. Гурткова система – одна з основних складових частин пластової методики виховання. У малій групі краще відбувається

розвиток лідерських здібностей, складаються стосунки дружби і товаришкості. Емоційна сумісність дітей у групі дозволяє створити сприятливу психологічну атмосферу. Атмосфера, що склалася у групі, стиль взаємовідносин, вимогливість до себе і до інших впливають на самовиховання. У гуртку пластуни здобувають рівновагу між почуттям самостійності і відповідальності, отримують можливість бути визнаними ровесниками, самоутверджуватися, самокритично оцінювати себе в порівнянні з іншими.

Поєднання педагогічного керівництва з розвитком самодіяльності та ініціативи вихованців. Педагогічне керівництво зумовлене недостатнім життєвим досвідом вихованців. Завдяки поєднанню зусиль виховника з творчістю, самостійністю, самодіяльністю та ініціативністю дітей можливе виховання творчої особистості. Стимулюючи самостійну діяльність пластунів, виховник дбає, щоб вихованці відповідально ставились до результатів кожної справи. Всі пластові заняття будуються так, щоб діти якомога більше працювали самостійно:

– новаки та юнаки самостійно осягають вмілості, які вимагають індивідуальної підготовки, але також потребують певного педагогічного керівництва з боку виховника;

– в юнацькому гуртку сходи́ни готують і проводять самі юнаки під керівництвом впорядника, до того ж, чим старші, тим більше самостійності вони проявляють у підготовці та проведенні;

– самодіяльність підлітків проявляється у підготовці як сходи́н, так й інших гурткових та курінних заходів та свят, різноманітних імпрез, ватр;

– виконання юнацьких проб передбачає самостійну підготовку (керівництво й допомога виховника залежить від віку юнаків) і здійснення різноманітних проєктів.

Опора на позитивні якості особистості полягає в тому, що виховання будується не на зауваженнях вихованцеві на його негативи, а на виявленні в ньому позитивних якостей, щоб показати їх іншим, чим підняти авторитет цієї дитини в їхніх очах. Цей принцип лежить в основі системи точкування, коли під час занять щоразу оцінюються позитиви дітей. Це також подяка за добрі вчинки, коли не лише виховник помічає і підкреслює позитивні вчинки та якості дитини, які спонукали зробити цей вчинок, а й привчає дітей помічати в інших позитивні якості особистості. Відчуваючи повагу до себе з боку

виховника й ровесників, дитина сама докладася всіх зусиль, щоб виправити в собі негативні риси.

Стимулювання внутрішньої активності особистості передбачає за допомогою методів стимулювання розкриття внутрішнього потенціалу вихованців, їх здібностей. Так, передумовою здобуття будь-якої проби є опанування кількох вмілостей, що спонукає вихованців до активної роботи над собою, до здобуття нових знань, умінь і навичок. Для юнаків, які вже завершили Третю пробу, щоб здобути почесний ступінь гетьманського пластуна скоба чи гетьманської пластунки вірлиці, необхідно “проявити взірцеву поставу”, тобто в практичному житті дотримуватися Пластового Закону, бути взірцем для інших, а також опанувати 20 вмілостей.

Виховання працею. Без активної трудової діяльності немислимий усебічний розвиток особистості, завдяки праці розвиваються здібності людини, формується її світогляд і моральне обличчя, виховується правильне ставлення до інших людей. Навчити працювати творчо – особливе завдання виховника, оскільки творча праця можлива лише при ставленні до роботи з любов’ю, баченні в ній радості, розумінні її користі й необхідності, усвідомленні її як основної форми виявлення особистості й таланту. Праця присутня в усіх формах пластових занять, перш за все в різних видах майстрування, що є обов’язковими на сходинах, таборах, при підготовці до різних свят, вогників, імпрез; у допомозі іншим тощо.

Діяльність на користь інших передбачає різноманітну добродійну діяльність пластуна – участь у добрих справах на благо інших людей, справах, спрямованих на вдосконалення соціального середовища, піклування про природу тощо – в результаті якої формується моральна, громадянська, естетична позиція особистості, розвивається соціальна активність пластуна, їхня творчість та ініціатива.

Співпраці виховників і вихованців. Виховники у Пласті є дорадниками, товаришами і помічниками вихованців. Пласту властивий демократичний стиль стосунків між виховниками й дітьми, що ґрунтується на взаємоповазі, єдності вимогливості й допомоги. Вихованці привчаються до самостійної реалізації висунутих до них вимог. Найкраще це проявляється в юнацтві, де гуртківцями здійснюється самоврядування при допомозі впорядника. Пластуни

приймають для себе програму і працюють над її виконанням, перетворюючи це в свій обов'язок.

Зміст і характер принципів пластового виховання визначені основними цілями виховного процесу в Пласті. Вимоги принципів реалізуються через форми організації виховного процесу і методи виховання, які забезпечують засвоєння вихованцями змісту виховного процесу у Пласті.

2.2. Зміст виховного процесу у Пласті

Під змістом виховного процесу розуміємо систему цінностей, знань, переконань, практичних вмінь та навичок, певних звичок поведінки, якостей та властивостей особистості, способів діяльності, які спрямовані на формування характеру, світогляду дітей відповідно до поставлених виховних цілей та завдань.

Зміст виховного процесу у Пласті реалізується за такими напрямками: моральне, духовне, патріотичне, розумове, фізичне, соціальне, трудове, естетичне та екологічне виховання.

Одним з основних завдань Пласту є виховання свідомої, відповідальної, соціально активної і компетентної особистості, готової до соціального самовизначення. Виходячи з такого завдання, зміст виховного процесу в Пласті підпорядковано соціальному вихованню.

Однією з умов реалізації цього завдання є включення вихованців у систему реальних соціальних відносин, тобто вироблення в них особистісного ставлення до навчально-пізнавальної, суспільно-корисної, трудової, художньо-естетичної, організаційно-управлінської, соціально-комунікативної та іншої діяльності.

Відносини визначаємо як переживання і виявлення людиною тих зв'язків, які встановлюються між нею та іншими людьми, а також різними предметами та явищами навколишнього середовища, що, торкаючись сфери її потреб, впливають на поведінку й особистісний розвиток. Ставлення перетворюється в особистісну якість, якщо часто повторюється і закріплюється, стає звичним і визначає усталеність поведінки людини в будь-яких умовах.

Другою умовою є самореалізація вихованців у процесі соціальної взаємодії, яка дозволяє дитині розкрити себе у стосунках з оточуючими. При цьому важливим є усвідомлення цілей і значення діяльності для особистого саморозвитку [170, 14].

У результаті соціального виховання особистість засвоює певний обсяг соціальної інформації, оволодіває засобами пізнання навколишнього світу, у неї формується система ціннісних орієнтацій, вміння і навички суспільної поведінки, соціальна позиція, досвід соціальної діяльності, здатність до спілкування з оточуючими людьми, стимулюється духовна, психічна, фізична і соціальна активність.

Зміст виховного процесу в Пласті втілюється у спеціальних пластових програмах.

Програма – це план діяльності пластунів. Метою програми є допомогти пластунам плекати характер згідно з метою Пласту, тобто виховувати в собі ті якості та властивості, що закладені в Трьох Головних Обов'язках пластуна й Пластовому Законі, а також допомогти їм самовизначитися, саморозвиватися і самореалізуватися, використовуючи для цього пластову методику, відповідно до віку вихованців.

Основними компонентами програми УПН є проби, вмілості та історичні ігрові комплекси, програми УПЮ – проби, вмілості, відзнака фізичної вправності.

Проба – це система пластових та загальних знань, умінь і навичок, осягнення яких веде до розвитку духовних, моральних, розумових, патріотичних, соціальних, фізичних, трудових якостей вихованців, збагачує їхню естетичну та екологічну культуру, допомагає їм формувати характер згідно Пластового Закону.

Вмілість – це система знань, умінь і навичок з певної галузі. Кожна вмліість містить у собі ряд вимог: практичні вміння, теоретичні знання з даної галузі, – які здобувач вмілості осягає самостійно (індивідуальні вмілості), або разом з іншими під час пластових занять (збірні вмілості). Система вмілостей основана на принципі послідовності й наступності, тобто, щоб здобути вмліість вищого рівня, необхідно спочатку опанувати відповідну вмліість попереднього рівня. При опануванні вмілостями збагачується емоційна сфера вихованців, розвиваються їх вольові якості, життєва компетентність, формуються і розвиваються трудові навички, а також ті чи інші якості особистості, в залежності від спрямування вмілості. Крім того, індивідуальні вмілості розвивають у дітей вміння працювати самостійно, виховують наполегливість, працьовитість, цілеспрямованість, силу волі.

Новацькі історичні ігрові комплекси – це частина новацької програми, метою якої є розкрити перед новаками історичне минуле і культурні надбання українського народу, що сприяє формуванню національної свідомості, вихованню патріотизму, національної гідності, пошани до минулого свого народу.

Ідейним засновником і першим, хто почав розробляти історичні ігрові комплекси, був Т. Самотулка. Він зазначав, що історичні ігрові комплекси – це ряд запланованих занять з новаками, що включають різноманітні бесіди, прогулянки, новацькі вогники, новацькі змаги,

ігри тощо, які відбуваються в таборовому середовищі і пов'язані тематично за історичним змістом в одну цілість [181, 36].

Змістом історичного ігрового комплексу є історична дійсність, міфи, культурні вартості, географічні відомості тощо. Основною рисою змісту є історично зорієнтована сюжетність програми. Розкриття змісту історичного ігрового комплексу відбувається завдяки навчально-виховної методики шляхом ігрової діяльності. Тобто, для засвоєння знань з історії України дітям пропонують сюжетно-рольові ігри, що зображають історичні події. При цьому діти не лише відтворюють їх, а й самі є учасниками цих подій і переживають їх. Під час проходження історичних ігор діти знайомляться з відомими героїчними постатями українського народу, при цьому підкреслюються їх кращі риси, які стають прикладом для наслідування новачками.

До 1988 року існувало три історичні ігрові комплекси:

– “Отрок” – історія княжої доби. Діти знайомляться з князями України-Русі, їх досягненнями у розвитку Української держави, їхніми характерами, історичними подіями, що відбувалися в ті часи;

– “Джура” – історія козацько-гетьманської доби. Вивчаються життя і побут козаків на Січі, козацькі війни, гетьмани України. Зазвичай цей комплекс проводять поблизу річки, де новачки разом з виховниками “будують Січ”;

– “Звідун” (початковою назвою цього історичного ігрового комплексу, даною Т. Самотулкою, була “Орлик”. На “Звідун” змінено у 1976 році) – історія новітньої доби. Діти знайомляться з історією визвольних змагань України за свою незалежність в післяреволюційний період, з героїкою УПА тощо.

У 1988 році Т. Самотулкою розроблено історичний ігровий комплекс “Захисники рідного вогнища”, який є основою для подальшого вивчення історії в історичних іграх. Метою цього комплексу є загальне ознайомлення дітей з історичною і культурною спадщиною українського народу.

Відзнака фізичної вправності – це нормативи з фізичної підготовки для юнаків і юначок 13-17 років, узгоджені з Державними тестами і нормативними оцінками фізичної підготовленості населення України. Вимоги пластової відзнаки фізичної вправності спонукають юнаків до постійного фізичного загартування, занять різними видами спорту і фізичної культури.

З метою збереження ідентичності Пласту в усіх краях, де існує організація, пластові програми розробляються на найвищому структурному рівні, тобто головним проводом відповідних урядів, узгоджуються з крайовими структурами і затверджуються найвищим законодавчим органом Пласту – Головною Пластовою Радою. Пластові програми викладені у правильниках відповідних урядів. На сьогодні у Пласті діє Правильник УПН від 1976 року та Правильник УПЮ від 1998 року.

Нами було вивчено і проаналізовано діючі програми УПН та УПЮ.

Як новацька, так і юнацька програми здійснюються у три етапи. В результаті засвоєння кожного етапу програми пластуни здобувають відповідний пластовий ступінь. Етапи відповідають віковій періодизації в середині кожного уладу. Основою кожного етапу програми є проба.

Аналіз Правильника УПН дозволяє стверджувати, що існує нечіткість у визначенні тривалості проходження новаками проб. У Правильнику УПН сказано, що для засвоєння кожної проби УПН необхідно один рік занять, але при тому передумовою першої проби є досягнення віку 8 років. Відповідно до цього ми робимо висновок, що перший етап програми УПН може тривати 2 роки, якщо дитина приходить до Пласту у 6 років, або 1 рік, якщо дитина починає пластування у 7 років, а другий і третій етап тривають 1-1,5 роки кожний. Кожна з новацьких проб має такі розділи: “новакознання”, “українське виховання”, “життя в природі”, “життєва зарадність і безпека”, “порядок-чистота”.

Серед новацьких вмілостей можна виділити такі напрями: розумовий розвиток, фізичний розвиток, життєва компетентність, природознавство, наука і технічні знання, народознавство, географія, мистецтво, естетична культура.

Кожний етап програми УПЮ розрахований приблизно на два роки, з розрахунку, “що третій етап закінчується за 6-12 місяців перед звільненням з УПЮ” [159].

До кожної з юнацьких проб входять такі розділи: “Три Головні Обов’язки пластуна”; “пластова ідея”; “пластова організація”; “пластові заняття”; “життя в природі”; “життєва зарадність”; “тіловиховання”, “юнацькі вмілості”.

Крайовий провід кожного з країв розробляє згідно із загальною програмою, яка трактується як мінімум, вимоги кожної проби відповідно до потреб і можливостей даного краю.

Юнацькі вмілості розподілені за такими напрямками: практичного пластування, першої допомоги й рятувництва, домашньої зарадності, природничі, спортивні, мистецькі, спеціального зацікавлення, морського пластування; летунського пластування.

Виховні цілі й задачі Пласту реалізуються по-різному для новацтва та юнацтва. У новацтві всі заняття виховник планує сам і проводить у формі різноманітної ігрової діяльності. Засвоєння програми УПЮ передбачає самовиховання, саморозвиток і самовдосконалення юнаків з віком. На першому етапі пластові заняття (сходина, мандрівки, екскурсії, табори) впорядник планує згідно вимог програми і проводить сам. На другому етапі юнаки (юначки) планують заняття спільно з впорядником і поступово самі проводять щораз більшу частину запланованої програми на сходинах, мандрівках, таборах. На третьому етапі юнаки самі планують заняття згідно програми УПЮ, узгоджуючи з впорядником і зв'язковим, та самі їх проводять. Впорядник надає допомогу юнакам лише у разі потреби. Це пов'язано з віковими, психічними та фізіологічними особливостями дітей. Розкриємо їх.

Основними новоутвореннями психіки в період новацького віку є довільність як особлива якість психічних процесів, внутрішній план дій та рефлексія [67, 46]. У дітей формується довільний характер поведінки й діяльності.

Механізм керування своєю поведінкою, підкорення певним правилам формується у грі, а потім проявляється в інших видах діяльності. Гра сприяє становленню як довільної поведінки дитини, так і спілкуванню з ровесниками. Отже, саме у грі вони вчаться повноцінному спілкуванню один з одним. У грі розвивається мотиваційно-потребова сфера дитини, виникають нові мотиви діяльності й пов'язані з ними цілі. Виходячи з цього, новацька програма реалізовується шляхом різноманітної ігрової діяльності. Зважаючи на те, що у новаків надзвичайно бурхлива, яскрава уява, при ознайомленні дітей з різними поняттями та різними сферами діяльності використовується побудова матеріалу на казковому сюжеті, включення дітей у хід цього сюжету, що дозволяє їм емоційно

переживати, а тому краще сприйняти і запам'ятовувати навіть досить складний навчальний матеріал.

У молодшому та середньому юнацькому віці відбувається становлення якісних новоутворень у розумовому, моральному, фізичному, соціальному та інших сферах розвитку внаслідок перебудови організму, трансформації взаємин з однолітками та дорослими, освоєння моральних норм, нових способів соціальної взаємодії, розвитку самосвідомості, інтересів, пізнавальної та учбової діяльності.

Найголовнішим новоутворенням молодшого юнацького віку є становлення самосвідомості, що характеризується передусім почуттям дорослості. Суб'єктивно дорослість пов'язується юнаками не стільки із зовнішньою стороною цього явища, тобто наслідуванням, скільки з входженням у світ дорослих [105]. Дитина намагається зайняти місце дорослого у системі реальних стосунків між людьми і вимагає визнання своєї самостійності, рівності з дорослими.

Зміни у структурі особистості молодшого юнацтва, пов'язані з відчуттям дорослості, зумовлюють його особливу чутливість до засвоєння норм, цінностей та способів поведінки, притаманних світу дорослих. Відбувається вироблення особистісних утворень, які відіграють особливу і вирішальну роль у оволодінні дитиною соціальною ситуацією дорослого [164; 223].

Бажання бути дорослими, але відсутність певного досвіду призводять до внутрішнього конфлікту. Тому, щоб уникнути цього, завданням дорослого є допомогти молодшому юнацтву здобути відповідні знання, вміння і навички, збагатити досвід, навчити їх самостійно вести діяльність у гуртку. Саме таким чином відбувається засвоєння програми на першому етапі.

Середнє юнацтво вже достатньо свідомо ставиться до своїх вчинків, їх цікавлять духовні якості. Вони схильні до самоаналізу. Розвивається самооцінка юнаків, яка пов'язана передусім з прагненням до самостійності й незалежності, із самоповагою, вимогливістю до себе [164; 172].

У цьому віці розвиваються ідеали особистості. У дітей середнього юнацького віку вони будуються на узагальненні уявлень про людей, якості яких їм імпонують. Ідеали стають взірцем для наслідування, правилом, згідно з яким намагаються діяти юнаки.

Виходячи з цих особливостей, на другому етапі засвоєння юнацької програми виховник починає займати місце дорадника і авторитетного друга, лише скеровуючи їхню діяльність у правильне русло, даючи юнацтву можливість відчувати себе на рівні з дорослими, самостійно вести свою діяльність у гуртку, проявляти власну ініціативу, втілювати у життя свої ідеали.

Центральним новоутворенням старшого юнацького віку є самовизначення, як професійне, так і особистісне. Ця нова внутрішня позиція дозволяє усвідомити себе як члена суспільства, зайняти своє місце в ньому. У цей же час інтенсивно розвивається саморегуляція юнаків, зростає контроль за поведінкою, виявленням емоцій. Більш стійким і усвідомленим стає настрій юнаків, вони стають більш врівноваженими і стриманими. Також починає розвиватися моральна стійкість особистості. Знання про оточуючий світ і моральні норми об'єднуються у свідомості юнаків у єдину картину, завдяки чому моральна саморегуляція стає більш повною та усвідомленою [105, 170].

У старшому юнацькому віці у дітей виникає особливий інтерес до спілкування з дорослими. Але, не дивлячись на те, що стосунки з дорослими стають довірливими, юнаки зберігають певну дистанцію. Вони, як правило, не розкривають дорослим інтимної інформації, якою можуть ділитися з друзями, хоча в цілому зміст спілкування з дорослими для них особистісно значущий [105, 166].

Такі психічні особливості юнаків вимагають якомога більшої їх самостійності й можливості до самореалізації, пошуку своєї життєвої позиції, становлення особистості в суспільстві. При цьому дорослий, якому юнак довіряє і може з ним радитись, має бути поруч, допомогти чи порадити щось юнакові, коли він цього потребує, але не втручатися у його внутрішню сферу.

Саме таким чином здійснюється реалізація третього етапу юнацької програми, яка складається з ряду проектів. Такі проекти дозволяють юнакам зробити свій вибір щодо тематики, а також цілком проявити свої творчі, інтелектуальні, професійні здібності в їх підготовці та реалізації. З виховником юнаки при потребі можуть радитися, але при цьому він не обмежує їхньої ініціативи і самостійності.

Загальна ціль програми УПН та УПЮ реалізовується через її конкретний зміст. Охарактеризуємо кожен програму окремо.

Програма для молодшого новацтва *на ступінь жовтодзюба* включає підготовку до заяви вступу в УПН, яка відбувається протягом 6-9 занять і передбачає адаптування у дитячому колективі, ознайомлення з новацтвом, а саме: з пластовою атрибутикою (однострій, відзнаки, тотем, знамено); значенням новацького привіту “Готуйсь!”; вивчення Пісні Новаків та Новачок, Новацької Ранньої та Вечірньої Молитов, слів Заяви вступу; засвоєння поняття доброго вчинку, елементів новацького впоряду. Після складення Заяви вступу наступним кроком програми є Перша проба та, лише для хлопчиків, історичний ігровий комплекс “Отрок” або вмілість “Княжий дружинник”. Умовою здобуття ступеня є вік 8 років.

Програма для середнього новацтва *на ступінь юного орляти* включає Другу пробу, три вмілості, з яких одна з фізичного розвитку, одна самостійна і одна довільна, для хлопчиків історичний ігровий комплекс “Джура”, а для дівчаток вмілість “Мандрівник по Україні”. Умовою здобуття ступеня є вік 9 років.

Програма для старшого новацтва *на ступінь орляти* включає Третю пробу, п'ять вмілостей, з яких одна з фізичного розвитку, дві самостійні та дві довільні, для хлопчиків історичний ігровий комплекс “Звідун”, а для дівчаток вмілість “Любитель минулого”. Умовою здобуття ступеня є вік 10 років.

Спільними вимогами для здобуття ступеня після засвоєння кожного етапу програми УПН є: добрі успіхи у школі, “в науці релігії свого визнання”, здобуття у точкуванні визначеної для кожного етапу кількості плюсів за добрі вчинки, успіхи в іграх та пластовий заробіток. Також для другого і третього етапу програми УПН необхідною вимогою є відбуття табору [157].

Програма для молодшого юнацтва *на ступінь пластуна учасника (пластунки учасниці)* включає підготовку до отримання відзнаки прихильника (прихильниці), яка триває не довше одного місяця (якщо це пластуни, які перейшли з УПН, то вони отримують відзнаку відразу), Першу пробу, щонайменше три вмілості до Першої проби, здобуття відзнаки фізичної вправності свого віку.

Програма для середнього юнацтва *на ступінь пластуна розвідувача (пластунки розвідувачки)* включає Другу пробу, щонайменше три вмілості до Другої проби, здобуття відзнаки фізичної вправності свого віку.

Програма для старшого юнацтва *на ступінь пластуна скоба (пластунки вірлиці)* включає Третю пробу та щонайменше три вмілости до Третьої проби, здобуття відзнаки фізичної вправності свого віку.

Вимогами до Третьої проби є виконання зазначеного числа проектів за поданими темами до кожної категорії. Наприклад, у категорії “Життя в природі” на тему “Екологія” юнаки можуть запропонувати, розробити і провести екологічний табір або екологічну акцію тощо.

На третьому етапі програми УПЮ юнаки можуть обрати певну спеціалізацію в подальшому пластуванні, а саме морське або летунське пластування. Тоді вони засвоюють програму морського або летунського пластування.

Програма морського пластування *на ступінь пластуна скоба-гребця (пластунки вірлиці-гребця)* включає Третю пробу, принаймні один морський табір, мандрівка човном, щонайменше три з наступних вміlostей морського пластування: “Бортова механіка”, “Будівництво суден”, “Вітрильництво”, “Водолаження”, “Канойкарство”, “Морська навігація”, “Пілотаж”, “Скіперство”, “Суднознавство”, “Якірництво”.

Програма летунського пластування *на ступінь пластуна скоба-обсерватора (пластунки вірлиці-обсерватора)* включає Третю пробу, курс авіаційної інженерії і відбуття летунського табору та вміlostі летунського пластування: “Летунство”, “Будівництво літаків”, “Летунська навігація”.

Третій етап юнаки закінчують за 6-12 місяців перед звільненням з УПЮ і обирають для себе подальші пластові заняття або зацікавлення, щоб принести користь не лише собі, а й куреню, станиці чи всій організації, наприклад, працювати над спеціалізаційними проектами в курені чи станиці, бути у проводі куреня (якщо оберуть), допомагати у курені виховникам та молодшим юнакам, працювати з новацтвом тощо, здобувати наступні вміlostі. Таким чином, по завершенні програми УПЮ, юнаки самі складають програму, відповідно до своїх нахилів, здібностей, зацікавлень, продовжуючи саморозвиватися та самовдосконалюватись.

У ході дослідження нами було виявлено ряд недоліків програми УПН, а саме: усунення дівчаток від проходження історичних ігрових

комплексів, що може спричинити у них розвиток почуття меншовартості, відкидає можливість ефективного засвоєння знань з історії певної доби; неврахування індивідуальних здібностей 6-річних дітей; відсутність вмілостей до першого етапу (для дітей менших 8 років), програми підготовки до УПЮ після завершення третього етапу програми УПН (для 10-річних). Розкриємо більш детально суть цих недоліків.

За результатами нашого дослідження, діти, які проходили історичні ігрові комплекси, значно краще засвоюють шкільний матеріал з курсу історії України, оскільки, під час занять вони не лише відтворюють історичні події в сюжетно-рольових іграх, а й переживають їх у дії, що є значно сильнішим засобом для засвоєння матеріалу, ніж пасивне сприйняття. Тому ми вважаємо недоцільною відсутність у програмі ігрових комплексів для дівчаток.

Перший етап програми УПН не передбачає засвоєння новаками вмілостей, його основою є проба. Вимоги до Першої проби, як показує наше дослідження, за своєю складністю можливі для засвоєння здібними 6-річними дітьми протягом року пластових занять. Таким чином, у випадку, коли дитина прийшла до Пласту у 6 років і виявила особисті здібності, – вона цілком може засвоїти перший етап програми і у 7 років (в кінці пластового року) здобути ступінь. Але здобуття ступеня жовтодзюба після засвоєння проби обмежена умовою досягнення віку 8 років, оскільки програма передбачає проходження ігрового комплексу “Отрок”, розрахованого на 8-річних дітей.

Таким чином, закінчивши “рік успішного пластування” [157], здібна дитина не отримує ніяких відзначень за свої досягнення, тобто підвищення ступеня, лише через те, що вимога проходження ігрового комплексу “Отрок” або вмілості “Княжий дружинник”, які передбачають ознайомлення з історією княжої доби, не відповідає її віку.

Це призводить до порушення принципу врахування вікових та індивідуальних особливостей новаків, оскільки саме в цьому віці дитини домінуючою є мотивація досягнення успіху, що відбивається на бажанні отримати високий результат своєї діяльності. Закінчивши рік пластування дитина хоче відчувати, що досягла успіху, отримала

певний результат і може робити наступні кроки. Відображенням досягнення успіху в новацтві є пластові відзнаки. Оскільки дитина не отримує відзнаки жовтодзюба, то в неї такого відчуття немає, що призводить до певного розчарування у деякого з дітей.

Ось які відгуки ми отримали по закінченні табору УПН у 1996 році при опитуванні 7-річних дітей, які завершили перший рік новакування, але на таборі не були допущені до проходження історичного ігрового комплексу “Отрок”.

Вова Б. “Нам братчик розказував, що коли ми завершимо Першу пробу, то зможемо скласти Новацьку Обіцянку і станемо справжніми пластунами, будемо носити на грудях “орлятко” – відзнаку Пласту. Я так старався завершити успішно Першу пробу, ходив на всі сходи, запам’ятовував усе, що братчик розповідав, старався отримати побільше плюсів, лишилося лише пройти “Отрока”. Так прикро, що нас не взяли на цей ігровий комплекс. Тепер доведеться ще цілий рік бути просто новаком”.

Тарас К. “Я тепер закінчив рік навчання в школі й перейшов у другий клас. Я став другокласником і всі знають, що я став дорослішим. А в Пласті я знову залишився просто новаком, хоча я всі вимоги Першої проби вже виконав, крім однієї. Я думав, що на таборі пройду ігровий комплекс “Отрок”, але братчик сказав, що мені ще рано, лише на наступний рік можна. А я так хочу швидше стати справжнім пластуном, жовтодзюбом, отримати “орлятко”...”.

Степан В. “Мені в Пласті просто подобається зустрічатися з друзями, гратися. А однострій мені подобається, навіть, якщо на ньому зовсім мало відзнак. Я бачив, як учора на вогнику новаки склали Новацьку Обіцянку, їм відзнаку “орлятко” дали, кажуть, що вони тепер справжні пластуни. Але ж і мені колись дадуть. Я все одно ще не пройшов частину вимог до Першої проби”.

Як бачимо, діти по-різному сприймають те, що через одну вимогу програми, виконання якої від них зовсім не залежало (“їх не взяли”, бо їм ще нема 8 років), вони не можуть здобути ступінь. У відповіді Вови це звучить, немов якась несправедливість, а отже, викликає розчарування. Але Степан не мав ніякого розчарування, оскільки, крім цієї вимоги, відповідно до своїх індивідуальних можливостей, він не виконав ще частину вимог програми.

Відсутність вимоги про здобуття вмілостей під час першого етапу програми призводить до порушення принципу систематичності й послідовності. Вік 6-7 років є синтетичним періодом для когнітивного розвитку дитини. Сприймально-пізнавальні стимули спонукають семирічних дітей до різного виду колекціонування (марок, значків, природничих предметів тощо), що можна використати для здобуття нових знань і вмінь дитини. Отже, опанування відповідними вмілостями на першому етапі сприяло б розвитку пізнавальних інтересів новаків. Займаючись протягом двох років за програмою першого етапу, не працюючи при цьому над опануванням жодної з вмілостей, дитині часом досить легким видається здобуття першого ступеня. Але здобуття наступного ступеня, крім зменшення вдвічі часу, вимагає також опанування щонайменше трьома вмілостями, що часто викликає складність у дітей.

Після завершення у 10 років третього етапу програми УПН у дітей залишається приблизно 6-10 місяців для підготовки до переходу в УПЮ. Відсутність конкретної програми, яку мали засвоїти новаци за цей час, призводить до того, що кожний виховник вирішує це питання на свій розсуд.

Як засвідчують спостереження й аналіз звітної документації, більшість виховників проходили з дітьми другий і третій етапи програми по півтора роки, а підготовкою до УПЮ був табір, у програму якого вводилися елементи програми УПЮ. Деякі виховники другий і третій етапи програми подавали за рік кожний, а потім протягом року опановували з дітьми кілька вмілостей, в якості підготовки до УПЮ проводили мандрівки, вивчали юнацькі пісні тощо. Це призводило до того, що діти одного й того ж віку мали різний рівень підготовки, а це створювало проблематичні ситуації під час спільного таборування таких дітей. Найбільшою проблемою була відсутність програми переходу з УПН до УПЮ. Різка зміна вимог призводила до того, що частина дітей, зіткнувшись з певними труднощами в УПЮ, відходила від Пласту.

Виявлені недоліки призвели до необхідності зміни програми УПН. Але процес зміни програми є дуже складний і тривалий, оскільки він також тягне за собою зміну Правильника, введення в дію якого потребує після проходження апробації схвалення Головною Пластовою Булавою, ратифікацію крайовими проводами і прийняття

на Крайових Пластових З'їздах, затвердження Головною Пластовою Радою. З одного боку це дозволяє зберегти традиційність виховної системи, що є позитивом, а з другого – не дозволяє швидко реагувати і вносити зміни у відповідності з потребами часу.

Так, у 1990 році головним проводом УПН було розпочато розробку проекту нової новацької програми, яка б реалізовувалася в п'ять етапів, кожний з яких новаки мають засвоїти протягом року, оскільки діти в УПН перебувають 5 років.

У 1997 році було утворено крайові Комісії по розробці нових новацьких проб та вмілостей. Оскільки запропонований головним проводом проект дозволяв основний зміст проб та вмілостей доповнювати у відповідності з потребами краю, то Комісія по розробці новацьких проб та вмілостей в Україні почала розробляти відповідний проект для України.

За розробленим проектом Правильника УПН основними компонентами кожного етапу програми є проба і вмілості. З метою адаптування дитини в колективі й ознайомлення з новацтвом, коли вона лише приходить до Пласту, необхідною вимогою є здобуття протягом двох місяців *відзнаки новака прихильника (новачки прихильниці)* і складення Заяви вступу, що входить до програми першого етапу.

По завершенні кожного етапу програми новаки отримують такі *ступені*: пластун (пластунка) орля, пластун (пластунка) сильне орля, пластун (пластунка) красне орля, пластун (пластунка) обережне орля, пластун (пластунка) бистре орля відповідно. Такі назви ступенів допомагають творити “орлину атмосферу” (про що йшлося в підрозділі 1.2), а також спонукають до самовиховання, розвитку в собі якостей, які відповідають пластовому виховному ідеалу.

Кожна проба містить розділи, вимоги яких спрямовані на виконання одного з Головних Обов'язків пластуна, а саме: пізнай і полюби Бога; пізнай і полюби Україну; пізнай і полюби своє довкілля; пізнай себе.

До кожного етапу програми є обов'язковим певний мінімум вмілостей. На першому етапі одна довільна вмілість за зацікавленням. На другому і четвертому етапі по дві вмілості, одна з яких з фізичного розвитку, друга з природознавства. На третьому етапі одна довільна вмілість і одна з життєвої компетентності. На п'ятому етапі три вмілості: довільна, з життєвої компетентності, з природознавства.

Метою такого розподілу є раннє виявлення у дитини певних задатків та допомога у їх розвитку. Засвоєння вмілостей у молодшому новацькому віці сприяє розвитку вольових якостей дітей, як самостійність, впевненість у своїх силах, наполегливість, витримка, оскільки воно вимагає від них усвідомлення й виконання обов'язкових завдань, підпорядкування їм активності, довільного регулювання поведінкою, а також стимулює внутрішню активність.

Відповідно до такого розподілу виникла необхідність змінити вимоги до вмілостей, які були розраховані лише на дітей після 8 років. Було визначено такі напрями вмілостей: життєва компетентність; природознавство; фізичний розвиток; мистецтво; загальний розвиток, ерудиція; історія, краєзнавство і географія; наука і технічні знання; добре громадянство, до кожного з яких увійшли вмілості для різних вікових категорій новаків.

Комісією було розроблено вимоги до ряду нових вмілостей, осучаснено вимоги до тих вмілостей, які були. Всіх у Правильнику нараховується близько 90 вмілостей. Велика їх різноманітність і різна спрямованість дає можливість краще враховувати індивідуальні особливості дітей. Під час розробки програми нових новацьких вмілостей враховувалися принципи наступності, послідовності, природовідповідності.

Працюючи над розробкою нового Правильника УПН, Комісією було враховано недоліки попередньої програми УПН, які стосувалися також історичних ігрових комплексів. Тому історичні ігрові комплекси з історії княжої, козацької та новітньої доби було включено до програми як для хлопчиків, так і для дівчаток з назвами у такій відповідності: “Отрок” – “Боярівна”, “Джура” – “Гетьманівна”, “Звідун” – “Звідунка”. Також до програми включено історичний ігровий комплекс “Захисники Рідного Вогнища”.

Слід зауважити, що для дівчаток ще нема окремо розроблених програм історичних ігрових комплексів, відповідних до “Отрок” і “Джура”, які б знайомили з життям та побутом української жінки відповідної історичної доби. Тому для дівчаток вирішено: залишити програму історичного ігрового комплексу “Боярівна” такою ж як і “Отрок”, але з урахуванням методичних рекомендацій, розроблених Т. Самотулкою і поданих у книзі “Отрок” (1998), яка містить упорядкований матеріал до кожного заняття з цієї історичної гри;

історичний комплекс “Гетьманівна”, відповідний до “Джури”, під час таборів не проводити, поки не буде розроблено відповідної програми.

Історичні ігрові комплекси за новим Правильником не є обов’язковими до певного етапу програми. Це дає можливість враховувати вікові та індивідуальні особливості дітей, а також інші фактори.

Згідно наших спостережень, а також результатів опитування виховників, батьків та учителів після проходження ігрових комплексів діти, не залежно від віку і статі, почали проявляти підвищений інтерес до історії та культури рідного краю, цікавитися життям видатних постатей українського минулого.

Однією з переваг проекту Правильника УПН є те, що він дає можливість кожному краю на основі запропонованого мінімуму розробляти програми, пристосовані до потреб і особливостей даного краю, а отже, дає можливість осучаснювати програму в разі потреби.

Програма, розроблена Комісією нових новацьких проб та вмілостей в Україні була апробована новацькими виховниками під час занять з дітьми в осередках та на таборах.

Внаслідок успішної апробації проект програми нових новацьких проб та вмілостей для України був схвалений у 2002 році Малою Радою Орлиного Круга України і введений як обов’язкова програма для використання всіма новацькими виховниками в Україні. Проект Правильника УПН схвалено на Великій Раді Орлиного Круга у 2003 році й передано для ратифікації країв з наступним затвердженням Головною Пластовою Радою.

Поділ програми на п’ять етапів дозволив уникнути непослідовності, невідповідності між вимогами проб і потребами дітей, а також проблеми переходу з УПН до УПЮ. Кожна дитина по завершенні новацького року може здобувати відповідний ступінь, що є заохоченням для подальших досягнень. Побудовані за принципом послідовності й наступності вимоги до проб розвивають у новаків почуття відповідальності та самостійності, стимулюють до самовиховання і дозволяють підготувати дитину до системи юнацького самоврядування.

Введення обов’язкової вимоги здобуття вмілостей при проходженні першого етапу програми УПН мало позитивні наслідки. Результати дослідження показують, що опанування дітьми новацьких вмілостей з 6-річного віку, сприяє кращому засвоєнню шкільної

програми, викликаючи у новаків зацікавлення до тих чи інших шкільних предметів, спонукає дітей до самостійної роботи, розвиває у них увагу, мислення та вольові якості.

Таким чином, проаналізувавши програми УПН та УПЮ, ми прийшли до висновку, що в цілому зміст пластової програми УПЮ та проекту програми УПН побудований у відповідності з принципами природовідповідності, культуровідповідності, неперервності, перспективності, наступності й послідовності, зв'язку з життям, виховання працею та виховання в колективі. Програми є комплексними, тобто під час їх проходження якості особистості формуються не по черзі, а відбувається формування духовних, соціальних, розумових, патріотичних, фізичних та естетичних якостей особистості вихованців одночасно.

Зміст програм реалізовується через пластову методику виховання.

2.3. Пластова методика виховання особистості

У педагогічній літературі методика виховання визначається як “описання певних правил, засобів, форм, рекомендацій щодо конкретних педагогічних процесів і технологій їх здійснення” [175, 13]. Інакше методику виховання можна розглядати як сукупність методів і форм організації виховного процесу. Саме цим ми і керувалися у вивченні пластової методики виховання особистості.

Під **методами виховання** ми розуміємо сукупність способів взаємопов’язаної діяльності виховників і вихованців, спрямованих на досягнення цілей виховання та розв’язання виховних завдань, обумовлених змістом виховного процесу. Методи виховання несуть у собі сукупність специфічних засобів виховної роботи, що використовуються в процесі формування особистісних якостей дітей для розвитку їхньої свідомості, мотиваційної сфери й потреб, для вироблення навичок і звичок поведінки й діяльності, а також їх корекції і вдосконалення [50; 136].

Засоби – це “явища оточуючої дійсності, які вихователь підпорядковує своєму впливу і використовує у вихованні” [136, 301]. Засобами виховання можуть бути різні види діяльності (ігрова, спортивна, трудова тощо), форми (бесіди, збори тощо), надбання матеріальної і духовної культури (книги, картини, тощо), які використовуються у процесі реалізації того чи іншого методу.

Складовою частиною методу виховання є *прийом*. Він визначає шляхи реалізації вимог методу виховання.

Методи виховання спираються на внутрішні закономірності процесу утворення якості, яку виховник хоче сформувати у дитини, та на психологічні особливості цього процесу. Вони залежать від вікових та індивідуальних особливостей дітей, їх життєвого досвіду, від чисельності колективу, з яким працюють, впливів соціального середовища на дитину і її ставлення до цих впливів. Не врахувавши потреби особистості дитини, за відсутності її внутрішніх спонукальних стимулів дії виховника можуть перетворитися у насилля над дитиною.

Щоб виховний процес був ефективним, методи виховання використовують у їх взаємозв’язку.

Аналізуючи багаторічний досвід роботи Пласту і добровільної діяльності дітей у ньому ми класифікували методи виховання у Пласті таким чином.

Методи формування свідомості особистості: ситуація морального вибору; виховання прикладом і на прикладі; розповідь; дискусія; дебати; активне спілкування; індивідуальна бесіда. Основою методів формування свідомості є вплив на розум і почуття дитини з метою формування позитивних якостей і подолання негативних. Основним засобом впливу на свідомість з метою розвитку особистості, формування чітких поглядів і переконань є слово.

Методи формування досвіду поведінки: навчання; вимога; опора на громадську думку; гра; доручення; участь у добродійній діяльності – дають можливість закріпити сформовані погляди і переконання вихованців, а також сформувати і закріпити практичні уміння й навички, розвинути життєву компетентність дітей.

Методи стимулювання діяльності і поведінки: змагання; ритуали; заохочення; покарання. Ці методи спрямовані на активізацію діяльності, спонукання вихованців до правильної дії, дотримання моральних норм поведінки.

Методи самовиховання: самопізнання, саморегуляція, самозобов'язання. Методи самовиховання допомагають особистості адаптуватися до соціальних умов і здійснити соціальне самовизначення.

Частина методів є загальноприйнятною в педагогіці та широко описана у педагогічній літературі. Тому зупинимось лише на методах, які за змістом носять суто пластову специфіку. Такими методами є: активне спілкування; навчання; гра; доручення; змагання; ритуали; заохочення; покарання; самозобов'язання.

Зупинимось докладно на кожному з них.

До методів **активного спілкування** відноситься новацька розмова, гутірка. Спілкування може бути на будь-яку тему: моральну, екологічну, естетичну тощо. Наприклад, про честь, чесність, дружбу, добрі справи тощо.

Новацька розмова проводиться з новацтвом у вигляді діалогу між виховником і дітьми, під час якого дитина замислюється над собою, над тим, чи вміє вона стримувати себе, долати свої недоліки, що треба робити, щоб ставати кращою. Це також невимушений обмін інформацією, думками на актуальні теми під керівництвом виховника.

Цей метод активного спілкування використовують під час занять з новацтвом на сходах та на таборі. У ході новацької розмови діти обмінюються думками самостійно або відповідаючи на поставлені виховником запитання. При цьому виховник сам не говорить багато і не нав'язує своєї думки, а уважно вислуховує дітей, стимулюючи висловитися кожного, при потребі поправляє новаків та пояснює, коли новакам щось незрозуміло. У кінці розмови виховник робить підсумок.

Це також може бути спілкування між дітьми і виховником, коли діти вільно діляться своїми враженнями тощо. Наприклад, новаки діляться враженнями від канікул, якимись своїми пригодами чи щемось, про що дуже хочеться розповісти. Така новацька розмова здружує дітей, дає нагоду розкрити свої емоційні переживання, зближує дітей і виховника, вчить культурі спілкування.

У цілому, новацька розмова дає можливість дітям пов'язати новацьке життя з позапластовим, розвивати вміння формулювати та висловлювати свою думку, відстоювати свої погляди, розвиває пізнавальний інтерес.

Гутірка (походить від слова “гугорити”, тобто розмовляти) – метод, який використовується в юнацтві та сприяє формуванню свідомості особистості. Гутірка завжди відбувається на певну тему, що цікавить юнацтво, але при цьому має узгоджуватися з програмою, яку проходять у цей час юнаки.

Проводить гутірку впорядник або юнак (юначка). Тема подається так, щоб зацікавити всіх юнаків до обговорення. Для цього може бути використано елемент розповіді, коли ведучий гутірки розповідає якусь коротку історію або опис чогось, а потім ставить питання. Обговорювати можна тему, до якої гуртківці готуються заздалегідь: це може бути прочитана всіма членами гуртка книга або переглянутий фільм, може бути пластова тема, наприклад, Пластовий Закон, як він впливає на життя кожного тощо. У гутірці беруть участь всі члени гуртка. Якщо хтось з якоїсь причини не активний, то ведучий гутірки ставить їм запитання, спонукаючи до обговорення. Як засвідчують наші спостереження, в гутірці зазвичай активні всі юнаки. Це викликано їхньою потребою самовираження, а також бажанням у всьому знаходити істину. Виховник обов'язково бере участь у обговоренні, допомагає юнакам зробити правильні висновки. Гутірка відрізняється від дискусії тим, що під час обговорення ніхто не намагається переконувати один одного, йде обмін думками, в

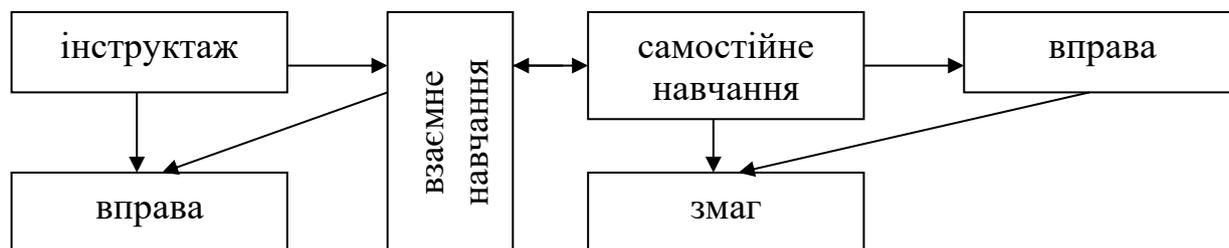
результаті якого народжується якась спільна думка, або просто йде накопичення знань і досвіду.

Навчання є одним з методів формування досвіду поведінки, який спрямований на здобуття дітьми практичних умінь та навичок з певних галузей життя або ж певних практичних знань. Цей метод частіше використовують у юнацтві.

Слід зазначити, що навчання у Пласті має певну методику, що допомагає набувати знання, вміння і навички, розвивати інтелектуальні, соціальні та фізичні якості, підвищувати рівень життєвої компетентності дітей. Аналіз та узагальнення досвіду роботи пластових виховників та власного дає підстави стверджувати, що навчання у Пласті відбувається за такою схемою: інструктаж — вправа, або самостійне навчання — вправа — змаг (схема 2.5.). При цьому для обох випадків притаманна форма взаємного навчання.

Схема 2.5.

Методика навчання в Пласті

Для засвоєння теоретичної інформації, наприклад, знань з туризму, азбуки Морзе тощо та здобуття практичних знань, наприклад, вміння користуватися компасом, в'язання вузлів тощо зазвичай користуються способом *інструктажу* – навчання, під час якого інструктор (запрошений фахівець з певної теми, впорядник, досвідчений юнак чи юначка) викладає основні теоретичні аспекти питання, дає інструкції і показує, як практично виконати певне завдання. Після цього слідує виконання *вправ*, при якому кожний вихованець практично виконує поставлене завдання, здобуваючи практичні уміння і навички, вправляється у техніці виконання. Крім того вправа сприяє розвитку сенсорно-моторних, фізичних якостей. Під час виконання вправ ті, хто навчився виконувати завдання, наприклад, в'язати вузли, допомагають іншим, якщо потрібно, проводять їм інструктаж. Такий спосіб співпраці розвиває соціальні

якості гуртківців, скріплює колектив, зміцнює дружні стосунки між його членами.

У Пласті широко використовується спосіб самостійного навчання, оскільки при цьому виникають внутрішні джерела мотивації, вихованці самостійно приймають рішення стосовно процесу навчання, глибше вивчають зміст, а також у них розвивається почуття власної гідності. Самостійно юнаки опановують як теоретичні знання, так і практичні вміння та навички. Щоб перевірити результат самостійного навчання виховник організовує змаг або гру під час заняття.

Гра у Пласті є одним із основних методів виховання. Через гру діти вчаться творчо співпрацювати з партнерами по грі, виявляти інтерес до діяльності інших, володіти своєю поведінкою, взаєминами з однолітками й дорослими, у спілкуванні стримувати імпульсивні реакції, поступатися ними заради свідомо прийнятих правил, вимог, які ставлять діти собі й іншим; виробляють у собі такі якості як чесність, справедливість, гідність. Під час ігор діти розвиваються інтелектуально, фізично, психічно й соціально, оскільки в іграх поєднується колективна та індивідуальна праця дітей, що дає змогу розвиватися особистості з урахування потреб і вимог колективу.

Ефективність ігрового методу полягає в тому, що переживання в дії є значно сильнішим засобом для засвоєння матеріалу, ніж пасивне сприйняття, оскільки дія – це необхідна вимога дитячого фізичного, психічного і суспільного росту.

Як зазначав А. Макаренко: “Гра має важливе значення в житті дитини, має те саме значення, яке у дорослого має діяльність, робота, служба. Яка дитина в грі, така з багатьох поглядів вона буде в роботі, коли виросте” [115].

Основною вимогою гри є дотримання правил, які у майбутньому переносяться на повсякденні життєві ситуації – вміння дотримуватися життєвих правил, бути законослухняним, отже, виховуються громадянські якості. Ігри підбирають відповідно до віку – чим старші діти, тим складніші правила гри. За втіленими у правилах гри критеріями діти вчаться оцінювати успіх гри та способи його досягнення, а також самокритично оцінювати власну гру на основі оцінки дій та вчинків партнерів. Кожний вчиться як вигравати, так і програвати, а, отже, готується долати життєві негаразди.

Нами було зроблено класифікацію ігор у Пласті, за якою виділено рухливі, інтелектуальні, товариські, театралізовані, теренові ігри. Приклади ігор різних видів подано у додатку 2.

До *рухливих* ігор нами віднесено всі ігри, що використовують біг, стрибки, повзання, лазіння, метання, ходіння тощо. Рухливі ігри носять психомоторний аспект, тобто сприяють фізичному розвитку дитини, розвивають витримку, спритність, моторні вміння.

До *інтелектуальних* відносимо логічні ігри, настільно-друковані, у тому числі шашково-шахового типу, ребуси, головоломки, кросворди, загадки тощо (мовні), сенсорні ігри на розвиток органів відчуття (чуттєві). Інтелектуальні ігри мають психосенсорний аспект і розвивають логічне мислення, уяву, увагу, пам'ять дітей, гостроту сприйняття і пізнання зовнішнього світу, даючи основу для набуття нових знань і умінь, вчать самотійно ставити й розв'язувати нові завдання, знаходити способи їх розв'язання, оцінювати успіх гри, способи його досягнення за втіленими в правилах гри критеріями.

Товариські ігри або ігри-розваги дають можливість розважитися та зміцнюють колектив, групу дітей. До них також відносимо настільні ігри, що використовують малюнок чи схему на папері, фішки і кубики. У процесі товариських ігор дитина вчиться спілкуватися, бавитися в ігрових групах, відбувається її суспільний ріст.

Важливе значення для розвитку творчих здібностей дітей мають *театралізовані* ігри. Видами театралізованої гри є самодіяльна гра, імпреза, ляльковий театр, новацький танок. Самодіяльна гра – це форма заняття творчого характеру, що поєднує рухи, звуки і є відображенням або інсценізацією вірша казки, оповідання тощо, пісні чи якогось сюжету, а також сюжетно-рольові ігри, фантазування на задану тему. Імпреди – це театралізовані дійства, які виконуються для глядача і потребують попередньої підготовки. Ляльковий театр відносимо також до різновидів самодіяльної гри. Зазвичай його практикують для молодшого новацтва.

Театралізовані ігри є одним із засобів розвитку дитячої уяви, пам'яті. Під час самодіяльної гри чи імпрези діти мають нагоду самовиразитися, грати творчо на основі певного сюжету. Ляльковий театр також сприяє розвитку моторики дрібних м'язів рук. Відповідно підібрані ролі для дітей, переживання ними протилежних почуттів впливають на їх особистість. Оскільки новаки прагнуть до наслідування власних ідеалів, героїв, то у рольовій грі вони мають

нагоду перевтілитися у народних героїв, людей з найкращими рисами, що сприяє ефективнішому засвоєнню позитивних рис. Найкраще це вдається дітям під час проходження історичних ігрових комплексів, певних історичних вмілостей. Як вказував С. Рубінштейн, виконуючи певну роль, дитина не просто переноситься в іншу особистість, а завдяки неї, насамперед удосконалює, розширює і збагачує свою власну особистість [172, 523].

Новацький танок – це гра зі співом, у якій діти під звук пісні виконують відповідні рухи, найчастіше ці рухи є представленням дії, про яку говорять слова пісні [165, 55]. За визначенням Т. Самотулки новацькими танками звуться ритмічні збірні рухи, які виконують під такт пісні. Новацькі танки нагадують вільноручні вправи, їм притаманні ритм і дисципліна [182, 105].

Окремо нами виділено *теренові* ігри, які відбуваються на великій ділянці серед природи і поєднують елементи рухливої, інтелектуальної та товариської гри, тобто мають сенсорно-моторний і суспільний аспекти. Теренові ігри мають складні правила, потребують багато часу: від 1 до 2 годин. Слід зауважити, що теренові ігри не проводять на сходах, а лише під час прогулянки або на таборі.

Доручення, діловодство, як метод виховання сприяє формуванню та розвитку відповідальності, цілеспрямованості, наполегливості, справедливості, волі тощо, певних професійних якостей і вмінь, а також соціальному самовизначенню. У Пласті кожний вихованець має посильне для нього постійне доручення (в юнацтві воно називається діловодство), яке несе у собі рольову функцію, тобто гуртківець бере на себе роль, яка відповідає вказаному змісту дії. При цьому пластун добре розуміє, що конкретно він має робити, що входить у його обов'язки, кому він підзвітний і хто йому підлеглий, усвідомлює важливість доручення для загальної справи і для себе. Види діловодств описані у підрозділі 2.1.

У новацтві доручення є не складними, але при цьому мають велике виховне значення. В одному з роїв станиці Львів ми зустріли таке доручення новачки як “відповідальна за уродини”. Обов'язком цієї дитини було: слідкувати за датою днів народження членів рою; заздалегідь організувати всіх, щоб виготовити подарунок та придумати привітання і в день сходин, найближчих до дня народження, дружньо привітати свою товаришку зі святом. Таке, на перший погляд, нескладне доручення розвиває у дитини почуття

відповідальності, турботи про інших, організаторські та творчі здібності.

У юнацтві діловодства значно відповідальніші, вони розвивають також професійні здібності юнаків, готують їх до дорослого життя. Кожен діловод зобов'язаний сумлінно виконувати своє доручення, довірене йому друзями. Щороку відбуваються перевибори, на яких кожен звітує про пророблену ним працю за звітній період. Це спонукає до сумлінного виконання обов'язків, відповідальності. Під час перевиборів діловоди у гуртку змінюються, а деякі гуртківці можуть бути обрані на ті ж посади.

Виконуючи певні діловодства, юнаки привчаються до відповідальності, самостійності, вчаться співпрацювати з іншими, акуратно і ретельно вести доручену справу, працювати з діловими паперами, фінансовою документацією, здійснювати планування тощо, розвиваються їхні організаторські, творчі, соціальні, громадянські якості. Крім постійних доручень пластуни отримують різноманітні тимчасові індивідуальні та групові доручення, які сприяють їх соціалізації та допомагають організації діяльності.

Змагання. Одним із стимулів до змагання у Пласті є *система точкування* – система оцінювання, що використовується як в УПН так і в УПЮ, – за допомогою якої відзначають позитиви та негативи у поведінці та діяльності пластунів. За допомогою точкування оцінюється дотримання Пластового та Новацького Закону – інакше кажуть, пластова постава, – навчання, присутність на заняттях, дисципліна, ігри, зовнішній вигляд (охайність), ініціативність та інші якості.

Слід зауважити, що під час точкування не відзначають добрі вчинки і виконання обов'язків діловодів, які мають виконуватися без винагород.

Новаки оцінюються лише за допомогою плюсів. Оскільки у новацькому віці негативна оцінка дорослими призводить до розчарування і образ, дітям не ставлять мінусів, а при допущених ними порушеннях вони просто не отримують плюсів. Таким чином, підкреслюється в дитині позитив. Позитивна оцінка підсилює впевненість у своїх силах, у собі, сприяє самовихованню. Щоб більше зацікавити новаків плюси замінюють різними символами чи малюнками, які заносяться у загальну таблицю точкування (додаток 3).

У юнацтві оцінювання проводить заступник гурткового (гуртковий суддя) за допомогою плюсів і мінусів, оскільки в підлітковому віці негативна думка товаришів спонукає до праці над собою, а позитивна, в свою чергу, заохочує до ще більшого самовдосконалення та задовольняє потребу підлітка бути позитивно оціненим своїми друзями.

Обов'язковою умовою стимулювання до змагання є інформування дітей про результати їхніх досягнень. З цією метою кожні три місяці підводяться підсумки і проголошується переможець точкування, який називається “першун”. В результаті такого змагання на звання “першуна” діти починають працювати над собою, щоб проявити найкращі результати у порівнянні з іншими і заробити плюси. Цей постійний елемент змагання є дуже сильним мотивом самовиховання як у юнацтві, так і в новацтві.

Ритуали. До ритуалів належать обряд рою (гнізда), обряд відкриття вогника, подяка за добре діло, молитва в таборі; церемоніали складання Новацької Обіцянки, Пластової Присяги, іменування на певний пластовий ступінь, призначення вмілості, ігрового комплексу, переходу з УПН до УПЮ. Ритуали створюють відповідну атмосферу, стимулюють дітей до роботи над собою, співпраці у групі, активної діяльності.

Метою *обряду рою (гнізда)* є: згуртувати дітей, виховувати почуття дружби, єдності, взаємодопомоги тощо. Обряд рою (гнізда) може змінюватися з віком дітей. Він може бути пов'язаний з назвою рою (гнізда), з темою занять (наприклад, при підготовці до вмілості чи історичного ігрового комплексу), або ж це може бути якесь гасло (наприклад, “В єдності наша сила!” – при цьому всі діти тримаються за руки і піднімають їх над головою). Ми спостерігали, як з віком дітей змінювався обряд для одного й того ж рою “Бджілки”. Докладний опис обряду і коментар до нього подано в додатку 4.

Ритуал *подяки за добре діло* відбувається зазвичай під час новацького вогника перед його закриттям. Він вчить дітей бачити добро і заохочує їх робити ще більше добрих вчинків.

Молитва в таборі виконується зранку (на ранковій збірці) і перед сном (на вечірній збірці або після вогника). Згідно наших спостережень, молитва завжди виконується як пісня (додаток 5). Також пластуни в таборі моляться перед їдою і після. Цей ритуал є

плеканням давньої української традиції, але він також згуртовує всіх пластунів і дисциплінує.

Церемоніали відбуваються з нагоди урочистостей. Під час церемоніалу обов'язково присутні певні пластові атрибути: знамена, стяги, тотеми тощо, звучить Гімн Пласту чи Пісня новаків і новачок. Найбільш хвилюючим і урочистим є церемоніал складання Пластової Присяги. Атмосфера церемоніалу дає відчуття задоволення даним досягненням і заохочує до наступних.

Під **заохоченням** у педагогіці розуміється спонукання певним засобом до дії. Суть методу заохочення полягає у позитивній оцінці діяльності пластунів, схваленні правильних їх дій та вчинків, підтримці та розвитку у них прагнення діяти саме так і самоутверджуватися у правильній лінії поведінки.

До заохочень у Пласті можна віднести: пластові відзнаки, пластові похвали та відзначення.

До *пластових відзнак* належать: відзнаки приналежності (до Пласту, уладу, пластової частини), пластових ступенів (за здобуті пластові проби), пластових досягнень (в УПН: відзнаки новацьких вмілостей та ігрових комплексів; в УПЮ: відзнаки юнацьких вмілостей та відзнака фізичної вправності), пластових діловодств (в УПН: ройового, заступника ройового; в УПЮ: гурткового, заступника гурткового, членів курінних провідів), з різних нагод (відбуті табори, участь у пластових заходах та святах), пластових відзначень (додаток б). Пластові відзнаки носяться на пластовому однострої і свідчать про набуті знання та вміння пластуна; виконувані ним обов'язки (тобто провідницькі якості, ступінь довіри до нього); пластову поставу (рівень моральної вихованості тощо), тому вони заохочують пластунів до праці над собою, розвитку своїх здібностей, спонукають до участі у пластових таборах різного спрямування, змаганнях, фестивалях, що, в свою чергу, також розвиває творчі, естетичні, інтелектуальні, фізичні, соціальні, професійні, трудові, патріотичні якості особистості.

Пластові похвали і відзначення – надаються новакам та юнакам, як нагорода, за діяльність і поведінку, що є зразком та прикладом для наслідування.

У новацькі за діючим Правильником існує три ступені похвал: усна похвала впорядника у присутності рою; усна похвала гніздового у присутності гнізда; письмова похвала крайового коменданта УПН. Новий Правильник передбачає два ступеня похвал: усна похвала впорядника у присутності рою; письмова похвала гніздового у присутності гнізда; та два ступеня відзначень у вигляді відповідних відзнак: відзначення крайового коменданта УПН та Бронзовий Хрест за геройський чин.

В юнацтві існує чотири ступені відзначень у вигляді відзнак та відповідних грамот, які надаються за зразкову пластову поставу та визначну діяльність на певному рівні, а саме: четверте пластове відзначення (у гуртку, курені, станиці, чи на таборі або вишколі); третє пластове відзначення (у курені, станиці чи на таборі або вишколі); друге пластове відзначення (у станиці, на крайовому чи міжкрайовому таборі або вишколі); перше пластове відзначення (надзвичайно непересічну діяльність на рівні краю); а також Бронзовий Хрест за геройський чин.

Пластові відзнаки, похвали і відзначення використовують таку особливість дітей як природній потяг до очікування приємних змін. Орієнтування на майбутню перспективу спонукає до праці, вселяє відчуття життєвого оптимізму, мобілізує усі сили на досягнення певної мети, закріплює позитивні навички та стимулює до кращої поведінки, загострює почуття відповідальності й власної гідності.

Покарання, як метод виховання полягає в негативній оцінці небажаних дій або вчинків дітей з метою їх припинення або попередження у майбутньому.

У Пласті застосовують такі види покарань, як зауваження, осуд, перестороги, виключення з Пласту.

Якщо виховник зауважує за дитиною непластову поведінку чи вчинок, який може бути викликаний неповним усвідомленням Новацької Обіцянки чи Пластової Присяги, то він робить зауваження своєму вихованцеві на одинці. При осудженні, як правило, виховник розкриває негативні наслідки поганого вчинку. В юнацтві осудження негарного вчинку може ініціювати сам гурток, або гуртковий провід.

Пластові перестороги, є більш сильною мірою покарання. У новацтві перестороги оголошуються виховником та гніздовим у присутності рою чи гнізда відповідно і записуються до книги рою та гнізда в тому випадку, якщо попередні зауваження не призвели до покращення поведінки новака. Метою такої перестороги є викликати у дитини почуття сорому перед колективом і бажання виправитись. Як стверджує Правильник УПН, якщо три перестороги виховника і три перестороги гніздового не принесуть успіху, то, за попереднім узгодженням з батьками, новака можна виключити з частини. Але, згідно з нашими спостереженнями, протягом останніх років у новацтві почав практикуватися ще й такий спосіб дисциплінарного покарання як новацька відпустка. Якщо після кількох пересторог дитина не покращила свою поведінку, то виховник оголошує їй відпустку, тобто звільнення від участі у новацьких заняттях протягом місяця або двох і надання права відвідувати заняття після відпустки за умови, що за цей час вона усвідомить свої порушення і виправиться. Якщо ж після повернення дитина не виправляється, вона мусить бути виключена. Аналізуючи результати дії новацької відпустки приходимо до висновку, що такий спосіб покарання є досить ефективним у Пласті з тієї причини, що членство в організації є добровільне. Мотивація бажання відвідувати новацькі заняття є досить висока, тому у боротьбі мотивів порушувати дисципліну і бути виключеним чи стримуватись і бути присутнім на заняттях частіше перемагає другий, що й сприяє процесу самовиховання новаків.

У юнацтві пластову пересторогу надають за порушення Пластового Закону або Трьох Головних Обов'язків, розраховуючи, що пластун виправить свою поведінку. Пересторога надається щонайбільше три рази, кожна наступна робиться у більшому колі пластунів та пластунок. Якщо юнак чи юначка виправили свою поведінку, тоді їхні перестороги скасовуються і викреслюються з реєстру: перша – не раніше, ніж через 3 місяці; друга – не раніше, ніж через 6 місяців; третя – не раніше, ніж через 1 рік. Якщо ж після третьої перестороги пластун не виправить своєї поведінки – він заслуговує на виключення з Пласту.

Крім вище описаних у Пласті не можна застосовувати ніяких інших покарань.

Застосування всіх вищеописаних методів, з урахуванням правильного використання виховних засобів, забезпечує формування у пластунів практичних умінь та навичок самовиховання як найвищої форми виховання і подальшого саморозвитку та самовдосконалення.

Самозобов'язання. Суть цього методу полягає в тому, що пластуни виробляють для себе програму самовиховання або “самовиправлення вчинків”, що найбільше відповідає інтересам розвитку особистості. Новаки створюють для себе таку програму з часу складання Новацької Обіцянки, прагнучи дотримуватися Новацького Закону, а саме намагатися бути щораз кращим. Вони обіцяють собі виправитися, робити моральні вчинки, ставати кращими, ніж є. Діти намагаються здійснювати конкретні вчинки або утримуватись від них, наприклад, дотримуватись правил гри, не ображати товаришів, не запізнюватися на сходини тощо.

Юнаки ускладнюють цю програму самовдосконалення, виробляючи власні правила самовиховання, що визначають основні напрямки поведінки, систему вчинків у різних умовах, яка сприяє переборенню ситуативності поведінки.

Крім того, кожний новак чи юнак має особисті зобов'язання, виконання яких перевіряються самими гуртківцями, – це діловодства, що ведуться пластунами. Зобов'язання, які бере на себе дитина перед колективом є важливим шляхом у самовихованні.

Щоб полегшити собі виконання самозобов'язань новаки ведуть “щоденники добрих справ”, у яких записують, які добрі вчинки протягом дня вони зробили, а юнаки ведуть щоденники, де фіксують основні моменти свого життя, ведуть самоспостереження за виконанням програми саморозвитку.

Для досягнення виховної мети, крім методів виховання, у Пласті використовуються різноманітні форми. Під **формами виховання** розуміємо зовнішнє вираження виховного процесу. Зауважимо, що форма нерозривно пов'язана зі змістом виховного процесу – зміна змісту тягне за собою зміну форми і навпаки, також форма виховання

залежить від вікових особливостей вихованців, мети, яку потрібно досягнути, та інших умов, у яких протікає виховний процес.

Спираючись на визначення Н. Болдирєва, що “форми організації виховання – це спосіб організації виховного процесу, який відбиває внутрішній зв’язок його елементів і характеризує взаємовідношення вихователів і вихованців” [25, 78], ми провели класифікацію форм виховної роботи у Пласті. Виходячи з аналізу, можемо стверджувати, що пластовій виховній системі притаманні масовий, груповий та індивідуальний характер форм роботи.

Масові форми роботи здійснюють позитивний вплив на самоврядування в окремих групах, дають можливість залучити велику кількість пластунів для отримання певного роду інформації, а також для проявлення вже набутих ними знань, умінь і навиків, у процесі чого пластуни розвивають свої вольові, фізичні, естетичні та соціальні якості. Такі форми є дуже важливими, оскільки дозволяють активізувати вихованців у процесі їх підготовки й проведення. Так, до масових форм виховної роботи відносимо такі: фестиваль; “Орлікіада”; спартакіада; п’ятизмаг; гніздові, курінні та станичні збірки; пластові заходи, свята та зустрічі.

У процесі **групових форм роботи** відбувається тісна взаємодія і співпраця між вихованцями та виховником. Під час роботи в групах діти здобувають знання, вміння, навички, а також мають нагоду для закріплення й перевірки вже набутих, готуються до різноманітних заходів тощо. Групові форми сприяють виявленню та розвитку інтересів і нахилів дітей у науці, мистецтві, спорті, техніці. Саме у групі найкраще відбувається соціалізація дитини, формується і розвивається характер, виховується почуття відповідальності, удосконалюються комунікативні, лідерські якості. Тому групова форма є основною і найбільш поширеною. Груповими форми виховання у Пласті є: сходи́ни; вогник; ватра; змаг; прогулянка; мандрівка; табір.

Індивідуальні форми виховної роботи мають свої особливості відповідно до поставленої мети. Велику роль у Пласті відіграє самостійна діяльність пластунів, яку виховник спрямовує на саморозвиток і самовдосконалення особистості. Індивідуальна

діяльність вихованців може проявлятися у виконанні різноманітних індивідуальних завдань під час підготовки та проведення групових чи масових заходів. До індивідуальних форм роботи належать: індивідуальна підготовка до вмілостей, проб, до участі у групових і масових заходах; виконання проектів.

Розкриємо більш конкретно суть кожної форми виховної роботи у Пласті.

Масові форми виховної роботи.

Фестиваль – носить мистецький характер, метою фестивалів є виявлення та підтримка талановитих пластунів, пробудження цікавості дітей та юнацтва до художньої творчості, створення пластових хореографічних, хорових, музичних, театральних колективів, формування естетичної культури дітей, а також розвиток їх творчих, художніх, мистецьких здібностей. Прикладом може бути щорічний мистецький фестиваль “Зоряний вітер”, у якому можуть брати участь пластуни від 7 років у таких номінаціях як авторська пісня та співана поезія, українська народна пісня, сучасна музика, класична музика, театральні мініатюри, художня творчість, поезія та проза, пластова пісня.

“Орликіада” – інтелектуальний змаг-зустріч, участь у якому беруть юнаки з усього краю. Назву цьому заходу дали його засновники – 8-ий курінь УСП “Орликівців” імені Григора Орлика, щоб заохотити юнаків бути подібними до їхнього патрона, Григора Орлика, який працював на чужині, захищаючи інтереси своєї Батьківщини інтелектуальним шляхом. Тема змагу змінюється щороку, що дає юнакам нагоду кожного разу здійснювати нові суспільні проекти та відкривати для себе нові аспекти знань про Україну. Домінуючими темами “Орликіади” у Пласті є: історичне минуле України, Пласту, звичаї та традиції нашого краю, музичний спадок українців, українська поезія тощо.

У програму “Орликіади” входять інтелектуальні та творчі змагання, мистецькі виступи, конкурси, виставки експонатів, вибір та іменування Гетьманича та Гетьманівни. Прагнення юнаків заслужити цей почесний титул спонукає їх до наполегливої праці над своїм духовним, моральним, інтелектуальним розвитком, стимулює до зайняття активної громадянської позиції у суспільстві.

Спартакіада – крайове пластова спортивне свято, на якому проводяться змагання між командами пластунів юнаків з різних видів

спорту, що культивуються у станицях. До спартакіади юнаки готуються протягом року, розвиваючи у собі фізичні та вольові якості, фізично загартовуються. Спартакіада також міцнить пластову дружбу між дітьми всієї країни.

П'ятизмаг – спортивне змагання, що відбувається під час табору, до участі в якому залучаються всі учасники табору. Це короткотривале змагання з кількох видів спорту, в якому беруть участь учасники табору. Таке змагання вчить дітей вигравати і програвати, з повагою ставитися до суперника, розвиває їх фізичні та моральні якості.

Гніздові, курінні та станичні збірки – це зібрання новацького гнізда, юнацького куреня або всієї станиці з різних нагод. Такими є урочисті зібрання з нагоди державних, пластових свят (наприклад, вшанування пам'яті героїв Крут, річниця народження патрона куреня, день Пласту тощо), під час яких розвиваються патріотичні та моральні якості пластунів, виховується національна свідомість і гідність, почуття гордості за своїх героїв. Збірки відбуваються з певних урочистих подій, наприклад: складення Пластової Присяги, іменування на пластові ступені, призначення вмілостей тощо. Такі збірки мають чітко визначену недовготривалу програму, відзначаються офіційністю та урочистістю.

Також збірки проводяться з метою підготовки до участі в іншому масовому виховному заході, зокрема, підготовки до Вертепу, до участі у спартакіаді тощо, а також з метою проведення спільної справи – виготовлення ляльок до Вертепу, перегляд історичного фільму тощо. Збірки такого виду виховують згуртованість, розвивають суспільні, фізичні, трудові, інтелектуальні, моральні, естетичні якості.

Пластові заходи, свята та зустрічі відбуваються з нагод державних, пластових, релігійних свят, під час з'їздів тощо, це також різноманітні пластові з'їзди, конференції, семінари тощо. Вони дають можливість спілкуватися пластунам усієї країни або ж світу, міцнити пластову дружбу, виховують повагу до громадян інших держав, людей інших віросповідань, національну свідомість, підвищують громадянську активність пластунів, дозволяють вирішувати організаційні питання, різні проблеми тощо. Такі заходи проходять на різних рівнях, можуть бути станичні, регіональні, крайові, міжкрайові.

Групові форми роботи.

Сходини є основною груповою формою занять у Пласті – заняття, які відбуваються щотижня протягом однієї – двох годин в

залежності від віку дітей. Для новаків 6-7 років сходуни тривають одну годину, для 8-11 річних – півтори години, для юнацтва заняття може продовжуватись від півтори до двох годин. Метою сходуни є виконання пластової програми (проби та вмілості). Під час заняття гуртківці здобувають знання, практичні вміння та навички, які сприяють розвитку їх особистості.

Сходуни складаються з багатьох елементів, які дещо відмінні для УПН і УПЮ, оскільки в структурі заняття враховуються вікові, психологічні та фізіологічні особливості дітей. Під час дослідження нами було з'ясовано, що структура сходуни не є постійною, а змінюється в залежності від мети. Особливо це стосується новацьких сходуни, які мають більшу різноманітність елементів, і тому деякі з них включаються то в одне, то в інше заняття.

У ході дослідження ми з'ясували, що новацькі сходуни містять обов'язкові елементи, які мають бути присутні в кожному занятті, – це відкриття і закриття, розповідь, гра, пісня. Також є необов'язкові, які інакше називають “вибірні”, з яких деякі можуть бути включені у заняття, а деякі ні. До вибірних елементів належать майстрування, малювання, самодіяльна гра, новацький танок, спостереження, новацька розмова, хвилинка братчика (сестрички).

Усі елементи пов'язані між собою метою і темою. Мету сходуни визначають конкретні пункти новацької програми. Тема може бути зі світу казки, природи, історії тощо, в залежності від віку та зацікавлень юнацтва, завдань їх виховання. У ході заняття обов'язковим є чергування рухливих і нерухливих елементів.

Юнацькі сходуни також складаються з елементів, частина з яких є обов'язковими, – це відкриття, гутірка, гра, закриття, а частина вибірними: інструктаж, пісня, майстрування, адміністративні справи, впоряд, прибирання в домівці, планування наступних сходуни.

Вогники – форма пластового заняття, під час якого виховна програма здійснюється біля багаття. Вогники можуть бути ройові, гурткові, гніздові, курінні, таборові. Мета вогника відповідає пластовій програмі.

У новацтві вогники проводять до свята, тематичні (про дружбу, до дня Святого Миколая тощо), прийом нових членів; на таборі вогник може бути присвячений до вмілості, ігрового комплексу, до вибору назви табору, відкриття (знайомство), закриття табору тощо.

Елементами новацького вогника є обряд відкриття, розповідь, пісня, гра, самодіяльна гра, загадки, вірші, подяка за добрий, обряд закриття.

Програма юнацького вогника містить пісні, розповідь або дискусію і є неформальною, гнучкою, – оскільки формальна програма може не врахувати настрою юнаків. Частина вогника може бути імпровізованою, наприклад, обговорення подій дня, планування та обговорення наступного дня таборування, слухання цікавих розповідей зв'язкового, впорядника, чи когось із юнаків тощо.

Ватра – форма заняття, яка використовується лише в юнацтві, відбувається при багатті, завжди є тематичною, носить святкову атмосферу. Багаття будується дуже великих розмірів (до 2 м у висоту). Під час табору зазвичай проводять дві ватри. Програма ватри детально готується юнаками. Перша ватра на таборі повинна бути пов'язана з гаслом і назвою табору, може включати дебати, інсценізації, уявний суд (над кимсь, хто винищує природу тощо), уявні інтерв'ю (із сучасним творцем української культури тощо), жарти (жартівлива інтерпретація правил табору, пародії) тощо. Друга ватра може бути приурочена складанню Пластової Присяги, іменуванню, відзначенням, признанням іспитів вмілостей тощо.

Змаг – форма узагальнення і систематизації знань, практичних умінь і навичок, перевірки фізичного розвитку пластунів, яка проводиться у вигляді гри-змагання між окремими пластунами, групами по 2-3 особи або роями чи гуртками.

У Пласті немає іспитів, подібних до шкільних. Перевірка засвоєння знань, умінь і навичок відбувається на сходинах, а змаг є підведенням підсумку того, що пластуни навчилися під час занять. Він є завершенням проби, вмілості чи ігрового комплексу. Це також може бути спортивна естафета, яка включає долавання різних перешкод і дає пластунам можливість проявити творчість, логічне мислення, винахідливість, життєву компетентність.

У вступній частині змагу учасникам чітко пояснюється зміст, правила і вимоги змагання. Проводиться вступна частина у вигляді розповіді, яка вводить дітей у світ казки чи легенди, що триватиме в ході всього змагу.

Залежно від змісту програми змагу, заняття може відбуватися на невеликій території, навіть у приміщенні (виконання інтелектуальних чи мистецьких завдань), або ж на досить великому просторі (долавання перешкод, використання знаків мандрівника, орієнтування за

компасом тощо). Від змісту програми залежить кількість виховників, які проводять змаг і знаходяться на пунктах завдань, але не менше 4-5.

Вихованці, переходячи від пункту до пункту за допомогою певних знаків, вказівників або карти, отримують від виховників завдання для виконання. По завершенню змагу підводять підсумки, за результатами яких визначають переможців змагання.

Прогулянка – форма пластових занять, яка передбачає виконання пластової програми і може відбуватися у місті чи серед природи. Вона є недовготривалою, не передбачає ночівлі. Прогулянка дає можливість фізичного загартування та витривалості, здобуття навиків життєвої компетентності, є доброю підготовкою до мандрівництва.

Прогулянки можуть бути піші, на велосипедах, човнах, лижах, також можуть включати заняття з туризму, лазіння по скелях, різні спортивні заняття, ігри тощо.

Тема прогулянки визначається у відповідності до мети, наприклад, природа (спостереження за тваринами, рослинами, пошук джерела річки чи струмка тощо); історія (відвідання стародавніх будинків, старих поселень, укріплень, замків, музеїв тощо); містерія (пошук схованої речі, стеження, сигналізація повідомлень, перша допомога тощо); мистецтво (малювання краєвиду, фотографування, збирання чи заготовлення природних матеріалів для майстрування тощо); підготовка з певного роду занять, спеціальності (встановлення шатра, будова кухні, вправи в лазінні по скелях, їзда велосипедом тощо) та інші.

Прогулянка також містить такі елементи як відкриття, розповідь, ігри, пісні, відпочинок, повернення додому, закриття.

Мандрівка – форма пластових занять, що передбачає виконання пластової програми, відбувається серед природи, передбачає ночівлю, тому практикується здебільшого в юнацтві. Мандрівки є короткочасні, довготривалі, легкі, важкі.

Мандрівки подібні до прогулянки, але включають більше елементів життєвої компетентності (куховарство, знання туризму тощо) або є підготовкою до мандрівного табору. Будь-яка мандрівка потребує ретельної підготовки, а саме: планування; складання програми мандрівки; підготовка вираду і харчів; ознайомлення і пояснення усім учасникам правильника мандрівки; планування

маршруту; сходини за кілька днів перед мандрівкою для з'ясування всіх питань.

Правильник мандрівки здебільшого включає такі пункти:

- 1) мандрівник є товариський і допомагає слабшим товаришам;
- 2) без попереднього дозволу не віддаляється із стежки мандрівки або місця таборування;
- 3) знає і дотримується правил безпеки;
- 4) сумлінно виконує усі завдання;
- 5) вчасно з'являється на збірку до вирушення;
- 6) не смітить і нічого по дорозі не нищить;
- 7) шанує спільний виряд і харч;
- 8) мандрівник знає, що робити, коли загубиться.

Слід відзначити, що мандрівка розвиває не лише волю, витривалість, фізично загартовує юнаків, але й виховує моральні, соціальні якості, екологічну культуру, а також увагу, спостережливість, життєву компетентність.

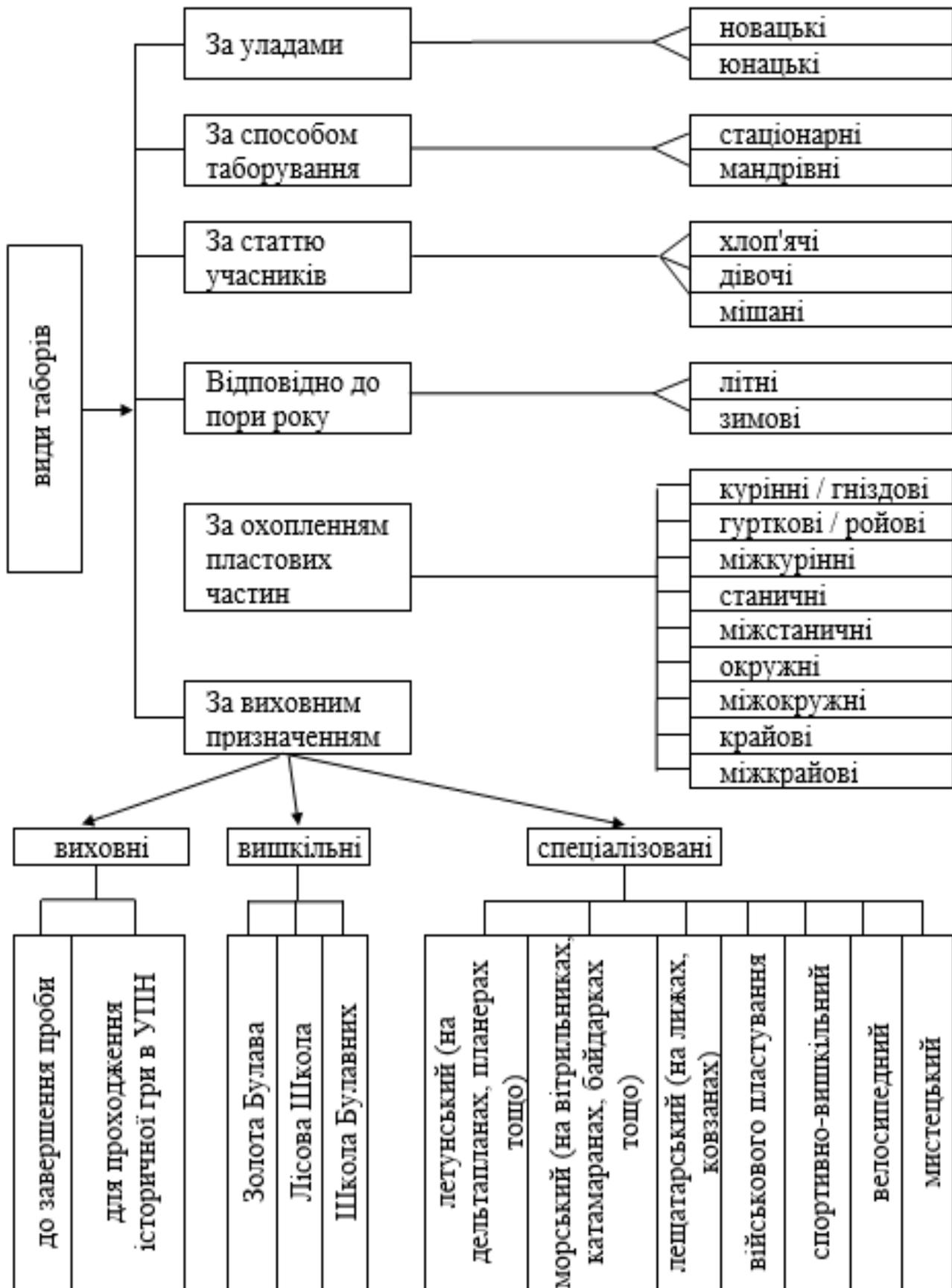
Табір – форма занять у Пласті, що одночасно є одним з найважливіших засобів виховання. Будь-який табір передбачає життя серед природи, яке дає можливість пізнати і полюбити природу рідного краю, розвинути екологічну культуру, вольові риси характеру, навчитися співжити й співпрацювати, якнайкраще проявити всі свої пластові знання, вміння, навички, життєву компетентність тощо.

Слід зауважити, що табори для різних вікових категорій різні за умовами проведення і за складністю (схема 2.6).

Чим старші діти, чим краще вони підготовлені; чим складнішу програму вони опановують, тим складніший і вимогливіший буде табір. Для новаків – це стаціонарний табір, де діти живуть у будиночках, сплять у ліжках, їм готують їсти тощо. Для юнаків – це наметовий табір, стаціонарний чи мандрівний, де сплять вони у спальних мішках, їсти готують собі самі, зростає рівень складності програми табору. Життя серед природи завжди пов'язане з ризиком, тому для того, щоб цей ризик зменшити, діти протягом року готуються до табору, тренуються: засвоюють знання про природу (вивчають, які є отруйні рослини, гриби, змії, як запобігти отруєнню; дикі оси та бджоли, чим вони небезпечні тощо), надання першої допомоги, практичні знання, вміння та навички з туризму тощо, фізично загартовуються.

Схема 2.6.

Категорії пластових таборів

У новацтві табори зазвичай проводять мішані за статтю, але в юнацтві це здебільшого окремо дівочі та хлоп'ячі табори, що пов'язано з наповненням програми під час табору. Також роздільні за статтю табори привчають вихованців до виконання тих функцій та видів роботи, які традиційно виконуються представниками іншої статі: хлопці самі варять їсти, перуть, дівчата заготовляють дрова, розбивають намети, охороняють табір тощо.

Як уже говорилося вище, всі пластові табори виховні, але при цьому вони поділяються за виховною метою. Звичайні *виховні* табори передбачають підготовку до новацької чи юнацької проби, здобуття ряду вмілостей, проходження історичного ігрового комплексу (в УПН). В новацтві існують лише виховні табори.

Вишкільні табори виховують і готують провідників, лідерів, які зможуть очолити та повести за собою інших, дають знання, вміння і навички виживання серед природи. Учасниками цих таборів можуть стати не всі юнаки, а лише ті, які мають найкращі досягнення.

Крайовий Вишкільний Табір (КВТ) призначений для кандидатів на ступінь пластуна скоба та пластунки вірлиці, передбачає перевірку їх практичних вмінь та навичок і є завершальним етапом Третьої проби. Табір “Золота Булава” (вік учасників 14-16 років) проводиться з метою сприяння повному розумінню юнацтвом пластової ідеї, ознайомлення юнаків з принципами ефективного провідництва, надання кожному учаснику нагоди реалізації провідних здібностей; готує юнаків і юначок до виконання функцій бунчужного на таборах УПН та УПЮ, успішного ведення діяльності у юнацьких куренях. “Лісова Школа” (для юнаків від 17-18 років та старших пластунів до 25 років) та “Школа Булавних” (для юначок від 17-18 років та старших пластунок до 25 років) – табори, які готують кваліфікованих членів булав юнацьких таборів та інструкторів практичного пластування. Щоб потрапити на табір “ЛШ” або “ШБ”, юнак чи юначка повинні мати ступінь скоба (вірлиці), або виконувати обов'язки впорядника гуртка, курінного, заступника курінного, гурткового самостійного гуртка.

Деякі зі *спеціалізованих* таборів призначені лише для старшого юнацтва, коли по завершенню другої проби юнаки починають займатися спеціалізованим пластуванням (летунським або морським).

Летунський табір “Чота Крилатих” проводиться для юнаків від 14 років. Юнаки вчаться літати на планерах та дельтапланах. Із 2000 року відкрито “Заочну школу летунства та експериментального літакобудування”, до програми якої входить дворічний заочний курс авіаційної інженерії з проходженням практичних занять на таборі “Чота Крилатих”. Цю школу провадять пластуни, що мають відповідну освіту та підготовку [100].

Морські табори є кількох видів: КМТ – Крайовий Морський Табір (для юнаків та юначок від 14 років), ВПП(в) – Вишкіл Практичного Пластування (водний) (для юнаків та юначок від 14 років), що входить у систему Крайових вишколів Пласту і відповідає вимогам семінару початкової туристичної підготовки водників (державний сертифікат) та ВКПМП – Вишкільний Курс Провідників Морського Пластування, що відповідає Семінару Інструкторської Підготовки (СП) туристів водників.

Метою лещатарського табору є підготовка юнаків до життя серед природи взимку; здобуття ними знань, умінь та навичок першої допомоги взимку (в горах, у лісі) при обмороженні, травмуванні тощо; знайомить з елементами гірськолижного спорту, а саме: ходіння на лижах, піднімання та спускання з гір, стрибки з трамплінів тощо.

Метою табору військового пластування (для юнаків 14-17 років) є втілення ідеї військово-патріотичного виховання, духовна та фізична підготовка юнацтва до виконання свого військового обов’язку перед Батьківщиною, служби у Збройних Силах України. Щорічні військові табори “Легіон” (лише для хлопців) і “Звитяга” (для хлопців і дівчат) плекають високий дух відданості Україні, традиції українського війська, вчать нічному орієнтуванню, практиці маскуванню, навичкам самозахисту, стрільби та лучництва, стройової підготовки тощо.

Програма спортивно-вишкільного табору включає змагання та навчання з футболу, американського футболу, бейсболу, бадмінтону, волейболу, легкої атлетики, стрільби, а також теренові

ігри, змаги, смуги перешкод тощо та передбачає підготовку до змагань більшого масштабу, спартакіад.

Велосипедний табір – це тривала мандрівка на велосипедах, маршрут якої прив'язується до певної історичної програми.

Мистецький табір у програму включає цілий ряд мистецьких вмілостей: писанкарство, бісероплетіння, вишивка, макраме, різьблення по дереву, батік, вироби зі шкіри, лозоплетіння, гравюра тощо.

У цілому пластові табори дають молоді нагоду на самовиховання та розвиток своїх моральних, духовних, інтелектуальних, соціальних, патріотичних, фізичних, естетичних та трудових якостей, оскільки кожний пластовий табір по суті є виховним, – відпочинкових таборів у Пласті немає.

Таким чином, пластова методика виховання дозволяє створювати виховні ситуації, основою яких є виховна взаємодія між виховником і вихованцем з метою виховних впливів на особистість вихованця. Ефективність прийняття цих виховних впливів особистістю вихованця залежить також від умов, у яких відбувається взаємодія, тобто від виховуючого середовища, яке створюється у Пласті внаслідок взаємодії організації з іншими соціальними інститутами.

2.4. Діти і виховники у Пласті

З метою виявлення мотивації дітей, які займаються в Пласті, нами було проведено анкетування серед новаків та юнаків.

Після опрацювання результатів було виокремлено відповіді, які найчастіше повторюються. Їх ми виразили у процентному співвідношенні від загальної кількості респондентів (таблиця 2.3).

Таблиця 2.3.

Мотивація дітей до занять у Пласті

Запитання	Відповіді	%
Чому Ти прийшов/ прийшла до Пласту?	Привели батьки, старший брат чи сестра	48
	Зацікавили розповіді друзів	31
	Щоб отримати нові знання і вміння	28
	Щоб ходити в мандрівки, їздити на табори	26
	Тут виховуються справжні патріоти	20
	Щоб мати можливість самореалізуватися	19
	Хотілось стати кращим, ніж був/ була	17
	Щоб мати більше друзів	16
	Зацікавили виховники	15
	Подобається бути в україномовному середовищі	11
	Сподобався пластовий однострій	4
Чи Твої сподівання справдились?	Так	95,3
	Ні	0
	Не зовсім	4,7
Що Тобі в Пласті подобається?	Цікава програма	52
	Табори і мандрівки	36
	Багато друзів	34
	Нові знання і вміння	28
	Патріотичне виховання	24
	Атмосфера взаєморозуміння	14
	Можливість самореалізуватися	12
	Гарні виховники	8
	Виховує справжнього громадянина	7
	Весело проводити час	3
Що Тобі в Пласті не подобається?	Відсутність туристичного спорядження в станиці	11
	Інколи до Пласту приходять дорослі люди, байдужі до пластової ідеї	8
	Відсутність пластової домівки	7
	Мало пластових видань	6
	Мало спільних міжстаничних заходів	4

Як бачимо, основним мотивом приходу дітей до Пласту є цікавість, прагнення отримати знання і вміння, яких вони не отримують у школі, пластові табори і мандрівки, бажання відчувати себе “справжніми українцями”, мати більше друзів зі спільними інтересами.

Однією з причин є зацікавленість виховниками. Це свідчить про те, що до Пласту приходять виховники за покликанням. Цікавим фактом є те, що, приходячи до Пласту в юнацькому віці, діти розуміють його як організацію не просто для розваг, а саме як виховну організацію, яка надає можливість стати кращим, якщо є таке бажання.

Дітям подобається пластова програма, що включає різні форми занять, табори і мандрівки. У Пласті вони знаходять багато друзів, дізнаються і вчать багато нового. Приваблює вихованців те, що у колі пластунів вони знаходять повне взаєморозуміння і підтримку, над ними не насміхаються, поважають, з ними рахуються, також вони мають нагоду самореалізації та самовираження.

Зацікавленість патріотичним вихованням самими дітьми, бажання знаходитися в україномовному середовищі, вивчати історію рідного краю свідчить про вирізнення себе з російськомовного та суржикомовного оточення, ідентифікацію себе з українською нацією. Бажання стати добрим громадянином говорить про високу свідомість підлітків.

Відповіді на запитання про те, що у Пласті не подобається, говорить про проблеми, які нині існують. Діти хочуть займатися, їм подобається Пласт, але вони не мають свого приміщення; відсутність міцної матеріальної бази, туристичного спорядження обмежує кількість бажаних для пластунів мандрівок і таборів, також це відбивається на кількості й тиражах пластових видань.

З метою з'ясування на скільки пластунами усвідомлюється важливість прагнення до виховного ідеалу, а також його практичне здійснення, нами було проведено анкетування серед юнацтва та виховників, яким ставилися запитання щодо дотримання Пластового Закону та виконання Головних Обов'язків пластуна. Також пластунам було поставлене запитання: “Які проблеми, що стосуються виховання, ви бачите у Пласті? Який можливий шлях їх вирішення?” У результаті було з'ясовано, що як найбільшу проблему у пластовому вихованні пластуни розглядають недотримання Пластового Закону. Наведемо більш типові відповіді респондентів.

Марта Ф. (виховниця): “Я вважаю, що пластун, який не дотримується Пластового Закону, не може бути пластовим виховником. Інколи виховниками стають дорослі, які приходять в організацію, захопившись зовнішністю, але не бачать справжньої суті Пласту, не слідують пластовому виховному ідеалу. При цьому вони не можуть передати дітям того запалу духовності, який би дозволив їм виховати в собі “справжнього громадянина” з непохитною силою волі, тіла і духу. Людині, яка має погані звички і слабу волю тяжко перевиховатися і стати такою, щоб бути прикладом для підростаючого покоління. Тому необхідно, щоб виховниками ставали або старші пластуни і сеніори, які за час свого пластування були взірцем для інших, або ті, хто ніколи не був у Пласті, але, будучи прихильником (випробувальний термін), довів свою здатність бути гідним прикладом для дітей і виховувати їх”.

Юрій Т. (виховник): “Часто виховники не відповідають пластовому ідеалу, а тому не можуть бути гідним прикладом для дітей. Це стається через те, що в маленьких осередках просто не вистачає виховників, оскільки в цей економічно складний час мало хто хоче безкоштовно віддавати свій час і зусилля для роботи з чужими дітьми, коли і свої часто залишаються бездоглядними. Тому виховниками стають люди, які з одного боку усвідомлюють необхідність виховання підростаючого покоління, а з іншого – не можуть бути зразковими виховниками”.

Костянтин Ж. (виховник): “На мою думку, того, хто не дотримується Пластового Закону і не прагне цього, не можна називати пластуном. Найбільшою проблемою у Пласті є те, що пластуни не завжди дотримуються Пластового Закону та вимог Правильників. Це відбувається через те, що інколи самі члени пластового проводу порушують правильникові вимоги, тим самим подаючи негативний приклад всім іншим. Це стосується в першу чергу однострою та прийому членства до організації. Недбале ставлення до однострою (ігнорування одностроєм на пластових заходах, неправильне ношення відзнак, неправильне ношення частин однострою або ношення неповного однострою, вдягання неprasованого однострою поверх звичайного одягу тощо) призводить до того, що однострій втрачає своє виховне значення, перестає бути стимулом для юнацтва, а також виховує у юнаків такі негативні риси як неохайність, недбалість. Порушення правильникових вимог щодо прийому членства Пласту

призводить до того, що до організації потрапляють люди, які псують імідж Пласту, а також подають негативний приклад новацтву та юнацтву. Шлях розв'язання цієї проблеми у тому, щоб постійно дбати про “чистоту рядів”, як це писав О. Тисовський, а також проводити чіткий відбір серед виховників”.

Олена Л. (пластунка-розвідувачка): “Найбільшою проблемою є неорганізованість у Пласті. Щоб подолати це, треба перш за все дбати, щоб всі пластуни дотримувалися Пластового Закону”.

Олена О. (пластунка-учасниця): “На мою думку, пластуни завжди мають бути кращими, оскільки покликані бути провідниками суспільства, допомагати іншим, нести добро. А це можливо лише за умови, що вони працюватимуть над собою, житимуть за Пластовим Законом, не порушуватимуть Пластової Присяги. Коли мені доводиться бачити пластунів, які п'ють, не дотримуються даного слова або за власними проблемами не помічають, що поруч є ті, які потребують їхньої допомоги, мені тяжко вірити, що вони виховані в Пласті. Думаю, що порушення Пластової Присяги і Закону – це найбільша проблема, а вирішити її можна лише за допомогою віри в Бога, як найвище Добро, та завжди бачачи добрий приклад виховника”.

Проаналізувавши результати даного опитування та зважаючи на відповіді попереднього анкетування ми прийшли до висновку, що на когнітивному рівні пластуни добре усвідомлюють важливість дотримання Пластового Закону та виконання Головних Обов'язків пластуна, але в практичному житті не завжди цього дотримуються. За підсумками анкетування можна зробити висновок, що причиною цього є поганий відбір тих, хто вступає до Пласту вже дорослим. Тому необхідно проводити чіткий відбір членства в УСП і УПС, а особливо виховників. У роботах засновників і теоретиків Пласту часто зустрічаємо вираз: “необхідно дбати про чистоту рядів” [192; 209; 210]. Це означає, якщо пластун виявляє непластову поведінку, тобто не дотримується Пластового Закону і Головних Обов'язків пластуна, і після відповідної кількості попереджень і пересторог не виправив свою поведінку, то він мусить бути виключений з Пласту, щоб не плямувати “добротою імені” організації [209].

Нас також цікавила мотивація батьків, які віддавали дітей до Пласту. Як засвідчили результати опитування батьків віддаючи дитину до Пласту 28% з них бачили у Пласті можливість всебічного розвитку

для своєї дитини, 36% сподівалися, що їхня дитина у Пласті виросте патріотом, 12% батьків найбільше приваблював морально-духовний аспект виховання, а саме, те, що виховання ґрунтується на християнських засадах, їхні відповіді були такого плану: “Я думаю, що саме в Пласті моя дитина виросте чесною, справедливою і житиме за заповідями Божими”, “Я хочу, щоб моя дитина була добрим християнином, а в Пласті на це звертають увагу” тощо. 8% батьків вважали, що Пласт зробить дитину більш витривалою і практичною у житті. Але 16% батьків було байдуже, де у позашкільний час займається дитина, чи в Пласті, чи в якомусь іншому гуртку, вони віддали дитину до Пласту, бо вона захотіла бути там, де її друзі, або ж її запросили, але самі батьки про Пласт майже нічого не знають (в основному така тенденція спостерігалася в центральних і північно-східних регіонах України).

Варто зазначити, що патріотичного виховання в Пласті як батьки так і діти ставилися неоднозначно. Деякі діти з центральних та північно-східних областей, які щойно прийшли до Пласту, виявляли нерозуміння поняття “патріотизм”. Однією з суттєвих причин такого нерозуміння було те, що це поняття неправильно розуміли і трактували їх батьки. Вони ототожнювали поняття “патріотизм” і “націоналізм” з “нацизмом”. Були ситуації, коли батьки, маючи неправильне уявлення про патріотизм, плутаючи національну свідомість з нацизмом, були проти того, щоб дітей виховували патріотами. Можна було спостерігати в деяких станицях, що батьки, віддавши дитину до Пласту, через короткий час забирали її, оскільки вважали, що “в Пласті виховують нацистів”, що свідчило про необізнаність батьків про зміст виховного процесу у Пласті.

Зазначимо, що основою виховної ситуації є виховна взаємодія між виховником і вихованцем, саме від виховника залежить, які виховні впливи отримує дитина.

Нами було з’ясовано основні функції виховника.

Освітньо-виховна функція полягає у створенні відповідних умов для формування у вихованців ціннісних орієнтацій через систему ставлень до дійсності, їх особистісних якостей у відповідності до виховних цілей, вкорінення у їхній свідомості й поведінці загальнолюдських цінностей.

Організаційна функція передбачає організацію виховного процесу, включення вихованців у різноманітні види діяльності, організацію різних форм виховної діяльності (прогулянки, мандрівки, табори тощо), налагодження співпраці з сім'єю, громадськістю, церквою, школою, державними установами, організацію роботи з виховниками своєї частини (для гніздових і зв'язкових).

Комунікативна функція полягає у формуванні позитивних взаємостосунків між вихованцями та навчанні їх умінням встановлювати позитивні стосунки з іншими людьми. Вона спрямована на розвиток мовленнєвої культури вихованців та оволодіння ними культурою спілкування, що передбачає уміння говорити, слухати. Крім того ця функція передбачає формування доброзичливих та довірливих стосунків у системі виховник – вихованець.

Прогностична функція передбачає вирішення проблем дітей та молоді, у залученні їх у відповідні спеціально створені ситуації з урахуванням наявної проблеми (при цьому виховник спирається на індивідуальні особливості кожного вихованця, переслідуючи конкретні цілі), на самовдосконалення на самовиховання особистості, на виконання етапних завдань.

Соціально-педагогічна функція спрямована на створення в Пласті необхідних умов для попередження конфліктних ситуацій у групах дітей, бездоглядності та беззмістовності проведення ними вільного часу, на підтримку дітей групи ризику, на ведення здорового способу життя.

Рефлексивна функція полягає у здійсненні виховником постійного самоаналізу відносин з іншими, ведені ним внутрішнього діалогу, в якому він оцінює свою виховну працю (в цілому і конкретно кожне заняття), свої якості як особистості й виховника, свою відповідність вимогам, поставленим організацією до нього, як виховника і пластуна.

Адміністративна функція передбачає ведення і перевірку документації, звітування, прийом і звільнення членства, відповідальність за майно і фінанси.

Реалізуються означені функції через різні види діяльності виховника, які дещо відмінні для новацьких і юнацьких виховників, а також у залежності від його професіоналізму, як пластового виховника.

Аналіз методики пластової системи виховання, структурний та якісний аналіз цінностей виховної діяльності в Пласті виявив ті риси та якості пластового виховника, які викликають авторитет до нього з боку вихованців, бажання наслідування і співпраці з ним, сприяють ефективності виховного процесу. Ними є: любов до дітей; емпатія; тактовність; терпіння (вміння володіти своїми емоціями); терпимість; доброзичливість; делікатність; безпосередність; аутентичність (здатність бути природним у стосунках з вихованцями, залишатися самим собою в контактах з дітьми, не виявляючи зверхнього ставлення, бути відвертим у відповідях на дитячі запитання); здатність до саморозвитку і самовиховання; спостережливість (вміння спостерігати за всіма змінами, що відбуваються у поведінці дитини, а також бачити об'єктивні й суб'єктивні причини цих змін); організаторські здібності та досвід роботи з групами; любов до життя серед природи як основи пластування; вірність пластовим ідеалам та дотримання Пластового Закону і Пластової Присяги; творчість.

Разом з тим, не зважаючи на те, що виховник має бути творчою особистістю, його діяльність обумовлена Правильниками виховних уладів, а також іншими нормативними документами Пласту. Нами було визначено основні завдання пластового виховника:

- виконання пластових цілей і задач, планування і проведення різних форм пластових занять, з метою реалізації виховної програми,
- дбайливе ставлення і контроль за тим, щоб вихованці дотримувалися Пластового Закону у повсякденному житті, у стосунках між собою та з іншими людьми; орієнтація на віддалені й близькі цілі, шляхом привчання їх до щоденної копіткої праці, що ґрунтується на тривалих вольових зусиллях;
- сприяння формуванню ціннісних орієнтацій вихованців завдяки власного прикладу;
- вивчення інтересів та потреб кожної дитини та допомога у задоволенні їх; стеження за поступом кожного вихованця, заохочення до подальшого розвитку;

- спонукання дітей до самовиховання та саморозвитку, залучення до різних видів діяльності, самостійної роботи і творчості; підвищення соціальної активності вихованців, спонукаючи їх до участі у громадському житті;
- сприяння вивченню історії, збереженню традицій, участі в обрядах;
- організація різних форм сумісної роботи виховників, дітей та батьків;
- стимулювання узгоджених і взаємообумовлених дій виховників та батьків (обговорення позитивного досвіду співпраці виховників та батьків, дітей та батьків у сім'ї, вміння застосувати знання на практиці, залучення батьків до Пластприяту);
- дбання про особистісний розвиток та підвищення педагогічної майстерності.

Завдання виховника можуть в тій чи іншій мірі ускладнюватися в залежності від того, на якому структурному рівні він знаходиться (див. 2.1).

Особистий приклад виховника має надзвичайно важливе значення у вихованні, оскільки індивідуально-психологічні характеристики виховника “зумовлюють ціннісно-сміслові утворення вихованця” [17, 136]. Особистісні риси виховника, які в тій чи іншій мірі відображуються на виховному впливі, “визначають в кінцевому підсумку, які соціальні установки, моральні принципи і поведінкові стереотипи формуватимуться у його вихованців” [17, 131].

Саме тому до пластового виховника висуваються високі вимоги. Значну роль і місце мають ціннісні орієнтації у його педагогічному (саме як пластового виховника) та особистісному розвитку. Поєднання цих двох аспектів вказує на неможливість досягти майстерності пластового виховника, не маючи відповідних особистісних цінностей. Основними цінностями виховної діяльності в Пласті є:

- альтруїзм (здатність віддавати власний час і енергію на користь іншим, зокрема на роботу з дітьми, не потребуючи за це винагороди, здатність допомогти дітям, коли вони того потребують);

- морально-етична відповідальність (дотримання моральних принципів, принципів пластового виховання);
- відповідальність за здоров'я та психолого-педагогічний розвиток дітей;
- орієнтація на вихованця як на особистість, віра в дитину, її потенції;
- наполегливість, цілеспрямованість, терпіння (самовдосконалення себе як особистості й виховника, набуття педагогічної майстерності).

З метою підвищення кваліфікації виховників у Пласті існує система навчання, яка включає в себе ряд вишколів та семінарів, що мають 5 рівнів складності (таблиця 2.4).

Як видно з таблиці, пластові вишколи дають знання не лише для роботи в Пласті, тобто підвищують рівень педагогічної майстерності виховника, але й для здобуття додаткової кваліфікації та підвищення загального розвитку особистості.

Вишколи I рівня – семінари – розраховані для дорослих і молоді віком від 18 років. Їх метою є залучення нових людей до Пласту та Пластприятю. Відбувши такий семінар, доросла особа ще не має відповідних знань, щоб почати в Пласті працю з дітьми чи вести будь-яку іншу ділянку, але, ознайомившись з метою і завданнями Пласту, може стати членом Пластприятю або членом-прихильником Пласту.

Члени Пластприятю, члени-прихильники Пласту або особи, зацікавлені в Пласті можуть відбути вишкіл II рівня, метою якого є ознайомлення з організацією та її роллю в суспільстві. Такий вишкіл дозволяє розпочати активну діяльність у Пластприяті та дає можливість пройти вишкіл наступного рівня.

Вишколи III рівня розраховані для членів-прихильників від 18 років, дійсних членів Пласту та пластового юнацтва від 16 років (зі ступенем пластуна-розвідувача) і готують пластових виховників та інструкторів.

Учасники цих вишколів здобувають знання з методики ведення виховної та інструкторської праці з дітьми, поглиблюють знання з історії, структури Пласту тощо. Одним із основних завдань таких вишколів є усвідомлення учасниками ролі виховника в Пласті.

Таблиця 2.4.

Вишкільна система Пласту в Україні

№ п/п	Хто може бути учасником вишколу	Назва вишколу		Мета	Результат вишколу
		Для праці з УПН	Для праці з УПЮ		
I	Дорослі від 18 років	Семинари-зустрічі		Залучення до Пласту нових людей	Нові члени-прихильники Пласту, нові члени Пласприятя
II	Члени-прихильники Пласту від 18 років, члени Пласприятя	Вишкіл Попередньої Пластової Підготовки		Ознайомлення з організацією та її роллю в суспільстві	Нові дійсні члени Пласту, дієві члени Пласприятя
III	Члени-прихильники Пласту від 18 років, дійсні члени Пласту, члени УПЮ від 16 років (ДЛР03В.)	Впорядників УПН "Рада Орлиного Вогню" (РОВ-в)	Впорядників гуртків УПЮ	Формування виховних ланок	Впорядники роів УПН, впорядники гуртків УПЮ
			Булавних таборів УПЮ (ЛШ/ЛШБ І рівня). Інструкторів спеціалізованого пластування	Формування інструкторських ланок	Інструктори ділянок УПЮ та спеціалізованих таборів
IV	Дійсні члени Пласту	Гніздових УПН "Рада Орлиного Вогню" (РОВ-г)	Зв'язкових УПЮ	Підвищення кваліфікації діючих виховників	Гніздові УПН, зв'язкові УПЮ, референти УПН, УПЮ в осередках
		Булавних УПН "Рада Орлиної Спеціалізації" (РОС-б)	Провідників таборів УПЮ (ЛШ/ЛШБ II рівня) Провідників спеціалізованого пластування	Формування таборових ланок Орлиного та Скобиного Кругів	Члени булави таборів УПН та УПЮ, спеціалізованого пластування
V	Дійсні члени Пласту	Інструкторів вишколів		Формування вишкільних ланок Орлиного та Скобиного Кругів	Інструктори вишколів УПН та УПЮ
		Адміністраторів осередків		Формування адміністративних кадрів	Адміністратори осередків
		Провідників таборів УПН "Рада Орлиної Спеціалізації" (РОС-г)	Комендантів таборів УПЮ		Коменданти таборів УПН, УПЮ
		Провідників вишколів УПН "Рада Орлиної Спеціалізації" (РОС-в)	Провідників вишколів УПЮ	Формування методичних кадрів	Коменданти вишколів УПН, УПЮ
		Спеціалізаційні навчання проводів Пласту (в т.ч. поза Пластом)			Методисти
		Адміністраторів округ		Формування адміністративних кадрів	Провідники округ, Краю

Вишколи III рівня дають кваліфікованих впорядників роїв УПН та гуртків УПЮ, кваліфікованих інструкторів ділянок в УПЮ та спеціалізованих таборів. Лише після відбутого вишколу впорядників, успішно зданого так званого заліку (спеціально виконані завдання, що свідчать про рівень засвоєння знань на вишколі) та успішного ведення виховної діяльності з роєм або гуртком протягом року виховник отримує ступінь впорядника (I ступінь КВ).

Вишколи IV рівня проводяться лише для дійсних членів Пласту. Завданням таких вишколів є підвищення кваліфікації діючих виховників та інструкторів, здобуття знань та вмінь з методики праці з дорослими, здобуття знань та вмінь з адміністративної праці в осередку, співпраці з іншими соціальними інститутами. Вишколи IV рівня готують кваліфікованих провідників виховних частин (гніздових УПН, зв'язкових УПЮ); кваліфікованих провідників таборів УПН та УПЮ, спеціалізованого пластування; кваліфікованих інструкторів вишколів та адміністраторів пластових осередків. Після вишколу гніздових та зв'язкових, успішно виконаного завдання (здебільшого виконання проекту або написання методичної розробки) та успішного ведення виховної діяльності з гніздом або куренем протягом року виховник отримує ступінь гніздового чи зв'язкового відповідно (II ступінь КВ).

Метою вишколів V рівня є формування методичних та адміністративних кадрів. Такі вишколи дають знання та вміння з методики організації та проведення таборів і вишколів, дають нагоду підвищення кваліфікації діючих адміністраторів, здобуття додаткової кваліфікації. Пластуни, після проходження вишколів V рівня стають кваліфікованими комендантами таборів УПН та УПЮ, провідниками вишколів, методистами, провідниками округ, краю, референтами внутрішніх (взаємодія між пластовими частинами) та зовнішніх (взаємодія з іншими соціальними інститутами) зв'язків.

Слід зауважити, що всі виховники в Пласті є волонтерами, тобто людьми, “які не обмежуються оплачуваною роботою та виконанням звичайних життєвих обов'язків, витрачають час і сили на справи, які не приносять їм матеріальної вигоди. Їх діяльність корисна іншим, а також приносить задоволення їм самим” [80, 2]. Для кожного пластового виховника виховна діяльність є потребою зосереджувати свою активність на досягненні гуманної мети: виховання підростаючого покоління на користь своєї держави.

Таким чином, одним з напрямків діяльності пластового виховника є забезпечення взаємодії Пласту з іншими соціальними інститутами. При цьому виховник є посередником між взаємодіючими системами. Така взаємодія спрямована на створення виховуючого середовища, яке сприяє ефективності виховного процесу в Пласті та реалізації виховних цілей організації. При цьому, в центрі уваги взаємодії завжди знаходиться особистість дитини.

2.5. Взаємодія Пласту з іншими соціальними інститутами

Враховуючи, що виховний процес є системою соціальною і його можна розглядати лише у взаємодії із соціальним середовищем, розглядатимемо однією з умов виховання особистості у Пласті взаємодію організації з іншими соціальними інститутами.

Як філософську категорію **взаємодію** можна охарактеризувати як процес, що проходить протягом певного проміжку часу принаймні між двома системами, під час якого відбувається взаємообумовлена зміна станів даних систем [61, 128]. Взаємодія визначає процес взаємного впливу суб'єктів один на одного, структуру системи і проявляється перш за все у цілеспрямованих зв'язках і взаємній обумовленості явищ.

Взаємодію Пласту з іншими соціальними інститутами розумітимемо як складну соціальну систему, суб'єкти якої визначають її функціонування і розвиток. Взаємозв'язок і взаємопроникнення окремих елементів такої системи викликає у них якісні зміни, формуючи при цьому нові відношення між ними.

У центрі уваги будь-яких двох взаємодіючих сторін – Пласту та іншого соціального інституту – знаходиться особистість дитини. Метою такої взаємодії є створення виховуючого середовища, яке сприяє ефективності виховного процесу у Пласті та реалізації виховних цілей організації. Найбільш активною є взаємодія Пласту із сім'єю, школою, інтернатами, дошкільними навчальними закладами, іншими громадськими організаціями, вищими навчальними закладами, державними установами, церквою.

Найбільш важливою, на наш погляд, є взаємодія з сім'єю, яка, як специфічна форма спільності людей, найбільш послідовно включає в себе колективні та індивідуальні початки та служить першоджерелом соціальних ідеалів і критеріїв поведінки дитини. Виховники роїв (гуртків) та гнізд (курнів), які безпосередньо займаються з дітьми, ведуть постійну співпрацю з сім'ями вихованців, оскільки для досягнення загальної мети виховання часткові цілі та завдання Пласту і сім'ї мають бути спільні, а виховні дії батьків і виховників узгоджені.

Взаємодія сім'ї і Пласту обумовлена врахуванням можливостей кожного та домовленістю і згодою про спільні дії та напрямки у виховному процесі. Така домовленість здійснюється, коли батьки, даючи згоду на вступ дитини до Пласту, пишуть заяву вступу, де

вказують, що знають, що регулярна участь дитини у приписаних заняттях і таборах є основним виховним засобом у Пласті і докладуть всіх зусиль, щоб ці та інші заняття їхньої дитини були відповідним чином засвоєні. Також потверджують розуміння того, що робота в Пласті вимагає їхньої участі і при потребі завжди нададуть посильну допомогу. Таким чином, з першого дня батьки й виховники спрямовують увесь виховний процес в одне русло.

Крім спільних із сім'єю виховних дій виховниками організовуються різні форми сумісної роботи виховників, дітей та батьків. Така співпраця носить досить різноманітний характер. Проаналізувавши й проранжувавши форми допомоги батьків у виховному процесі в Пласті, їх можна представити у процентному співвідношенні у вигляді таблиці 2.5.

Таблиця 2.5.

Форми прояву активності батьків у виховному процесі в Пласті

ранг	зміст роботи, форма	%
1	Організація таборів, мандрівок, прогулянок, організація та проведення свят, імпрез, знаходження транспорту, збирання коштів	24
2	Виготовлення відзнак, пошиття хусток, одностроїв для дітей, виготовлення знамен	21
3	Інструктори вмілостей, помічники виховників	16
4	Допомога в оформленні пластової домівки (фізична, матеріальна), виготовлення ляльок для лялькового театру	12
5	Адміністрування майна, бібліотекарі в станиці	10
6	Залучення нових членів Пласту та Пластприяту, налагодження комунікації між членами Пластприяту	9
7	Опікуни роїв, гуртків, гнізд, куренів	8

Як видно з таблиці, батьки найбільше проявляють свою активність в організації та проведенні таборів, мандрівок, прогулянок, свят. Найнижчий ранг активності випадає на опікування новацькими та юнацькими частинами. Але причиною цього є те, що одна особа, найбільш активний член Пластприяту може одразу опікуватися кількома роями, гуртками, гніздами чи куренями.

Можна виділити наступні функції, виконувані батьками: виховна, комунікативна, організаційна, адміністративна.

Виховна функція полягає у допомозі виховнику або веденні певної ділянки вмілості у якості інструктора.

Комунікативна функція включає налагодження комунікації між членами Пластприятю, залучення нових членів Пласту та Пластприятю.

Організаційна функція передбачає організацію та проведення свят, імпрез, організацію таборів, мандрівок, прогулянок, збирання коштів, знаходження транспорту, опікунство роїв, гуртків, гнізд, куренів.

Адміністративна функція полягає в адмініструванні майна, веденні бібліотеки в станиці, допомозі (фізичній, матеріальній) у оформленні пластової домівки, виготовленні відзнак, знамен, тотемів, пошиття одностроїв для дітей, виготовленні ляльок для лялькового театру тощо.

Для успішного виховання дуже важливою є батьківська моральна підтримка, яка полягає у створенні відповідної атмосфери доброзичливості, розуміння і співпереживання батьками пластової діяльності дітей та у допомозі дитині пластувати. Особливо важливо це в юнацькому віці, оскільки прийшовши до Пласту в 6-7 років дитина не має тієї мети, що поставили перед собою дорослі, її метою є бавитися у гурті ровесників. Завданням батьків є: підтримати дитячу цікавість у заняттях і прагнення взяти на себе відповідальність; нагадувати сину чи доньці, коли пора іти на сходина або, якщо батьки приводять дитину на сходина, а потім забирають додому, то потрібно розраховувати свій особистий час так, щоб у час сходин нічого не завадило привести дитину на заняття. Співпереживання батьків не менш важливе у юнацькому віці. Зацікавленість батьків процесом занять, а також колом друзів дитини допомагає їм створити атмосферу довіри, запобігаючи небажаним проявам конфліктності й непорозуміння.

Процес взаємодії між Пластом і *школою* було розпочато ще з часу виникнення організації її засновником О. Тисовським, коли він створив пластовий осередок в Українській академічній гімназії у Львові і робота гуртків входила у навчальні плани гімназії.

Після відродження в Україні за часів незалежності Пласт продовжив цю традицію і на сьогодні намагається найактивніше взаємодіяти зі школами. У квітні 1993 року між Пластом та Міністерством освіти України було укладено Угоду про співпрацю. На основі цієї угоди при багатьох школах було створено осередки Пласту. Найактивніше цей процес відбувався у Львівській області, оскільки у 1998 році в. о. начальника управління освіти Львівської облдержадміністрації О. Дуда видав рекомендаційний лист, у якому було сказано, що “З метою формування мережі шкільних осередків учнівських громадських об’єднань на методі Української Скаутської Організації Пласт, що належить до невід’ємного компонента національної системи виховання і є чудовою школою виховання розумних, кмітливих, здорових, сильних, духовно багатих, освічених, національно свідомих українців, українських патріотів, вільних і активних громадян самостійної Української держави та на виконання Угоди про спільну діяльність Міністерства освіти України і Пласту від 19 квітня 1993 року управління освіти Львівської облдержадміністрації рекомендує сформувати протягом 1998/99 навчального року в школах області осередки учнівських громадських об’єднань УСО Пласт” [71, 11].

У деяких осередках така співпраця зі школою досягла високого рівня, і не лише у Львівській області. На сьогодні серед виховників Пласту близько 1/3 є вчителями та працівниками освіти.

Нами виділено такі основні форми взаємодії Пласту зі школою:

- Адміністрація школи надає приміщення для занять з дітьми, а також для проведення інших пластових заходів, семінарів, вишколів тощо.
- Проведення спільних заходів (інтелектуальні ігри, такі як КВК, Брейн-ринг, “Що? Де? Коли?” між командами пластунів і школярів, виставки дитячої творчості, концерти, імпрези тощо).
- За згодою шкільної адміністрації пластуни беруть активну участь у підготовці й проведенні виховних заходів для школярів (Шевченківські дні, День Соборності, День Матері тощо). Такі заходи можуть відбуватися за ініціативою однієї із сторін, тобто, або адміністрація школи звертається до осередку Пласту, що діє при школі, підготувати якийсь захід, або ж пластуни, пропонують якусь акцію.

- Учителі школи виступають у якості інструкторів з певних ділянок вмілостей для вихованців Пласту.
- Для вчителів шкіл проводяться семінари по ознайомленню з пластовою методикою виховання, яку потім вчителі застосовують на практиці під час роботи з дітьми в школі.
- Цікавим є приклад ЗОШ №4 м. Львів, де практикується чергування пластунів по школі. Чергові приходять у пластових одностроях і стежать за порядком і чистотою. Як засвідчують результати опитувань таке чергування виявилось значно ефективніше, ніж коли чергують школярі не пластуни, оскільки, з одного боку, пластуни почувають особливу відповідальність і краще чергують, а з другого боку, діти з повагою ставляться до пластунів і тому краще реагують на їх зауваження, або ж намагаються не порушувати порядку, щоб не отримати такого зауваження взагалі.

Окремо слід виділити взаємодію Пласту зі *школами-інтернатами*. Основною формою такої взаємодії є проведення різних благодійних акцій пластунами для дітей з інтернатів. Сюди відносимо збирання подарунків для дітей-сиріт та розвезення їх по інтернатах, зокрема на День святого Миколая, виготовлення писанок для сиріт, які даруються на Великдень, проведення свят, листування, відвідини та спілкування з дітьми-сиротами, проведення таборів за пластовою методикою для дітей з інтернатів, до яких активно залучається старше юнацтво в ролі помічників виховників.

Як уже говорилося раніше, Пласт є виховною організацією для дітей віком від шести до вісімнадцяти років, тобто шкільного віку. Але, оскільки характер дитини в основному формується до шести-семи років (Г. Ващенко, Г. Костюк, Д. Ельконін, Д. Фельдштейн та ін.), щоб виховний процес був більш ефективним, Пласт намагається охопити дітей і дошкільного віку. При цьому ведеться активна співпраця з *дошкільними навчальними закладами*.

Нами було виявлено такі форми взаємодії Пласту із дошкільними навчальними закладами:

- За згодою адміністрації ДНЗ пластовими виховниками проводяться заняття з дітьми за пластовою методикою. Такі діти не є членами Пласту і називаються пташатами при Пласті, пізніше більшість з них стає пластунами.

- Адміністрація ДНЗ надає приміщення для проведення занять з новачками (новацькі пластові домівки), а також для проведення різних пластових заходів.
- Пластуни, частіше новацтво, готують різні святкові вистави і показують їх для дітей ДНЗ.

Велике значення для створення виховуючого середовища в Пласті має взаємодія з *іншими громадськими організаціями*, яка найбільш активною стала за останні 5-6 років. Такими організаціями є товариство “Просвіта”, “Молода Просвіта”, Союз Українок, СУМ, “Молода Січ”, “Гарт”, “Скіф”, “Львівське товариство у Києві”, організація політв’язнів, “Молодіжна спільнота “Відлуння” при ЛБА-УКУ, “Студентське братство”, “Українська Молодь Христова”, “Товариство українських студіюючих католиків”, “Карітас”.

Взаємодія Пласту з громадськими організаціями полягає у проведенні спільних заходів (конкурси знавців історії, мистецтва тощо, конкурси вертепів; вечори, свята; різні молодіжні та благодійні акції).

Останнім часом досить активною є взаємодія Пласту з *вищими навчальними закладами*. Так, при НаУКМА створено студентську організацію “Молодіжний пластовий центр”, адміністрація надає приміщення для проведення різних заходів (“Орликіада”, дні пам’яті героїв Крут тощо). Згідно угоди про співпрацю Пласту з Київським міжнародним університетом цивільної авіації та Закарпатським машинобудівним технікумом, який діє при аерольотному заводі в с. Дубовому з 2000 року відкрито “Заочну школу летунства та експериментального літакобудування” для старшого юнацтва, в програму якої входить дворічний заочний курс авіаційної інженерії з проходженням практичних занять на пластовому таборі “Чота Крилатих”. У Тернополі студенти Педагогічного університету проходять педпрактику в Дитячо-Юнацькому Пластовому Центрі. Львівська Богословська Академія надає пластунам приміщення для проведення занять та різних заходів, студенти ЛБА допомагають у проведенні новацьких таборів.

Взаємодія з *державними установами*: держадміністрацією, відділами освіти, у справах сім’ї та молоді, у справах молоді та спорту, Центром соціальних служб для молоді полягає у наданні приміщень для занять з дітьми та сприянні фінансуванню пластових таборів, заходів та акцій. З Центром соціальних служб для молоді пластуни

проводять спільні акції по соціальному захисту населення: збирають одяг для потребуючих, відвідують та надають допомогу інвалідам, самотнім людям похилого віку. У деяких станицях активною є взаємодія з бібліотеками, які надають приміщення для занять з дітьми та проведення пластових семінарів, презентацій тощо, а пластуни допомагають бібліотеці в праці з фондами і каталогами, роблять книжкові виставки, огляди літератури, прибирають приміщення, роблять дрібний ремонт.

Окремо слід виділити взаємодію Пласту з Укрзалізницею. Так, за домовленістю з цією організацією вже кілька років поспіль доїзд учасників крайових пластових таборів є безкоштовним, що дає можливість дітям, окрім виховних таборів у своїй окрузі, взяти участь у спеціалізованих пластових таборах.

Останнім часом активною є співпраця Пласту із силовими структурами, а саме Міністерством оборони України та Міністерством надзвичайних ситуацій.

Важливу роль у створенні виховуючого середовища відіграє взаємодія Пласту з *церквою*. Українська церква багато років прищеплювала людям паростки християнської моралі, проповідуючи добро, злагоду і милосердя. Взаємодія Пласту, як і скаутингу в цілому, з церквою була визначена як необхідний фактор існування скаутської організації ще з часів її заснування Бейден-Пауеллом, оскільки одним з основних обов'язків скаута є вірність Богові та Батьківщині. Під опікою одного з найбільш відомих на кінець XIX початок XX ст. представників української церкви, релігійного і політичного діяча, мецената української культури митрополита А. Шептицького відбувалося виховання пластової молоді з самих початків становлення Пласту в Україні. Вбачаючи вагу і доцільність пластового виховання, потребу перебування дітей серед природи, митрополит подарував у власність Пласту велику площу на горі Сокіл біля Підлютого (Івано-Франківська обл.). Там з його ж будівельного матеріалу було побудовано табір для юнацтва. Згодом таку ж площу і будівельний матеріал було виділено митрополитом Андреем на Остодорі під новацький табір. Взаємодія Пласту і церкви не обмежувалася лише цим.

Взаємодія Пласту з церквою тісно пов'язана із взаємодією Пласту і сім'ї, оскільки Пласт, як позаконфесійна організація, не вчить релігії, а лише спонукає пластунів "плекати" те віросповідання, яке

притаманне їхнім родинам та практикувати в житті християнські чесноти.

Нами визначено такі основні форми взаємодії Пласту з церквою.

- Діти беруть активну участь у релігійних святах та обрядах, таких як Різдво, Великдень тощо, ходять разом з батьками до церкви. Традиційними у Пласті стали обряди передачі Віфлеємського Вогню Миру, Різдвяна свічечка, вертеп, стійка (варта) біля Плащаниці, свято Покрови, свято Миколая тощо.
- Пластуни спільно з представниками церковних громад розносять великодні подарунки репресованим та інвалідам.
- На пластових таборах обов'язковою є присутність священника (духівника), в обов'язки якого входить провести Службу Божу для учасників табору, проводити заплановані тематичні бесіди з дітьми, наприклад, “Що таке добро і зло”, “Чому потрібно любити всіх людей”, “Допоможи іншому і тобі допоможе Бог”, “Десять заповідей Христових. Як їх дотримувати”, а також індивідуальні бесіди, якщо у дітей виникає така потреба; допомагати дітям підготувати імпрези до вогника за притчами, (якщо це входить у програму табору), співати з ними релігійні пісні (приклад див. у додатку 7). Зазвичай на табір духівниками запрошуються священники, які одночасно є пластовими виховниками і знайомі з пластовою методикою виховання. Тоді вони ширше залучаються до виховної праці. Але досить активною є участь у якості духівника на пластових таборах семінаристів.
- Розроблено разом із священниками релігійну програму для УПН, яку діти можуть проходити за бажанням батьків як вмілість, що проводить священник або спеціально підготовлений виховник.
- Деякі монастирі надають приміщення для занять з дітьми та для проведення новацьких таборів.
- Ведеться робота по створенню інституту капеланства у Пласті.

Створення виховуючого середовища завдяки взаємодії Пласту з іншими соціальними інститутами сприяє ефективнішому прийняттю вихованцем виховних впливів у виховній ситуації, яка є основною одиницею виховного процесу.

2.6. Ефективність виховного процесу у Пласті

Орієнтиром у вивченні ефективності виховного процесу скаутської організації Пласт слугував контрольний-оцінний компонент, характеристика якого розкрита у § 1.1.

Експериментальне дослідження проводилося у **два етапи**. Під час проведення *першого етапу* здійснювався історико-педагогічний аналіз проблеми виховання дітей у Пласті. Основними методами дослідження на цьому етапі були аналіз філософської, історичної, психолого-педагогічної літератури з проблеми, вивчення пластової документації, педагогічне спостереження, опитування, бесіди з пластунами, інтерв'ю з виховниками та батьками.

Було розроблено методичку дослідження виховного процесу у Пласті, досліджувалася структура організації, вивчався досвід роботи виховників у Пласті, зміст, форми, методи і принципи виховного процесу. Спільно з Комісією по розробці нових новацьких проб та вмілостей, було розроблено й апробовано програму проб УПН.

На другому етапі велася робота, спільно з Комісією при Головнім булаві УПН, по розробці Правильника УПН; здійснювалося експериментальне дослідження ефективності виховного процесу у Пласті.

Під ефективністю виховання розуміємо різницю між вихідними (початковими) характеристиками вихованості та кінцевим результатом. Головним критерієм ефективності виховання є ступінь досягнення мети, тобто за міру ефективності виховання можна вважати відповідність реально досягнутих результатів цілям, які ставилися [42].

Вихованістю називаємо комплексну характеристику особистості, яка враховує наявність і рівень сформованості в особистості суспільно значущих якостей [40, 213].

Для визначення рівнів вихованості пластунів, а отже, оцінювання ефективності виховного процесу, необхідно було визначити основні критерії.

У педагогічній літературі мають місце різні підходи до визначення критеріїв вихованості особистості. У своєму дослідженні ми спиралися на праці вчених Н. Болдирева, Є. Бондаревської, І. Демакової, І. Мар'єнка, В. Мясичева, В. Пироргова, В. Яковлева, які

в якості головного показника вихованості беруть не зовнішні прояви поведінки особистості, а її ставлення до оточуючої дійсності [19, 102-103]. При цьому поняття “вихованість” має відображати той чи інший ступінь соціалізації особистості або рівень засвоєння нею системи відносин, яка є сукупністю прийнятих особистістю норм, що реалізуються в діяльності й цілеспрямованій поведінці особистості. На цьому також наголошував С. Рубінштейн, стверджуючи, що становлення особистості відповідає становленню її основних відносин, а міра сформованості та визначеності цих відносин і є мірою зрілості особистості [172]. При цьому елементами поняття “відносини” він виділяв ставлення до предметного світу, до інших людей та до себе.

У відповідності з таким підходом ми виходили з того, що **інтегративним критерієм** моральної, національно свідомої, життєво компетентної, зорієнтованої на здоровий спосіб життя, соціально активної особистості є її ціннісні ставлення (В. Бітінас, М. Голуб’єв).

На основі аналізу виховного процесу у Пласті нами виділено ряд *показників* основних ціннісних ставлень особистості як найбільш значущих і таких, що з достатньою достовірністю відображають стан вихованості дітей та молоді. Ними є ставлення до держави, до людей, до праці, до навчання, до природи, до здорового способу життя, до себе. Кожний з показників має чотири рівні розвитку, які характеризують спрямованість, стійкість і активність позиції особистості: високий, достатній, недостатній і низький.

Високий рівень притаманний вихованцям із соціально позитивною системою цінностей, для яких суспільно-моральні вимоги та норми є особистісно значимими і стали переконаннями, стимулюючи відповідну стійку поведінку. Такі вихованці активно відстоюють і намагаються поширити цю систему цінностей.

Достатній рівень властивий гуртківцям, які характеризуються наявністю знань суспільно-моральних норм і вимог, розумінням їхнього соціально-особистісного значення, але ці вимоги та норми ще не стали потребами, мотивами і переконаннями вихованців. Вони не проявляють активності в реалізації позиції особистості щодо ствердження своїх цінностей серед однолітків, у сім’ї.

Недостатній рівень характерний вихованцям з простими, інформативними знаннями про зміст суспільно-моральних вимог, без систематичної реалізації їх у діяльності. Таким гуртківцям властива в

цілому позитивна спрямованість особистості, але поведінка не стійка, багато в чому залежить від ситуації.

Низький рівень притаманний дітям, які не усвідомлюють суспільно-моральних вимог, у них відсутні знання про сутність соціальних якостей особистості. Такі вихованці проявляють байдужість і пасивність, або ж порушення суспільно-моральних вимог сприймають як норму.

Зміст показників основних ціннісних ставлень особистості до оточуючої дійсності та їх рівні подано в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6.

Зміст показників основних ціннісних ставлень особистості до дійсності та їх рівні

Види ставлень	Рівні розвитку	Зміст показників ціннісних ставлень особистості до дійсності
Ставлення до держави	високий	Проявляє любов до Батьківщини, готовність віддано і сумлінно працювати на благо своєї Батьківщини, зміцнювати та захищати свою державу. Усвідомлює, що добробут держави залежить від вкладу кожного громадянина. Шанує національні та державні символи, державний Гімн, поважає свою націю та нації інших народів. Високорозвинене почуття національної гідності.
	достатній	Проявляє любов до Батьківщини, але не докладає зусиль в роз'ясненні іншим, що добробут держави залежить від вкладу кожного громадянина. Усвідомлює необхідність віддано і сумлінно працювати на благо своєї Батьківщини. Присутнє почуття національної гідності.
	недостатній	Виявляє любов до Батьківщини, як місця, де народився, а не держави в цілому. Недостатньо сформоване почуття національної гідності. Не завжди свідомо ставиться до того, що про добробут держави має дбати кожен. Виявляє пошану до національних та державних символів, до державного Гімну, коли про це пригадати.
	низький	Недостатньо сформоване почуття національної гідності. Не усвідомлює того, що про добробут держави має дбати кожен. Виявляє пошану до національних та державних символів, до державного Гімну лише щоб уникати осуду.

Продовження таблиці 2.6.

Ставлення до людей	високий	Дотримується моральних норм у будь-яких ситуаціях. Проявляє готовність завжди допомогти друзям, дорослим, молодшим і всім, хто потребує допомоги, у разі необхідності. Сам виступає ініціатором доброчинності. Має розвинене почуття емпатії та альтруїзму.
	достатній	У складних конфліктних ситуаціях нерідко губиться і не завжди користується в них моральними нормами. Коли звернуться за допомогою, з охотою допоможе іншим, але сам не завжди проявляє ініціативу.
	недостатній	Відчуває труднощі у прийнятті правильного рішення. Часто діє ситуативно. У стосунках з іншими присутня конфліктність і нестриманість. Часто проявляє байдужість до проблем інших людей. Допомагає іншим при необхідності, але робить це без ентузіазму.
	низький	Нерідко діє всупереч моральним нормам. Виявляє агресивність і конфліктність у стосунках з іншими. розвинене почуття егоїзму. Зазвичай відмовлятися надати допомогу іншим. Якщо ж трапляється, що надає допомогу, то здійснює це як повинність.
Ставлення до праці	високий	Відповідально ставиться до будь-яких складних доручень. Проявляє ініціативу. З охотою бере участь у трудових справах.
	достатній	Як правило відповідально ставиться до трудових справ, але в окремих випадках може не виконувати може не виконати доручень. Любить працювати, але здебільшого включається до праці з ініціативи інших.
	недостатній	Проявляє відповідальність у трудових справах, якщо виникла до них зацікавленість. Потребує контролю за виконанням роботи. Включається в трудову діяльність за необхідністю. Рідко доводить справу до кінця.
	низький	Намагається ухилитися від трудових справ і доручень. Працює без бажання, швидше за примусом.
Ставлення до навчання	високий	Проявляє підвищений інтерес до знань. Часто використовує додатковий матеріал при вивченні того чи іншого предмета. Усвідомлює необхідність добре вчитися як обов'язок. Завжди проявляє добросовісність у навчанні.
	достатній	Проявляє пізнавальну активність в межах шкільної програми. Додатковий матеріал використовує лише у випадку, коли вимагає вчитель. Зазвичай проявляє добросовісність у навчанні, але інколи бувають зриви.
	недостатній	Інтерес до знань нестійкий, обмежений шкільною програмою. Добросовісність проявляє лише до предметів, що викликають зацікавленість.

Продовження таблиці 2.6.

	низький	Інтерес до знань відсутній. Безвідповідально і недобросовісно ставиться до навчання, не проявляє старання. Навчається лише за примусом.
Ставлення до природи	високий	Бережливо ставиться до природи, бере активну участь у природоохоронній діяльності. Активно протистоїть проявам шкідництва та руйнування природи.
	достатній	В цілому бережливо ставиться до природи, але інколи допускає недбалість. Засуджує негативне ставлення людей до природи, хоча активної боротьби проти людей, які чинять шкоду природі не проявляє.
	недостатній	У проявах бережливого ставлення до природи потребує контролю. Виявляє пасивність у випадках недбайливості, сам може шкодити природі.
	низький	Байдуже і недбайливо ставиться до природи. Часто наносить шкоду природі.
Ставлення до здорового способу життя	високий	Усвідомлює необхідність здорового способу життя. Бере активну участь у спортивних змаганнях, туристичних походах, регулярних заняття фізичною культурою. Знає, як потрібно загартовуватись і постійно це практикує в повсякденному житті. Активно протистоїть шкідливим звичкам.
	достатній	Розуміє користь здорового способу життя і свого фізичного розвитку, але відсутня система занять фізичною культурою, загартовуванням організму. Часто бере участь у спортивних заходах. Засуджує шкідливі звички інших, але не виявляє активної боротьби з ними.
	недостатній	Не усвідомлює необхідності здорового способу життя. Розвиває свої фізичні можливості лише під тиском ззовні, під час уроків фізкультури у школі, не виявляючи при тому активності. Байдуже ставиться до шкідливих звичок інших, сам інколи може шкодити здоров'ю.
	низький	Відсутність знань про здоровий спосіб життя. Байдужий до свого фізичного розвитку. Байдужий до шкідливих звичок інших, сам має шкідливі звички.
Ставлення до себе	високий	Завжди вимогливо ставиться до себе. Завжди зібраний. Наполегливо і цілеспрямовано працює над собою.
	достатній	Зазвичай вимогливий до себе, але інколи допускає незібраність. Ситуативно працює над вихованням волі.
	недостатній	Часто не вимогливий до себе. Намагається ухилятися від труднощів. Не виховує сили волі.
	низький	Не вимогливий до себе. Не має сили волі й не бажає працювати над собою.

Відповідно до завдань дослідження нами була використана система вимірників результативності виховного процесу у Пласті. Зміст результативності виховного процесу ми розкривали через такі параметри як вихованість пластунів та мотивацію регулювання поведінки вихованців, що є дуже важливим показником рівня розвитку особистості. Мотивація може бути зовнішня, коли до певної дії вихованця спонукають соціальні норми-вимоги, суспільна думка, або внутрішня, коли поведінка є добровільною і викликана моральною свідомістю особистості.

Соціальна вимога дає для всіх людей загальну орієнтацію поведінки, спонукаючи особистість самостійно конкретизувати моральну вимогу згідно з різними життєвими ситуаціями. Моральна вимога передбачає особисту моральну відповідальність особистості за свої дії і вчинки, припускаючи ініціативу і самодіяльність людини.

Процес переходу зовнішнього регулювання поведінки у внутрішнє забезпечує свідому позицію і діяльність особистості, її моральну відповідальність за свої дії та вчинки в залежності від моральних якостей, переконань особистості. Тому під час дослідження ми зважали на те, яким способом регулюється поведінка пластунів, що допомагало визначити ступінь ефективності пластової виховної системи.

Нами було виділено 5 основних типів мотивації:

- Особистий інтерес у здійснюваній діяльності (задоволення від виконуваної діяльності, самореалізація, пізнання, незалежність).
- Бажання випробувати свої сили (спроба самоутвердження, впевнитися у собі).
- Відповідальність перед оточуючими (бажання допомогти іншим, принести користь суспільству).
- Матеріальна зацікавленість (за виконувану діяльність пропонується матеріальна винагорода).
- Шаноблюбовство (бажання бути визнаним іншими) .

Слід зауважити, що даний типологічний розподіл не є стабільним, а змінюється в залежності від віку. Крім того, як було визначено в ході дослідження, кожній особистості в певному віці притаманні кілька типів мотивації відразу, але один із них є провідним.

Для оцінки ефективності виховного процесу враховувались кількісні та якісні зміни, які відбувалися як в характеристиках його окремих суб'єктів, так і у виховній діяльності організації в цілому.

Кількісні показники відслідковувалися на кількості дітей і їх батьків, виховників, залучених до роботи у Пласті; кількості пластових акцій і суспільно-корисних справ; кількості злочинів і правопорушень, здійснених пластунами. Якісний аналіз ефективності виховного процесу ґрунтувався на експертній оцінці сформованості моральних та інших особистісних якостей суб'єктів виховного процесу.

З метою визначення вихованості пластунів було застосовано різні методи дослідження: опитування, анкетування, тестування, бесіди з батьками, вчителями та виховниками, метод написання творів, незакінчених розповідей, незалежних характеристик, аналіз малюнків, створення ситуацій, виконання ситуативних завдань, соціометрії, інші спеціально розроблені методики. Велика увага приділялася бесідам з дітьми, під час яких вони ділилися своїми думками, почуттями, прикладами з власного життя, що давало можливість оцінити їх ставлення до дійсності, мотивацію діяльності в різних життєвих ситуаціях. Було проведено ряд рольових ігор, під час яких виявлялась реальна поведінка дітей у тих чи інших ситуаціях. Особливе значення надавалося методу включеного лонгitudного спостереження у різних видах діяльності. Зміст методик визначався відповідно до віку вихованців.

З метою виявлення ставлення до дійсності для новаків було проведено методичку **"Чарівне дзеркальце"** (додаток 9). Попередньо дітям роздавалися заготовлені аркуші з таблицями відповідей до опитувальника. Потім виховник говорив дітям: "Зараз ми з вами пограємо в гру, яка називається "Чарівне дзеркальце". Уявіть собі, що перед кожним з вас є чарівне дзеркало, яке все знає і говорить лише правду. Я запитуватиму у вас, а ви запитаете в нього. Відповідь, яку чарівне дзеркало вам дасть, ви відмітите у таблиці, поставивши хрестик (+) біля потрібної цифри, або, якщо такої відповіді не буде, допишете свою. При цьому нічого не кажемо вголос один одному, щоб не заважати думати вашим дзеркальцям та іншим новакам. Перед тим, як почати, попросимо: "Любе дзеркальце скажи і всю правду розкажи!". Потім виховник зачитував запитання і варіанти відповідей. Новаки, "запитавши у дзеркальця" мали відмітити варіанти відповідей. В кінці виховник ставив запитання: "Як називається це чарівне дзеркальце, яке вам відповідало?" Якщо діти відповідали, що це совість чи сумління, це свідчило про розуміння ними даного поняття. Для юнацтва було розроблено подібний опитувальник.

Паралельно проводилося опитування виховників і батьків, яким ставилися подібні запитання про дитину, що дало можливість оцінити об'єктивність відповідей. Виховники пластунів заповнювали індивідуальну карту на кожну дитину (додаток 10), батькам пропонувалася анкета діагностики розвитку дитини, запропонована О. Киричуком і адаптована до нашої проблеми (додаток 11), за допомогою якої можна було дослідити психічний розвиток та стан дитини, її ставлення до різних сфер діяльності та оточуючої дійсності. Слід зазначити, що відповіді дітей співпадали з відповідями їх батьків і виховників на аналогічні запитання, що свідчить про об'єктивність отриманих даних.

Щоб оцінити ставлення пластунів до людей, нами вивчався рівень емпатії за методикою, розробленою І. Юсуповим (додаток 12), а також рівень егоїзму, альтруїзму та доброзичливих взаємин у дітей **методом соціометрії** (додаток 13). Дітям було зачитано ситуації, а вони мали вказати тих членів свого рою чи гуртка (для школярів не пластунів – однокласників), які, на їхню думку, в подібній ситуації вчинили б саме так, а також тих, що не зробили б так. Це давало можливість об'єктивно оцінювати ситуацію, оскільки діти відповідали не самі за себе, а виступали в якості експертів щодо інших. Також результати співставлялися із спостереженнями виховників та вчителів.

З метою виявлення самооцінки дітей, усвідомлення ними позитивних і негативних якостей, емоційного ставлення до них нами було розроблено і проведено **методику “Ієрархія цінностей”** (додаток 14).

Дітям було роздано анкети і запропоновано заповнити їх, “поринувши в глибини своєї душі й побачивши, які риси, гарні чи погані, там присутні” та пояснити чому вони так вважають. Щоб забезпечити відвертість дітей, попередньо їм було сказано: “Написане вами не буде нікому показано і ніде не обговорюватимуться отримані результати. Задумуючись над рисами свого характеру ви зможете краще зрозуміти, які позитивні якості ви маєте і зможете краще їх удосконалювати, а також відшукаєте щось негативне, чого, можливо, раніше навіть не помічали. Це дозволить вам почати боротьбу з негативними рисами. А щоб полегшити ваші зусилля, всі, написані

Щоб з'ясувати, як вихованці розуміють деякі моральні цінності та як ставляться до них в житті, було розроблено і проведено **методику “Розкажи іншому”** (додаток 15). Пластунам та учням було запропоновано уявити, що вони зустрілися з їхнім ровесником з іншої країни, який вже добре вивчив українську мову, але не розуміє деяких понять. Вихованці мали пояснити, як вони розуміють вказані поняття (якості) та, якщо ці якості притаманні їм, то навести приклади з життя, які це potwierджують. Для 7-річних дітей методика проводилася усно у вигляді гри. Їм називали певне поняття, а вони мали підібрати синоніми чи слова або вирази, що відповідають даному поняттю.

Також нами досліджувалася спрямованість пластунів на здоровий спосіб життя. Нами було розроблено анкету для вивчення ставлення пластунів та учнів до шкідливих звичок (додаток 16).

Аналіз експериментальних даних дозволяє стверджувати, що розвиток особистості у Пласті відбувається нерівномірно. Значний стрибок у розвитку відбувається в новацтві та середньому і старшому юнацтві, в той час як період молодшого юнацтва є так званою “фазою застою”.

Результати експерименту засвідчують, що різні види ставлення до дійсності у пластунів розвиваються нерівномірно в залежності від віку. У ставленні до людей, до праці, до природи, до навчання показники високого і достатнього рівня значно зростають ще в новацькому віці, в той час як для ставлення до держави відповідні показники стрибкоподібно зростають у старшому юнацькому віці.

Дані дослідження показують, що серед пластунів спостерігається стабільність прояву інтересу до знань, навчання, який відбивається в успішності навчання у школі. Пластуни проявляють високу вимогливість до себе та інших, що виявляється у високій відповідальності та обов'язковості. Притаманне їм розвинене почуття альтруїзму, особливо в старшому юнацькому віці, свідчить, що виховуючись у Пласті, юнаки не лише усвідомлюють свою відповідальність за долю інших, своєї держави, свого народу, а й намагаються докладати свої зусилля для того, щоб допомогти іншим.

Серед пластунів спостерігається розвинене почуття патріотизму, переважна більшість, навіть у східних областях, розмовляє українською мовою як під час пластових занять, так і у школі, у повсякденному житті з друзями, в родині.

У ході дослідження підтверджено, що виховання в Пласті виробляє у дітей стійкість до зовнішніх негативних впливів, спонукає до здорового способу життя. Результати показують, що більшість пластунів негативно ставляться до тютюнопаління, вживання спиртного і наркотиків і ніколи не пробували цього робити. Переважна більшість тих пластунів, хто пробував вживати наркогенні речовини або вживає тепер, не виховувалися в новацтві, а прийшли до Пласту вже у підлітковому віці, що свідчить про те, що виховання в Пласті є ефективнішим, якщо воно розпочинається з новацького віку.

В цілому, результати дослідження засвідчують, що Пласт, використовуючи комплексний підхід до виховання особистості, який ґрунтується на єдності змісту, форм і методів виховання, особливості структури та принципів виховного процесу, є ефективною виховною системою.

ВИСНОВКИ

Пласт виник у 1911 році на Галичині як історично зумовлена необхідність виховної організації для молоді. Він ґрунтувався на теоретичних основах скаутського руху, започаткованого в Англії у 1907 році генералом Бейден-Пауеллом оф Гілвелом.

Протягом 1923 – 1930 років у Пласті формуються чотири вікові улади для сприяння ефективнішому вихованню підростаючого покоління та саморозвитку і самовдосконаленню її членів: 1923 рік – УСП, 1924 рік – УПН, 1927 рік – УПЮ, 1930 рік – УПС. З цією ж метою в 1930 році створено допоміжну організаційну ланку при Пласті – Пластприят – з осіб, які не є пластунами, але сприяють розвитку організації.

Після заборони Пласту в 1930 році та неможливості подальшої підпільної діяльності з 1939 року Пласт розвивається в еміграції, а в 1989 році знову повертається на Батьківщину.

В теоретичних засадах Пласту від часів його заснування поєдналися три основні напрямки виховання: патріотичне, фізичне, духовне.

У своїй діяльності Пласт керується Законами України, які стосуються діяльності громадських організацій, Статутом Пласту, спеціально розробленими Правильниками.

Метою пластового виховання є виховання відповідальної, моральної, національно свідомої, життєво компетентної, зорієнтованої на здоровий спосіб життя, соціально активної особистості. Таке виховання здійснюється на основі пластового виховного ідеалу, відображеного у Трьох Головних Обов'язках пластуна, Новацькій Обіцянці для новаків та Пластовій Присязі для юнаків, які добровільно складає кожний пластун, Новацькому Законі та Пластовому Законі для новацтва і юнацтва відповідно.

Важливе значення у вихованні особистості відіграє пластова символіка та атрибутика, яка є одним з елементів пластової виховної методики.

Виховання особистості відбувається у виховному процесі, що методологічно розкривається як закономірна, послідовна зміна станів розвитку взаємодіючих суб'єктів, як суб'єкт-суб'єктна взаємодія вихователів і вихованців з метою самовдосконалення і здатності до самовиховання, яка включає в себе передачу теоретичних і практичних знань та духовних цінностей, спрямованих на формування особистості.

Компонентами виховного процесу у Пласті є: змістовно-цільовий (цілі і зміст виховання в Пласті); організаційно-діяльнісний (організаційна структура системи, яка підпорядкована цілям пластового виховання; принципи виховання, засоби, форми і методи); емоційно-мотиваційний (відносини суб'єктів виховного процесу, мотиви їхньої діяльності, система ціннісних ставлень), контрольо-оцінний (діяльність пластунів, самоконтроль, самооцінка пластунами власних успіхів і недоліків).

Виховному процесу в Пласті притаманні ієрархічність, підпорядкованість і диференційованість, багатofакторність, неперервність, перспективність, комплексність, наступність, цілісність.

Цілісність виховного процесу забезпечується поєднанням змісту, форм і методів, спрямованих на реалізацію поставленої мети, наявністю основоположних принципів і педагогічно доцільної структури.

Специфіка пластової методики виховання визначається орієнтацією на пластовий виховний ідеал, пластовою символікою та атрибутикою, вихованням та самовихованням особистості у відповідності до пластових програм, вихованням через гру, включенням у різноманітні види діяльності, членством у малих групах, життям у гармонії з природою, спілкуванням з різновіковою категорією дітей, підтримкою виховників.

Пластова структура забезпечує підвищення кваліфікації діючих виховників, можливість обміну досвідом між виховниками та спілкування між вихованцями різних місцевостей; враховує особливості й специфіку територіального розподілу, забезпечує збереження традиційності виховної методики і реалізацію єдиного змісту виховного процесу, а також дозволяє організації існувати автономно і незалежно від інших структур, що сприяє збереженню традиційної пластової виховної методики вже майже 100 років.

Зміст пластової програми УПЮ та УПН є інтегрованим, побудованим у відповідності з принципами природовідповідності, культуровідповідності, неперервності, перспективності, наступності й послідовності, зв'язку з життям, виховання працею та виховання в колективі. Основними компонентами пластової програми є проби та вмілості, а також історичні ігрові комплекси для новаків та вимоги до відзнаки фізичної вправності для юнаків. Зміст виховного процесу у Пласті здійснюється за такими напрямками: моральне, духовне, патріотичне, розумове, фізичне, соціальне, трудове, естетичне та екологічне виховання.

Класифіковано методи виховання у Пласті в такі групи: формування свідомості особистості (ситуації морального вибору; виховання прикладом і на прикладі; розповідь; дискусія; дебати; активне спілкування; індивідуальна бесіда); формування досвіду поведінки (навчання; вимога; виховання в колективі, опора на громадську думку; гра; доручення; участь у добродійній діяльності), стимулювання діяльності і поведінки (змагання; ритуали; заохочення; покарання), самовиховання (самопізнання, саморегуляція, самозобов'язання).

Основними формами організації виховного процесу у Пласті є: масові (фестиваль, “Орлікіада”, спартакіада, п’ятизмаг, гніздові, курінні та станичні, пластові заходи, свята та зустрічі), групові (сходин, вогник, ватра, змаг, прогулянка, мандрівка, табір), індивідуальні (індивідуальна підготовка до вмілостей, проб, участі у групових та масових заходах, виконання проектів). Встановлено, що найбільш поширеною є групова форма виховної роботи.

Виховання особистості у Пласті відбувається шляхом ідентифікації кожного гуртківця з пластовою спільнотою, на основі уявлення образу виховного пластового ідеалу, знання пластових звичаїв та законів. У результаті інтеріоризації відбувається засвоєння і сприйняття як особистісно значущого пластового виховного ідеалу, при цьому зовнішні фактори людської поведінки перетворюються в усталені внутрішні якості особистості.

Зазначимо, що дане дослідження не вичерпує всіх проблем і завдань виховання особистості у Пласті, а відкриває шлях до подальших наукових пошуків у теорії та методиці виховного процесу у Пласті. Перспективними можуть бути дослідження щодо формування громадянської позиції особистості в Пласті, здорового способу життя, пізнавальних інтересів, ролі гри у соціалізації особистості. Необхідне також подальше розроблення та осучаснення програм історичних ігрових комплексів, розроблення програми для пташат при Пласті; створення відповідної системи підготовки виховників для роботи з дітьми дошкільного віку та розроблення методичного забезпечення їх виховної діяльності.

ДОДАТКИ

Додаток 1 Пластова символіка і атрибутика Відзнаки приналежності.

а)

б)

Рис. 1. Відзнака приналежності до Пласту:

- а) орлятко (новацька відзнака);
б) пластова лілейка (Пластовий герб)

а)

б)

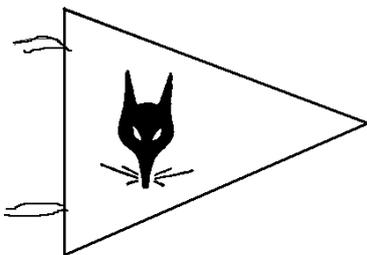

в)

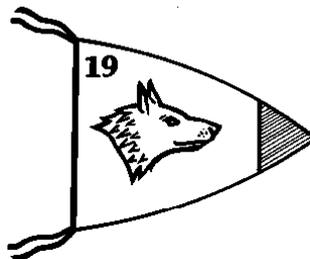
Рис. 2. Відзнаки приналежності до пластової частини:

- а) до роя та гуртка; б) до самостійного роя та самостійного гуртка, в) до гнізда і куреня:

Пластові знамена, тотеми

а)

б)

в)

Рис. 3. а) ройове знамено; б) гурткове знамено; в) ройовий (гуртковий) тотем.

Пластове привітання

Рис. 4. Новацьке привітання:
“Готуйсь!”

Рис. 5. Пластове привітання:
“СКОБ!”

Рис. 6. Символи абрєвіатури “СКОБ”

Сильно – означає бути сильним духом і тілом, тобто інтелектуально і фізично розвиненим – символ: дубовий листок.

Красно – бути красивим душею і тілом, вміти бачити і плекати красу у всьому: в природі, оточенні, у стосунках з людьми тощо, тобто розвивати духовні, моральні, соціальні, фізичні якості, збагачувати естетичну і екологічну культуру – символ: китиця калини.

Обережно – бути завбачливим, розважливим у діях та вчинках, спілкуванні, вміти обережно оминати перешкоди, тобто мати добре розвинені інтелектуальні, фізичні, соціальні якості – символ: мухомор.

Бистро – бути бистрим (швидким, спритним) у ділах, у прийнятті рішень, тобто рішучим, а отже, розвиватися фізично та інтелектуально – символ: блискавка.

Додаток 2

Приклади ігор, які використовуються в Пласті

1. Рухливі ігри

Півники

Учасники: парна кількість учасників

Вік: юнацтво або старше новацтво.

Мета гри: розвивати силу м'язів та загострювати почуття рівноваги тіла.

Хід гри: На підлозі в кімнаті, шнурком, крейдою або вугіллям зазначають певну площу (коло або квадрат) в залежності від кількості пар. На тій площі стають один проти одного два учасники, кожний на одній нозі, і намагаються плечем усунути суперника з площі поза її межі або збити його рівновагу, поставивши на обидві ноги. Правило гри забороняє торкатися партнера руками, ногами і головою.

Вигляд таких скакунів, що нападають один на одного, нагадує молодих півників, від чого і походить назва гри. Гру можна провадити також на вільній площі надворі.

Підводні човни

Учасники: парна кількість учасників

Вік: новацтво.

Мета гри: розвивати увагу, спритність.

Хід гри: Учасників поділяємо на дві групи: одна — “кораблі”, друга — “підводні човни”. “Кораблі” зав'язують очі і стають у лаву на відстані витягнутих рук. Їм можна махати руками, як вони хочуть. “Підводні човни” намагаються якнайтихіше “проплисти” через лаву “кораблів”. Коли когось з “підводних човнів” зачепив рукою “корабель”, він вважається потопленим. Виграє та група, в якій було найменше потоплених човнів. “Кораблями” і “човнами” групи стають по черзі. Гра проводиться з обмеженням часу.

2. Інтелектуальні ігри

Розкидані слова

Учасники: парна кількість учасників

Вік: новацтво, юнацтво.

Мета гри: розвивати увагу, уважність, пам'ять.

Хід гри: Виховник показує учасникам аркуш паперу, на якому слова записані в різному порядку. Хто перший правильно прочитає текст, той перемагає в грі. Найкраще брати народну приказку чи слова з пісні.

Гра Кіма (на зір)

Учасники: рій, гурток

Вік: новацтво, юнацтво.

Мета гри: розвивати зорову пам'ять, увагу.

Хід гри: На стіл виховник кладе від 10 до 25 дрібних предметів (в залежності від віку учасників), накриває їх хусткою, діти при цьому відвертаються. Учасники гри повертаються і уважно дивляться 1 хвилину і запам'ятовують. Потім виховник накриває предмети хусткою, а вихованці записують все, що запам'ятали. Той, хто запам'ятав найбільше, отримує хрестик.

При підготовці до певної вмілості предмети можна замінити відповідними малюнками, наприклад, предмети з козацького побуту тощо.

3. Товариські ігри

Подарунок

Учасники: рій, гурток

Вік: новацтво, юнацтво.

Мета гри: встановлення дружньої, невимушеної атмосфери в гурті.

Хід гри: Всі гравці стоять в колі. Кожний на вухо лівому сусідові називає якийсь предмет, який він йому дарує, а на вухо правому сусідові говорить, що з цим предметом треба зробити. Кожний

запам'ятовує пару слів, яку почув від правого і лівого сусіда, а потім по черзі називають, що в кого вийшло. Можуть утворитися смішні конструкції, наприклад, потрібно зварити борщ з черевиків, або лише дивитися на подарований торт. Це додає настрою всім учасникам гри.

4. Новацький танок

Подоляночка

Десь тут була
подоляночка.

Десь тут була
молодесенька

Тут вона стояла,
До землі припала
Личка не вмивала,
Бо води не мала.

Ой, встань, встань,
подоляночко,
Обмий личко, як ту
скляночку,
Візьмися за боки,
Покажи нам скоки,
Підскочи до раю,
Бери ту, що скраю

Правила: Подоляночка робить рухи за текстом пісні. Ходити по колу вправо, вліво.

Рухи до пісні:

Діти стоять колом. Одна дитина — подоляночка — поза колом.

Під пісню — на слова:

Десь тут була подоляночка. Десь тут була молодесенька

діти йдуть по колу вправо, а подоляночка — ліворуч. На слова:

Тут вона стояла, До землі припала. Личка не вмивала, Бо води не мала.

діти зупиняються і піднімають з'єднані руки. Подоляночка вбігає в коло і присідає. Діти, йдучи по колу вліво, співають:

Ой, встань, встань, подоляночко,

Тримаючись за руки, вони підходять до подоляночки і відходять назад.

На слова:

Мий своє личко... Покажи нам скоки,

подоляночка умивається, витирається і танцює. Діти йдуть по колу, танцюючи. На слова:

Підскочи до раю, Бери ту, що скраю

Подоляночка біжить до якої-небудь новачки в колі, бере її за обидві руки і крутиться з нею. Потім вони міняються ролями. Гра повторюється.

5. Рольові гри

“Катастрофа на повітряній кулі”

Учасники: гурток, курінь

Вік: старше юнацтво.

Мета гри:

- вчити гуртківців виконувати різні соціальні ролі, осмислювати суспільні проблеми;
- вчити спільно обговорювати проблеми і приймати рішення, співжити у громаді, суспільстві;
- вчити зрозуміти, як будуються (створюються) закони людського суспільства, що в них випадкове, а що закономірне.

Час гри: 2 години і довше.

Під час гри виховник має нагоду:

- визначити симпатії і антипатії серед гравців, виявити лідерів між членами команди;
- виявити ті якості гравців, які, як правило, приховані у повсякденних контактах (мужність, мудрість, творчі здібності, жорстокість, безвідповідальність, упертість, бадьорість духу, посередність і т.д.);
- виявити згуртованість/ незгуртованість команд.

Примітка:

У “Катастрофу” можна грати одним складом, але якщо в грі беруть участь більше двадцяти осіб, то їх слід ділити на групи. Наприклад, 28 учасників можна розділити на 4 команди по 7 гравців, які утворять гурт Мудреців, Гуманістів, Працелюбів, Варварів. Команди формуються таким чином: спочатку учасники гри визначають з-поміж себе Наймудрішого, Найдобрішого, Найпрацьовитішого, Найдикішого Варвара. Кожен з них добирає собі команду. Кожна команда сідає окремо. Гравці беруться за руки і заплющують очі.

Хід гри:

Виховник говорить:

— Зараз ви знаходитесь в кошику повітряної кулі. Ви піднімаєтеся над землею... Будинки стали схожими на дитячі кубики, дороги перетворилися в ниточки, а ви летите над хмарами... Потужний вітер... І ось ви над океаном. Океан неспокійний, але що вам до цього

– ваша повітряна куля впевнено несе вас вперед... На горизонті щось з’являється! Це гігантський орел! Він кружляє над вами, піднімається над кулею. Ось ви чуєте дряпання по її обшивці, удари і шипіння. У вас є гвинтівка, хтось стріляє навмання, і поранений орел падає вниз. Але й ваша куля починає втрачати висоту. Її кошик може триматися на воді, але ж якщо почнеться шторм, він перекинеться. Неподалік, за напрямком вітру, видно декілька, очевидно, безлюдних островів. Є шанс урятуватися: звільніться від непотрібних речей – і ви зможете дістатися до островів. Але що викинути? Адже скільки всього може знадобитися на безлюдних островах! Терміну вашого вимушеного перебування на цих незвіданих землях не знає ніхто.

Зараз усі отримають список речей, які знаходяться в кошику кулі, і послідовно будуть “викидати” найменш потрібні речі, щоб мати можливість долетіти до острова. Ви маєте розкласти речі в порядку їх корисності. Робота проводиться кожним учасником гри самостійно, без обговорень з сусідами. Маєте 10 хвилин.

Виховник роздає кожному аркуші із списком речей.

Список речей, які знаходяться в кошику повітряної кулі:

1. Миски, горнятка, ложки..... 9 кг
2. Ракетниця з сигнальними ракетами..... 6 кг
3. Збірка корисних книг про все..... 15 кг
4. Консерви м’ясні..... 20 кг
5. Сокири, ножі, лопати..... 12 кг
6. Каністра з питною водою..... 20 кг
7. Бинти, вата, перекис водню, зеленка..... 7 кг
8. Гвинтівка з запасом патронів..... 30 кг
9. Шоколад..... 10 кг
10. Золото, діаманти..... 25 кг
11. Великий собака..... 55 кг
12. Приладдя для рибальства..... 1 кг
13. Дзеркало, шило, мило, шампунь..... 3 кг
14. Теплий одяг і ковдри..... 30 кг
15. Сіль, цукор, набір вітамінів..... 9 кг
16. Медичний спирт..... 10 кг

Після десяти хвилин команди отримують це ж завдання, працюючи вже групою, але з умовою: команда повинна виробити одностайне рішення. Якщо хоча б один з гравців “проти”, рішення не приймається.

Виховник нагадує:

— Не гайте часу, бо можете загинути: у вас лише 20-30 хвилин. Закінчивши роботу, підведіть підсумки, з’ясуйте, чиє індивідуальне рішення було найближчим до загального.

(Це дає дізнатися, хто краще за всіх уміє переконувати інших.)

Дуже важливо, щоб учасники визначили загальну стратегію, проаналізували внесок кожного гравця: хто їх рятував і навпаки. На це обов’язково потрібно відвести 10 хвилин. Якщо ж цей момент випустити, то для юнацтва це виявиться захоплюючою, але не психологічною грою, грою в пригоду, але не уроком життя.

“Безлюдний острів”

Виховник говорить:

— Будемо вважати, що вам удалося дістатися до одного з островів. Опинилися ви на острові не з порожніми руками – у вас є речі (це третина списку), а також запальничка. Тут багатий тваринний і рослинний світ, але є й небезпеки: отруйні рослини, холодна зима, можливі візити канібалів з сусідніх островів. Згуртованою командою протриматися можна, а самотужки – майже нереально. У найближчі 20 років ви не зможете повернутися до нормального життя в рідні краї. Ваше завдання – вижити і створити для себе якомога кращі умови існування. Усвідомте серйозність і драматичність ситуації. Налаштуйте себе відповідним чином і спостерігайте за собою: ким ви станете в цьому “дикому” житті?

Виховник дає кожній команді заздалегідь підготовлену мапу острова. Мапи однакові. При цьому пояснює:

— Ви повинні обжити острів, організувати господарство. Позначте на мапі острова свої будівлі, споруди, об’єкти тощо.

Складіть власну конституцію, урахувавши таке:

Хто очолює вашу громаду? Його повноваження. Обов’язки, посади інших членів громади. Які прийматимете закони?

Як ви будете вирішувати проблему розподілу? Форма власності.

Чи має право громада втручатися в приватне життя мешканців острова?

Чи має право островитянин нікому не підпорядковуватися і жити по-своєму? Якщо хтось захоче жити самостійно, чи має він право на власну частину острова? А майна?

Яке буде покарання за вчинений злочин? Чи буде передбачена смертна кара? Хто буде катом?

Як вирішуватиметься питання міжстатевих стосунків?

Чи будуть у вас вихідні, свята? Які, коли?

Виберіть літописця, який би фіксував усі ваші рішення, вів літопис життя. Постарайтеся, щоб ваше перебування на острові було активним і багатим на події. Можливо, вам вдасться не лише вижити, але й створити ідеальне суспільство.

По завершенні гри:

1) кожна команда розповідає про себе, про свій острів і принципи життя на ньому;

2) обговорюється питання: що кожен зробив для благополучного життя на острові?

Яка ж громада є більш привабливою – Варварів, Працелюбів, Мудреців Гуманістів?

6. Теренові ігри

Побратими

Учасники: гніздо.

Новаки поділяються на дві групи /червоні та сині/. Червоні з хустками на голові мають між собою полоненого побратима, провідника синіх. Сині мають хустки запхані за пояс. Вибирається якесь вихідне місце для гри. Обі групи розходяться в протилежних напрямках, аж поки братчик не свисне раз. В місці, де застав їх свист, червоні розкладають табір, залишають зв'язаного полоненого та кількох вартових і роблять засідки від свого табору аж до вихідного місця. Вартові не можуть знаходитися ближче як 10 кроків від полоненого. Сині затримуються також на перший свист і обдумують

план акції, — визволення побратима. Коли братчик свисне два рази, сині починають наступ з ціллю відшукання червоних, показання їхнього табору провідникові, та проведення його до табору, бо лише провідник може визволити свого полоненого побратима. Якщо провідникові вдасться недіткненому дійти до полоненого, він може спокійно його розв'язати і відвести 50 кроків від табору. Перед тим він дає знак синім зібратися і відвести під охороною його з побратимом до вихідного місця. За границею /50 кроків від ворожого табору/ червоні можуть напасти на синіх і не допустити до виведення полоненого. Тоді починається боротьба, в якій кожен, хто стратив хустину, вважається “забитим”.

Правила гри:

а) Сині і червоні до часу визволення полоненого провідником, “забиваються” діткненням. Спір вирішується розходом в протилежні сторони, 10 кроків, та продовжуванням гри.

б) “Забиті” виключаються з гри до самого її кінця. Для них мусить бути наперед призначене збірне місце.

в) Сині можуть жертвувати розвідників, щоб не допустити до забиття провідника.

г) Гра кінчається коли:

1) провідник синіх визволить свого побратима, і відведе до вихідного місця, або

2) червоні забивають провідника синіх, доки він визволить побратима, або

3) котрась одна сторона заб'є всіх противників.

Оборона Січі

Учасники: гніздо, курінь.

Більша група — це “татари”, які здобувають Січ. Менша група — це “запорожці”, які обороняють Січ. Відношення між групами 1 до 2.

Січ представляє хоруговка, від якої на віддалі 50-100 кроків розміщені чати. Кошовий Січі не має права наблизитися до хоруговки ближче, ніж 20 кроків. Довкола хоруговки хащі, природні заслони терену.

Чатам не вільно змінити становища, хіба що на наказ кошового.

Гурток розвідувачів досліджує околицю, стежить за рухами ворога, що наступає, і про все доносить кошовому, який на основі цих вісток пересуває чати.

Чати недоторканні, треба їх оберігатися, але можна переловлювати гінців, що їх висилає кошовий до чат, і тик перешкодити у його зв'язку з чатами.

Січ тоді здобута, коли хоч один “татарин” дійде до хоруговки. Гра триває 1-2 години.

Розвідування за ворогом

Учасники: гніздо, курінь.

За місце править частина терену чи міста розміром з квадратну милю (або 2 кілометри) і з визначеними межами.

Один гурток (або півгуртка) — це “ворог”. Він вирушає першим і ховається в межах визначених кордоном. Другий гурток (або друга частина півгуртка) вирушає 15 хвилин пізніше і намагається розшукати ворога. Другий гурток (або півгуртка) можуть діяти всіляко, навіть розсипатись одинцем, те саме відноситься і до “ворога”. Але одні і другі звітують своїм провідникам (або гуртковим) про рух протилежної групи.

Коли другий гурток за визначений час (наприклад, одної години) не розшукає “ворога”, то “ворог” виграє.

Пластуни з обох груп записують імена бачених пластунів із протилежної групи. За кожного баченого одержують 2 пункти.

Додаток 3

Точкування в Пласті

3.1. Зразок таблиці точкування в УПН

Точкування рою “Бджілки”

Прізвище та ім'я	Пластова постава	Ініціатива	Навчання в школі	Ігри	Добре діло	Зовнішній вигляд	Точність
Віка Н.	* * *	* *	☺ ☺ ☺	♣ ♣ ♣	♥	* *	℞ ℞
Маринка С.	* * *	* *	☺ ☺	♣ ♣	♥	* *	℞ ℞ ℞
Оленка П.	*	* *	☺ ☺ ☺	♣ ♣ ♣	♥ ♥	*	℞
Оксанка Р.	* * *	*	☺ ☺	♣	♥ ♥	*	℞ ℞
Наталя Б.	* * *	* *	☺ ☺ ☺	♣	♥	*	℞
Таня Н.	*	* *	☺ ☺	♣	♥ ♥	* *	℞
Юля М.	* * *	* * *	☺ ☺ ☺	♣	♥	* *	℞ ℞
Юля П	* * *	* * *	☺ ☺ ☺	♣ ♣	♥ ♥	* * *	℞ ℞ ℞

Додаток 4

Обряд рою “Бджілки” для новаків різного віку

Так, для дітей 6-7 років обряд здійснювався таким чином:

Перед початком заняття виховниця говорить: “Увага! Бджілки, злітайтеся в коло!” Діти біжать, імітуючи політ бджілок, і стають біля виховниці в коло. Потім сестричка говорить:

– Бджілки, готуйсь!

– Готуйсь!

– А чи всі бджілки злетілись на сходини?

– Б-з-з-з-з-з (махають руками, наче крильцями).

Оля є? – всі мовчать, а дитина, яку називають, махає руками, наче крильцями і говорить:

– Б-з-з-з-з-з. – так кожна дитина, яку називає сестричка. Якщо когось нема, то відповідають всі разом.

Це дає можливість кожному відчутти себе частинкою колективу, а, якщо когось нема, то пригадати про нього.

Для цих же дітей, коли їм було 8-9 років, обряд рою містив значно менше ігрових моментів. На слова сестрички: “Позір! Бджілки, злітайтеся в коло!”, більшість просто швидко ставали в коло, вже не імітуючи політ бджілок. Коли сестричка говорила: “Чи всі бджілки злетілись на сходини?”, діти говорили: “Так”, якщо присутні всі. Якщо хтось відсутній, то діти мовчали, ройова вказувала, кого нема і, якщо знає, причину відсутності. Це є проявом організованості рою і чіткого розподілу обов’язків. Після цього виховниця говорить:

– Що роблять бджілки? — всі разом відповідають:

– Літають бджілки з квітки на квітку, медочок збирають дорослим і діткам. – при цьому діти махають руками, імітуючи політ бджілок.

Для 10-11 річних дітей обрядом рою став клич: “Бджілки праці не бояться – дружньо зможуть все зробити!”. Як бачимо, цей обряд має виховне значення, мета якого спрямована на розвиток почуття дружби, любові до праці.

Додаток 5 Молитва на пластовому таборі

5.1. Молитви на новацькому таборі

Новацька рання молитва

(Молитва при відкритті дня)

Мелодія: О Мати Божа

Andante
Dmin F A7

Си - ні дзві - ноч - ки мо - лит - ву дзво - нять,

Dmin Gmin A7 Dmin

зло - жім в мо - лит - ві щи - рі до - ло - ні,

Dmin Bb F F A7

ніч про - ми - ну - ла і сон - це сві - тить,

Dmin Gmin A7 Dmin

ви - слу - хай Ма - ти, що про - сять ді - ти.

Сині дзвіночки молитву

дзвонять,

Зложім в молитві щиро долоні.

Ніч проминула і сонце світить,

Вислухай, Мати, що просять

діти.

Нехай цей вітер, що в хмарі
лине,

Принесе запах квіток України.

Нехай ця днина додасть нам

сили,

Щоб ми Україну завжди

любили.

Новацька вечірня молитва

(Молитва при закритті дня)

Мелодія: Боже, послухай благання

Andante
Fmin Eb C7

Бо - же, що дав нам цю дни - ну,

Fmin Bbmin C Ab Eb

сон - ця і пра - ці, і гри, в ти - ху ве - чір - ню го -

Fmin C C7 Fmin C7 Fmin

ди - ну на - шу мо - лит - ву прий - ми.

Боже, що дав нам цю днину

Сонця, і праці, і гри,

В тиху вечірню годину

Нашу молитву прийми.

Мрії, що в серці зродились,

Силу, що в грудях росте,

Боже, хай ангел окрилить,

В ясних нам снах збереже.

5.2. Молитви на юнацькому таборі

Отче наш

(Молитва при відкритті дня)

Муз.: Арсен Річинський

Moderato

От - че наш, От - че наш, От - че наш!

Ти кот-рий є - си на не - бі, не - хай свя-тить - ся

і - м'я Тво-є, От - че наш! Не - хай прий -

де цар - ство Тво - є, не - хай бу-де

во - ля Тво-я, як на не - бі, так і на зем-лі.

От - че наш! Хліб що - ден - ний наш,

дай сьо-год - ні нам і прос-ти нам про-ви-ни на-ші,

як і ми їх про-ща-є-мо дов-жни-кам на - шим.

От - че наш, От - че наш,

От - че наш! І не вве-ди нас у спо-ку-су

але із-ба-ви нас від лу-ка-во-го. От - че наш!

Отче наш, Отче наш, Отче наш!
 Ти котрий еси на небі,
 Нехай святиться ім'я Твоє, Отче наш!
 Нехай прийде царство Твоє,
 Нехай буде воля Твоя,
 Як на небі, так і на землі, Отче наш!
 Хліб щоденний наш, дай сьогодні нам
 І прости нам провини наші,
 Як і ми їх прощаємо довжникам нашим.
 Отче наш, Отче наш, Отче наш!
 І не введи нас у спокусу
 Але избави нас від лукавого, Отче наш!

Царю Небесний

(Молитва при закритті дня)

Поважно

Царю Небесний, Джерело світла, Твоїм промінням

встели нам шлях, щоб в душах наших радість розквітла.

Щоб запала-ла ві-ра в сер-цях.

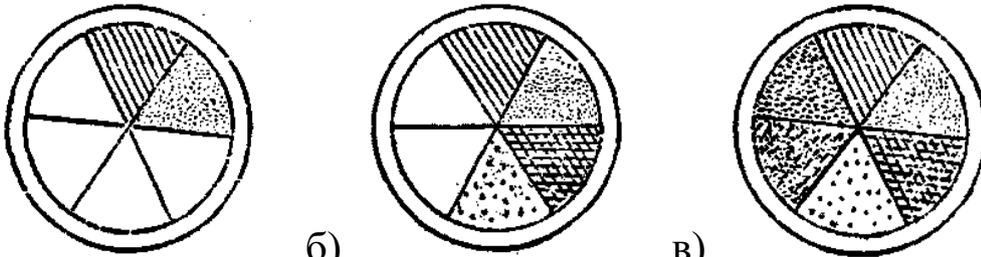
Царю Небесний, Джерело світла,
 Твоїм промінням встели нам
 шлях,
 Щоб в душах наших радість
 розквітла,
 Щоб запалала віра в серцях.

Царю Небесний, Всесильний
 Боже,
 Мудрість і силу й ласку нам дай,
 Щоб подолати діло вороже,
 Визволить рідний, батьківський
 край.

Царю Небесний, Боже Єдиний,
 Будь нам зорею в ночі тривоги.
 Знаком, що з нами в кожную
 хвилину,
 Сила і правда, з нами наш Бог!

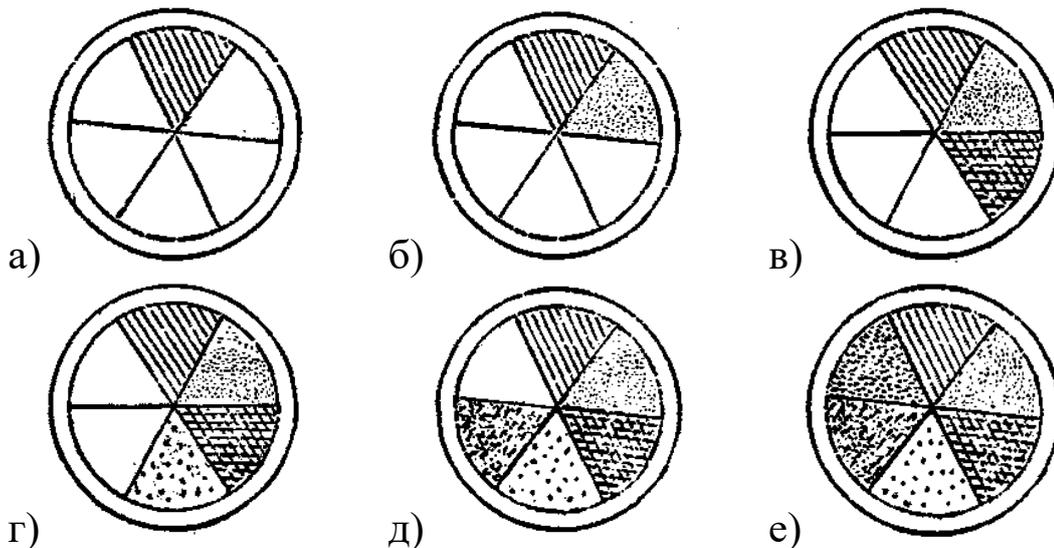
Додаток 6 Пластові відзнаки

6.1. Відзнаки пластових ступенів

а) жовтодзюб; б) юне орля; в) орля.
Рис. 6.1.1. Відзнаки ступенів в УПН за правильником від 1976 року:

Тло і обрамування коричневого кольору, сектори поступово заповнюються червоною і оранжевою, жовтою і зеленою, синьою і фіолетовою.

а) новак прихильник/ новачка прихильниця;
б) пластун/ пластунка орля;
в) пластун/ пластунка сильне орля;
г) пластун/ пластунка красне орля;
д) пластун/ пластунка обережне орля;
е) пластун/ пластунка бистре орля.
Рис. 6.1.2. Відзнаки ступенів в УПН за новим правильником:

Тло і обрамування коричневого кольору, сектори поступово заповнюються червоною, оранжевою, жовтою, зеленою, синьою, фіолетовою.

Тло і обрамування коричневого кольору, сектори поступово заповнюються червоною, оранжевою, жовтою, зеленою, синьою, фіолетовою.

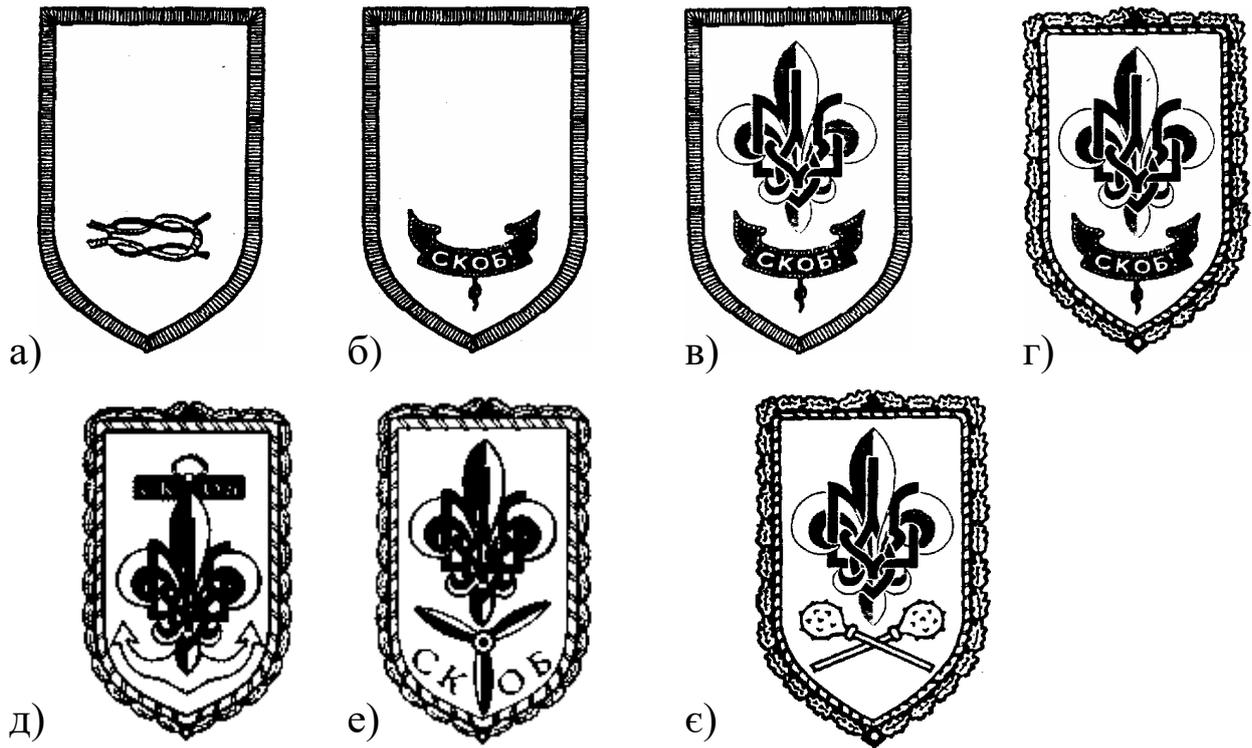

Рис. 6.1.3. Відзнаки ступенів в УПЮ:

- а) пластун прихильник/ пластунка прихильниця;
- б) пластун учасник/ пластунка учасниця;
- в) пластун розвідувач/ пластунка розвідувачка;
- г) пластун скоб/ пластунка вірлиця;
- д) пластун скоб-гребець/ пластунка вірлиця-гребець;
- е) пластун скоб-обсерватор/ пластунка вірлиця-обсерватор;
- є) Гетьманський пластун скоб/ Гетьманська пластунка вірлиця.

6.2. Відзнаки пластових досягнень

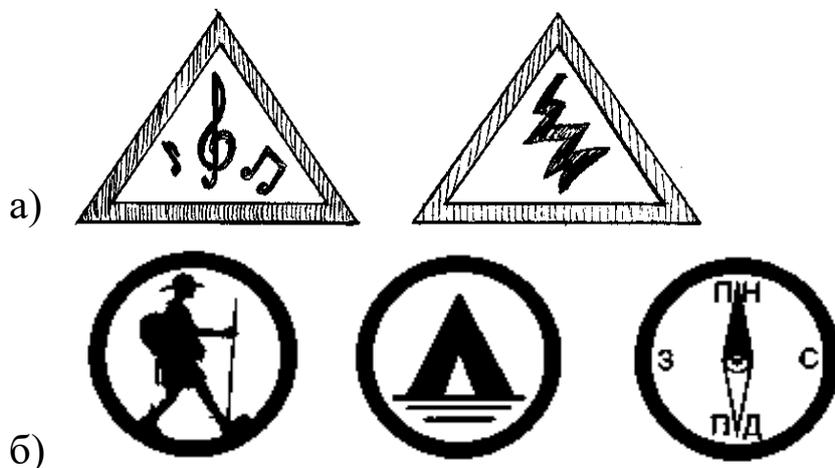
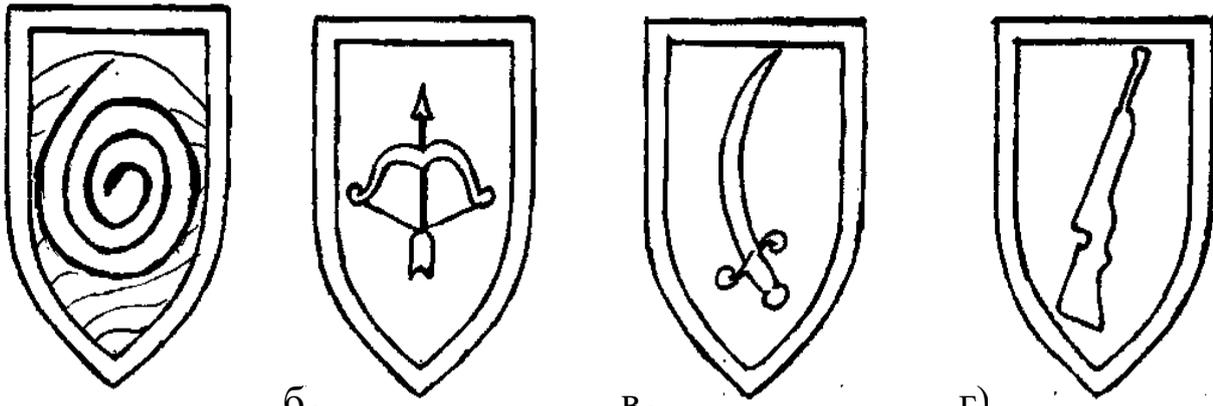

Рис. 6.2.1. Відзнаки пластових вмілостей а) в УПН, б) в УПЮ

Рис. 6.2.2. Відзнака фізичної вправності в УШО.

а)

б,

в,

г)

Рис. 6.2.3. Відзнаки ігрових комплексів в УПН:

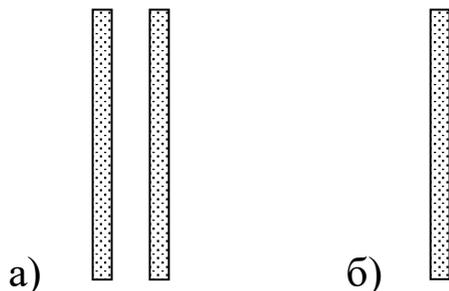
для хлопчиків:

для дівчаток:

- а) Захисники рідного вогнища
- б) Отрок
- в) Джура
- г) Звідун

- Захисники рідного вогнища
- Боярівна
- Гетьманівна
- Звідунка

6.3. Відзнаки пластових діловодств

а)

б)

Рис. 6.3. Відзнаки ройових, гурткових і курінних діловодів.

- а) відзнака ройового, гурткового, курінного;
- б) відзнака заступника ройового, заступника гурткового, членів курінних проводів.

Для ройових і гурткових діловодів смужки срібної барви, для курінних діловодів – золотої барви.

6.4. Відзнаки пластових відзначень

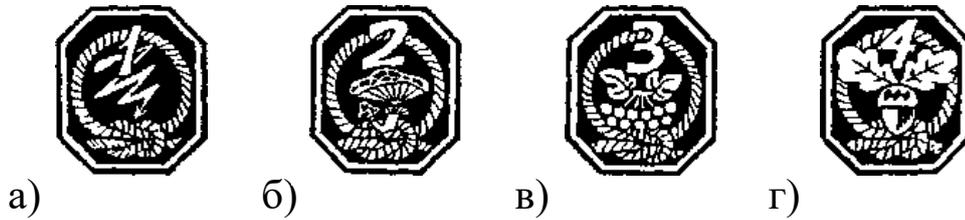

Рис. 6.4. Відзнаки відзначень в УПЮ:

- а) Перше відзначення (найвище) надається за зразкову пластову поставу та визначну діяльність на рівні краю,
- б) Друге відзначення надається за зразкову пластову поставу та визначну діяльність на рівні станиці,
- в) Третє відзначення надається за зразкову пластову поставу та визначну діяльність в курені,
- г) Четверте відзначення надається за зразкову пластову поставу або визначну діяльність в гуртку.

Додаток 7

Приклади пісень, які співають пластуни

7.1. Пластові пісні

Цвіт України і краса

Пластовий гімн

Слова: Дрот, муз.: Я. Ярославенко

Маєстатично

Цвіт України і краса, скобів орли-ний ми рід,
любимо сонце, рух, життя, любимо волю і світ.
Пласт на-ша гордість і мрія,
любій Отчизні наш труд, буйний в нім порив, надія,
в Пласті ро-сте но-вий люд.
Браття, по-ра нам ста-ну-ти в ряд,
стяг пластовий підій-няти, славу Вкраїні при-дбати!

Цвіт України і краса,
Скобів орлиний ми рід,
Любимо сонце, рух, життя,
Любимо волю і світ.
Пласт наша гордість і мрія,
Любий Отчизні наш труд.
Буйний в нім порив, надія,
В Пласті росте новий люд.
Браття, пора нам
Станути в ряд,
Стяг пластовий підійняти,
Славу Вкраїні придбать!

Сонце по небі колує,
Знають і хмари свій шлях,
Вітер невпинно мандрує
По України полях.
Ми ж сонця ясного діти,
Вольного вітру брати,
Мали б в безділлі змарніти,
Цілі життя не знайти!?
Браття, пора нам ...

Пластовий обіт

Moderato
Сл.: Дрот
Муз.: Ю. Плясецький
В по-же-жах все-світ-ніх, у лу-нах кри-
ва-вих, під гро-мом гар-мат, у важ-кій бо-роть-
бі, на ли-цар-ську честь і на пред-ківську
сла-ву, Віт-чиз-ні о-бі-ти скла-да-ю та-кі.

В пожежах всесвітніх, у лунах кривавих,
Під громом гармат, у важкій боротьбі,
На лицарську честь і на предківську
славу

Вітчизні обіти складаю такі:

Плекатиму силу і тіла, і духа,
Щоб нарід мій вольним, могутнім
зростав,
Щоб в думках журливих невольнича туга
Замовкла, а гордо щоб спів наш лунав.

Красу я і щастя по всій Україні
Ширитиму, власний забуду свій труд,
Щоб чола розхмарив і випрямив спину,
Щоб зір зняв до неба відроджений люд.

Я працю й невдачі, всі злидні й недолю
Прийму як завдання великої гри,
З життям поборюсь, як з трудами у полі,
Мину обережно зрадливі яри.

А летом крил скоба під хмари полину
І бистро розгляну всю землю мою,
Промірю тернисті шляхи України,
До щастя Вітчизну мою поведу.

Гей пластуни, гей юнаки

Пісня закарпатських пластунів

Слова: С. Черкасенко

Муз.: Я. Ярославенко

Маршем, помірковано

Гей, пласту-ни, гей ю-на-ки! Ми діти сонця і вес-
ни, ми ді-ти ма-те-рі при-ро-ди До
нас шумить зелений бір, у ліси, поля, до вільних гір,
ясні зорі, тихі во-ди, на ясні зо-рі, ти-хі
во-ди. На во-ди.

Гей, пластуни! Гей, юнаки!
Ми діти сонця і весни,
Ми діти матері природи!
До нас шумить зелений бір,
В ліси, поля, до вільних гір,
На ясні зорі, тихі води! (2)

Гей, пластуни! Гей, юнаки!
Життя — не жарти, не казки,
А праця, бурі і негоди.
Гартуймо ж наш юнацький дух,
Юнацьке гасло: воля й рух!
Ніщо нам лихо, ні пригоди! (2)

Гей, пластуни! Гей, юнаки!
Народу вольного сини,
Сини краси, сини природи,
Не зломимо своїх присяг,
Веде нас гордо вольний стяг
До щастя, слави і свободи! (2)

При ватрі

Слова: Ю. Старосольський

Муз. Ю. П'ясецький

Ходом, помірковано

Сі-рі-ли у су-мерку пів-ночі шат-ра за-
стиг мов у чорному без-русі ліс, лиш ясним про-
мін-ням іскри-ла-ся ватра і ся-ла-ла
зо-рям привіт. Над ватро-ю по-статі
юні, хлоп'ячі, за-слу-хані в зо-ло-то
слів, що лились, про славу ми-ну-лу, про
мрії-у га-рячі, про во-лю, що прий-де ко-
лись. За-стріч.

Сіріли у сумерку півночі шатра.
Застиг, мов у чорному безрусі, ліс,
Лиш ясним промінням іскрилася
ватра
І сипала зорям привіт.
Над ватрою постаті юні, хлоп'ячі,
Заслухані в золото слів, що лились,
Про славу минулу, про мрії гарячі,
Про волю, що прийде колись.

Заслухались кедри горганської
ночі
І гомін ішов по долинах, верхах,
Горіли завзяттям юнацької очі
І сила родилась в серцях.
Погасло багаття, горіли ще мрії,
Кінчила свій лет заворожена ніч,
Далеко на сході горіли обрії,
Воскресній зірниці устріч.

Ми ростем, ми надія народу

Слова: Б. Нижанківський
і М. Угрин-Безгрішний
Муз.: І. Недільський

Ми ростем, ми надія народу,
Ми — нащадки лицарських
батьків,
Ми вже чуємо поклик походу,
Чуєм шуми далеких степів.

І серця нам завзягтям палають,
Кожен з нас у рядах вже іде.
Україно, чарівний наш краю,
Нас не зборе ніхто і ніде.

З нами Бог, з нами віра і сила,
Перед нами у сонці весь шлях,
Мов орли, розправляємо крила
У простори, що мріють в очах.

Наша пісня — народу надія,
Бо ця пісня зродила вже чин!
Довгождана сповняється мрія,
Йде ворожій навалі загин.

Пісню волі ми пишемо кров'ю,
Її силу вже чує весь світ.
Україну вітаєм любов'ю
І сповняєм святий заповіт!

З нами Бог, з нами віра і сила,
Перед нами у сонці весь шлях,
Мов орли, розправляємо крила
У простори, що мріють в очах.

Гей, життя ти наше

Слова: В. С. Левицький
Муз.: В. Божик

Гей, життя ти наше, юне, молоде,
Перед нами сходить сонце золоте!
Понад нами неба голубінь та синь,
Розцвітає серце цвітами пісень:

Приспів:

Гай - гай - гай!

Ширше крила, юні крила
розправляй!

Ген до висот,

Понад хмари ти керуй свій
юний льот!

Перед нами сходить сонце золоте,
Променисте, чисте, вічно молоде...
Низько поклонилось, вдарило чолом:
— Гей, дозвольте стати з вами
пластуном!

Приспів.

Прийняли ж ми сонце у свої ряди,
І маршує сонце з нами: раз-два-три

...

І маршує сонце, б'є у барабан,
А за ним вірлята, пластовий наш
стан.

Приспів.

Гей, життю назустріч, долі злій на
глум

Гордо виступає молодий пластун,

Гордо виступає, вибиває такт,

А для заохоти, свище собі так:

Приспів.

7.2. Новацькі пісні

Пісня новаків і новачок

Слова: Яр Славутич

Музика: Ярослав Барнич

Ми діти українські, ми юні, мов квітки,
Маленькі жовтодзюби, пластові новаки.
Як виростем великі, хоробрі вояки,
Відстоїм Україну від вражої руки.
Ми любим рідні хати, широкий степ і гай,
Від Сяну до Кубані лежить наш рідний
край.

Як виростем великі, хоробрі вояки,
Відстоїм Україну від вражої руки.

Усі ми новаки в таборі

Усі ми новаки в таборі

Стаємо в лави з радістю в очах,

А наша пісня у просторі

Лунає дзвінко по лісах, полях.

Несеться пісня ген у гори,

Де зеленіють дужі дерева,

Де нам пташок щебечуть хори,

Де нам шепоче квітка і трава.

Приспів: Від ранку до вечора

В таборі лунає спів,

Щоднини йде жваво наша гра

В таборі новаків.

В таборі, в Пасічній, у горах,

Живемо дружньо, плем'я новаків,

Тут казку темний ліс говорить,

Тут вогник наш весело розгорівсь.

Орлята ми, сини природи,

Нам любий труд, веселий кожний змаг.

Нас не злякають невігоди,

Ми горді всі за наш новацький шлях.

Приспів.

Новацький марш

Ясне сноце в небі сяє

І зелений бір шумить.

Гей, готуйсь, новаче жвавий,

Гей, готуйсь, біда не спить!

Вірний Богу й Україні,

Пластовий шануй Закон.

Гей, готуйся вже віднині

На завзятий бій зі злом!

Там, у лісі змії кривавий

Схопив бранку молоду.

Гей, готуйся визволяти

Україну з полону!

Сестричко-голубко

Мелодія: Бабусю рідненька

Сестричко-голубко,

Ти все добре знаєш,

Що просимо в тебе –

Напевно вгадаєш!

Сестричко-голубко,

Вчини ти нам ласку,

Скажи ти новацтву

Найкращою казку.

Вже зорі на небі

І тихо в діброві —

Ми слухати казку

До ранку готові!

Бо сонце засвітить

І ранок настане,

А казка в серденьку

Навіки зостане!

7.3. Патріотичні пісні

Хорунжий

Слова і музика О. Покальчука,

(присвячена генерал-хорунжому Роману Шухевичу)

Ти повертаєшся в село,
Його неначе й не було,
Тут кожне згарище священне,
А в місті розкопали рів,
А в нім тіла і нагорі -
Твої батьки і наречена.
Викопуєш і чистиш кріс,
Ідеш з повстанцями у ліс
Стежею кінно і оружно.
Ракета вгору йде: «Алярм!» -
Оце вона, твоя зоря,
Недовга, та така ясна.
Хорунжий! Хорунжий!

Нащадок підлого раба,
Який кричить тобі: «Ганьба!»
І марить більшовицьким «раєм»,
Не встигне кинутись назад,
Ти кільцями ручних гранат
З життям заручини зіграєш.
Кохана не заступить шлях,
Твій бій раховано в зірках,
Ніхто не втримається поруч.
Самотній легко йде у бій,
Собі лишаючи набій.
До вимаршу вперед -
І в гору! І в гору!

Пізнаєш шлях, побачиш ціль,
До сповнення обітниці
Покличуть Бог і Україна,
І славний двоколірний стяг
Засяє у твоїх руках
Дороговказом на руїні.
Незримий кулемет заграв
Мелодію нічних заграв,
Життя без помсти осоружне.
І ні Варшава, ні Москва
Не ствердять тут свої права,
За це ти покладеш життя,
Хорунжий! Хорунжий!

В зіницях блазнів грає лють,
І вдови зрадників плюють
При згадці імені твого недарма.
Їм ріжуть слух твої пісні
І все ввижається у сні
Прихід московського жандарма.
Та чути крок нових полків,
Юнацькі погляди палкі
Доводять, що не вмерла мужність.
До звіту правді «Прямо глянь!» -
Герою визвольних змагань.
Повінчаний із майбуттям.
Хорунжий! Хорунжий!

7.4. Релігійні пісні

Ми веселі

Ми веселі і радіймо всі разом.
Ми веселі і радіймо всі разом.
Ми веселі і радіймо,
Бо ми всі є діти Божі,
Ми веселі і радіймо всі разом.

Прославляємо ми Бога всі разом.
Прославляємо ми Бога всі разом.
Прославляємо ми Бога,
Бо ми всі є діти Божі,
Прославляємо ми Бога всі разом.

День і ніч Йому служити всі разом.
День і ніч Йому служити всі разом.
День і ніч Йому служити,
Бо ми всі є діти Божі,
День і ніч Йому служити всі разом.

Дякуємо, Боже, тобі

За птахів, що літають
у синьому небі,
за риби, що плавають
у глибині
дякуємо, Боже, Тобі.

За сонце, що гріє
промінням світ,
за місяць, що світить уночі,
дякуємо, Боже, Тобі.

За сніг і за лід,
що в зимі на землі,
за квіти, що кругом
цвітуть на весні
дякуємо, Боже, Тобі.

За звірят, що є більші
за нас усіх,
і за тих маленьких,
що ледве бачимо їх
дякуємо, Боже, Тобі.

За тата і маму,
братів і сестер,
за тебе й за мене,
за дар всіх людей
дякуємо, Боже, Тобі

Додаток 8

Вмілість “Мандрівник по Україні” .

Мета: Ознайомлення з географією, рослинним і тваринним світом України, історичними та культурними центрами в Україні.

Підготовка: Збірна.

Вік: Дана розробка вмілості розрахована на дітей 9-10 років (старше новацтво). Її можна проводити для новаків будь-якого віку, але при цьому треба враховувати психологічні та фізіологічні властивості дітей.

Тема: Всі сходини розробленої вмілості пов’язані однією темою – мандрівкою Черевичка, що веде дітей у світ казки. Це спонукає дітей краще готуватися до наступних сходин, очікувати їх, щоб помандрувати далі і довідатися, які пригоди трапляться з Черевичком у дорозі. Хто такий Черевичок – новаци мають вигадати самі. Можливо то було псевдо новака, бо він любив мандрувати, а можливо, то був справжній казковий Черевичок. Все це залежить від бажання і фантазії дітей.

Обряд: Під час перших сходин діти можуть обрати собі обряд до вмілості, яким відкриватимуться кожні наступні сходини.

Альбом: Мета виготовлення альбому полягає у тому, щоб діти самостійно шукали матеріали, вивчали географію, культуру та історію України. Кожен новак виготовляє альбом протягом підготовки до вмілості, постійно доповнюючи його новими матеріалами. Дітям на перших сходинах слід розказати, що матеріали в альбомі мають бути до кожної вимоги (точки) вмілості, отже, вони можуть готувати не лише те, що виховник загадує на наступні сходини, а заздалегідь знаходити різні матеріали до кожної з точок.

Альбоми, які приносять діти, можна використовувати під час розповіді, або ж розглядати в кінці сходин. Виховник точкує кожного новака за підготовлені до альбому матеріали у в кінці кожних сходин.

По завершенню підготовки до вмілості можна провести конкурс на кращий альбом, про що попередити вже на перших сходинах. Це стимулюватиме новаків виготовити якомога кращий і більш наповнений альбом. Для переможця конкурсу потрібно підготувати книгу чи альбом про Україну.

Час проведення вмілості: Підготовка до вмілості передбачає 10 сходинок та завершальний змаг. Вмілість можна проводити як під час пластового року на сходах, так і під час табору. Але слід врахувати, що розроблена таким чином програма занять включає в себе самостійну підготовку новаків, яку можливо провести під час табору лише за наявності відповідної літератури у таборній бібліотечці.

Якщо вмілість новаки здобувають під час табору і не мають нагоди відшукати світлин, вирізки, малюнки для наповнення альбому, то у такому разі це завдання треба спростити, виходячи з умов і можливостей.

Вимоги новацької вмілості «Мандрівник по Україні».

(Вимоги до вмілості складені таким чином, щоб вони були звернені до дитини).

1. Навчись користуватися компасом і визначати азимут. Покажи сторони світу за компасом та на карті, зорієнтуй карту за компасом.
2. Назви й покажи всі континенти. Дізнайся і запам'ятай, на якому континенті є Україна.
3. Покажи на карті місце свого помешкання та місцевість, звідки походять твої предки.
4. Покажи границі України і назви державами, з якими межує Україна.
5. Назви й покажи основні ріки, гори й моря України.
6. Дізнайся про тварин, що живуть в Україні, рослини, що там ростуть.
7. Довідайся про найбільш відомі міста в Україні, що є історичними та культурними центрами України.
8. Дізнайся, чим багата Україна (господарка, копалини).
9. Намалюй карту України з важливішими географічними фактами (історичні місцевості, культурні центри, природні зони, моря, ріки, гори).
10. Виготуй альбом, в якому наклеюй ілюстрації про Україну (вирізки з журналів, часописів, світлин), або придбай ілюстровану книжку про Україну.

С х о д и н и ч. 1

Мета: Вмілість “Мандрівник по Україні”: т. 1, 2, 9.

Тема: Як Черевичок збирався в мандри.

Час: 1 год. 30 хв.

Виряд: компас, карта світу (т. 2), крейда, хустка (т. 3), картки із зашифрованим написом (т. 4), папір, олівці (т. 6), картки з малюнками континентів, картки з назвами континентів (т. 7), два черевика із шнурівками (т. 9).

Програма:

5 хв.		1. Відкриття.
15 хв.	5 хв.	2. Розповідь: “Черевичок вирушає мандрувати”.
10 хв.	20 хв.	3. Гра (рухливо-чуттєва): “Напрями світу”.
10 хв.	30 хв.	4. Гра (мовна): “Прочитай напис”.
5 хв.	40 хв.	5. Пісня: “Веселий мандрівник”.
15 хв.	45 хв.	6. Малювання: контурна карта України.
5 хв.	60 хв.	7. Гра: Кіма.
5 хв.	65 хв.	8. Пісня: “Веселий мандрівник” (повторити).
10 хв.	70 хв.	9. Гра (рухлива): “Зашнуруй черевичок”.
5 хв.	80 хв.	10. Хвилина сестрички.
5 хв.	85 хв.	11. Закриття.
	90 хв.	

5 хв. 1. Відкриття: Збірка в крузі, привіт “Готуйсь!”, перевірка присутності, записи до книги рою.

15 хв. 2. Розповідь: “Черевичок вирушає мандрувати”

Жив собі Черевичок. Він жив у Києві, у самому центрі міста. Там завжди було так шумно, їздили машини, автобуси, тролейбуси, люди бігали туди-сюди. І Черевичку все це так набридло, що він вирішив кинути все і податися в мандрівку.

– Куди ж мені піти мандрувати? – подумав Черевичок. – Може перебратися на інший континент і там поблукати?

Тоді Черевичок взяв карту і вирішив оглянути всі континенти, щоб вибрати собі найкращий для мандрівки.

(Виховник відкриває карту світу і показує новакам).

– Так. Отже, всіх континентів, кажуть, шість. Куди ж податися? Може в Північну Америку? Так треба через океан перепливати, щоб туди потрапити. Може в Південну Америку? Так і це не ближче. А може поїхати в Африку? Але там спека дуже велика. О, можливо, в Австралію? Ні, там великі кенгуру стрибають, ще мене затопчуть. Може в Антарктиду? Але ж там як холодно! Вічна мерзлота! Я ж замерзну! Ні, не хочу. Залишається Євразія! Вирішив. Буду мандрувати по Євразії. Але з чого ж почати. Вона не така вже й маленька. Її ділять на Європу та Азію... – І тоді Черевичок подумав: – Що це я собі голову ламаю та все придумую?! Мандруватиму я по своїй рідній Україні, яка знаходиться в Європі.

Та в яку ж сторону вирушити? Для цього скористаюся компасом. – і Черевичок вийняв компас.

(Виховник показує дітям компас).

Треба його зорієнтувати. Ось Північ, Південь, Захід і Схід. Тепер подивимось на карті. Тут Північ, тут Південь, ось Захід і Схід.

Подивимось на карті України, де яка сторона світу.

(знаходять на карті Пн., Пд., З., С., зорієнтовують карту за компасом). А ще ось такі є сторони світу, як Північний Захід, Північний Схід, Південний Захід, Південний Схід.

(Виховник показує на карті і на компасі).

А щоб точніше визначити напрямок треба вказувати його азимут.

(Виховник показує як визначати азимут за напрямком і шукати напрямок за вказаним азимутом).

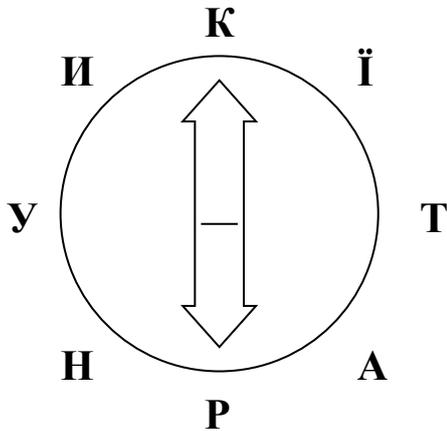
Черевичок вирішив все це добре запам'ятати, щоб орієнтуватися в дорозі.

10 хв. 3. Гра (рухливо-чуттєва): “Напрями світу”.

Малюється коло, на якому зазначаються напрями світу. По одному учаснику гри стає на зазначеному напрямі світу, обличчям до середини. Один новак із зав'язаними очима стає в середині кола, обличчям на північ. Виховник називає два напрямки світу (захід – схід; північний схід – південний захід і т.д., від простішого до складнішого). Новаки, що є на цих напрямках, мають помінятися місцями, щоб на них не вказав рукою новак із зав'язаними очима. Новак, на котрого правильно вказано рукою, міняється місцями з тим, що посередині.

10 хв. 4. Гра (мовна): “Прочитай напис”.

Знаючи сторони світу і, вміючи користуватись компасом, прочитати напис. Наприклад, символу Пн відповідає буква, яка знаходиться на півночі за компасом і т.д.

Пн ПдС Пд С ПдС З Пн Пд ПдС ПнС ПдЗ ПнЗ

(тут зашифровано напис: “Карта України”).

5 хв. 5. Пісня: “Веселий мандрівник”.

Щоб веселіше мандрувалося, Черевичок вивчив таку пісню.

Я є веселий мандрівник,
Я люблю мандрувать,
І так собі мандруючи,
Я люблю заспівать.
Вальдері, вальдера...

Я доти буду мандрувать,
Аж доки не умру,
Аж доки кості не зложу
У земленьку святу.
Вальдері, вальдера...

15 хв. 6. Малювання.

Черевичок вирішив намалювати карту України і відмічати на ній всі найважливіші місця, де він побуває.

Новаки малюють контурну карту України.

5 хв. 7. Гра: Кіма.

На столі розкладені картки, на яких намальовані континенти. Під кожною карткою підпис з назвою континенту. Новаки 1 хв. дивляться і запам’ятовують, потім відвертаються. Виховник цим часом збирає підписи і перекладає картки в іншому порядку. Новаки повертаються і

мусять на листочках написати назви континентів в тому порядку, як вони є тепер. Хто напише вірно і швидше – отримує хрестик.

5 хв. 8. Пісня: “Веселий мандрівник” (повторити).

Черевичок знову заспівав пісню.

10 хв. 9. Гра рухлива: “Зашнуруй черевичок”.

Черевичок готовий вирушати в дорогу. Та для цього нам необхідно його зашнурувати.

Новаки об’єднуються у дві команди. Естафета: яка команда швидше зашнурує черевик. Кожен з учасників протягає шнурівку лише в одну дірку. Поки учасник біжить до черевика, має назвати всі континенти, вертаючись – всі сторони світу.

5 хв. 10. Хвилина сестрички.

Починайте готувати альбом, у якому наклеєні ілюстрації про Україну (вирізки з журналів, часописів, світлини), а також ви в ньому будете робити записи на теми, які я даватиму на сходинах, як домашнє завдання. В кінці підготовки до вмілості ми проведемо конкурс на кращий альбом. Переможець конкурсу отримає пам’ятний дарунок.

Занесення виховником разом з новаками результатів точкування в таблицю точкування.

5 хв. 11. Закриття: Збірка в колі, новацький привіт.

С х о д и н и ч. 2.

Мета: т. 3, 4, 9.

Тема: Україна і її сусіди.

Час: 1 год. 20 хв.

Виряд: настільна карта України (т. 2), картки з ломиголовкою (т. 3), капронова пляшка (т. 4), контурні карти України, які діти малювали на сходинах ч.1, олівці (т. 5, 8), м'ячик (т. 7), фішки з числами від 1 до 9 (т. 8), аркуші паперу, ручки (т.8).

Програма:

5 хв.		1. Відкриття.
15 хв.	5 хв.	2. Розповідь: “Звідки походить назва України”.
10 хв.	20 хв.	3. Гра мовна: “Ломиголовка”.
10 хв.	30 хв.	4. Гра (рухливо-чуттєва): “Пляшка”.
10 хв.	40 хв.	5. Малювання: сусіди України.
5 хв.	50 хв.	6. Пісня: “Веселий мандрівник” (повторити).
5 хв.	55 хв.	7. Гра рухливо-чуттєва: “Дай відповідь”.
10 хв.	60 хв.	8. Гра мовна: “Розташуй правильно”
5 хв.	70 хв.	9. Хвилина сестрички.
5 хв.	75 хв.	10. Закриття.
	80 хв.	

5 хв. 1. Відкриття. (Тут і далі див. Сходина ч. 1.)

15 хв. 2. Розповідь: “Звідки походить назва України”.

Пам’ятаєте, як минулого разу Черевичок збирався у мандрі? Він вивчав карту і вирішував куди піти. Що ж він вирішив? Так, справді, Черевичок вирішив мандрувати по Україні. А чи велика Україна? А з якими державами вона межує? Ці запитання виникали у нього і, щоб їх вирішити, Черевичок узяв карту і оглянув її. (*Виховник показує все на карті*).

– О, так Україна не така вже й маленька. Межує з Білоруссю, Росією, Молдовою, Румунією, Угорщиною, Словаччиною, Польщею. (*Виховник все показує на карті*). Та куди ж саме мені вирушити?

І раптом Черевичок пригадав, що у місті N (*місто, де живуть новаки; якщо це табір, то місце проведення табору*) живе його друг.

– Провідаю я свого друга. – Вирішив він. Знайшов де це є на карті (*новаки шукають на карті*), визначив напрям, куди йти (*визначають*,

який це напрям світу), визначив цей напрям за допомогою компаса (за допомогою компаса стають обличчям у даному напрямі) і хотів було вже вирушати в мандрівку, як пригадав, що він давно мріяв помандрувати на човнику по Дніпру. Тому пішов Черевичок до свого знайомого, який живе на околиці Києва над Дніпром. Він захоплюється плаванням на човнах, має не один власний, тому Черевичок вирішив узяти в нього човника.

Іде Черевичок та й думає:

– Мандруватиму я по Україні, а чому вона так називається навіть не знаю.

– Вирішив Черевичок людей розпитувати. Хто казав, що не знає, а хто й зовсім проходив мимо. Та раптом зустрівся йому старий мудрий чоловік. От він і розказав Черевичку таке.

О, Черевичку, розповім я тобі, що мені колись мої діди розказували, а їм їхні, так і дійшло до цього часу. Наші давні предки були хліборобами. Тому все їхнє життя-буття підпорядковувалося великому Сонцю, яке звали Ор, Ар або Ра. А самі вони називалися орії, або арії-орачі. А земля, де жили вони – Оріяна. Вони мали сонячного птаха-тотема, який звався крун, або кран – журавель. Шанували його як свого предка-покровителя. Бо журавель єднав їхню землю і земне буття з життєдайним Вирієм – раєм благословенних предків, з небесною прапредківською Україною. Отже, Україна – прапредківська земля сонячної благодаті, райська земля.

Іде Черевичок далі та й думає:

– Питатимуся я ще в людей, а, може, мені ще хтось щось розкаже.

Не кожний брався з ним говорити. Аж знову трапився йому мудрий чоловік. Та й розповів ось що.

Розказують старі люди, що назва “Україна” походить від стародавнього старослов’янського “Кра”, що означає – держава, звідси – “край”, “крайна”, “вкраїна”, “країна”. В українській мові і досі вживається дієслово “украяти” (“вкраяти”). Воно означає “виділити”, “відрізати”, “відокремити” (напр. “вкраяти хліба”). Так само, як вкрайний хліб зветься окрайкою, украяна (тобто відокремлена від решти, виділена з-поміж інших) земля буде зватись Україною (Вкраїною). Отже, назва нашої держави – Україна – означає буквально “земля, виділена для нас із загалу, відокремлена від решти, окрема держава”, або “наша власна земля”.

Отже, Україна – це райська земля, або ж земля, відокремлена від інших, окрема держава. Від яких же найближчих сусідів вона відокремлена?

10 хв. 3. Гра: “Ломиголовка”.

п	л	р	и	ч	к	а	й	ц	ь	т	п	д	є	н	м	в	ц	е	г
о	г	ф	д	м	щ	г	і	ш	б	о	в	р	н	р	д	б	а	х	о
з	к	ш	б	ь	н	ч	х	г	е	ш	н	с	ї	е	л	ф	н	с	в
м	н	ю	л	п	у	к	р	а	ї	н	а	р	б	п	у	с	ш	л	п
х	р	о	к	е	ш	и	у	л	т	д	р	к	н	а	з	м	я	о	е
є	п	ж	н	ю	а	н	г	р	ф	в	р	б	а	к	ц	і	р	в	г
к	у	а	м	о	л	д	о	в	а	д	у	г	х	ь	с	п	о	а	р
т	ц	г	ц	т	м	у	с	щ	т	о	м	ч	ї	о	ч	ю	н	ч	ф
у	ш	х	о	в	е	в	з	к	д	є	у	с	р	е	г	б	а	ч	в
ч	в	ф	ж	р	н	ф	р	а	о	ч	н	ш	ж	е	д	є	в	и	а
т	б	ц	л	з	щ	п	о	в	м	б	і	л	о	р	у	с	ь	н	т
с	і	т	є	а	ч	и	ш	ф	с	в	я	п	ц	в	п	ю	ч	а	г
ю	р	м	н	ю	ц	а	н	ь	л	і	н	у	д	и	а	г	я	л	в
х	с	є	б	д	ї	к	р	а	г	н	п	м	у	р	н	е	к	р	м

Потрібно в таблиці відшукати слова:

Україна

Румунія

Молдова

Росія

Угорщина

Польща

Білорусь

Словаччина

Читати можна в різних напрямках: ⇨, ⇩, ⇧, ⇨.

10 хв. 4. Гра: “Пляшка”.

Кожний з дітей обирає назву країни, з якою межує Україна, один – Україна, якщо дітей 9 чи 10, можна вказати Крим і столицю України Київ. Всі сідають в коло, один стає в середині кола з порожньою капроною пляшкою (або в рулон змотаним папером). На початку гри один з гравців у колі стоїть. Він називає назву одного з гравців, але не можна називати себе і того, хто в середині, і вже тоді сідає. Завдання

того, хто в середині, встигнути вдарити пляшкою по голові того, кого щойно назвали, поки він не назве іншого. Якщо встиг – займає його місце, а той іде в середину з пляшкою. Гра починається з початку. Завдання кожного гравця з кола швидко називати назву іншого, щоб не “заробити удару пляшкою”. Гравець з пляшкою має право вдарити: першого гравця, якщо він сів, нікого не назвавши; гравця, який назвав себе або того, хто з пляшкою.

10 хв. 5. Малювання.

Новаки на контурних картах України зображають границі держав, з якими межує Україна. Підписують їх.

5 хв. 6. Пісня: “Веселий мандрівник” (повторити).

Див. Сходини ч. 1

5 хв. 7. Гра: “Дай відповідь”.

Виховник кидає м’ячик або м’який мішечок новакові, задаючи при цьому запитання. Новак, зловивши м’ячик, швидко відповідає. Якщо відповіді не знає – виходить з гри. Виграє той або ті, хто залишився. Питання повторюються по кілька разів, щоб діти краще запам’ятали відповіді на них.

Запитання:

- Як називався колись бог Сонця?
- Як називалась Україна?
- Як звались жителі Оріяни?
- Хто був їхнім птахом-тотемом?
- Як тоді називався журавель?
- З чим єднав журавель землю оріїв?
- Що означало слово “Україна” для оріян?
- Що означало слово “кра”?
- Що означало слово “вкраяний”?
- Що означає “Вкраїна” як назва землі?
- Для кого Україна відокремлена від інших?

10 хв. 8. Гра: “Розташуй правильно”

Кожен новак отримує контурну карту України і пакетик з кружечками діаметром 1,5-2 см з вписаними на них цифрами. Виховник за заздалегідь заготовленим списком, називає країни, які межують з Україною і моря, що її омивають, а також їх номери. Кожен новак шукає кружечок з відповідним номером і розміщує його на території зазначеної країни або моря. Потім виховник називає одну з країн, які межують з Україною, і вказує напрям, за яким потрібно, починаючи з номера цієї країни, записати в певному порядку номера країн і морів, щоб утворилась повна границя України.

Наприклад, виховник говорить: 2 – Чорне море, 8 – Угорщина, 9 – Росія, 3 – Молдова, 5 – Польща, 7 – Азовське море, 1 – Білорусь, 6 – Румунія, 4 – Словаччина. Новаки розмістили картки (потрібно врахувати, що кордон Румунії переривається кордоном Молдови і виступає в двох ділянках прикордонної лінії України). Виховник називає країну, напр. Білорусь, і вказує напрям, наприклад, за годинниковою стрілкою. Новаки мають записати: Білорусь – 1, Росія – 9, Азовське море – 7, Чорне море – 2, Румунія – 6, Молдова – 4, Румунія – 6, Угорщина – 8, Словаччина – 4, Польща – 5. Виграють ті, що не зробили помилок.

5 хв. 9. Хвилина сестрички

На наступні сходи підготувати: звідки походять назви річок і морів України. Записати в альбом.

Занесення виховником разом з новачками результатів точкування у таблицю точкування.

5 хв. 10. Закриття. Тут і далі див. Сходи ч. 1.

С х о д и н и ч. 3.

Мета: т. 5, 9.

Тема: Ріки і моря України.

Час: 1 год. 25 хв.

Виряд: настільна карта України (т. 2), чотири картки цупкого паперу або картону розміром приблизно 20 x 30 см (т. 4), контурні карти України, які діти малювали на сходинах ч.1, олівці (т. 5), м’яч (т. 7), карта України (т. 8).

Програма:

5 хв.		1. Відкриття.
10 хв.	5 хв.	2. Розповідь: “Звідки пішла назва Дніпро...”.
10 хв.	15 хв.	3. Новацька розмова “Звідки походять назви інших рік”.
10 хв.	25 хв.	4. Гра рухлива: “Крижини”.
15 хв.	35 хв.	5. Малювання: ріки, моря.
5 хв.	50 хв.	6. Пісня “Марічка”.
10 хв.	55 хв.	7. Гра рухливо-чуттєва: “Запам’ятовування назв”.
10 хв.	65 хв.	8. Гра мовна: “Де починається і закінчується річка”.
5 хв.	75 хв.	9. Хвилина сестрички.
5 хв.	80 хв.	10. Закриття.
	85 хв.	

5 хв. 1. Відкриття.

10 хв. 2. Розповідь: “Звідки пішла назва Дніпро...”

Прийшов Черевичок до свого друга, любителя поплавати на човнах, розповів йому про своє бажання мандрувати і попросив човна. Друг йому, звісно, не відмовив. “Звідси я і вирушу” – подумав Черевичок.

Розгорнув карту, щоб визначити тепер шлях мандрівки по Дніпру (*виховник показує карту*). А сам собі й подумав: “Цікаво, чому це Дніпро називається Дніпром?” Оскільки його друг цікавився не лише човнами, а й річками, бо любив по них плавати на човні, то Черевичок вирішив запитати про це в нього. І почув таку відповідь.

Через південні степи України з незапам’ятних часів і по XIII століття включно з глибини Азії до Європи переходили різні кочові народи. Це було нещастя наших пращурів.

У III-X століттях у степах між Доном в Дніпром жили кочові племена аланів. Це були предки сучасних осетинів. І назви майже всіх великих річок Причорномор'я, походять від аланського слова “дон”, що означає ріка, текуча вода, в трохи іншій вимові – “дан” або “дун”.

Ще римські письменники називали наші великі річки Данапріс, Данастріс, Данувіус, звідки й виникли Дніпро, Дністер, Дунай. Дон і Донець навіть і не змінили аланські назви.

Стародавні греки називали Дніпро Борісфеном, рікою що тече з півночі, слов'яни – Славутюю чи Славутичем. Але закріпилася назва аланського походження – Дніпро.

Деякі вчені вважають, що стародавня назва Дніпра Данапріс іншого походження: так названо ріку на честь богині наших предків – Дани.

Не одну назву змінило невелике море, що омиває південно-східні береги України. Стародавні греки та римляни називали його Меотида (від прибережного народу меотів), скіфи – Темеринда (мати моря), слов'яни – Сурозьке море. Але, на подив, прищепилась арабська назва – Азовське море. Арабські мандрівники та географи називали його “Бараль-Азов” – “Темно-синє море”.

Є в Україні ще одне море, що зветься Чорним. Мабуть, таку назву отримало море за свої глибокі темні води...

Кожна назва – загадка. А всі вони свідчать про якісь великі зміни в житті населення, про мандрівки давно зниклих народів, про стосунки з ними наших предків.

Черевичку цікаво було дізнатися не лише про походження назв річок. Він хотів знати, де яка річка протікає, куди впадає. Отож і вирішив спочатку відшукати їх на карті, щоб краще з'ясувати свій шлях, а потім вирушати в мандри.

10 хв. 3. Новацька розмова.

Новаки розповідають, хто про яку назву річки довідався, шукають і показують ці річки на карті. Дивляться куди ця річка впадає.

10 хв. 4. Гра: “Крижини”.

Дивлячись на всі ці річки Черевичок чомусь пригадав, як він колись весною переходив через річку по кризі, а вона почала ламатися. Добре, що річечка в тому місці була вузька і він ледь зумів перебратися по крижинах на інший бік.

На підлозі чи на землі малюють дві лінії на відстані 2 – 2,5 м – це береги річки. Діти об’єднуються у дві групи. Кожна група на знаходиться іншому березі. Їх завдання: помінятись берегами за допомогою двох крижин (для кожної групи) – шматків картону. Треба ставати на орну крижину, іншу класти перед собою і т.д. Хто стане на підлогу – вибуває з гри.

15 хв. 5. Малювання.

Кожен з новаків на своїй контурній карті малює головні річки і моря України.

5 хв. 6. Пісня: “Марічка”

В’ється, наче змійка, неспокійна річка,
Тулиться близьенько до підніжжя гір.
А не тому боці, там живе Марічка,
В хаті, що сховалась у зелений бір.
Як із хати вийде, на порозі стане –
Аж блищить красою широчінь ріки.
А як усміхнеться ще й з-під лощі, гляне,
–Хоч скачи у воду! – кажуть парубки.

Не питайте, хлопці, чом я самотній
Берегом так пізно мовчазний ходжу.
Там на тому боці загубив я парубків,
А туди дороги я не знаходжу.
Та нехай сміється неспокійна річка,
Все одно на той бік я путі знайду.
Чуєш, чи не чуєш, чарівна Марічко!
Я до твого серця кладку прокладу.

10 хв. 7. Гра: “Запам’ятовування назв”.

Всі новаки обирають собі назви річок і запам’ятовують, хто як називається. Всі, крім одного, ведучого, стають в коло і перекидають один одному м’яч, називаючи назву того, кому кидає. Ведучий стоїть в центрі круга і намагається вдарити рукою по м’ячу, що летить над ним. Як тільки затриманий таким чином м’яч упаде на землю, новаки розбігаються, а ведучий швидко піднімає м’яч і, крикнувши “Стій!”,

намагається влучити м'ячем у когось з гравців. Якщо влучив, той стає ведучим, якщо ні – ведучим залишається той самий новак.

Правила.

1. Гравці мають точно і швидко перекидати м'яч один одному.
2. Ведучий затримує м'яч лише на льоту.
3. При вигуку “Стій!” всі новаци відразу ж зупиняються.
4. Ведучий ціляє в новаків з того місця, де підняв м'яч.

10 хв. 8. Гра: “Де починається і закінчується річка”.

Черевичок все ще сидів і роздивлявся річки. Як їх багато!

Виховник називає річку, яка тече в Україні. Новаци мають знайти її на фізичній карті України і показати, де вона починається і де закінчується. Якщо річка бере початок не в Україні, то вказати ту країну, з якої вона потрапляє в Україну. Виховник слідкує, хто найбільше першим дасть правильну відповідь, той отримує хрестик.

5 хв. 9. Хвилинка сестрички

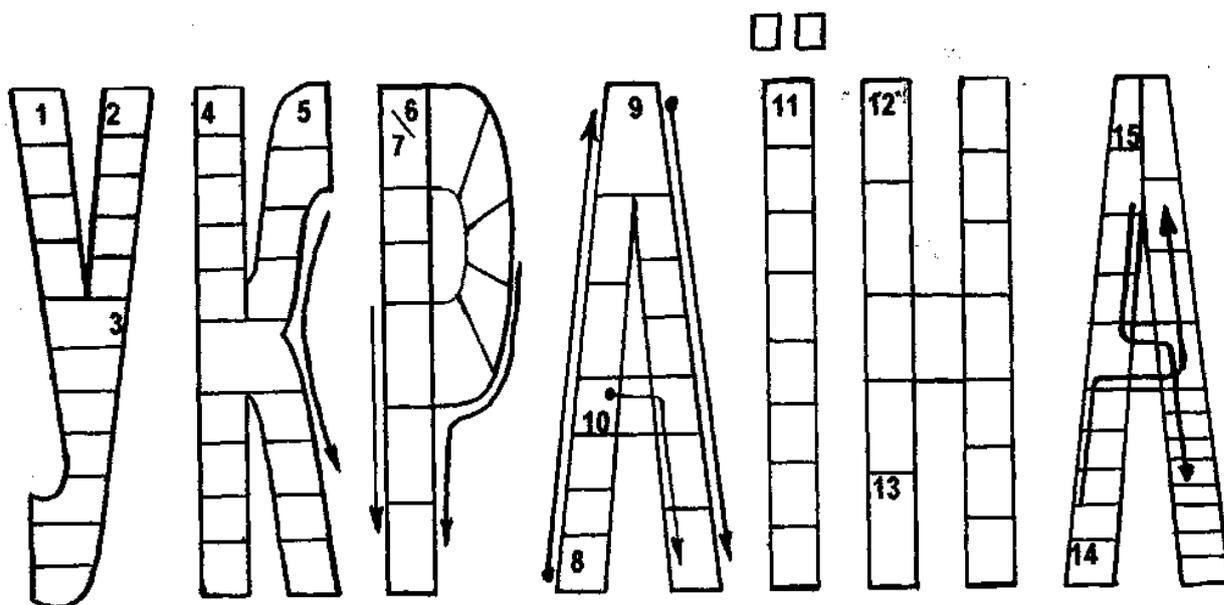
Дома розгадати хрестівку, користуючись картою, потрібними книжками, можна просити про допомогу дорослих (сестричка дає кожному аркуш з хрестівкою, але без відповідей). Хрестівку можна вклеїти у ваш альбом.

Хрестівка “Україна”.

Визначити центри областей, що входять до складу України, та АР Крим.

1. Найбільше місто Західної України.
2. Колишня столиця України.
3. Центр Поділля.
4. Знаходиться на річці Інгул.
5. Знаходиться у Прикарпатті.
6. Назва цього міста однойменна з назвою річки, на якій воно знаходиться.
7. Центр Волині.
8. Центр Полісся.
9. Один з центрів хімічної промисловості.
10. Відомий морський порт.
11. Центр суднобудування.

12. Центр Буковини.
13. В минулому князівська столиця.
14. Столиця Автономної Республіки Крим.
15. Великий промисловий центр на Дніпрі.

Відповіді:

1. Львів	6. Луганськ	11. Миколаїв
2. Харків	7. Луцьк	12. Чернівці
3. Вінниця	8. Житомир	13. Чернігів
4. Кіровоград	9. Рівне	14. Сімферополь
5. Тернопіль	10. Одеса	15. Дніпропетровськ

Занесення виховником разом з новаками результатів точкування у таблицю точкування.

5 хв. 10. Закриття.

С х о д и н и ч. 4.

Мета: т. 5, 7, 9, 10.

Тема: Дніпром до Чорного моря.

Час: 1 год. 30 хв.

Виряд: контурні карти України, які діти малювали на сходинах ч.1, олівці (т. 2), аркуші з назвами міст, в яких пропущені букви (т. 3), квадратні аркуші паперу (т. 5), настільні карти України для кожного новака (т. 2, 6), кольорові картки з буквами до слів (т. 8).

Програма:

5 хв.		1. Відкриття.
15 хв.	5 хв.	2. Розповідь: “По дорозі до Чорного моря”.
10 хв.	20 хв.	3. Гра мовна: “Розмиті слова”.
10 хв.	30 хв.	4. Гра рухлива: “Море”.
10 хв.	40 хв.	5. Майстрування: кораблик.
10 хв.	50 хв.	6. Гра: “Мандрівний кораблик”.
5 хв.	60 хв.	7. Пісня “Марічка” (повторити).
10 хв.	65 хв.	8. Гра рухливо-мовна: “Скарб”.
5 хв.	75 хв.	9. Гра мовна: “Повторювання назв”.
5 хв.	80 хв.	10. Хвилина сестрички.
5 хв.	85 хв.	11. Закриття.
	90 хв.	

5 хв. 1. Відкриття.

15 хв. 2. Розповідь: “По дорозі до Чорного моря”

Черевичок плыв на човні Дніпром, оглядаючись довкола і милуючись дивокрасою свого рідного краю. Подорож була довгою і водночас цікавою. Черевичок по дорозі відвідував цікаві історичні міста. Розпитував у людей про них, запам’ятовував, а потім відмічав їх на своїй карті, щоб краще запам’ятати, де він побував: Переяслав-Хмельницький; Канів; Чигирин; Суботів; Запоріжжя.

(Виховник коротко розповідає, які історичні події відбувалися в цих містах, які культурні пам’ятки там знаходяться. Під час розповіді новаки знаходять вказані міста і відмічають їх на своїх контурних картах).

Так Черевичок добрався до Чорного моря. Це найбільше і найтепліше море біля берегів України, в яке впадає багато рік *(новаки*

дивляться на карті, які ріки впадають в Чорне море). З Чорним морем з’єднується Керченською протокою (виховник показує на карті) ще одне море – Азовське. Це одне з найменших морів у світі. Найбільша його глибина 13 м. В західній частині Азовського моря є солоня затока Сиваш, звідки колись чумаки возили сіль.

На берегах обох морів є багато курортних міст, а також тих, які можуть розповісти багато історичних подій, відомі своєю дивовижною красою та культурними пам’ятками.

10 хв. 3. Гра: “Розмиті слова”.

Перед мандрівкою до Чорного моря Черевичок виписав собі на аркуші ті міста, які розташовані на Дніпрі, щоб по дорозі до зупинятися в них і краще дізнатися, що там є цікавого. Але випадково аркуш упав у воду і деякі букви в словах розмилися. Таким чином в словах виявились деякі букви пропущені. Які міста були записані на аркуші? Хто швидше це зробить?

Пе_еяс_ав–Хм_л_н_ць_ий

Ка_ів

Че_ка_и

Чи_ир_н

Кр_ме_ч_к

Дн_пр_п_тро_с_к

За_ор_іж_я

Х_рс_н

10 хв. 4. Гра: “Море”.

Черевичок зупинився на березі Чорного моря.

Новаки стають в колону один за одним, попереду них – найдотепніший гравець. Він наприклад, говорить: “Море припливає!” і розводить руки в сторони; “Море виходить на берег!” і піднімає руки вгору; “Море б’є об сушу!” і піднімає руки вперед, згинаючи їх перед собою, імітуючи рух хвиль; “Море штормить!” і відводить руки в сторони, роблячи колові рухи вперед або назад. При цьому провідник не стоїть на місці, а відповідно до рухів рук крокує поволі або швидше, може бігти, стрибати, присідати, лягати на підлогу тощо. Всі інші гравці повинні повторювати всі рухи провідника. Принада забави залежить від дотепності та фантазії провідника.

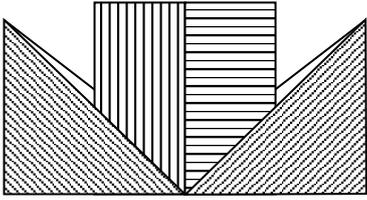
10 хв. 5. Майстрування: кораблик.

Які кораблі побачив Черевичок на пристані біля Чорного моря.

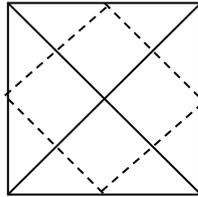
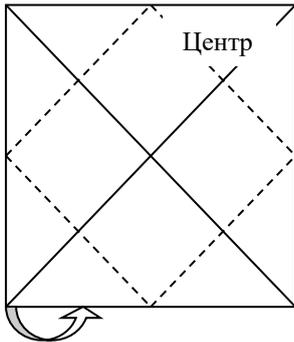
Техніка орігамі.

Дітям можна запропонувати один з варіантів:

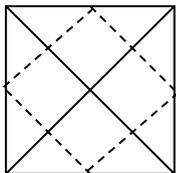
1) Двотрубний кораблик:

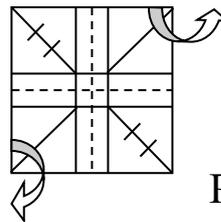
Взяти квадратний аркуш паперу
Відігнути до центра і обернути на другий бік

Повторити операцію і обернути на другий бік

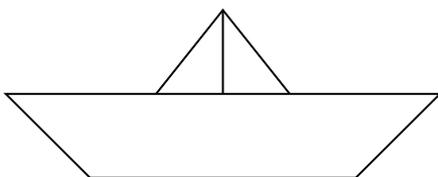

Повторити операцію і обернути на другий бік

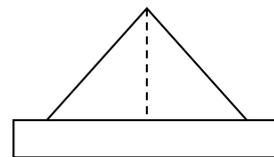
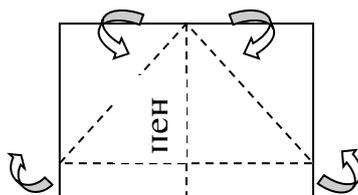
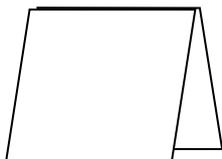

Розправляємо

2) Човник "Чайка"

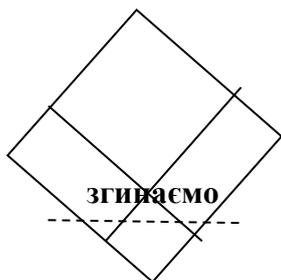

Беремо прямокутний аркуш паперу.

Акуратно складаємо навпіл, як на мал.

маємо такий вид

10 хв. 6. Гра: “Мандрівний кораблик”

Виховник називає річку або море. Новаки намагаються якомога швидше знайти даний об’єкт на своїй карті і поставити на нього свій кораблик. Хто ставить швидше – отримує фішку. Виграє той, хто одержав найбільшу кількість фішок.

Річки, які називає виховник:

Дніпро, Дністер, Десна, Сіверський Донець, Південний Буг, Прип’ять, Сейм, Псел, Горинь, Інгулець, Стир, Оскіл, Ворскла, Случ, Тетерів, Сула, Інгул, Рось, Вовча, Самара, Бистриця, Луганка, Тиса, Прут, Західний Буг, Черемош, Сян...

Моря: Чорне, Азовське.

5 хв. 7. Пісня “Марічка” (повторити).

Див. Сходини 3.

10 хв. 8. Гра рухливо-мовна: “Скарб”.

Новаки об’єднуються у дві або три групи з однаковою кількістю учасників. Кожна група отримує завдання: знайти на вказаному терені картки певного кольору для кожної групи. На картках написані букви, з яких новаки мають скласти слова – назви річок. Кількість букв для кожної групи має бути однакова, її треба вказати новакам на початку гри, щоб знали, скільки шукати. Виграє та група, яка перша правильно складе слово.

Заввага: картки ховати так, щоб їх можна було побачити, не переміщуючи ніяких предметів чи речей.

Можна взяти назви:

Десна, Дунай

Або

Дністер, Ворскла.

10 хв. 9. Гра: “Повторювання назв”.

Новаки стоять в колі і тримають рука на руці так, щоб права долоня кожного була на лівій долоні сусіда. Хтось починає гру, називаючи річку України, і хлопає правою долонею по долоні лівого сусіда. Той повторює попередню назву і називає свою і т.д. Кожний називає всі попередні назви і додає свою. Якщо хтось назвав уже вказану річку або пропустив – виходить з гри. Виграє той, хто лишається у грі.

5 хв. 10. Хвилина сестрички.

Сестричка перевіряє, як новаки виконали домашнє завдання (розв’язали хрестівку). Ставить хрестики тим, хто найкраще справився.

На наступні сходи́ни принести альбом з малюнками чи світлини гір України, з описами чи легендами про гори України. Дізнатися про історичні та культурні центри Криму і записати у альбом.

Занесення виховником разом з новаками результатів точкування у таблицю точкування.

5 хв. 11. Закриття.

С х о д и н и ч. 5.

Мета: т. 5, 7, 9, 10.

Тема: Гори України.

Час: 1 год. 30 хв.

Виряд: настільна карта України, контурні карти України, які діти малювали на сходах ч.1, олівці (т. 2), картки з назвами і висотою найвищих гір (т. 4, 8), картонна або бляшана коробка, паличка чи прутик (т. 5), листки з текстом пісні (т. 3), цупкий картон або фанера з картою України, пластилін, фарби (т. 6), дошка шириною 8-10 см. довжиною 1,5-2 м., 6-9 цеглин (т. 7), аркуші з назвами гірських вершин, чистий папір, ручки або олівці (т. 8).

Програма:

5 хв.		1. Відкриття.
15 хв.	5 хв.	2. Розповідь: “Марічейка”.
5 хв.	20 хв.	3. Пісня: “У горах Карпатах”.
5 хв.	25 хв.	4. Гра: “Що зникло?”.
10 хв.	30 хв.	5. Гра рухливо-чуттєва: “Відшукай із замкненими очима”.
25 хв.	40 хв.	6. Майстрування: макет гір.
10 хв.	65 хв.	7. Гра рухлива: “Переправа”.
5 хв.	75 хв.	8. Гра мовна: “Яка гора найвища?”.
5 хв.	80 хв.	9. Хвилина сестрички.
5 хв.	85 хв.	10. Закриття.
	90 хв.	

5 хв. 1. Відкриття.

15 хв. 2. Розповідь: “Марічейка”

Так Черевичок потрапив до Чорного моря і дістався до берегів Криму. Спочатку він думав, пропливши вздовж берегів Криму, оминати півострів і через Керченську протоку (*виховник показує на карті*) впливти в Азовське море. Та пропливаючи біля південного берега Криму, Черевичку запали в око дивовижні гори. І він вирішив тут зупинитися. Черевичок стояв і з захопленням дивився на гори. Він до цього вже чув про чарівність гір, але ніколи не бачив їх. Черевичок знав, що в Україні гори є лише в Криму та в Карпатах. Вони так і зветься: Кримські і Карпатські гори. Ще Черевичок знав, що гори Карпати значно вищі, ніж Кримські, і що в Карпатах знаходиться

найвища гора в Україні – Говерла. Тому вирішив Черевичку ще більше захотілося швидше мандрувати в Карпати, щоб побачити Говерлу. *(Під час розповіді виховник показує гори на карті, новаки позначають гори на своїх контурних картах)*

Отож, Черевичок кілька днів помандрував по Кримських горах, піднявся на найвищу їх вершину, що зветься Роман-Кош, і подався в Карпати.

До Карпат Черевичок дістався потягом. Приїхав він у місто Ужгород, що над річкою Уж... Там побував у багатьох цікавих місцях, а зокрема, відвідав Ужгородський замок, побував у музеї під відкритим небом *(виховник коротко розказує про ці культурні місця і показує фото)*.

Дивовижні Карпатські гори відразу зачарували Черевичка. Він вирішив перейти Карпатські гори і так дістатися до міста Івано-Франківська *(виховник показує на карті, новаки відмічають на контурних картах)*.

Спочатку Черевичок піднявся на Говерлу – звідти видно багато інших гірських вершин. Мандруючи по Карпатах, Черевичок також вирішив відвідати гору Піп-Іван, бо вважається, що це місце є центром Європи. Його супроводжував лісник, що добре орієнтувався в цій місцевості.

Вони йшли тихо і обережно. Навкруги була дика природа. На хвилину вони зупинилися. Лісник сказав: “Скоро Марічейка!..” Черевичок здивувався: “Хто це?” “Це озеро. Чарівне озеро з жіночим ім’ям”, – відповів лісник. І скоро насправді перед ними закрусувалася Марічейка. Оточене з усіх сторін ялинами і густим очеретом, гірське озеро відбивало м’яку синь неба. Черевичок стояв, затамувавши подих, і не міг намілуватися. “А чому озеро має таке ім’я?” – нарешті запитав він. І лісник розповів йому легенду.

Було це ще в далеку давнину. Чорними воронами налетіли тоді вороги на наш край. Вони руйнували села, вбивали людей. А хто уцілів, рятуючись, пішов у гори. Але вороги дізналися, що гуцули ховаються десь у дрімучих лісах, рушили ордою слідом за ними. Марічейка, молода дружина чабана Івана, побачила ворогів і прошепотіла коханому:

– Іванку, рідний! Швидше біжи до наших, попередь!.. А я спробую затримати їх.

– Не можу я залишити тебе.

– Згадай, любий, скільки наших там, в горах. Батьки і матері, старі та діти... Весь наш народ... Він в небезпеці. Іди!

І пішов Іван. А горда Марічейка стала на шляху ворогів. Її схватили. Наказали:

– Веди до своїх гуцулів. Не то смерть!

Йшли вони до самої ночі. Завела їх Марічейка в такі дикі місця, звідки вже і не вибратись. Розлютувалися вороги і накинулися на неї із шаблями... Затремтіла земля, подув страшенний вітер, вдарив грім. І полетіло в небо каміння, здвинулись гори і утворилося озеро. В ньому і знайшли свою загибель вороги. З тих пір ліс на честь хороброї дівчини стали називати Дівочим, а озеро Марічейкою...

5 хв. 3. Пісня: “У горах Карпатах”.

У горах Карпатах,
ой там би я жив,
З гори на долину
по воду сходив.

Там пташки співають
весело все: уха-ха
А голос сопілки
там чути щодня.

У горах Карпатах
там гуцул живе,
Він красну гуцулку
за руку веде.

Там пташки співають
весело все: уха-ха
А голос сопілки
там чути щодня.

5 хв. 4. Гра: “Що зникло”.

На столі розкладені картки з назвами найвищих гірських вершин і вказано, в яких горах знаходиться ця вершина. Новаки дивляться на них 1 хвилину і запам'ятовують. Потім відвертаються. Виховник забирає одну картку. Новаки повертаються і записують, що зникло. Потім знову відвертаються – виховник замінює зниклу картку на іншу і т.д. Можна забрати іншу картку, не поклавши на місце зниклу, а наступний раз покласти обидві. Виграє той хто правильно запише всі зниклі картки. Для цього виховник попередньо продумує і записує собі, в якій послідовності “зникатимуть” картки. Гру переводити швидко, слідкувати, щоб новаки дотримувались правил чесної гри і не робили поточних виправлень, коли щойно “зникла” картка з'являється знову.

Написи на картках:

Ребра
Карпати

Говерла
Карпати

Петрос
Карпати

Роман-Кош
Кримські гори

Туркул
Карпати

Піп-Іван
Карпати

Бребенескул
Карпати

Демір-Капу
Кримські гори

В горах треба бути дуже уважним і пильним.

10 хв. 5. Гра: “Відшукай із замкненими очима”.

Рій новаків стає у ряд. На віддалі 6-8 кроків на землі покладена картонна або бляшана коробка, до якої можна покласти коржик, цукерку чи ін. Грачеві зав’язують хусткою очі так, щоб не міг бачити, і дають в руки паличку чи прутик. Він мусить повернутися тричі вліво чи вправо і після того піти в напрямі до коробки і вдарити її паличкою.

Хто поцілить коробку паличкою, виграє те, що в ній сховано.

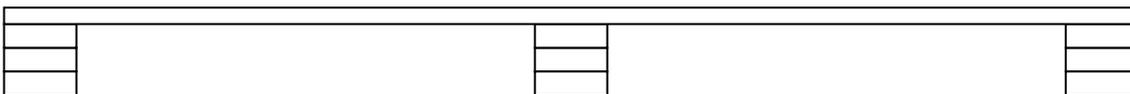
25 хв. 6. Майстрування: макет гір.

На цупкому картоні або фанері намальована або наклеєна контурна карта України. Потрібно зобразити Карпатські та Кримські гори. Можна майструвати з пластиліну, можна виготовити пап’є-маше, потім розфарбувати.

10 хв. 7. Гра рухлива: “Переправа”.

Черевичок все ніяк не міг забути розповіді лісника про хоробру дівчину Марічейку. Він думав, а чи він теж такий сміливий, як вона. Вирішив перевірити. Для цього Черевичок вирішив переправитися через швидку річку по тонкому місточку, що тремтів і хитався під ногами.

Покласти на землю по 3 цеглини, на них покласти тонку дошку – місток. Новаки мають пройти по містку, не стаючи ногою на землю. Хто не втримає рівновагу і ступить на землю, той, вважається, впав у прірву.

5 хв. 8. Гра мовна: “Яка гора найвища?”

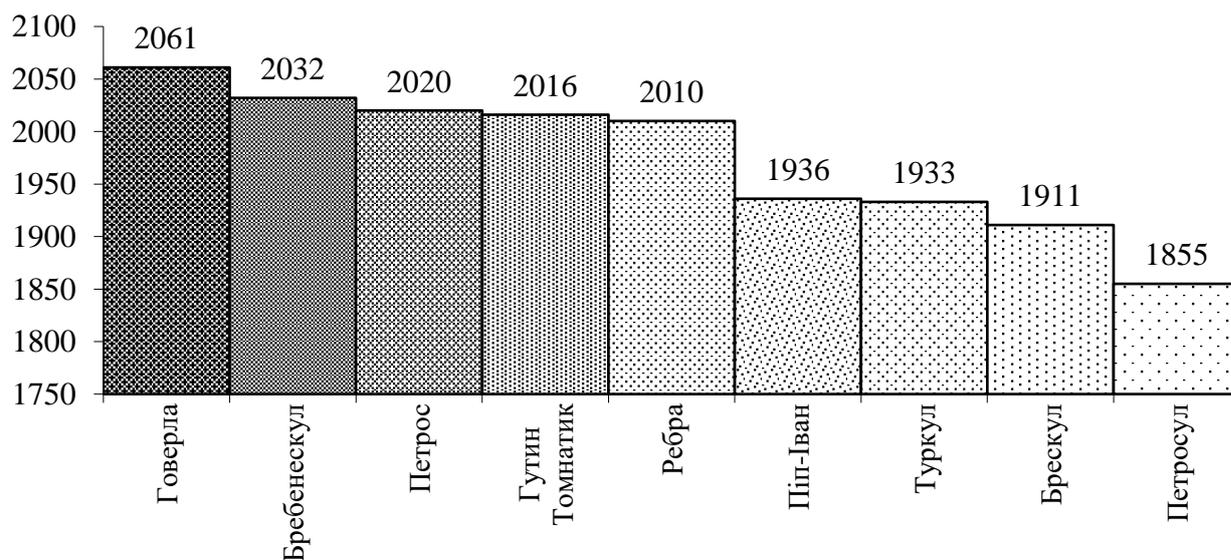
Новаки отримують аркуші, на яких написані назви гірських вершин і їх висоти. Завдання кожного: якомога швидше записати назви гір від найнижчої до найвищої.

<i>Вершина</i>	<i>висота в метрах</i>	<i>гори</i>
Бребенескул	2032	Карпати
Брескул	1911	Карпати
Говерла	2061	Карпати
Гутин Томнатик	2016	Карпати
Демір-Капу	1540	Кримські гори
Екзілі-бурун	1527	Кримські гори
Зейтін-Кош	1534	Кримські гори
Кемаль-егерек	1529	Кримські гори
Лопушна	1836	Карпати
Петрос	2020	Карпати
Петросул	1855	Карпати
Піп-Іван	1936	Карпати
Ребра	2010	Карпати
Роман-Кош	1545	Кримські гори
Сивуля-Мала	1818,5	Карпати
Туркул	1933	Карпати

5 хв. 9. Хвилина сестрички.

Аркуші з назвами і висотами гірських вершин вклеїти в альбом. Зобразити ці вершини від найвищої до найнижчої у вигляді стовпчикової діаграми, взявши за 1 м – 1 мм, підписати і розфарбувати кольорами від темнішого до світлішого.

Має вийти подібний малюнок:

Занесення виховником разом з новаками результатів точкування у таблицю точкування.

5 хв. 10. Закриття.

С х о д и н и ч. 6.

Мета: т. 6, 7, 10.

Тема: Рослини України.

Час: 1 год. 30 хв.

Виряд: білий і зелений папір, ножиці, олівці, циркулі, клей (т. 6), картки з текстом пісні (т. 7), картки з літерами (т. 8)

Програма:

5 хв.		1. Відкриття.
15 хв.	5 хв.	2. Розповідь: “Як виник мак на Землі”.
10 хв.	20 хв.	3. Гра рухлива: “Квіти і вітер”
5 хв.	30 хв.	4. Гра мовна: загадки про лікарські рослини
10 хв.	35 хв.	5. Новацька розмова
20 хв.	45 хв.	6. Майстрування: лілея з паперу.
5 хв.	65 хв.	7. Пісня: “Пісня польових квітів”
5 хв.	70 хв.	8. Гра рухливо-мовна “Склади слово”
10 хв.	75 хв.	9. Хвилина сестрички.
5 хв.	85 хв.	10. Закриття.
	90 хв.	

5 хв. 1. Відкриття.

15 хв. 2. Розповідь: “Як виник мак на Землі”.

Черевичок відпочив трохи в Івано-Франківську, колишньому Станіславі. А потім подався до славного міста Львова. Вздовж дороги, якою він ішов, Черевичок бачив ціле море тендітних червоних квітів. Їх було так багато, що, здавалося, вздовж дороги розіслані червоні килими. То були маки. Пригадалась Черевичку давня легенда, яку він чув ще від своєї бабусі.

Через багато років після створення світу Бог вирішив зійти на Землю, щоб дізнатися, чи подобається їй усе те, що він сам створив, чи добре влаштоване життя, яким він заселив Світ. Земля радісно зустріла Господа, але у розмові поскаржилася на три основні причини, що найбільше засмучують її. По-перше, це необхідність усього живого поїдати одне одного, через що Земля схожа на велику бойню: травоїдні поїдають рослини, хижаки живляться травоїдними, а всеїдні, в тому числі й людина, споживають усіх і все, хоч і самі геть беззахисні перед

найменшими живими організмами – мікробами. По друге, смерть нищить усе на землі, руйнуючи плани і розбиваючи мрії людини. А по-третє, страждання і горе розповзлися по цілому світу. “На одного щасливого – сотня нещасних. У стражданнях приходить людина до життя, з плачем та смутком помирає”, – додала зітхаючи Земля.

Уважно вислухавши, Бог відповів: “Знищення одне одного і смерть – це природний закон удосконалення життя, який до кінця не можуть зрозуміти всі, хто живе на Землі. Для мене всі – від найменших до найбільших, від найслабших до найсильніших – лише органи, маленькі клітинки величезного організму. Вони обмінюються своїми силами, своїми життєвими соками, віддаючи і беручи одночасно. А смерть одного – життя для іншого. Я вклав у душу кожної людини іскру Божої сили, яка допоможе їй колись пережити усі страждання. Та зірвавши заборонений плід з дерева пізнання, людина сама обрала свій шлях і за це повинна терпіти”.

– Зглянься над людиною, подаруй їй щось, аби полегшити страждання.

Бог трохи подумав, а тоді подав Землі дрібнесенькі круглі насінинки, звелівши порозкидати їх на полях та при дорогах, по яких ходять люди. З цього насіння вирости гарні червоні квіти, і мали вони чудодійну заспокійливу силу. Люди назвали ці напрочуд гарні квіти маками.

Несподівано піднявся вітер і почав зривати тендітні пелюстки квітів. Лише ті квітки уціліли, які встигли сховати свої голівоньки у високу траву та під кущі.

10 хв. 3. Гра: “Квіти і вітер”

Серед новаків вибираємо двох – це “вітер”. Решта дітей – це “квіти”. (Вони називають себе, щоб “вітер” не почув). Кожна “квітка” і “вітер” мають свої “хатки”. “Квіти” збираються в середині майданчика. “Вітер” наближається до “квіток” і намагається відгадати назву котроїсь “квітки” (він може назвати три квітки). Якщо “вітер” відгадає, тоді названа “квітка” утікає до своєї “хатки”, а “вітер” ловить. Кого зловить, того “вітер” відводить в свою “хатку”. Якщо “вітер” переловить всі “квіти” або не вгадає назви “квітки”, то “вітром” стають інші новаки.

Правила гри:

- а) зловленою є “квітка”, що її “вітер” діткнув.
- б) “Вітер” не може ловити “квіток” у їх “хатках”.
- в) “Квітка”, що вийде за межі поля гри, є зловлена.

5 хв. 4. Гра мовна: Загадки про лікарські рослини

Вам відома ця рослина,
Бо така, мабуть, єдина:
В неї квіти на стеблині –
Мов пахучі намистини!
Як на мене, не зрівняти
З їх чудовим ароматом
Геть усі до купи взяті,
І духи, й дезодоранти!
(Конвалія)

За настоянки краплину
З дивовижної рослини
Всі коти – домашні, дикі,
І маленькі і великі –
Віддадуть вам без вагання
І карасика в сметані,
І сардельку найсмачнішу,
Й найжирнішу в світі мишу!
(Валеріана)

Стережіться, небоги –
Голі руки й босі ноги!
Пам’ятайте: ця рослина
Вдачу має досить дивну:
Хоч, можливо, й не бажає,
Все одно бере й кусає.
(Кропива)

Полюбились цій рослині
Лиш доріжки і стежини.
Кожен – хоче чи не хоче –
Йде і цю рослину топче.
Мабуть, добре цій рослині
На доріжці чи стежині,
Бо, якби було погано,
Не росла би під ногами.
(Подорожник)

В травні в гай гайни чи в поле –
Жовто-білих квітів море!
Та ще більше нам цих квітів
Подарує красне літо:
І в травичці, і в пшениці,
І у вазі на поличці,
І в дівчат довговолосих
Жовто-білі квіти в косах!
(Ромашка)

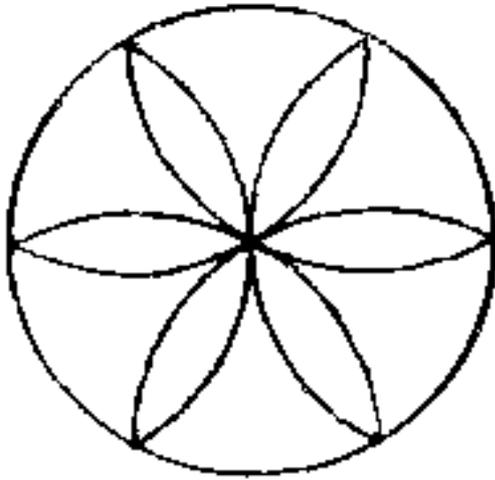
10 хв. 5. Новацька розмова.

А які лікарські рослини ви ще знаєте?
Коли і як їх застосовують?

20 хв. 6. Майстрування: лілея з паперу.

Новаки виготовляють білу лілею з паперу.

На білому папері за допомогою циркуля накреслити такий малюнок:

2 аркуші: радіус 5 см.

2 аркуші: радіус 4,5 см.

2 аркуші: радіус 4 см.

2 аркуші: радіус 3,5 см.

2 аркуші: радіус 3 см.

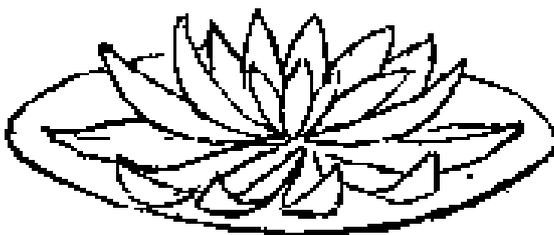
1 аркуш: радіус 2,5 см.

Вирізати по контуру пелюстки.

Із зеленого цупкого паперу вирізати круг, радіусом 6 см. або за формою листя лілеї

Вирізані білі пелюстки закрутити за допомогою ножиців, скласти одна на одну так, щоб кожна наступна була повернута на 20° відносно нижньої, що під нею, і так склеїти між собою у центрі. Серединку можна зробити з жовтого паперу: вирізати кружок, радіусом 1,5 см, посікти краї ножицями, закрутити всередину і так приклеїти. Потім всю квітку приклеїти до зеленого листочка. На зворотному боці листочка зробити гачечок, щоб можна було повісити на стіну.

Готова квітка матиме такий вигляд:

5 хв. 7. Пісня "Пісня польових квітів".

Черевичок відпочивав на узліссі біля поля і слухав, як квіти наспівують свою пісеньку.

Ми ніжні квіти польові:
Ромашка, мак, волошка.
Ми живемо в густій траві
Й не журилось ні трошки.

Бо сонечко своїм теплом
Цілує нас привітно
І видно звідси нам село,
І річечку блакитну.

10 хв. 8. Гра рухливо-мовна “Склади слово”.

Новаки об'єднуються у дві команди, кожна з яких отримує однаковий набір літер.

Виховник називає лікарські рослини, що ростуть в Україні, а новаки швидко мають скласти це слово з літер. Виграє та команда, що швидше правильно складе більше слів.

Набір літер:

А-2, В, Г, И, К, Л, М, Н, О-2, П, Р

Назви рослин:

оман	полин
парило	калган
комин	кропива
калина	липа
малина	морква.

5 хв. 9. Хвилина сестрички.

На наступні сходи підготувати до альбому малюнки або світлини з деревами, квітами, лікарськими рослинами, що ростуть в Україні, довідатися про них, як і коли їх застосовують. Записати в альбом.

Занесення виховником разом з новаками результатів точкування у таблицю точкування.

5 хв. 10. Закриття.

С х о д и н и ч. 7.

Мета: т. 6, 9

Тема: Дерева, рослини, природні зони України.

Час: 1 год. 30 хв.

Виряд: аркуші паперу, скотч, олівці (т. 4), картки кольорового картону, гілочки, насіння гарбуза, горох або просо, клей (т. 5), контурні карти України, які діти малювали на сходинах ч.1, олівці, настільна карта України з вказаними природними зонами і основними рослинами і тваринами, притаманними кожній зоні (т. 6), мисочка з водою, два горнятка, дві ложки, крейда (т. 7), картки з назвами рослин, аркуші паперу, розділені на 4 колонки, олівці (т. 8), аркуші з хрестівкою (т. 9).

Програма:

5 хв.		1. Відкриття.
10 хв.	5 хв.	2. Розповідь: “Легенда про березу”.
5 хв.	15 хв.	3. Пісня: “Пісня польових квітів” (повторити).
10 хв.	20 хв.	4. Гра рухливо-мовна: “Хто більше знайде листочків”.
20 хв.	30 хв.	5. Майстрування: аплікація дерева.
10 хв.	50 хв.	6. Новацька розмова: природні зони України.
5 хв.	60 хв.	7. Гра рухлива (естафета) “Полий дерево”
5 хв.	65 хв.	8. Гра мовна “Знайди рослині місце”
10 хв.	70 хв.	9. Гра мовна: ломиголовка “Рослини”
5 хв.	80 хв.	10. Хвилинка сестрички.
5 хв.	85 хв.	11. Закриття.
	90 хв.	

5 хв. 1. Відкриття.

10 хв. 2. Розповідь: “Легенда про березу” (за Я.Головацьким).

Після довгих мандрів, Черевичок зупинився на березі річки. Там від місцевих жителів він почув таку дивну історію...

Ця пригода трапилася багато років тому, коли на українських землях проживало давнє плем’я річан. Їх селище розташовувалося на крутому березі річки. Через річку був перекинутий місточок, який з роками став хитким і ненадійним. Ходити через нього було небезпечно і страшно. Але луки, що розкинулися по той берег річки, вабили різноманіттям квітів та духмяних трав.

З початком весни, коли луки рясніли зеленою травичкою, червоними маками та блакитноокими волошками, приходила сюди красуня Оратана. Була вона до всякого діла гожа і що не робила завжди співала.

Одного разу збирала Оратана у лузі квіти, плела віночок і співала ніжну пісню. Почув цей спів хлопчина, що неподалік косив буйні трави. Заслухався він, навіть косити покинув, витяг із торбини свою сопілку і почав награвати. Почула Оратана зворушливу пісню сопілки і пішла на її поклик, а юнак ішов їй на зустріч. Так і зустрілися вони серед буйних трав – тоненька білолиця дівчина, з великими блакитними очима і довгою русою косою до пояса, та красень парубок. Побачив Радослав Оратану, увінчану вінком із польових квітів, і не зміг відвести очей від красуні. І Оратана з першого погляду покохала його. З того часу почали вони зустрічатися.

Батьки Оратани хвилювалися, що вона бігає через горе-місток, боялися, щоб не впала у швидку річку. Застерігали, застерігали, та не вберегли свою донечку.

Якось увечері поверталася Оратана з побачення, поспішала додому, необережно ступила на кладку і впала в річку. Швидка течія підхопила її і затигла у коловорот, вода вмить поглинула дівчину.

На той час бавилась у річці чарівна Дана. Побачила вона, як русалки підхопили Оратану, вихопила її з води і, кинувши на берег, перетворила на струнку берізку.

Радослав кожен день приходив на побачення, та його коханої не було. Він засумував і прийшов на берег, сів під ту берізку, заграв на сопілці. Затремтіло листячко на березі і зашепотіло йому щось ніжне і сумне. Від рибалок, що сиділи неподалік, Радослав дізнався, що його кохана втопилася. Він впав на траву під берізкою, гірко заплакав і у відчаї заволав: “Я не хочу жити без моєї коханої!” цей крик його почув бог лісів Святобог і прогрімів з небес: “Так будь же ти навік разом зі своєю коханою!” цей грізний окрик почув Радослав, підхопився на ноги і хотів кудись бігти. Але ноги не слухались його, вони задерев’яніли. І поступово весь він перетворився на крилатого дуба. Так і стоять вони поруч на березі річки – струнка берізка і величавий дуб. Він простягає до неї свої віти, немов обіймає свою кохану, а берізка шелестить листячком, наче шепоче щось ніжне у відповідь йому.

5 хв. 3. Пісня: “Пісня польових квітів” (повторити).

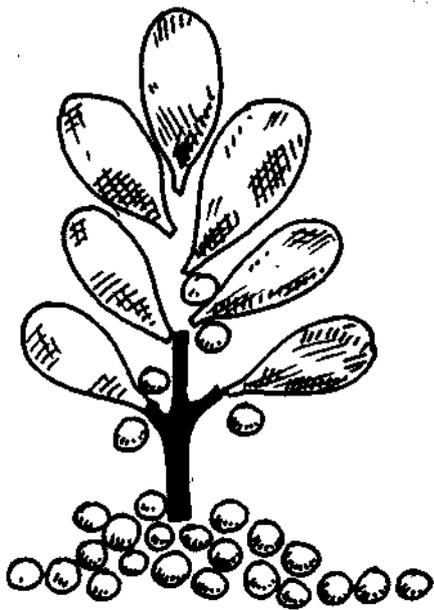
Див. Сходини 6.

Оратана, збираючи квіти, співала пісню польових квітів.

10 хв. 4. Гра рухливо-мовна: “Хто більше знайде листочків”.

Новаки отримують завдання: на визначеній території за 5 хвилин знайти якнайбільше різноманітних видів листя рослин. По команді виховника всі сходяться. Кожний новак отримує аркуш паперу і олівець. Потрібно акуратно розкласти зібрані листочки на аркуші, прикріпити скотчем і підписати кожний листочок, що то за рослина. Хрестик отримують ті новаки, що більше зібрали листочків і правильно їх підписали.

25 хв. 5. Майстрування: аплікація дерева.

Новаки виготовляють аплікацію з природного матеріалу, як зображено на малюнку. На кольорового картону наклеюють гілочку (стовбур дерева), з насіння гарбуза роблять крону дерева. Горох або просо наклеюють у вигляді окремих листочків та ґрунту.

10 хв. 6. Новацька розмова: природні зони України.

Подивіться уважно на карту України (виховник показує контурну карту України, де позначено природні зони і основні рослини і тварини, притаманні кожній зоні). На ній позначено, які тварини і рослини найчастіше зустрічаються в тій чи іншій місцевості.

- Скажіть чи скрізь є одні й ті самі рослини і тварини? (ні)
- Такі великі території, які мають схожу рослинність і тваринний світ, називаються природними зонами.
- Де найчастіше зустрічаються сосни, ялини, берези, дуби одночасно? (на півночі).

- Так, на півночі. Ця природна зона називається мішані ліси (це Українське полісся). Замалюйте в себе на контурних картах цю зону. Подивіться на карту і назвіть, які тварини живуть в мішаних лісах.
- А де на карті взагалі не позначено дерев? (південь України)
- Ця зона називається степ. Для степу характерна трав'яниста рослинність, а дерева ростуть тільки по ярах, або посаджені людьми.
- Назвіть тварин степу.
- Між зоною мішаних лісів і степом знаходиться лісостеп – територія, де зустрічаються ділянки як лісів, так і степів. Подивіться на карту і скажіть, які тварини, що водяться в зоні лісостепу, характерні для мішаних лісів, а які для степів?
- Своєрідною є зона Карпатських і Кримських гір. Подивіться, яка тварина водиться в горах, якої нема в інших природних зонах України? (благородний олень).

5 хв. 7. Гра рухлива (естафета) “Полий дерево”.

Новаки об'єднуються у дві команди. Кожна команда стає за накреслену лінію один за одним. За лінією перед першим новаком стоїть мисочка з водою і ложка. На віддалі 5-6 метрів навпроти кожної команди стоїть горнятко – це місце, де росте дерево. Завдання новаків: перший в ряду бере ложку, набирає воду з мисочки, несе її до горнятка, виливає (“поливає дерево”) і повертається назад. Передає ложку наступному, а сам стає в кінець ряду. Під час руху від мисочки до горнятка новак має називати знайомі йому дерева і квіти, що ростуть в Україні, під час зворотного руху – лікарські рослини.

Якщо новак називає рослину невірно, або робить велику паузу, то повертається назад (до мисочки чи горнятка відповідно) і починає знову. Виграє та команда, яка швидше виконає завдання.

5 хв. 8. Гра мовна “Знайди рослині місце”.

Кожний новак отримує картку, де записані слова:

Свиріпа, яблуна, помідор, айва, хризантема, огірок, слива, пирій, майори, лобода, осот, перець, флокси, гладіолус, черешня, цибуля, груша, гарбуз.

А також аркуші паперу, розділені на 4 колонки з назвами: бур'яни, квіти, овочі, фрукти.

Новаки мають написати слова у відповідні колонки. Хто напише швидше і правильно – отримує хрестик.

10 хв. 9. Гра мовна: ломиголовка “Рослини”

Потрібно в сітці відшукати назви таких рослин: шипшина, череда, меліса, аїр, бузина, чистотіл, материнка, лопух, калина, подорожник, спориш, деревій, звіробій, ромашка, кропива, полин, м’ята.

Читати можна в різних напрямках: ⇨, ⇩, ↗, ↘.

ш	и	ч	т	о	т	п	о	л	м	я
ч	п	и	с	м	і	к	р	и	а	т
е	ш	и	т	а	л	и	о	н	к	а
р	е	н	е	р	и	и	в	а	ш	з
а	д	а	а	к	н	р	о	м	а	в
м	л	о	х	к	а	л	б	о	р	і
е	л	п	у	п	о	и	і	й	д	е
а	і	с	р	о	д	н	а	п	с	р
ї	р	а	б	ж	н	и	к	о	в	е
б	у	з	и	н	а	ш	и	р	і	й

5 хв. 10. Хвилина сестрички.

На наступні сходи́ни принести альбом з малюнками чи світлинами тварин, що живуть в Україні, з розповідями про них. Довідатися, які сліди мають тварини, що живуть в Україні, спробувати самим намалювати їх.

Занесення виховником разом з новаками результатів точкування у таблицю точкування.

5 хв. 11. Закриття.

С х о д и н и ч. 8.

Мета: т. 6, 10.

Тема: Тварини України.

Час: 1 год. 30 хв.

Виряд: малюнки чи фотографії тварин (т. 2), аркуші з текстами пісні (т. 3, 7), крейда, м'ячик (т. 4), пластилін (т. 5), папір, олівці (т. 6), два набори карток різного кольору зі слідами тварин, аркуші паперу, олівці (т. 8), картки з назвами тварин, аркуші паперу, поділені на 6 колонок, олівці (т. 9).

Програма:

5 хв.		1. Відкриття.
15 хв.	5 хв.	2. Розповідь: “Свято тварин”.
5 хв.	20 хв.	3. Пісня: “Пам’ятай, новаче”
10 хв.	25 хв.	4. Гра рухлива: “Зайчик”
15 хв.	35 хв.	5. Майстрування: тварина з пластиліну.
5 хв.	50 хв.	6. Гра мовна “Хто більше”
5 хв.	55 хв.	7. Пісня: “Пам’ятай, новаче” (повторити)
10 хв.	60 хв.	8. Гра Кіма: “Чий то слід?”
10 хв.	70 хв.	9. Гра мовна “До якого класу?”
5 хв.	80 хв.	10. Хвилинка сестрички.
5 хв.	85 хв.	11. Закриття.
	90 хв.	

5 хв. 1. Відкриття.

10 хв. 2. Розповідь: “Свято тварин” (За Є.Гуменко).

Черевичок спав на великій галявині біля річки. Його розбудили голосні крики. Він відкрив очі і побачив, що на галявині зібралось багато звірів. Там були і Ведмідь, і Лев, і Заєць, і Лисиця, і Їжачок, і Зебра, і Бегемот... (А хто ще прийшов на галявину? – новаки продовжують перелік звірів). Черевичок притаївся під деревом, бо дуже хотів зрозуміти, що ж там діється. Із розмов він довідався, що на цій великій галявині має відбутися свято тварин, і що крім тварин на цьому святі ніхто не повинен бути.

Всі звірі були налаштовані напрочуд миролюбно. Адже заради такого свята по всіх усюдах було оголошено перемир'я.

Раптом на галявині з'явилося дивне товариство: Жаба, Цвіркун, Черепаха, Вуж, Равлик, Джміль і навіть Дощовий Черв'як, які, довідавшись про свято тварин, теж поспішили на галявину.

– А ви хто такі? – запитав Ведмідь. – Не заважайте нам, ідіть собі куди йшли.

– А ми вже прийшли, – задзижчав Джміль. – Нарешті дісталися, – зітхнув Равлик. – Дорога була нелегка. Таки важко було! – погодився Дощовий Черв'як.

– Тож відпочиньте, але не тут, а деінде – запропонував Тигр. – Не заважайте нам. Бачите, на цій галявині зібралися на свято тільки тварини.

– І ми теж прийшли на це свято, – сказав Вуж.

– Хто ви? Що вам тут робити! – обурилася Лисиця. – Це свято тварин. Тварин, розумієте? А ви хто такі? Якись черв'яки, плазуни, та ще й комахи! Ви нам не компанія. Тож ідіть геть!

– Але ж ми теж тварини, – образився Джміль.

– Ну, з тим, що черепаха тварина, я ще погоджуся, а от всі решта геть! – скомандував Тигр.

– Ні, ми не підемо, – загудів Джміль.

– Будемо захищати свої права, – додав Равлик.

– Але ж як? – запитав Черв'як.

– Спробуємо розібратися, – нарешті мовив Їжак. – Ось тут у мене книжка, яка називається “Зоологія”. Тут усе про тварин написано.

– Так, так, давайте прочитаємо і розберемося, чи є тут такі тварини, як черв'як, джміль, равлик і цвіркун. – погодився Тигр. – Але я особисто в цьому сумніваюся.

– Тож слухайте, – звернувся до всіх Їжак. – Тваринний світ дуже різноманітний, у ньому можна зустріти таких великих і добре знаних тварин, як тигр, лев, слон, бегемот, ведмідь, лось, лисиця, і малих, як от: білка, їжак, миша. Усі ці тварини належать до класу *ссавців*, або *звірів*.

– Я не згодна, – сказала Білочка. – Вовк справді звір, бач, який хижий, але я, миша та й лось, ми ж зовсім не страшні. То які ж ми звірі?

– Звірі це всього лише друга назва ссавців, тобто тих тварин, які вигодовують своїх дитинчат молоком.

– Зрозуміло, – сказав Тигр, – ті, хто в дитинстві п'є молочко, і є ссавці або звірі.

– О! Як чудово! – здивувалася Корова. – Виявляється, і я теж звір.

- Так, на жаль, – зітхнув Ведмідь. – Але що там далі?
- Крім ссавців, є ще клас *птахів*.
- Нарешті, і нас згадали, – зацвірінькали птахи.
- Далі *риби*.
- Ми тут, – почулося з води.
- Потім *плазуни*.
- О, це вже про мене, – зрадів Вуж. – Адже я і є плазун, як, до речі, і черепаха, крокодил, змії та ящірки.
- За ними *земноводні*. Це жаби, ропухи, тритони, саламандри.
- Але й це ще не все. – сказав Їжак. – Бо, крім цих високоорганізованих тварин, є безліч простіших, *безхребетних*. Звісно, сюди належать і *комахи*.
- Тепер, нарешті, доведено, що я тварина, – задзижчав Джміль. Тож, Цвіркунчику, ми можемо лишитися.
- А як же я? – зажурився Равлик.
- І про тебе тут написано, – сказав Їжак. – Ти – представник *молюсків*.
- Що ж, залишайтеся, вибачте, що проганяли, – ніяково сказав Тигр.
- А як же зі мною бути? – запитав Дощовий Черв'як. – Невже ви мене не визнаєте твариною?
- Не хвилюйся, – ти теж тварина. – Ось написано, що ти належиш до *кишковопорожнинних*. Але виявляється, що є ще простіші тварини. Такі, що мають тільки одну клітку, яких тільки під мікроскопом і побачиш. І називаються вони – *найпростіші*.
- Дякуємо тобі, Їжаче. Тепер ми знаємо, що світ тварин вельми різноманітний. Тож час запросити всіх вас, любі друзі, на свято тварин. Нумо до танців, до веселощів!
- Черевичку було приємно спостерігати, як всі тварини дружньо і мирно веселилися на великій галявині і ніхто більше не сварився і не ворогував.

5 хв. 3. Пісня: “Пам’ятай, новаче”.

Скільки років ми живемо в світі, новаки –
І щоразу нас дивує течія ріки.
Як зачуєм спів пташиний – серце враз співа,
І милує наше око шовкова трава.

Приспів:

Пам’ятай, новаче, завжди пам’ятай,
Що рослина кожна – то є Рідний Край,
Що тварини різні є твої брати,
І вони повинні жити навіки!

А як стрінеш раптом кривду на своїй путі –
Помагай молодшим браттям в їхньому житті.
Кожна пташка і метелик, вужі, їжачки
Хочуть жити і любити в світі так, як ти!
Приспів.

10 хв. 4. Гра: “Зайчик”.

На майдані креслять велике коло. Всі новаки обирають собі назви тварин, що живуть в Україні, і запам’ятовують, хто як називається. Одного з новаків обирають зайчиком, він іде в круг, а решта стають за колом на відстані одного кроку один від одного. Новаки кидають м’яч один одному, називаючи назву того, кому кидає, так, щоб влучити в зайчика. Зайчик бігає по колу, ухиляючись від м’яча. Хто влучить в зайчика – стає на його місце в круг.

Правила: 1. Новаки не можуть ставати на лінію.

2. Передавати м’яч потрібно швидко, не можна затримувати його в руках.

3. Зайчик може спіймати м’яч. Тоді той, хто кидав стає зайчиком.

15 хв. 5. Майстрування: тварина з пластиліну.

Кожний новак ліпить з пластиліну тварину, що живе в Україні, яку сам захоче.

5 хв. 6. Гра: “Хто більше”.

За три хвилини новаки мають написати якнайбільше тварин. Потім кожний підраховує кількість слів. Всі зачитують, що написали, виховник перевіряє, щоб не було сторонніх слів. Перемагає той, хто більше напише.

5 хв. 7. Пісня: “Пам’ятай, новаче” (повторити).

10 хв. 8. Гра Кіма: “Чий то слід?”.

Новаки об’єднуються у дві групи. Кожна група має завдання відшукати по 6 карток певного кольору для кожної групи, на яких намальовано сліди звірів, що живуть в Україні, розкладені на

невеликому терені, щоб не тяжко було шукати. На зворотному боці карток написано, якому звірю належить цей слід. Новаки, знайшовши всі картки, запам'ятовують сліди. Виховник забирає у новаків картки. Використавши один з наборів, розкладає малюнки слідів у певному порядку. Новаки дивляться 1 хвилину і запам'ятовують. Потім мають записати на аркушах в тій же послідовності, звірів, яким належать відповідні сліди.

5 хв. 9. Гра мовна “До якого класу?”

Кожний новак отримує картку, де написані назви тварин, олівець і аркуш паперу, розділений на 6 колонок: ссавці (звірі), птахи, риби, плазуни, земноводні, комахи. За 5 хвилин треба всіх тварин записати у відповідні колонки. Виховник перевіряє правильність розміщення таким чином. Один новак читає, кого він записав до звірів, всі перевіряють. пропущена або зайва тварина позначається рисочкою. Наступний новак читає птахів і т.д. перемагають ті новаки, які набрали найменше рисочок. Їх відзначають хрестиками.

Назви тварин на картках можуть бути такими (але перемішані між собою):

Звірі: вовк, білка, ведмідь,

Птахи: лебідь, синиця, шишкар, ластівка,

Риби: окунь, щука, лящ, короп, камбала, кефаль, дельфін, бичок, в'юн, товстолобик.

Плазуни: вуж, медянка, гадюка, полоз, черепаха, ящірка,

Земноводні: жаба, ропуха, тритон, саламандра

Комахи: муха, оса, джміль, гедзь, бджола, мураха, сонечко, попелиця, бабка, світлячок.

5 хв. 10. Хвилина сестрички

До альбому підготувати малюнки або світлини тварин, що живуть в Україні, погрупувавши їх по класах таким чином: вказати клас, наклеїти малюнки з підписами назви тварини. Біля тих малюнків, що ви підготували на ці сходинок зробіть підписи, до якого класу належить ця тварина.

Занесення виховником разом з новаками результатів точкування у таблицю точкування.

5 хв. 11. Закриття.

С х о д и н и ч. 9.

Мета: т. 7, 8, 9, 10.

Тема: Скарби рідної землі.

Час: 1 год. 30 хв.

Виряд: настільна карта України (т. 1), кольорові картки з буквами до слів (т. 4), настільні карти України з вказаними родовищами корисних копалин (т. 5, 8), контурні карти України, які діти малювали на сходинах ч.1, олівці (т. 6), картки з літерами (т. 7), картки з написами назв родовища корисних копалин (т. 8), аркуші з хрестівкою (т. 10).

Програма:

5 хв.		1. Відкриття.
10 хв.	5 хв.	2. Розповідь: “Черевичок повертається з мандрівки”.
5 хв.	15 хв.	3. Пісня: “Пісня мандрівників”.
10 хв.	20 хв.	4. Гра рухлива: “Скарб”.
10 хв.	30 хв.	5. Гра: “Знайди на карті”.
10 хв.	40 хв.	6. Малювання: родовища корисних копалин.
15 хв.	50 хв.	7. Гра рухливо-мовна: “Склади слово”.
10 хв.	65 хв.	8. Гра лото: “Корисні копалини України”.
5 хв.	75 хв.	9. Пісня: “Пісня мандрівників” (повторити).
5 хв.	80 хв.	10. Хвилина сестрички.
5 хв.	85 хв.	11. Закриття.
	90 хв.	

5 хв. 1. Відкриття.

10 хв. 2. Розповідь: “Черевичок повертається з мандрівки”.

Ті пригоди, які сталися з Черевичком в Карпатах, цікаві історії та легенди, які він почув, дали насагу Черевичку мандрувати ще далі. Від славного міста Львова Черевичок помандрував на схід через усю Україну аж до Луганська (*виховник показує на карті*). Він зупинявся по дорозі в багатьох містах (*всі міста, які виховник називає, показує новакам на карті*). Багато пригод з ним траплялося по дорозі, багато нового він дізнався...

Після довгої мандрівки Черевичок повертався додому. Він їхав автобусом. І раптом йому спала така думка: “Цікаво, де і з чого виготовляють автобуси?” Поруч з ним сидів якийсь чоловік в окулярах

і щось читав. Черевичок вирішив, що він напевно знає відповідь на його запитання і, вибачившись, що перебив йому читання, став розпитувати.

– Україна – це дуже багата країна. Її багатство – це її плодюча земля (чорнозем), ліси, ріки, моря і підземні багатства (копалини). Корисні копалини є важливою основою розвитку промисловості й торгівлі України – розповідав чоловік.

– А що таке промисловість? – запитав Черевичок.

– Промисловість – це те, що виготовляють. Наприклад, в Україні розвинена вугільна промисловість. Спочатку видобувають вугілля, а потім люди палять це вугілля і гріються взимку біля грубки.

– А у нас нема грубки. У нас кімнату гріють труби, які самі нагріваються.

– Так то ж у вас центральне опалення. А нагрівають ту воду, що йде по трубах у котельнях теж вугіллям.

– А яка ще є промисловість на Україні?

– Ще є нафтова. А з нафти виготовляють бензин, газ, дизельне паливо, мастила, парафін, а також синтетичний каучук і пластик.

– Що таке бензин, паливо дизельне і парафін я знаю, а що таке каучук?

– З каучука роблять гуму, а вже з гуми – і гумові чоботи, і гумка, якою ти витираєш олівець, коли пишеш, і багато інших речей... А ще є газова промисловість.

– А це не той газ, що ми палимо, коли гріємо на кухні каву чи щось готуємо?

– Так, саме той. А ще газ використовують у центральному опаленні, коли воду у трубах, що гріють кімнати, нагрівають не вугіллям, а газом.

– А як же все ж таки виготовляють автобуси? – дуже цікавило це Черевичка.

– А це вже машинобудівна промисловість і металообробна. Правда, спочатку тут не обійшлося без чорної і кольорової металургії.

– А що таке металургія? – не заспокоювався Черевичок.

– Ну, коли видобувають залізну руду і виплавляють з неї чавун і сталь – це чорна металургія. А кольорова – це коли добувають кольорові метали, тобто, нікель, алюміній тощо. Зрозумів?

– Зрозумів. А що далі роблять з тієї сталі, щоб вийшов автобус?

– Але ж поглянь на автобус: він виготовлений не лише зі сталі, а й з інших матеріалів. Їх обробляють. Роблять потрібні деталі, а потім збирають до купи. Це і є машинобудівна промисловість.

– А як називається промисловість, що виготовляє наплічники? Ось як у мене, наприклад, такий гарний.

Співрозмовник засміявся. – не лише наплічники, але й одяг, і взуття, взагалі, швейні, шкіряні, текстильні вироби – все це легка промисловість. А все, що виготовляється їстівне, що ти кладеш у свій наплічник, чи їси вдома – то харчова промисловість. Запам’ятав?

– Запам’ятав. Але мені ще цікаво, а як у нас горить світло, де воно береться?

– То вже електроенергетика. Спочатку виробляють електроенергію на гідроелектростанціях, теплових, атомних електростанціях. А тоді пускають її по проводах. І вона доходить до нас.

– Як все цікаво!

– О, здається моя зупинка. – вчасно подивився у вікно співрозмовник Черевичка. Бо за цікавою розмовою міг би й далі поїхати.

Чоловік з книжкою вийшов з автобуса, а Черевичок поїхав далі, розмірковуючи над усім щойно почутим. Але йому хотілося знати ще більше. І він подумав: коли повернуся додому, неодмінно піду в бібліотеку і прочитаю про багатства України ще більш детально.

5 хв. 3. Пісня: “Пісня мандрівників” (мелодія “Пісня Бременських музикантів”)

Долі кращої не відшукати,

Як по світі білому блукати.

В дружнім гурті не страшні тривоги,

Манять, манять нас нові дороги (двічі).

Наш килим – заквітчана поляна,

Наші стіни – сосон горді стани,

Синє небо – дах над головою,

Любо мандрувати нам з тобою (двічі).

Поклик свого серця не забудем,

Сміх і радість ми приносим людям.

Нам палаци кришталеві зроду

Не замінять гордої свободи (двічі).

10 хв. 4. Гра рухлива: “Скарб”.

Новаки об’єднуються у дві групи з однаковою кількістю учасників. Кожна група отримує завдання: знайти на вказаному терені картки певного кольору для кожної групи. На картках написані склади, з яких новаки мають скласти слова – назви промисловостей, які є в Україні. Кількість карток для кожної групи має бути однакова, її треба вказати новакам на початку гри, щоб знали, скільки шукати. Виграє та група, яка перша правильно складе картки.

Заввага: картки ховати так, щоб їх можна було побачити, не переміщуючи ніяких предметів чи речей.

На картках такі склади:

ву-гіль-на	наф-то-ва	ма-ши-но-бу-дів-на
га-зо-ва	хар-чо-ва	ма-ши-но-об-роб-на
лег-ка	ме-та-лу-р-гі-я	е-лек-тро-е-нер-ге-ти-чна

10 хв. 5. Гра: “Знайди на карті”.

1) Виховник називає місто, поблизу якого знаходиться родовище корисних копалин. Новаки мають швидко відшукати, де воно знаходиться і назвати, які саме корисні копалини там є.

2) Виховник називає якусь з корисних копалин, що є в Україні, а новаки мають відшукати на карті і назвати міста, поблизу яких ця копалина знаходиться.

15 хв. 6. Малювання.

Новаки зображають родовища корисних копалин на своїх контурних картах.

10 хв. 7. Гра рухливо-мовна: “Склади слово”.

Правила див. Сходина 6.

Набір літер:

**А-4, Б, В, Г, Д, Е, З-2, И-2, І, Й, К, Л-2, М,
Н, О-3, П, Р-2, С, Т, У-2, Ф, Х, Ц, Я-2, Ь, ’.**

Назви корисних копалин:

кам’яне вугілля	буре вугілля
нафта	торф
залізна руда	природний газ
марганцева руда	золото
граніт	кам’яна сіль
глина	сірка.

5 хв. 8. Гра мовна: “Корисні копалини України”.

Розділити контурні карти України на клітини так, щоб в кожній з них було якесь родовище корисних копалин. Виготовити картки, що за розміром збігаються з клітинами карти. На кожній з них написати назву родовища корисної копалини.

Кожний новак має контурну карту, а картки з родовищами у виховника. Виховник бере по одній картці, зачитує написане. Хто з новаків знає, де знаходиться це родовище – піднімає руку, отримує картку і кладе її на відповідне місце. Виграє той, хто перший закриє всю карту.

5 хв. 9. Пісня: “Пісня мандрівників” (повторити).

5 хв. 10. Хвилина сестрички.

На наступні сходи дідзнатися про походження міста, де ви народилися, та його назви, а також міста, звідки походять ваші предки, і записати в альбом. На наступних сходах будемо робити виставку альбомів.

Занесення виховником разом з новачками результатів точкування у таблицю точкування.

5 хв. 11. Закриття.

С х о д и н и ч. 10.

Мета: т. 1, 7, 10, підготовка до змагу.

Тема: Черевичок вдома після мандрівки.

Час: 1 год. 30 хв.

Виряд: аркуш з кольоровими складами та спектром відповідних кольорів (т. 3), записки-підказки (т. 3, 6), аркуші із завданнями (т. 3, 4, 6, 8), картки зі словами (т. 4), аркуші з таблицями, де вказані категорії і букви (т. 6), крейда (т. 7), політична карта України, контур України на цупкому папері А2 або А3 формату, окремо на різнокольорових аркушах вирізані по контуру області України, АР Крим, блакитний олівець, клей, 25 червоних кружечків діаметром 7-10 мм, ножиці, аркуш з написами всіх обласних центрів (т. 8), настінна карта України, аркуші, ручки (т. 9).

Програма:

5 хв.		1. Відкриття.
5 хв.	5 хв.	2. Розповідь: “Черевичок у бібліотеці”.
5 хв.	10 хв.	3. Гра мовна: “Склади речення”.
10 хв.	15 хв.	4. Гра рухливо-мовна “Скарб”.
5 хв.	25 хв.	5. Пісня: “Веселий мандрівник” (повторити).
10 хв.	30 хв.	6. Гра мовна: “Категорії”.
5 хв.	40 хв.	7. Гра рухлива “Поштар”.
15 хв.	45 хв.	8. Майстрування: аплікація карти України.
10 хв.	60 хв.	9. Гра: “Відшукай на карті”.
10 хв.	70 хв.	10. Підготовка виставки альбомів.
5 хв.	80 хв.	11. Хвилина сестрички.
5 хв.	85 хв.	12. Закриття.
	90 хв.	

5 хв. 1. Відкриття.

5 хв. 2. Розповідь: “Черевичок у бібліотеці”.

Повернувшись з мандрівки Черевичок трохи відпочив. Потім упорядкував свої речі, які брав у мандрівку. За його відсутність в хаті назбиралося багато пилу, тому він ще й в хаті добре поприбирав, бо дуже любив, щоб усе було чисто і в порядку. А наступного дня, як і збирався, пішов до бібліотеки.

Черевичок попросив книжки, з яких він би міг якнайбільше довідатися про багатства України. Бібліотекар принесла йому величезну кипу книжок, серед яких були: “Географія України”, “Цікава географія”, “Скарби рідної землі”, “Світ географії” та багато-багато інших. Черевичок так захопився читанням, що не помітив, як настав вечір. Та наступного дня він знову пішов до бібліотеки. Тепер він читав не лише про корисні копалини та промисловість України. Він читав про тваринний і рослинний світ України, про походження назв річок та міст України. А потім попросив книжки, з яких довідався про історію найдавніших міст України, історичні та культурні місця.

Черевичок читав усе із захопленням, при цьому весь час розглядав карту, щоб добре запам’ятати, де знаходяться ті міста, про які він читає. Так не один день поспіль ходив Черевичок у бібліотеку і зрозумів, що якби він спочатку пішов до бібліотеки, а потім вирушив у мандри, то його мандрівка була б ще цікавішою. Адже з книжок він дізнався багато того, на що зовсім не звертав уваги, мандруючи по Україні. Тому він вирішив, що на наступне літо обов’язково ще раз помандрує по Україні, але тепер він вже точно знатиме, на що йому звертати увагу. Бо надто багато чого з прочитаного тепер йому хочеться побачити власними очима.

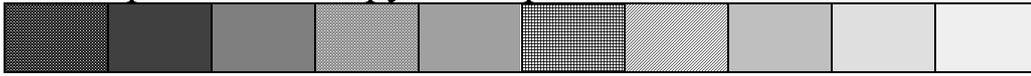
Одного разу, мріючи про свою наступну мандрівку, Черевичок раптом пригадав, що збирався навістити свого друга, який живе у місті N (місто, де живуть новаки; якщо це табір, то місце проведення табору), але так цього і не зробив. Отож вирішив зробити це тепер. Зателефонував він своєму другу і дізнався, що тут новаки теж хочуть стати мандрівниками по Україні. І він прислав вам такого листа.

5 хв. 3. Гра мовна: “Склади речення”.

Виховник дає новакам аркуш, на якому розкидані кольорові склади і намальований спектр відповідних кольорів.

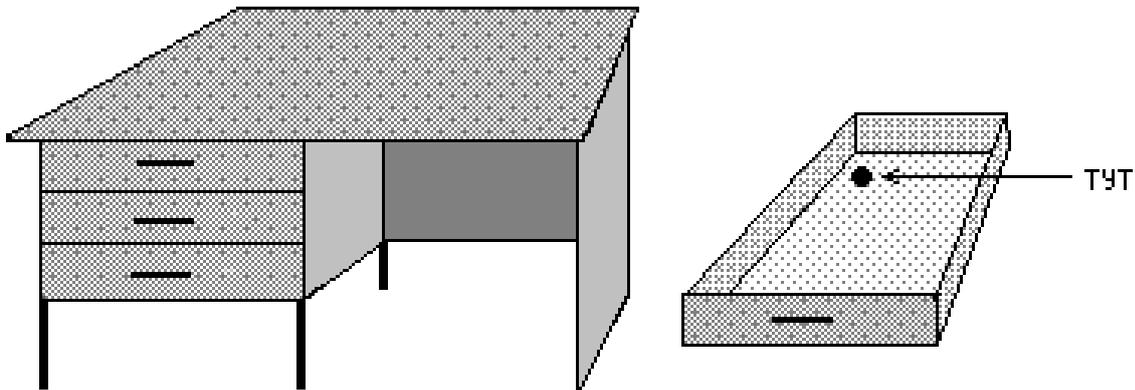
Завдання: Склади одного кольору утворюють одне слово. Треба скласти слова, розмістити їх за вказаним спектром і прочитати речення.

Приклад спектру кольорів:

Текст речення: Ти знайдеш лист, якщо розгадаєш підказки і виконаєш всі завдання.

Коли новаки прочитають речення виховник дає підказку-схему:

10 хв. 4. Гра рухливо-мовна “Скарб”.

Новаки за схемою знаходять записку-завдання: “На терені, який вкаже вам сестричка відшукайте картки зі словами, з яких складете наступне завдання”.

Завдання новаків: знайти на вказаному терені картки різних кольорів, на яких написано букви. З цих букв необхідно скласти слова: на картках одного кольору – одне слово.

Заувага: новаки не об’єднуються у групи, шукають всі разом. Терен гри не дуже великий, щоб діти швидко впоралися із завданням.

Слова на картках: **заспівайте, пісню, в котрій, ідеться, про, веселого, мандрівника.**

5 хв. 5. Пісня: “Веселий мандрівник” (повторити).

Див. Сходина 1.

10 хв. 6. Гра мовна: “Категорії”.

Сестричка дає записку-підказку: “На схід від столу 5 кроків”.

Новаки знаходять завдання: Хто швидше і більше напише категорій на відповідні букви (лише ті, що є в Україні).

Виховник роздає новакам аркуші з таблицями:

Категорія Буква	Місто	Річка	Тварина	Рослина	Гірська вершина
Б					
Д					
К					
Т					

Коли хтось першим виконав завдання, виховник відзначає його, даючи додатковий 1 бал, але дає ще 1-2 хвилини, щоб завершили інші. Потім всі зачитують відповіді. Неправильні відповіді закреслюються. Кожна правильна по 1 балу. Якщо в когось така назва, яку більше ніхто не назвав, то ця назва оцінюється в 2 бали. Підраховуються бали, визначається переможець.

Переможець отримає право прочитати наступне завдання, але поки що давайте пограємо в гру.

5 хв. 7. Гра рухлива “Поштар”.

На підлозі крейдою малюють на одне менше від кількості новаків кола діаметром 0,5 – 0,7 м так, щоб вони були розташовані на рівній відстані один від одного по лінії великого кола та одне коло в центрі. Новаки стають в кола. Кожен обирає назву міста України. Новак у колі по центру – це “поштар”, який починає гру розмовою: “Везу пошту Зі Львова до Харкова!” (наприклад).

Тоді “Львів” і “Харків” міняються місцями, а “поштар” намагається зайняти одне з вільних місць. Коли йому це вдалося, то він обирає собі назву міста України, а новак, що залишився без місця, стає “поштарем”, і починає гру наново.

15 хв. 8. Майстрування: аплікація карти України.

Виховник дає аркуш із завданням переможцю гри “Категорії”.

Завдання: складіть і склейте карту України, позначивши всі обласні центри.

Виховник дає новакам контур України на цупкому папері А2 або А3 формату, окремо на різнокольорових аркушах вирізані по контуру області України, АР Крим (контур границі України позначений жирнішою лінією або іншим кольором, ніж контури областей),

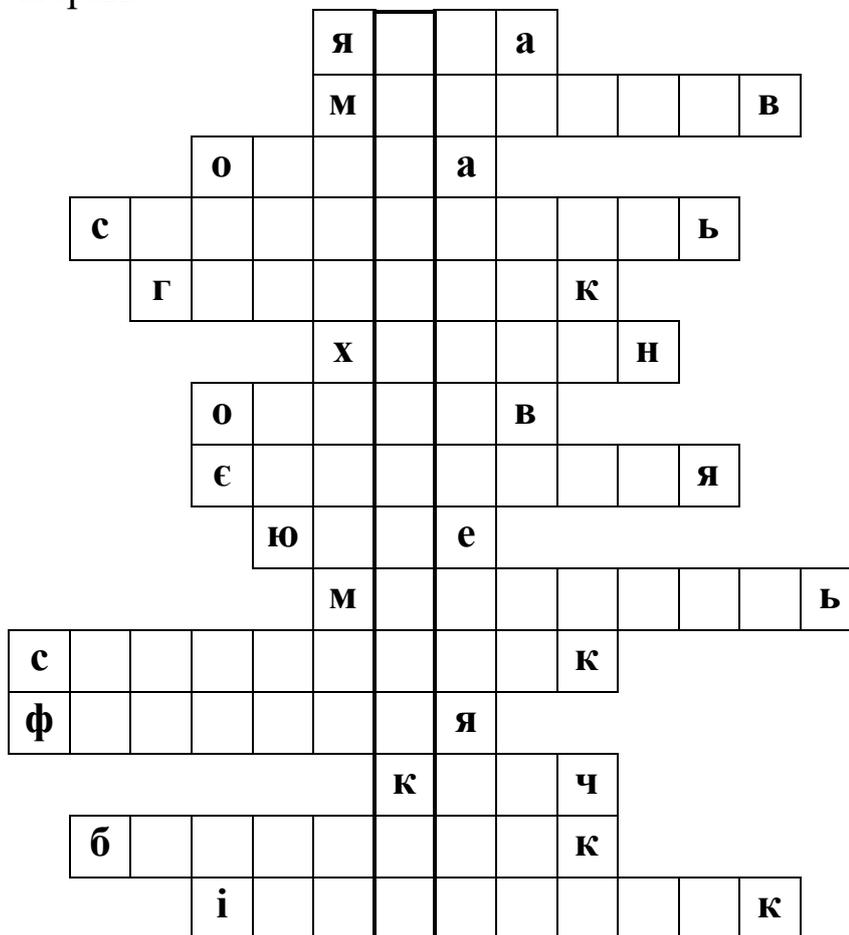
блакитний олівець, клей, 25 червоних кружечків діаметром 7-10 мм, ножиці, аркуш з написами всіх обласних центрів.

Новаки мають спочатку скласти з областей усю карту України, потім все приклеїти, синім олівцем зафарбувати моря України. Після цього потрібно позначити червоними кружечками обласні центри і приклеїти вирізані їх назви (при цьому можна користуватися політичною картою України).

10 хв. 9. Гра: “Відшукай на карті”.

Лист ви зможете знайти, розгадавши хрестівку-підказку:

Знайдіть на карті за запишіть міста-порти на Чорному та Азовському морях.

Відповіді: Ялта, Миколаїв, Одеса, Севастополь, Генічеськ, Херсон, Очаків, Євпаторія, Южне, Маріуполь, Скадовськ, Феодосія, Керч, Бердянськ, Іллічівськ,

Підказка, яку мають прочитати новаки: *лист на вікні.*

Текст листа:

Любі друзі! Я дізнався, що ви хочете стати мандрівниками по Україні і приїхав до вас, щоб переконатися, що гідні ними бути. Зустрінемося з вами у наступну неділю (має бути вказаний день, коли відбуватиметься змаг). До зустрічі. Черевичок.

10 хв. 10. Підготовка виставки альбомів.

Виховник разом з дітьми робить виставку альбомів.

5 хв. 11. Хвилина сестрички.

Занесення виховником разом з новаками результатів точкування у таблицю точкування.

Виховник вказує дату змагу, час і місце зустрічі, (якщо змаг відбуватиметься не в домівці), виряд, який необхідно взяти. (Якщо вмілість проводиться на таборі, то вказується лише необхідний виряд, який мають мати новаки).

5 хв. 12. Закриття.

Додаток 9

Опитувальник “Чарівне дзеркальце”

(для новаків)

Провести у вигляді гри на початку сходити.

Інструкція.

Виховник роздає новакам заготовлені аркуші з таблицями відповідей до опитувальника і говорить: зараз ми з вами пограємо в гру, яка називається “Чарівне дзеркальце”. Уявіть собі, що перед кожним з вас є чарівне дзеркало, яке все знає і говорить лише правду. Я запитуватиму у вас, а ви запитаете в нього. Відповідь, яку чарівне дзеркало вам дасть, ви відмітите в таблиці, поставивши хрестик (+) біля потрібної цифри, або, якщо такої відповіді не буде, допишете свою. При цьому нічого не кажемо вголос один одному, щоб не заважати думати дзеркальцям вашим та інших новаків. Перед тим, як почати, попросимо: “Любе дзеркальце скажи, та всю правду розкажи!”

Виховник зачитує запитання і варіанти відповідей. Новаки, “запитавши у дзеркальця” відмічають варіанти відповідей. Після того, коли діти заповнять таблиці, виховник збирає аркуші. Підписує аркуші з відповідями так, щоб діти цього не помітили (можна попередньо на звороті поставити ініціали).

Запитання

1. Як ти виконуєш доручення, які дає тобі в школі вчитель? (відмітити один варіант відповіді)
 - 1.1 Із задоволенням
 - 1.2 Без задоволення
 - 1.3 Сперечаюсь і намагаюсь відмовитись
 - 1.4 Хоч і не хочу, але виконую, щоб не дратувати вчителя

2. Як ти виконуєш доручення, які дає тобі братчик /сестричка? (відмітити один варіант відповіді)
 - 2.1 Із задоволенням
 - 2.2 Ні, я люблю робити те, що хочу
 - 2.3 Не завжди з великою охотою
 - 2.4 Сам /сама прошу братчика /сестричку дати мені доручення

3. Яку роботу ти більше любиш виконувати дома? (відмітити не більше 3)
 - 3.1 Прибирати в квартирі
 - 3.2 Мити посуд
 - 3.3 Доглядати за домашніми тваринами
 - 3.4 Доглядати за квітами
 - 3.5 Інше

4. Чи вимагаєш у батьків винагороду (відмітити один варіант відповіді)

- 4.1 Так
- 4.2 Ні
- 4.3 Коли як в залежності від важливості завдання чи доручення

5. Чому ти виконуєш доручення чи якісь громадські справи? (відмітити не більше 3)
 - 5.1. Подобається це робити
 - 5.2. Цим я принесу користь іншим (рою, станиці, класу, школі, місту тощо)
 - 5.3. Відчуваю відповідальність, обов’язок
 - 5.4. Цього вимагають виховник, вчитель, батьки
 - 5.5. Вимагає колектив (рій, клас...)
 - 5.6. Пізніше зможу отримати важливіше доручення
 - 5.7. Мої успіхи визнають друзі, батьки, виховники, вчителі
 - 5.8. Мене похвалять
 - 5.9. Отримаю винагороду, подарунок

6. Як ти вчишся у школі? (відмітити не більше 3)
 - 6.1. Мені подобається отримувати нові знання
 - 6.2. Я стараюся, щоб завжди отримувати кращі оцінки
 - 6.3. Інколи буває, що не стараюсь
 - 6.4. Вчу лише ті предмети, які подобаються
 - 6.5. Не люблю вчитися
 - 6.6. Інше

7. Як ти відносишся до оточуючого? (відмітити не більше 3)
 - 7.1. Я не кидаю сміття на вулиці, в лісі тощо
 - 7.2. Я годую пташок взимку
 - 7.3. Люблю милуватися природою
 - 7.4. Мені не подобається, коли я бачу поламани дерева
 - 7.5. Люблю залишати підписи на дереві на місці, де мені сподобалось
 - 7.6. Мені подобається писати на стінах, парканах, лавочках
 - 7.7. Мені байдуже, коли я бачу, як хтось ламає гілки, зриває квіти
 - 7.8. Інше

8. Що ти вважаєш найважливішим у світі (суспільстві)
 - 8.1. Те, що приносить користь усьому людству
 - 8.2. Те, що приносить користь Україні
 - 8.3. Те, що приносить користь моїй сім’ї, близьким мені людям
 - 8.4. Те, що приносить користь тільки мені
 - 8.5. Інше

9. Як називається це чарівне дзеркальце, яке вам відповідало?

Таблиця відповідей

Запитан ня	<u>Варіанти відповідей</u>								
1	1		2		3		4		
2	1		2		3		4		
3	1		2		3		4		
	5								
4	1			2			3		
5	1	2	3	4	5	6	7	8	9
6	1		2		3		4		5
	6								
7	1	2	3	4	5	6	7		
	8								
8	1		2		3		4		
	5								
9									

Додаток 10
Індивідуальна картка на кожного члена рою, яку
заповнює виховник

Інструкція до анкети: якщо твердження, що містяться в анкеті, правильні, на ваш погляд, і характеризують дитину, поруч з номером запитання поставте плюс (+), якщо неправильні — мінус (-), не знаєте, що відповісти — знак питання (?)

Ім'я та прізвище новака /новачки _____

Ступінь _____

Здобуті вмілості _____

Доручення в рою _____

1. Завжди з великою охотою виконує доручення, які ви їй даєте
2. Сперечається і намагається відмовитись від доручення
3. Сам /сама просить дати доручення
4. Під час сходу завжди виявляє ініціативу
5. Погоджується зробити те, що кимсь ініційовано, але сама ініціативи не проявляє
6. Завжди виступає проти того, щоб щось зробити, що ініціюють новачки
7. Завжди дотримується правил гри
8. Говорить іншим, щоб дотримувалися правил гри, але сама інколи цього не робить
9. Завжди порушує правила гри
10. Під час сходу дитина завжди активна і жвава
11. Під час сходу дитина завжди пасивна
12. Любить з власної ініціативи робити добрі вчинки
13. Добрі вчинки в основному робить, коли попросять
14. Вимагає, щоб за кожну добру справу ставили хрестик
15. Охоче бере участь в усіх пластових заходах
16. Часто відмовляється брати участь у пластових заходах, але знаходить на те поважні причини
17. Охоче ділиться тим, що має, з друзями
18. Добре відгукується про друзів
19. Має багато друзів
20. Цінує дружбу, у стосунках з друзями проявляє альтруїзм, гнучкість, терпимість до недоліків свого друга

21. Переживає, коли друзі хворіють, намагається бути чимось корисною, відвідує їх, допомагає виконувати домашні завдання
22. Милосердні вчинки залежать від настрою або реалізації якихось планів: отримати винагороду, подяку, заохочення тощо
23. Завжди буває ввічливою, чуйною, уважною
24. У стосунках з дорослими не завжди буває зрівноваженою
25. Вибачається, якщо когось образить
26. Вміє слухати
27. Часто претендує на похвалу за те, що насправді зробила інша людина.
28. Жадібна, хоче отримати більше того, що їй належить.
29. Часто звинувачує кого-небудь в тому, в чому насправді була винна сама.
30. Трапляється, що привласнює речі, які належать іншій людині.
31. Рідко признається, що заподіяла комусь шкоду.
32. Любить перебільшувати, хвалитися, вигадувати небилиці.
33. Охоче дає обіцянки, яких не дотримується.
34. Завжди знаходить виправдання непорядному вчинку.
35. Заперечує свої помилки.
36. Не погоджується, коли хтось підозрює її в егоїзмі й користолюбстві.
37. Дитина часто порушує правила поведінки.
38. Любить сміятися з інших.
39. Кривдить своїх товаришів: б'є їх, штовхає, дражнить.
40. Часто говорить одне, а робить інше.
41. Переконана, що її пустощі нікому не шкодять.
42. Для своєї користі часто обдурює інших.
43. Інші діти скаржаться, не хочуть гратися з нею.
44. Виявляє жорстокість до тварин, нищить без потреби рослини.
45. Піклується тваринами, дбає за рослини.
46. Спілкується українською мовою.
47. Погано володіє українською мовою, але намагається нею спілкуватися.
48. Спілкується лише російською мовою.
49. Шанує державні прапор, герб, гімн.
50. Знає, як треба шанувати державні символи, але не завжди цього дотримується.
51. Любить народні та козацькі пісні.

Додаток 11
Діагностика розвитку дитини
Анкета для батьків

Прізвище та ім'я дитини _____

Дата народження _____

Інструкція до анкети: якщо твердження, що містяться в анкеті, правильні, на ваш погляд, і характеризують дитину, поруч з номером запитання поставте плюс (+), якщо неправильні — мінус (-), не знаєте, що відповісти — знак питання (?)

А

1. Дитині важко зосередитися на чомусь.
2. Будь-яке завдання викликає надмірну тривогу.
3. Під час виконання завдання дитина дуже напружена, скута.
4. Часто говорить про можливі неприємності.
5. Спить неспокійно, погано засинає.
6. Дитина ляклива, багато що викликає в неї страх.
7. Зазвичай неспокійна, легко засмучується.
8. Погано переносить чекання.
9. Не любить братися за нову справу.
10. Не впевнена у собі, своїх силах, боїться труднощів.

Б

1. Дитина завжди знаходить швидку відповідь, коли про щось запитують (можливо і неправильну, але дуже швидку).
2. У неї часто змінюється настрій.
3. Часто відчувається, що їй все набридло.
4. Швидко, не вагаючись, приймає рішення.
5. Часто відволікається на заняттях.
6. Коли хтось з дітей на неї кричить, вона також кричить у відповідь.
7. Звичайно впевнена, що впорається з будь-яким завданням.
8. Це людина дії, розмірковувати не вміє і не любить.
9. В іграх не підкоряється загальним правилам.
10. Гарячкує під час розмови, часто підвищує голос.

В

1. Дитина не може змовчати, коли чимось незадоволена.
2. Коли хтось її образить, вона обов'язково прагне поквитатися з ним.

3. Часом вона із задоволенням ламає іграшки, щось розбиває, шматує, рве книжки.
4. Інколи вона так наполягає на чомусь, що людям навколо уривається терпець.
5. У відповідь на звичайні розпорядження прагне зробити все навпаки.
6. Часто не за віком сварлива.
7. Любить бути першою - верховодити, підкоряти собі інших.
8. Легко свариться, вступає в бійку.
9. Не зважає на ровесників, не поступається, не ділиться нічим.

Г

1. Дитина часто виливає злобу на близьких людей, які добре до неї ставляться.
2. Тримається осторонь своїх ровесників, перебуває з ними на відстані.
3. Не довіряє людям, побоюється їх.
4. Спить неспокійно. Прокидаючись, буває, що кричить або плаче.
5. Характерні невмотивовані перепади настрою: вередливість, плаксивість, "ниття" чергується з агресією, негативізмом, емоційною збудливістю.
6. Боїться побутових шумів, тихих звуків, тварин, вогню, висоти, самотності при відсутності страху, темряви.
7. Консервативна в їжі, не сприймає нові види їжі.
8. Болісно реагує на зміну звичної обстановки, не любить новий одяг.
9. Схильна ламати іграшки.
10. Уникає дивитися в очі людини, з якою контактує.
11. Безпомічна в побуті. Важко засвоює навички самообслуговування.
12. Мовчазна, не підтримує розмову з чужими людьми.

Д

1. Часто претендує на похвалу за те, що насправді зробила інша людина.
2. Жадібна, хоче отримати більше того, що їй належить.
3. Часто звинувачує кого-небудь в тому, в чому насправді була винна сама.
4. Трапляється, що привласнює речі, які належать іншій людині.
5. Рідко признається, що заподіяла комусь шкоду.
6. Любить перебільшувати, хвалитися, вигадувати небилиці.
7. Охоче дає обіцянки, яких не дотримується.
8. Завжди знаходить виправдання непорядному вчинку.
9. Заперечує свої помилки.
10. Не погоджується, коли хтось підозрює її в егоїзмі й користолюбстві.

Е

1. Дитина часто порушує правила поведінки.
2. Любить сміятися з інших.
3. Кривдить своїх товаришів: б'є їх, штовхає, дразнить.
1. Часто говорить одне, а робить інше.
4. Розповідає непристойні історії, вживає нецензурні слова.
5. Переконана, що її пустоці нікому не шкодять.
6. Для своєї користі часто обдурює інших.
7. Інші діти скаржаться, не хочуть гратися з нею.
8. Докучає людям, розповідаючи жахливі історії, про які дізналася з кінофільмів та розмов між дорослими.
9. Виявляє жорстокість до тварин, нищить без потреби рослини.

Є

1. У Вашої дитини визначилося постійне коло захоплень і інтересів і в цьому напрямі вона самостійно працює над собою, поглиблює свої знання, удосконалює свої вміння, розвиває творчі навички.
2. Ваша дитина намагається реалізувати себе одразу в багатьох напрямках і тому її інтереси і захоплення часто змінюються.
3. Інтереси і захоплення зникають, коли дитина стикається з труднощами або чимось незрозумілим.
4. Відвідує спортивний клуб, гурток чи секцію.
5. Щодня робить зарядку.
6. Робить зарядку лише по вихідних.
7. Не можна примусити робити зарядку.

Ж

1. Допомагає Вам дома в побуті
2. Ходить за покупками в магазин чи на ринок
3. Допомагає меншим сестричці, братику (якщо є)
4. Завжди, допомагаючи іншим, отримує задоволення
5. Допомагає іншим заради подяки, заохочення, винагороди
6. Байдужа до прохань оточуючих
7. Чуйно сприймає природу, бережливо ставиться до неї, турбується про тварин
8. Дитина захоплюється природою, але через свою неуважність може не помітити зламану гілку, покалічену пташку тощо
9. Може проявити жорстокість до тварин, не контролювати своєї поведінки в природі

З

1. Охоче ділиться тим, що має, з друзями і батьками
2. Добре відгукується про друзів
3. Має багато друзів
4. Цінує дружбу, у стосунках з друзями проявляє альтруїзм, гнучкість, терпимість до недоліків свого друга
5. Переживає, коли друзі хворіють, намагається бути чимось корисною, відвідує їх, допомагає виконувати домашні завдання
6. Милосердні вчинки залежать від настрою або реалізації якихось планів: отримати винагороду, подяку, заохочення тощо
7. Завжди буває ввічливою, чуйною, уважною
8. У стосунках з дорослими не завжди буває зрівноваженою
9. Вибачається, якщо когось образить

И

1. Дома розмовляє українською мовою, а з товаришами і в школі російською
2. Завжди спілкується українською мовою
3. Любить дивитися фільми про українську минувшину (козацька доба, княжа ...)
4. Допомагає готуватися до свят (Новий рік, Різдво, Великдень)
5. Ходить до церкви (з Вами, з бабусею)
6. Любить українські народні пісні
7. Поважає сімейні і народні традиції, прагне більше дізнатися про їх призначення і походження
8. Любить народні свята, як такі, і не цікавиться їхнім походженням
9. Байдужа до сімейних і народних традицій

І

1. Часто дивиться телевізор
2. Захоплюється комп'ютерними іграми
3. Любить байдикувати
4. Самостійно готує уроки
5. Треба примушувати готувати уроки
6. Гарно вчиться лише з тих предметів, які їй подобаються
7. Любить читати книжки
8. Любить грати в творчі ігри (конструктори, саморобки...)
9. Любить малювати
10. Любить розв'язувати логічні завдання (задачі, головоломки, кросворди тощо)

К

1. Розуміє добро як життя заради інших, готовність прийти на допомогу, любов до близьких, Батьківщини, здатність до самопожертви. Пояснює зло егоїзмом, крайнім індивідуалізмом, амбіційністю.
2. Допускає зло, якщо це зумовлено прагненням до високих цілей.
3. Добро і зло не мають принципового значення і залежать від ситуації.
4. Дитина вміє зосереджуватись і контролювати власні емоції і дії, вона
5. вміє стримувати себе, навіть якщо їй щось і не подобається.
6. Дитині важко стримувати себе, це їй далеко не завжди вдається, хоча потім вона і шкодує про свої вчинки.
7. Не вважає за потрібне якимось обмежувати власні дії і вияв почуттів.
8. Зізнається самостійно, якщо зробить шкоду
9. Завжди говорить правду, навіть, якщо вона не на її боці
10. Проявляє чесність і правдивість під тиском фактів або обставин
11. Говорить правду, аби вигородити себе, при можливості перекладає вину на когось іншого

Що Ви можете ще сказати про Вашу дитину?

Дякуємо за відповіді

Додаток 12

Опитувальник “Експрес-діагностика емпатії”

Дорогий друже, Тобі пропонується ряд стверджень, які стосуються Твого ставлення до себе, інших людей, оточення. Вільно висловлюй думку, ставлячи у таблицю відповідей напроти кожного номера запитання у відповідну колонку + або ✓. Ні одного ствердження пропускати не можна. Якщо Ти не маєш власної думки з якогось ствердження, то став відмітку в графі "не знаю". Відповідати треба відверто, оскільки відповіді не можуть бути неправильними. Над ствердженням не треба думати довго, дійсні відповіді ті, що найпершими спали на гадку. Май на увазі, що запитання короткі і не можуть містити необхідних подробиць, тому уяви собі типові ситуації і не задумуйся над деталями.

№ п/п	Ствердження
1	Мені більше подобаються книги про подорожі, ніж про життя видатних людей
2	Дорослих дітей дратує турбота старших
3	Мені подобається розмірковувати про причини успіхів і невдач інших людей
4	Серед всіх музичних передач надаю перевагу тій, де звучить сучасна музика
5	Надмірну роздратованість і несправедливі докори хворого треба терпіти, якщо навіть вони тривають роками
6	Хворій людині можна допомогти навіть словом
7	Стороннім людям не слід втручатися в конфлікт між двома особами
8	Старі люди, як правило, без причин вразливі
9	Слухаючи в дитинстві сумну історію, на мої очі самі наверталися сльози
10	Роздратований стан моїх батьків впливає на мій настрій
11	Зазвичай мені байдуже до критики в мою адресу
12	Мені більше подобається розглядати портрети, ніж картини з пейзажами
13	Я завжди все пробачаю батькам, навіть якщо вони неправі
14	Якщо кінь погано тягне, його треба хвиськати
15	Коли я читаю про драматичні події в житті людей, то відчуваю, ніби це відбувається зі мною
16	Батьки відносяться до своїх дітей справедливо
17	Бачачи підлітків чи дорослих, що сваряться, я втручаюся
18	Я не звертаю уваги на поганий настрій своїх батьків
19	Я подовгу спостерігаю за поведінкою птахів і тварин, відкладаючи всі справи
20	Фільми і книги можуть викликати сльози лише у несерйозних людей
21	Мені подобається спостерігати за виразами облич і поведінкою незнайомих людей
22	В дитинстві я приводив/приводила додому бездомних собак і котів
23	Всі люди необгрунтовано озлоблені
24	Дивлячись на сторонню людину, мені хочеться вгадати, як складеться її життя
25	Бачачи покалічену тварину, я намагаюся чим-небудь їй допомогти
26	В дитинстві молодші від мене за віком ходили за мною слідом
27	Людині стане легше, якщо вислухати її скарги
28	Побачивши дорожню пригоду, я намагаюся не потрапляти в число свідків

Додаток 12. Опитувальник “Експрес-діагностика емпатії”

29	Молодшим подобається, коли я пропоную їм свою ідею, справу чи розвагу
30	Люди перебільшують здатність тварин відчувати настрій своїх господарів
31	Із складних конфліктних ситуацій людина має виходити самостійно
32	Якщо дитина плаче, на то є причини
33	Молодь повинна завжди задовольняти будь-які прохання і почуття старих людей
34	Мені хочеться розібратися, чому деякі з моїх знайомих часом задумливі
35	Бездомних тварин треба знищувати
36	Якщо мої друзі починають обговорювати зі мною свої проблеми, я перевозжу розмову на іншу тему

Таблиця відповідей

№ п/п	не знаю	ніколи або ні	інколи	часто	майже завжди	завжди або так	№ п/п	не знаю	ніколи або ні	інколи	часто	майже завжди	завжди або так
1							19						
2							20						
3							21						
4							22						
5							23						
6							24						
7							25						
8							26						
9							27						
10							28						
11							29						
12							30						
13							31						
14							32						
15							33						
16							34						
17							35						
18							36						

Вкажи, будь ласка, такі дані про себе:
 вік _____, стать _____, скільки років у Пласті _____, пл. ступінь _____,
 до якої станиці належиш _____

Дякуємо за відповіді!

Додаток 13

Соціометричний тест виміру альтруїзму

Інструкція проведення

- на великому аркуші написати список членів рою за алфавітом;
- після опитування зібрати аркуші з відповідями, вказати який це рій і станиця;
- пересилати відповіді разом із списком членів рою.

Пояснення дітям:

Діти, ви бачите список прізвищ членів рою, де кожному прізвищу відповідає номер. У графі “Ваш номер” напишіть свій № відповідно до списку, зробленого на цьому аркуші. Вам пропонується описання трьох життєвих ситуацій. Члени вашого рою можуть володіти або не володіти якостями, відповідними до ситуацій. Для кожної із ситуацій підберіть з вашого рою не більше чотирьох, в яких ці якості виражені найяскравіше, причому номера їхніх прізвищ, треба розмістити за ступенем вираження якостей в “таблиці відповідей 1”. Так, на першому місці повинен стояти номер прізвища людини, в якій ці якості виявляються особливо сильно. Якщо вам важко вибрати чотири особи, можете вибрати менше. Потім виберіть чотири особи (або менше), в яких ці якості виражені слабкою мірою, і розмістіть номера їхніх прізвищ у порядку зменшення цих якостей.

Ситуації

1. Уявіть, що ви захворіли і вам досить довго доведеться перебувати в ліжку. Хто з вашого рою буде постійно приходити до вас додому і допомагати у навчанні, щоб ви не відстали від своїх товаришів?
2. Уявіть, що гніздовий запропонував вам для проведення гніздового доброго діла, а саме сприяння людям похилого віку та інвалідам, створити групу новаків, що б постійно цим займалася, для чого виділити по 3-4 особи з рою. Хто з рою, на вашу думку, добровільно зголоситься до такої групи?
3. Уявіть, що у мандрівці ви підвернули ногу (або почуваєте себе погано). Хто з вашого гуртка допоможе вам: візьме на себе частину вашої ноші, буде виконувати частину Ваших обов’язків тощо?

Таблиця відповідей 1:

Ваш №

Номера прізвищ новаків ↓	Ситуація 1				Ситуація 2				Ситуація 3			
у яких дані якості яскраво виражені												
у яких дані якості слабо виражені												

Соціометричний тест виявлення доброзичливих взаємин новаків

Завдання новакам:

Я зачитаю вам певні ствердження. Подумайте, хто з новаків вашого рою у стосунках з оточуючими проявляє такі якості і вкажіть в “таблиці відповідей 2” номера прізвищ трьох новаків у відповідності до номера ствердження.

Ствердження:

1. Завжди допоможе, коли до нього звернутися.
2. Поважає почуття інших.
3. Не ставить себе вище за інших.
4. Не насміхається над товаришами.
5. Заступиться за меншого.
6. Поважає старших, безкорисно допомагає хворим і старим.
7. Може прямо вказати товаришеві на поганий вчинок.
8. Дає відсіч тим, хто по відношенню до інших поступає не справедливо, грубо.
9. Може визнати себе неправим по відношенню до оточуючих.
10. Небайдужий до горя оточуючих, може поспівчувати.

Таблиця відповідей 2:

Номера стверджень ⇒	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Номера прізвищ новаків, якім притаманні дані якості										

Додаток 14

Анкета до методики “Ієрархія цінностей”

Якість	Присутня або ні	Чому ти так вважаєш? Поясни
Доброта		
Грубість		
Чесність		
Жадібність		
Справедливість		
Щирість		
Нестриманість		
Чуйність		
Брехливість		
Скромність		
Зазнайство		
Довірливість		
Зосередженість		
Безвідповідальність		
Товариськість		
Розбишацтво		
Старанність		
Мстивість		
Уважність		
Ябедництво		
Чемність		
Злобність		
Щедрість		
Працелюбство		
Неуважність		
Милосердя		
Ледачість		
Терпимість		
Відповідальність		
Заздрість		

Додаток 15

Методика “Розкажи іншому”

Дорогий друже, будь ласка, уяви, що ти зустрічаєшся із ровесником з іншої країни, який вже добре вивчив українську мову, але не розуміє деяких понять. Поясни, як ти розумієш вказані поняття (якості) та, якщо ці якості притаманні тобі, то наведи приклади з життя, які це потверджують.

Милосердя _____

Доброта _____

Чуйність _____

Чесність _____

Справедливість _____

Ввічливість _____

Терпимість _____

Товариськість _____

Відповідальність _____

Патріотизм _____

Вкажи, будь ласка, такі дані про себе:
Прізвище, ім'я: _____, вік: _____ років, стать: жін. __ чол. __,
скільки років у Пласті _____, пл. ступінь _____, до якої станиці належиш

Дякуємо за відповіді!

Додаток 16

Анкета для юнацтва

“Шкідливі звички”

Дорогий друже, прочитай, будь ласка, запитання і відміть ✓ ту відповідь, яку ти вважаєш правильною, або напиши свою.

1.1. Чи пробував ти коли-небудь палити? ні , так , вперше спробував у _____ років

1.2. Чи палиш ти тапер? так , ні

1.3. Якщо ти не палиш, то:

чи є бажання спробувати? так , ні , інколи виникає

якщо так, то чому? _____

що заважає спробувати? _____

1.4. Якщо ти палиш, то:

що послужило причиною, щоб почати палити? _____

хто вперше запропонував спробувати? сам спробував , друг , брат , незнайомий , інше _____

як часто ти це робиш? щодня , зрідка , лише в компанії з друзями , твоя відповідь _____

як відносяться твої друзі до того, що ти палиш? негативно , байдуже , схвалюють , вони не знають

як відносяться твої батьки до того, що ти палиш? негативно , байдуже , схвалюють , вони не знають, що я палю

чи хочеш покинути палити? Так , ні , чому _____

2.1. Чи пробував ти коли-небудь алкоголь? ні , так , вперше спробував у _____ років, що саме? _____

2.2. Чи вживаєш алкоголь ти тапер? так , ні

2.3. Якщо ти не вживаєш алкоголь, то:

чи є бажання спробувати? так , ні , інколи виникає

якщо так, то чому? _____

що заважає спробувати? _____

2.4. Якщо ти вживаєш алкоголь, то:

що послужило причиною, щоб почати? _____

хто вперше запропонував спробувати? сам спробував , друг , батьки , незнайомий , інше _____

як часто ти це робиш? щодня , зрідка , лише в компанії з друзями , твоя відповідь _____

які алкогольні напої тобі подобаються найбільше? _____

як відносяться твої друзі до того, що ти вживаєш алкоголь? негативно , байдуже , схвалюють , вони не знають, що я вживаю алкоголь

як відносяться твої батьки до того, що ти вживаєш алкоголь? негативно , байдуже , схвалюють , вони не знають, що я вживаю алкоголь

чи хочеш покинути? так , ні , чому _____

3.1. Чи пробував ти коли-небудь наркотики? ні , так , вперше спробував у _____ років, що саме? _____

3.2. Якщо не пробував і не вживаєш наркотики, то:
чи є бажання спробувати? так , ні , інколи виникає
якщо так, то чому? _____
що заважає спробувати? _____

3.3. Якщо вживаєш наркотики, то:
що послужило причиною, щоб почати? _____
хто вперше запропонував спробувати? друг , незнайомий , твоя відповідь _____
як часто ти це робиш? щодня , зрідка , лише в компанії з друзями ,
твоя відповідь _____
які саме наркотики ти вживаєш? _____
де ти їх береш? _____
як відносяться твої друзі до того, що ти вживаєш наркотики? негативно ,
байдуже , схвалюють , вони не знають, що я вживаю наркотики
як відносяться твої батьки до того, що ти вживаєш наркотики? негативно ,
байдуже , схвалюють , вони не знають, що я вживаю наркотики
чи хочеш покинути? так , ні , чому _____

4. Які звички ти вважаєш негативними? тобі?	Які з них присутні
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____

4.1. Чи хочеш від них позбутися?
а) так _____, б) ні _____, в) лише від деяких _____

Вкажи, будь ласка, такі дані про себе:
вік _____, стать _____, скільки років у Пласті _____, пл. ступінь _____, до
якої станиці належиш _____

Дякуємо за відповіді!

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексеєнко Т.Ф. Ціннісні орієнтації сімейного виховання. Концепція реалізації. //Рідна школа. – 1997. – №10. – С 69-73.
2. Алексеєнко Т.Ф. Концептуальні підходи до визначення соціально-педагогічних засад виховання особистості. /Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей і учнівської молоді. – Збірник наукових праць. – Київ - Житомир: Вид-во Волинь, 2003. – Кн. I. – С. 46-51.
3. Алексеєнко Т.Ф. Методологічні засади соціалізації особистості у контексті соціальних проблем. /Виховання дітей та молоді у контексті розвитку громадянського суспільства. – Методологічний семінар 4 грудня 2003 р. – Київ, 2003.
4. Алексеєнко Т.Ф. Фактори соціалізації особистості. //Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Зб. наук. праць. Київ-Житомир, 2005 р. – Вип 7. – С.74-78
5. Абульханова-Славская К.А. Деятельность и психология личности. – М.: Наука, 1980. – 335 с.
6. Амонашвили Ш.А. Игра в учебно-познавательной деятельности младших школьников //Перспективы. Вопросы образования. – 1987. Вып. 1.
7. Андрухів І. Західноукраїнські молодіжні товариства “Сокіл”, “Січ”, “Пласт”, “Луг”. – Івано-Франківськ, 1992. – 78 с.
8. Андрухів І. О. Виховна діяльність українських молодіжних товариств у Галичині (1894-1939): Дис... канд. пед. наук. – Івано-Франківськ, 1997. – 210 с.
9. Афанасьев В.Г. Общество: системность, познание и управление. – М.: “Политиздат”, 1981. – 432 с.
10. Бабяк Т. Конечність курінних таборів. //Пластовий шлях. – 1971. – № 4 (31) – С. 46-47.
11. Бачинський Л. Перші кроки: матеріали до проб. – Бломберг: вид-во “Молоде життя”, (“Ватра”), 1949. – 83 с.
12. Бачинський Л. Історія Пласту. //Пчілка. – Ужгород. – 1928. – ч. 7. – с. 202 - 204.
13. Баяновська М.Р. Соціально-педагогічна діяльність дитячих та молодіжних об’єднань (на матеріалах Закарпаття): Дис... канд. пед. наук. – Київ, 1996. – 186 с.
14. Бейден-Пауелл оф Гілвел. Пластування для хлопців. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1999. – 304 с.
15. Бережницький О. Морське пластування. /Посібник зв’язкового. – Торонто. – Нью-Йорк, 1970. – С. 430-445.
16. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. – Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.
17. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-метод. посібник. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.

18. Битинас Б.П. Процесс воспитания. Приобщение к ценностям. – Каунас, 1984. – 72 с.
19. Битинас Б.П. Структура процесса воспитания. (Методологический аспект). – Каунас Швиеса, 1984. – 190 с.
20. Блонский П.П. Психология младшего школьника. /Под ред. А.И. Липкиной и Т.Д. Марцинковской. – М.: Изд-во “Институт практической психологии”, Воронеж: НПО “МОДЭК”, 1997.
21. Боберський І. Пласт //Календар Вісти з Запорожа на 1913. – Львів, 1913.
22. Богуславский М. Русские скауты: кто они? //Воспитание школьников. – 1991. – №5.
23. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – М.: Просвещение, 1988. – 484 с.
24. Божович Л.И., Славина Л.С. Психическое развитие школьника и его воспитание. – М.: Просвещение, 1979. – 96 с.
25. Болдырев Н.И. Методика воспитательной работы в школе. – М.: “Просвещение”, 1981. – 222 с.
26. Бондарь Л. Введение в скаутинг. – Женева, Швейцария, 1996. – 191 с.
27. Боришевський М.Й., Музичук С.Т., Антоненко В.В., Удодова Л.П., Пилипенко Л.І. Психологія самоактивності учнів у виховному процесі: Навч.-метод. посіб. /Інститут змісту і методів навчання; Інститут психології ім. Г.С.Костюка АПН України. – К., 1999. – 190с.
28. Бочарова В.Г. Подросток и взрослые: зона доверия //Нар. Образование. 1990. – №9. – 17 с.
29. Бочарова В.Г., Дружинин В.В., Плоткин М.М Воспитательная работа со школьниками по месту жительства: Учеб. пособие. – М., 1983. – 96 с.
30. Бурма Ю.М. Зміст і форми співпраці батьків і дітей у самодіяльній організації Пласт. /Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах. – Збірник наукових праць. – Київ: Пед. думка, 2000. – Кн. І. – С. 323-328.
31. Вакарчук Н.О. Ігрова взаємодія з дітьми як засіб творчої самореалізації вчителя. /Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики. Збірник наукових праць. – К., 1999. – 462 с. – С. 324-328
32. Вахнянин О. Пласт. Ужгород: Тиса, 1923. – 16 с.
33. Ващенко Г. Виховання волі і характеру. Підручник для педагогів. – К.: “Школяр”, 1999. – 385 с.
34. Ващенко Г. Виховний ідеал: Підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків. Том І. – Полтава: “Полтавський вісник”, 1994. – 192 с.
35. Вдович С.М. Розвиток ідей гуманної педагогіки в Західній Україні (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). – К., 1998
36. Виховний процес в національній школі: теорія і практика. /За ред. О.М.Коберника, М.І.Запісочного. – Черкаси, 1993. – 94 с.

37. Вишневецький О. Методи і чинники сучасного українського виховання: На допомогу вчителям і студентам педінституту. – Дрогобич: “Рідна школа”, 1996 – 31 с.
38. Вишневецький О. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси. – Львів: Львівський обл. наук. – метод. Ін-т освіти; Львівське обл. педаг. т-во ім. Г.Ващенка, 1996. – 281 с.
39. Вмілості УПЮ. – Видання КПС в Україні, 1996. – 76 с.
40. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студ. вищих навч. закладів. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2002. – 576 с.
41. Волошин М., Волошин Р. Становлення національної школи. – Дрогобич, 1993. – 62 с.
42. Вульффов Б.З. Социальная педагогика и процесс формирования личности //Теория и практика социальной работы: отечественный и зарубежный опыт. – Тула, 1993. – Т 1.
43. Выготский Л.С. К вопросу о динамике детского характера – Сбор. соч.: В 6 т. – М.: Педагогика, 1983. – Т.5. – С.153-165.
44. Выготский Л.С. Вопросы детской (возрастной) психологии. //Собр. соч.: В 6 т. – М.: Педагогика, 1984. – Т.4. – С.244-385.
45. Гайдучок С. Фізичне виховання українського народу //Сокільські вісті. – 1935. – ч.3.
46. Галузинський В.М., Масленнікова Н.П. Самовиховання та самоосвіта школярів. – Київ: “Радянська школа”, 1969. – 150 с.
47. Гарматій А. Пластові округи. //Пластовий шлях. – 1998. – ч. 1.
48. Гессен С.И. Основы педагогики. – Берлин, 1923.
49. Гнутель Я. Б. Виховна робота в сучасних умовах: теорія і методика. – Тернопіль, 1996. – 274 с.
50. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – Київ: “Либідь”, 1997. – 376 с.
51. Готовність Головного і Крайових проводів за станом на 15.02.2001. //Пластові Вісті. Неперіодичний вісник ГПБ. – Нью-Йорк, 28 лютого 2001. – ч. 1/01 (77). – С.22-28
52. Грішин Е.О., Рудакевич М.І. Термінологічний словник з педагогіки. – Тернопільський експерим. ін-т педагогічної освіти. – Тернопіль, 1995. – 78 с.
53. Гут-Кульчинський Є. Співпраця з родиною, церквою, школою, громадою. /Посібник зв'язкового. – Торонто. – Нью-Йорк, 1970. – С. 177-198.
54. Державні тести і нормативні оцінки фізичної підготовленості населення України: Постанова Кабінету Міністрів від 15 січня 1996 р. – № 80.
55. Дмитренко Г. Тайний Пласт перед війною //Нова хата. – 1936. – ч. 22. – С. 10-12.
56. Довбыщенко В.И., Решетников О.В. Скаутинг. Словарь-справочник. – Ялта-Гурзуф. – 2001. – 175 с.
57. Донцов Д. Патріотизм. – Львів, 1936.

58. Донцов Д. Юнацтво і Пласт. – Львів, 1928. – 15 с.
59. Духнович А.В. Народная педагогика в пользу училищъ і учителей сельскихъ. Часть 1. – Львовъ, 1857. – 126 с.
60. Жарський Е. Виховання. Суть – мета – засоби – організація. /Курс працівників дошкілля. Збірник матеріалів. Зошит II. – Нью-Йорк – Філадельфія, 1967.
61. Жбанкова И.И. Философские принципы научного познания. – Минск, 1974. – 183 с.
62. Жданович Ю.М. Виховання особистості у скаутській організації Пласт. /Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей і учнівської молоді. – Збірник наукових праць. – Київ - Житомир: Вид-во Волинь, 2003. – Кн. I. – С. 108-114.
63. Жданович Ю.М. Виховний процес як об'єкт наукового дослідження. /Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Збірник наукових праць.- Житомир: Вид-во ЖДУ ім.І.Франка, 2005. – С. 29-34
64. Жданович Ю.М. Методи виховання в Пласті. //Рідна школа. – 2002. – № 4 (867) квітень. – С. 21-24.
65. Жданович Ю.М. Особливості структури і системи принципів виховання в Пласті. /Гуманістично спрямований виховний процес і становлення особистості. – збірник наукових праць. – Київ: ВіРА Інсайт, 2001. – Кн. II. – С. 261-267.
66. Жданович Ю.М. Організаційно-педагогічні засади виховного процесу у скаутській організації Пласт : Дис... канд. пед. наук. – К., 2004. – 339 с.
67. Заброцький М.М. Вікова психологія. – К.: МАУП, 1998. – 92 с.
68. Зарубіжні українці //Довідник . – К.: Україна, 1991. – 252 с.
69. Зверєва І.Д. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в Україні: теорія і практика. – К.: Правда Ярославичів, 1998. – 383 с.
70. Знайомтесь: “Пласт” (співрозмовник для зацікавлених “Пластом”). – Видання перше КПС України, 1994. – 49 с.
71. Інформаційний вісник КПС. – Львів. – 1998. – ч.6.
72. Кандиба О. Пластова метода. //Пластовий шлях – 1970. – № 1-2 (24-25) – С.68-73.
73. Капська А.Й. Соціалізація особистості – мета соціальної педагогіки //Соціальна педагогіка. – К.: УДЦССМ, 2000. – С.5-13.
74. Каптерев П.Ф. Избранные педагогические сочинения. – М., 1982.
75. Караковский В.А. Новикова Л.И., Селиванова Н.Л. Воспитание? Воспитание... Воспитание!: Теория и практика школьных воспитательных систем. – М.: Новая школа, 1996. – 157 с.
76. Караковский В.А. Стать человеком. Общечеловеческие ценности – основа целостного учебно-воспитательного процесса. – М., 1993.
77. Карпенчук С.Г. Самовиховання особистості: Науково-метод. Посібник. – К.: ІЗМН, 1998. – 216 с.

78. Кархут В. На мандрівці. – Львів, 1928.
79. Киричук О.В. Концепція виховання підростаючих поколінь суверенної України /Виховний процес в національній школі: теорія і практика /За ред. О.М.Коберника, М.І.Запісочного. – Черкаси, 1993. – 94 с.
80. Кишенькова книжечка волонтера. – Чернівці, 2001. – 34 с.
81. Книжка братчика й сестрички. – Торонто, 1995. – 192 с.
82. Коберник О.М. Прогнозування виховної ситуації //Педагогіка і психологія. – 1998. – № 2. – С.109-115.
83. Ковалев А.Г. Личность воспитывает себя. – М.: Политиздат, 1983. – 256 с.
84. Кодекс обов'язуючих пластових приписів. – Нью-Йорк – Філадельфія: ГПБ, 2001.
85. Козицька Н. З історії Пласту на Україні. //Життя і знання. – 1934. – ч.7-8 липень-серпень.
86. Коморовський А. Гурткова система. /Посібник зв'язкового. – Торонто. – Нью-Йорк, 1970. – С. 40-63.
87. Коморовський А. Пластовий виховник. //В дорогу з юнацтвом. – 1971. – ч. 3(19) осінь – С. 2-6
88. Коморовський А. Поняття дисципліни. //В дорогу з юнацтвом. – 1975. – ч. 4(29) грудень – С. 10-13.
89. Кон И.С. Психология ранней юности. – М.: Просвещение, 1989.
90. Кон И.С. Ребенок и общество /Историко-этнографическая перспектива. – М.: Наука, 1988. – 270 с.
91. Кон И.С. Социализация и воспитание молодежи //Новое педагогическое мышление /Под ред. В.А.Петровського. – М.: Педагогика, 1989. – С. 191-205.
92. Кононко О.Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (Системний підхід) /Інститут проблем виховання АПН України; Інститут психології ім. Г.С.Костюка АПН України. – К. : Стило, 2000. – 336 с.
93. Косатко М. Самовиховання – ідея і практика //Пластовий шлях – 1986. – № 3-4 (78-79) – С.60-65.
94. Костюк Г.С. Актуальные вопросы формирования личности ребенка. //Советская педагогика, 1949. – №11.
95. Костюк Г.С. Навчально-педагогічний процес і психічний розвиток особистості /Під ред. Л.М.Проколієнко; Упор. В.В.Андрієвська, Г.О.Балл, О.Т.Губко, О.В.Проскура. – К.: Рад. шк., 1989. – 608 с.
96. Кочетов А.И. Педагогические основы самовоспитания. – М.: Знание, 1974. – 64 с.
97. Кравець В.П. Історія української школи і педагогіки. – Тернопіль, 1994. – 359 с.
98. Кравців Б. Дорога. – Львів, 1929.
99. Крайові пластові проводи. //Звіти і матеріали на 14-ті збори КУПО 9.11-12.11. 2000. – Київ. – С. 12-14.

100. Красиліч С. Летунський табір “Чота Крилатих”. //Пластовий шлях. – 2001. – ч. 4. – С.31-32
101. Краткий психологический словарь /Л.А. Карпенко (ред. сост.), А.В. Петровский, М.Г. Ярошевский (ред.) – 2 изд. расш. испр. и доп. – Ростов н/Д.: “Феникс”, 1998. – 512 с.
102. Крижанівський Ю. Підсумки праці методичної підкомісії ПКД. //Пластовий шлях – 1970. – № 3-4 (26-27) – С. 42-52.
103. Критерии моральной воспитанности младших школьников: Книга для учителей /Под ред. И.Д. Беха, С.Д. Максименко. – К.: Рад. шк., 1989. – 96 с.
104. Кузь В.Г., Руденко Ю.Д., Губко О.Т. Українська козацька педагогіка і духовність. – Умань, 1995. – 114 с.
105. Кулагина И.Ю. Возрастная психология (развитие ребенка от рождения до 17 лет): Учеб. Пособие. 4-е изд. – М.: Изд-во УРАО, 1998. – 176 с.
106. Культура життєвого самовизначення. Частина 1. Початкова школа. Метод. пос. /Наукове кер. та редакція І.Д. Зверєвої. – К. – 2003.
107. Культура життєвого самовизначення. Частина 2. Середня школа. Метод. пос. /Наукове кер. та редакція І.Д. Зверєвої. – К. – 2003.
108. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848-1914. – Львів, 1926. – 736 с.
109. Левицький С. Український Пластовий Улад в роках 1911-1945 у спогадах автора (причини до історії Пласту). – Мюнхен: видавництво Молоде життя, 1967. – 135 с.
110. Легощина Л.П. Воспитание в современных организациях скаутов. – М.: ВКШ, 1989. – 128 с.
111. Лихачев Б.Т. Введение в теорию и историю воспитательных ценностей. – Самара, 1997.
112. Лихачев Б.Т. Педагогика. Курс лекций – М.: Юрайт, 1999. – 463 с.
113. Луцький Я. З історії туристично-краєзнавчої роботи в “Пласті” (1911-1930 рр.). – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1998. – 60 с.
114. Макаренко А.С. Избранные произведения: в 3-х т. /Редкол.: Н.Д. Ярмаченко пред. и др. – К.: Рад. школа, 1983. – Т.2. – 574 с.; Общие проблемы педагогики, 2-е изд. – 1985. – Т.3 – 590 с.
115. Макаренко А.С. Твори. Т. IV. К.: Рад. шк., 1954. – 366 с.
116. Маланчій В. Пластова метода в юнацтві. //Пластовий шлях – 1970. – №1-2 (24-25) – С. 87-91.
117. Мартин П.М. Організаційно-педагогічні особливості фізичного виховання у сучасних молодіжних організаціях: Дис... канд. пед. наук. – Львів, 1999.
118. Мартинюк І.В. Національне виховання: теорія і методологія. – К., 1995.
119. Методологические проблемы развития педагогической науки. /Под ред. Р.П. Агутова, М.Н. Скаткина, Л.С. Турбовского. – М.: Педагогика, 1985. – 240 с.
120. Митрополит Іларіон. Книга нашого буття на чужині: бережимо все своє рідне. Ідеологічно-історичні нариси. – Вінніпег, 1956 – 164 с.

121. Мищенко А.И. Педагогический процесс как целостное явление. – М., 1993.
122. Молоде життя. – 1927. – №1
123. Мудрик А.В. Социальная педагогика. – М.: Издательский центр “Академия”, 2002. – 200 с.
124. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. – К.: Український письменник, 1994. – 413 с.
125. Національна система виховання (Концепція): Проект /м-во нар. освіти України та ін. – К.: Либідь, 1991 – 28 с.
126. Новикова Л.И. Воспитательная система: исходные позиции //Советская педагогика, 1991. – №11.
127. Окаринський В.М. Український скаутський рух (1911-1944 рр.): Дис... канд. істор. наук. – Київ, 2001. – 258 с.
128. Окаринський М.М. Антинаркогенне виховання підлітків у пластовій організації: Метод. Посібник для виховників пластового юнацтва. – Тернопіль.: Навч. книга – Богдан, 1999. – 96 с.
129. Окаринський М.М. Формування у підлітків несприйнятливості до вживання наркогенних речовин у діяльності Пласту: Дис... канд. пед. наук. – Тернопіль, 2000. – 244 с.
130. Онищук Т. Пластова метода праці серед новачок. //Пластовий шлях – 1970. – № 1-2 (24-25) – С. 79-86.
131. Оржеховська В.М., Хілько П.В., Кириленко С.В. Посібник з самовиховання. – К.: ІЗМН, 1996. – 192 с.
132. Основи національного виховання: Концептуал. положення /В.Г. Кузь, Ю.Д. Руденко, З.О. Сергійчук та ін.: За заг. ред В.Г. Кузя та ін. – К.: Інформ.-видав. центр “Київ”, 1993. – (Ч.1). – 152 с.
133. Палієнко В. Програма і плянування. /Посібник зв’язкового. – Торонто. – Нью-Йорк, 1970. – С.64-86.
134. Палієнко П. Гутірки. /Посібник зв’язкового. – Торонто. – Нью-Йорк, 1970. – С.194-200.
135. Пантюк М.П. Виховання підлітків у діяльності молодіжних товариств і об’єднань в західноукраїнських землях кінця ХІХ – початку ХХ ст. (історико-теоретичний огляд): Дис... канд. пед. наук. – Київ, 1997. – 211 с.
136. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии: Учебн. для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений /С.А. Смирнов, И.Б. Котова, Е.Н. Шиянов и др.; под ред. С.А. Смирнова. – М.: Издательский центр “Академия”, 2001. – 512 с.
137. Педагогика: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов /Ю.К. Бабанский, В.А. Сластенин, Н.А. Сорокин и др.; Под ред. Ю.К. Бабанского. – 2-е изд., доп. и перераб. – М., Просвещение, 1988. – 479 с.
138. Педагогика: Учеб. пособие /Под ред. П.И. Пидкасистого. – М: Пед. о-во России, 1998. – 638 с.
139. Пеленський Е. Пластовий гурток. – Львів: Вогні, 1930. – 48 с.

140. Пелех Ю.В. Педагогічні основи організації позакласної виховної роботи зі старшокласниками в загальноосвітній середній школі: Дис... канд. пед. наук. – Рівне, 1997. – 163 с.
141. Підручна книжечка пластуна і пластунки. – Нью-Йорк. 1990. – 128 с.
142. Пластовий довідник. – Торонто, 1999. – 230 с.
143. Пластовий однострій і відзнаки. Частина I. Пластовий однострій. – видання ГПБ. – Нью-Йорк – Торонто, 1984. – 21 с.
144. Пластовий однострій і відзнаки. Частина II. Приписи про відзнаки в Українському Пласті. – Видання ГПБ. – Нью-Йорк – Торонто, 1984. – 24 с.
145. Пластовий провід. – 1936. – ч.1
146. Пластові округи. //Інформаційний вісник КПС. – 1998. – ч.1-2. – С.1.
147. Пластові округи. //Інформаційний вісник КПС. – 1999. – ч.5-6. – С.13.
148. Пластові табори. Напрямні для організації та проведення пластових таборів. Частина 1. – Львів, 2000. – 31 с.
149. Пластові табори. Напрямні для організації та проведення пластових таборів. Частина 2. Табори УПН. – Львів, 2000. – 23 с.
150. Пластун. – 1928. – ч.1.
151. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс: Уч. для студ. пед.вузов: в 2кн. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Кн. 2: Процесс воспитания. – 256 с.
152. Подтынная Е.А. Русский скаутизм: история, теория, практика: Автореф. дис... канд. пед. наук. – М., 1998. – 16 с.
153. Поліщук Ю.Й. Національне виховання учнів професійно-технічних навчальних закладів у діяльності молодіжних об'єднань України в 20-ті роки: Автореф. дис...канд. пед. наук. – К., 1995.
154. Порадник для організаторів праці в Пластових Округах. /Упор. В.Щекун. – Івано-Франківськ: “Лілея-НВ”, 1999. – 92 с.
155. Посібник зв'язкового для виховної праці в УПЮ. – Торонто – Нью-Йорк, 1970. – 471 с.
156. Правильник Уладу Пластунів Новаків і Пластунок Новачок. Проект. – Київ, 2003 – 89 с.
157. Правильник Уладу Пластунів Новаків і Пластунок Новачок. – Видання ГПБ, 1976. – 66 с.
158. Правильник Уладу Пластунів Юнаків і Пластунок Юначок. Частина 1 Програмові й устроєві напрямні. – Видання ГПБ, 1998. – 44 с.
159. Правильник Уладу Пластунів Юнаків і Пластунок Юначок. Частина 2 Напрямні для проведення програми УПЮ. – Видання КПС в Україні, 2001. – 28 с.
160. Практична педагогіка виховання: Посіб. з теорії виховання /За ред. Красовицького М.Ю., упоряд. Іванюк Г.І. – Київ – Івано-Франківськ: Плай, 2000. – 218 с.
161. Про Пласт на Карпатській Україні //Вогні. – 1939. – №1-2.

162. Проблемы методологии педагогики и методики исследований /Под ред. М.А. Данилова и Н.И. Болдырева. – М.: Педагогика, 1971. – 350 с.
163. Програма УПЮ. – Видання КПС в Україні, 1996. – 26 с.
164. Психология современного подростка /Под ред. Д.И. Фельдштейна. – М.: Педагогика, 1987. – 238 с.
165. Рада Орлиного Вогню. Частина 1: Рада впорядників /упор. О.Гаврилюк. – Бібліотека В.О.Р. ч.34. – Нью-Йорк, 2001 – 130 с.
166. Раковський М. 10 років Пласту З.Д.А. //Сеніорська ватра, 1963. – ч. 1-2 (26-27). – С.12-19.
167. Резолюції 6 Крайового Пластового З'їзду. //Інформаційний вісник КПС. – 1999. – ч.9. – С.4-6.
168. Результати моніторингового опитування населення України стосовно соціального становлення молоді. – К.: Український інститут соціальних досліджень /Центр “Соціальний моніторинг”. – Травень, 2000.
169. Річинський А. До щастя, слави і свободи. – Львів: Вогні, 1930. – 57 с.
170. Рожков М.И. Байбородова Л.В. Организация воспитательного процесса в школе. – М.: ВЛАДОС, 2000. – 256 с.
171. Развитие народной освіти і педагогічної думки на Україні (X – поч. XX ст.): Нариси /Редколегія: С.Д. Яремченко заст. відп. редактора, С.У. Гончаренко та ін. – К.: Рад. шк., 1991. – 381 с.
172. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – СПб: Питер, 1999. – 612 с.
173. Рубинштейн С.Л. Теоретические вопросы психологи и проблемы личности //Вопросы психологи. – 1957. – №3. – С.30-38.
174. Рувинский Л.И., Соловьева А.Е. Психология самовоспитания. – М.: “Просвещение”, 1982. – 144 с.
175. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та методика. – Навч. пос. – К., 2002. – 270 с.
176. Русова С.Ф. Вибрані педагогічні твори. – Київ: “Освіта”, 1996. – 303 с.
177. Русова С.Ф. Націоналізація школи //Вільна українська школа, 1917. – №1.
178. Русова С.Ф. Позашкільна освіта і засоби її проведення. – К.: “Дзвін”. – [Б.р.]. – 88 с.
179. Савчук Б. Український Пласт 1911-1939. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1996. – 270 с.
180. Самотулка Т. До питання самовиховних процесів, зокрема в період новацтва. – 1999. (На правах рукопису)
181. Самотулка Теодосій. Історія України в іграх. Захисники Рідного Вогнища. – т.1. – Київ – Нью-Йорк, 1995. – 348 с.
182. Самотулка Т. Історія України в іграх. Отрок. – т.2. – Коломия, 1998. – 304 с.
183. Селиванов В.С. Основы общей педагогики: Теория и методика воспитания: Учеб. пос. для студ. высш. учеб. заведений /Под ред. В.А. Сластенина. – М.: “Академия”, 2002. – 336 с.
184. Селиванова Н.И. Словарь-справочник основных понятий теории воспитательных систем. – М., 2001.

185. Сич О. Пласт: нарис витоків, її історії, сьогодення. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1999. – 76 с.
186. Сітницький Б. Причини до історії таємного Пласту 1930-1939 рр. //Інформаційний вісник КПС. – 1997. – ч.1-2. – С. 5.
187. Скрипченко О.В. Психічний розвиток учнів. - К.: Рад. шк., 1974. – 103с.
188. Соколов В.М. Социология нравственного развития личности. – М.: Политиздат, 1986. – 240 с.
189. Соловейчик С.Л. Педагогика для всех: кн. Для будущих родителей: [Для ст. возраста] /С.Соловейчик. – М.: Дет.лит., 1989. – 365 с.
190. Соханівський В. Пластовий виховник. //В дорогу з юнацтвом. – ч. 3(19) осінь 1971. – С.9-16
191. Стан УПН в Україні. //Вогонь Орлиної Ради. – Львів – Денбур: ГПБ ОК, 2001. – Ч. 127 січень-березень. – С.47-48.
192. Старосольський Ю. Велика гра. – Тернопіль: Лілея, 1995. – 58 с.
193. Старосольський Ю. Мета Пласту. /Посібник зв'язкового. – Торонто. – Нью-Йорк, 1970. – С.10-20.
194. Статут “Пласт – Національна Скаутська Організація України”, 1999. – 18с.
195. Статут Конференції Українських Пластових Організацій //Пластові Вісті. Неперіодичний вісник ГПБ. – Нью-Йорк, 28 лютого 2001. – ч.1/01 (77). – С.11-19.
196. Статут Пласт-УСО, 1997. – 16 с.
197. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка. Навч. мет. пос. – К. 1997. – 232 с.
198. Степанов Н.С. Воспитание детей и молодежи в организациях бойскаутов. (На материалах бойскаутской организации Англии): Автореф. дис... канд. пед. наук. – М., 1969. – 23 с.
199. Ступарик Б.М. Національна школа: витoki, становлення. – Київ, 1998. – 333 с.
200. Сухомлинська О.В. Що таке духовність сьогодні? /Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах. – Збірник наукових праць. – Київ: Пед. думка, 2000. – Кн. I. – С.7-10
201. Сухомлинский В.А. Мудрая власть коллектива. – М.: Молодая гвардия, 1975. – 239 с.
202. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка. – К.: Рад. шк., 1978. – 263с.
203. Сухомлинський В.О. Методика виховання колективу //Вибрані твори: В 5-и т. – Т.1. – К.: Рад. школа, 1976.
204. Теоретико-методологические вопросы педагогики. Сб. науч.т р. /Сост. Н.Н. Крюкова. – М.: НИИ ОГ, 1990. – 166 с.
205. Теоретичні засади виховання національної самосвідомості. Програма спецкурсу і навчальний посібник /За ред. Д.О.Тхоржевського. – К.: ІЗМН, 1998. – 150 с.
206. Тигр (П. Богацький). До історії Пласту на Україні. //Молоде життя. – Прага, квітень 1933. – ч. 5-6.

207. Тимчишин Тарас. Ave mare. //Пластовий шлях. – 2001. – ч. 4. – С.33-34.
208. Тисовський О. В дорозі на верхи //Молоде життя. – 1922. 6-7. – С.2-4.
209. Тисовський О. Життя в Пласті: Посібник для пластового юнацтва. – 2-ге, випр. видання. – Нью-Йорк - Торонто, 1961. – 546 с.
210. Тисовський О. Пласт. – Львів: Друк. Наук. т-во ім. Шевченка., 1913. – 48 с.
211. Томашівський С. З чого нам усвідомлюватися? //Учитель. – Львів. 1905. – ч.3 – С.5-12.
212. Украинская Советская Энциклопедия, Т 10. – Киев, 1984. – 560 с.
213. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання //Вибр. пед. тв. – К., 1983. – Т.1.
214. Ушинський К.Д. Основная идея народного образования. /Избр. пед. соч. в 2-х т. – Т.IV. – М., 1954. – С.249-265.
215. Ушинський К.Д. Про народність у громадському вихованні //Вибр. пед. тв. – Т.1. – К., 1983.
216. Федусевич М. Початки Пластового Руху в перспективі 40-ліття. //Пластовий шлях – 1951. – № 5 – С.9-28.
217. Философский энциклопедический словарь. – М., 1983.
218. Франів І. Пластова метода праці в УПН. //Пластовий шлях – 1970. – № 1-2 (24-25) – С.74-79.
219. Франко П. Історія і теорія руханки. – Коломия-Львів, 1923.
220. Харламов И.Ф. Педагогика в вопросах и ответах: Учеб. пособие. – М.: Гардарики, 2001. – 256 с.
221. Харчев А.Г. Социология воспитания. – М.: Политиздат, 1990. – 220 с.
222. Хобзей П. Таємний університет у Львові. – В кн: Україна. Наука і культура. Вип.25. Видання АН України, т-ва “Знання України”, 1991.
223. Хрестоматия по возрастной психологии. Учеб. пособ. для студ.: Сост. Л.М. Семенюк. Под ред. Д.И. Фельдштейна. – М.: Международная педагогическая академия, 1994. – 256 с.
224. Шадриков В.Д. Духовне способности. – М.: Магистр, 1996.
225. Шацкий С.Т. Пед. соч. в 4 т. – М.: Изд-во АН СССР, 1960-1963.
226. Шободаева А. Российский Скаутинг: история, теория, практика. – Омск, 1995.
227. Эльконин Д.Б. Психология игры. – М.: Педагогика, 1978. – 304 с.
228. Янів В. Релігія і виховання. //Пластовий шлях – 1970. – № 1-2 (24-25) – С.3-13.
229. Яремченко О. Основи пластунства. – Берлін: Українське слово, 1923. – 53 с.
230. Creative activites for wolf cubs. A quide for lesders Pack Scouters. Series №4. – Ottawa, [б/р]. – 70 с.
231. Cubbing. A quide for lesders Pack Scouters. Series №1. – Ottawa, [б/р]. – 38 с.
232. Handbook for Troop Scouters and Counsellors. – Ottawa, Cat. № 20-552, 1968. – 282 с.
233. Outdoor activites for wolf cubs. A quide for lesders Pack Scouters. Series №5. – Ottawa, [б/р]. – 68 с.

234. Pack jherations. A quide for lesders Pack Scouters. Series №2. – Ottawa, [б/р]. – 56 с.
235. Program building. A quide for lesders Pack Scouters. Series №3. – Ottawa, б/р. – 62 с.
236. Star and badge activites for wolf cubs. A quide for lesders Pack Scouters. Series №6. – Ottawa, б/р. – 93 с.
237. The Troop Scouters handbook. – Ottawa, 1960. – 424 с.

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У ПЛАСТІ

Виходячи з теми дослідження, великої кількості пластової термінології, що зустрічається в організаційно-педагогічній роботі на рівні із загальнонавчаною в педагогіці, для кращого розуміння і сприйняття суті виховного процесу у Пласті, передачі його специфіки, нами було зібрано, впорядковано та опрацьовано основні поняття і терміни виховного процесу у скаутській організації Пласт. Без їх використання, на наш погляд, неможливо бути об'єктивним у його дослідженні. З метою уникнення труднощів читання та сприйняття дисертації, вважаємо за доцільне упередити розкриття організаційно-педагогічних засад виховного процесу у Пласті представленням і тлумаченням його основних термінів і понять.

Абсолюторія — звільнення членів проводу від їхніх обов'язків, за умови задовільного виконання роботи за звітній період.

Братчик (сестричка) — вихователь у дітей 6-11 років; звертання до дорослих пластунів, яке використовують новаки.

Булава — провід, або частина проводу (наприклад, булава на таборі; Крайова булава УСП чи УПС в краю; Головна Пластова Булава, яку вибирають делегати країв на Конференції Українських Пластових Організацій).

Булавний, булавна — члени Головної Пластової Булави, які очолюють відповідно улади: УПН, УПЮ, УСП та УПС, або члени крайового проводу, що очолюють крайові булави УСП та УПС (наприклад: головний булавний УПЮ).

Бунчужний — член проводу на таборі, вишколі чи іншому пластовому заході, який відповідає за дисципліну та його організацію під час проведення.

Ватра — форма занять в УПЮ, під час якої виховна програма проводиться при багатті, носить урочистий характер.

Велика Рада Орлиного Круга (ВРОК) — збори всіх активних членів Орлиного Круга, що мають ступінь гніздового у Кадрі Виховників (II ступінь КВ УПН). Відбувається один раз на три роки під час КУПО.

Велика Рада Скобиного Круга (ВРСК) — збори всіх активних членів Скобиного Круга, що мають ступінь зв'язкового у Кадрі

Виховників (II ступінь КВ УПЮ). Відбувається один раз на три роки під час КУПО.

Виховник, виховниця — вихователь, вихователька у Пласті.

Вишкіл — тренінг, навчання, що має певну насичену програму здобуття знань, практичних навичок і умінь. Наприклад, вишкіл впорядників готує молодь та дорослих до праці з новацьким роєм чи юнацьким гуртком, вишкіл провідників вишколів готує інструкторів для проведення вишколів тощо.

Відзнака — спеціальний значок чи нашивка, яку носять на однострої, щоб відмітити приналежність до Пласту, куреня, гуртка, гнізда чи рою, відзначити пластовий ступінь, діловодство, показати здобуті вмільості, відбуті вишколи, участь у таборах, святах тощо.

Відзнака фізичної вправності — нормативи з фізичної підготовки для юнаків і юначок 13-17 років.

Відзначення — нагорода за визначну діяльність чи геройські вчинки. Існує чотири юнацькі відзначення, кожне з яких має свою відзнаку, на якій зображено: пластовий вузол, число відзначення і один символ пластового гасла СКОБ; три старшопластунських: усне, Грамота Заслуги, орден Св. Юрія в бронзі; три сеніорських: орден Св. Юрія в бронзі, орден Св. Юрія в сріблі, орден Св. Юрія в золоті; три відзначення за визначну або довголітню, згідно з пластовою ідеологією, громадську або наукову діяльність поза Пластом: грамота признання, Орден Вічного Вогню в сріблі, Орден Вічного Вогню в золоті; надзвичайні відзначення: Бронзовий Хрест за геройський вчинок, Залізний Пластовий Хрест за мужність у боротьбі за Батьківщину.

Вмілість — система умінь і навичок з певної галузі, яку пластун може здобувати самостійно або ж разом з іншими під час пластових занять.

Вогник — форма пластового заняття, що відбувається при багатті, метою якого є виконання пластової програми.

Вогонь Орлиної Ради (В.О.Р.) — методичний журнал для новацьких виховників, що видається Головною Пластовою Булавою.

Впоряд — набір команд для організації дисципліни під час збірних публічних виступів, маршів тощо, включає елементи стройової підготовки.

Впорядник — виховник у Пласті, який здійснює виховну діяльність з гуртком УПЮ або роєм УПН.

Гетьманич — почесний титул юнака, що здобув першість у змазї “Орликіада”, проявивши високий інтелектуальний рівень, виявив надзвичайну пластову поставу і є активними у громадському житті поза Пластом. Обирається на один рік до наступної “Орликіади”. Якщо переможців змагу не виявилось, то Гетьманича не обирають. В обов’язки Гетьманича входить допомога в організації та підготовці наступної “Орликіади”.

Гетьманівна — почесний титул юначки, що здобула першість в інтелектуальному змазї “Орликіада” (див. Гетьманич).

Гетьманський пластун скоб, Гетьманська пластунка вірлиця — почесний ступінь, що надається після закінчення Третьої юнацької проби за винятково вірцеву працю і поставу.

Гніздо — первинний осередок УПН, що складається з двох, трьох або чотирьох роїв однієї статі. За виняткових умов можливе змішане за статтю гніздо.

Гніздовий, гніздова — виховник, що веде виховну діяльність з гніздом новаків, новачок.

Головна Булава УПН (ГБ УПН) — провід Уладу Пластунів Новаків та Пластунок Новачок у світі. До Головної Булави УПН входять: головний булавний УПН, що одночасно є провідником Орлиного Круга, заступник провідника Орлиного Круга, писар Орлиного Круга, члени булави, не більше трьох.

Головна Булава УПС (ГБ УПС) — провід Уладу Пластового Сеніорату у світі. До Головної Булави УПС входять: головний булавний УПС, заступник і референт куренів УПС, писар, діловод фінансів УПС, діловод відзначень, редактор “Сеніорського слова”, члени булави, не більше двох.

Головна Булава УПЮ (ГБ УПЮ) — провід Уладу Пластунів Юнаків та Пластунок Юначок у світі. До Головної Булави УПЮ входять: головний булавний УПЮ, що одночасно є провідником Скобиного Круга, заступник провідника Скобиного Круга, референт "Лісової Школи", референт "Школи Булавних", референт "Золотої Булави", референт морського і летунського пластування.

Головна Булава УСП (ГБ УСП) — провід Уладу Старшого Пластунства у світі. До Головної Булави УСП входять: головний булавний УСП, заступник головного булавного, члени булави, не більше двох.

Головна Пластова Булава (ГПБ) — найвищий виконавчий орган Конференції Українських Пластових Організацій. Веде всі справи Конференції і відповідає за цілісність своєї діяльності, виконує завдання, покладені на неї Статутом Конференції та резолюціями або іншими постановами Зборів КУПО, а також готує і скликає Пластові Конгреси, завданням яких є докладний аналіз всіх аспектів дії Українського Пласту.

Головна Пластова Рада (ГПР) — найвищий контрольно-ревізійний орган КУПО. Він діє в часі між зборами Конференції та дбає про ідейну й організаційну єдність Пласту у світі.

Готуйсь! — новацький привіт (гасло) (див. Додаток 1).

Гуртковий — юнак (юначка), що очолює гурток і провадить пластову діяльність гуртка за допомогою впорядника.

Гуртковий суддя (одночасно заступник гурткового) — юнак (юначка), що є сторожем пластового порядку в гуртку, дбає, щоб усі гуртківці поводитися по пластовому, дотримувалися пластових приписів.

Гурткові діловоди — юнаки, які виконують певні обов'язки в гуртку (наприклад, гуртковий, гуртковий суддя, писар, домівкар-господар, хронікар тощо).

Гурток — група з 6-8 юнаків чи юначок, основна виховна одиниця УПЮ.

Гутірка — один з елементів юнацьких сходин, це може бути розмова, дискусія.

“Джура” — історичний ігровий комплекс з історії козацько-гетьманської доби для новаків віком 9 років.

Дійсний член Пласту — пластун, віком від 18 років, який склав Пластову Присягу.

Домівка — приміщення, де відбуваються новацькі чи юнацькі заняття.

Домівкар-господар — особа, що відповідає за майно (наприклад, в гуртку, станиці).

Дошкіл — кількагодинне заняття для обміну досвідом та підвищення кваліфікації виховників.

Друг, подруга — звертання у Пласті до старших пластунів та сеніорів.

Духівник — священик чи священнослужитель на таборі, що забезпечує духовну опіку таборовиків, проводить гутірки на релігійну тематику.

Жовтодзюб — пластовий ступінь в УПН, що надається новакам після виконання Першої проби за Правильником УПН від 1976 року.

“Захисники Рідного Вогнища” — історичний ігровий комплекс для новаків та новачок віком 7 років, що загально знайомить дітей з історією та культурою українського народу.

Зарадність — інакше компетентність, вміння зарадити собі та іншим у будь-якій ситуації.

Заява вступу — заява, яку урочисто виголошує дитина, що прийшла до Пласту і пройшла відповідну ознайомлювальну програму. Зміст заяви вступу до УПН: “Хочу бути добрим пластуном новаком (доброю пластункою новачкою). Прошу прийняти мене до Пласту”. Заява вступу до УПЮ звучить: “Обіцяю працювати витривало над моїм характером і знанням, зберігати та розвивати моє здоров’я, точно виконувати пластові приписи, щоб заслужити на довір’я друзів-пластунів і пластового проводу та вирости на користь і славу українському народу”.

*Збірка*¹ — форма пластового заняття для новацтва чи юнацтва, що має лише один елемент, наприклад, майстрування, або репетиція до свята (вертеп, День Матері тощо), ройове чи гурткове (гніздове, курінне, станичне) “добре діло” тощо. Збіркою також зветься похід пластунів разом (всім роєм, гуртком і т.д.) на перегляд фільму чи на ковзанку; гра у футбол, хокей тощо.

*Збірка*² — команда впоряду. Наприклад, “Збірка в колі!” – всі стають у коло; “У лаві збірка!” – всі шикуються в лаву.

*Збірка*³ — загальне зібрання пластунів для проведення якогось церемоніалу, наприклад, іменування на ступінь, Пластової Присяги тощо.

Збори Конференції Українських Пластових Організацій (Збори КУПО) — найвищий керівний орган КУПО, який збирається один раз на три роки.

“Звідун” — історичний ігровий комплекс з історії новітньої доби для новаків віком 10 років.

Зв’язковий, зв’язкова — виховник, що відповідає за курінь юнаків чи юначок і організовує виховний процес у курені.

Зголошення — заява про бажання брати участь у певному пластовому заході, а також заява до відповідного проводу про організацію певного заходу (наприклад, зголоситися на табір, зголосити табір).

*Змаг*¹ — форма пластового заняття по узагальненню і закріпленню знань, умінь, навичок з певної галузі, яке проводиться як підсумок вмілості чи проби, але відбувається в ігровій формі по спеціально підготовленій виховниками програмі.

*Змаг*² — змагання між пластунами, яке передбачає додання смуги перешкод та вирішення ряду завдань, що потребують кмітливості, винахідливості та фізичної вправності.

Знамено — символом рою, гуртка, гнізда, куреня, коша, станиці, крайової пластової організації, КУПО або уладів.

“Золота Булава” — вишкільний табір для самовдосконалення юнаків і юначок та вироблення у них якостей і умінь провідників.

Імпреза — театралізований виступ.

Інструктор — особа, яка навчає певної ділянки знань, умінь та навичок (інструктор вмілості, інструктор по плаванню, інструктор на вишкільній тощо).

Історичний ігровий комплекс — історичні ігри з різних часів історії України, під час яких діти, граючись, вивчають історію України.

Кадра Виховників (КВ) — об’єднання виховників, які пройшли відповідні вишколи і мають певну кваліфікацію пластового виховника, тобто ступінь КВ.

Кіш — організаційна частина пластунів або пластунок. Колись кіш творили новаки і юнаки або новачки і юначки. Тепер, за рішенням краю, кіш юнаків творять курені юнаків, кіш юначок — курені юначок, або ж юнацтво і новацтво творять один кіш.

*Комендант*¹ — очолює провід на таборі чи вишколі, відповідає за організацію, програму і підготовку заходу.

*Комендант*² — особа, яка очолює крайовий провід УПН та УПЮ: крайовий комендант УПН, крайовий комендант УПЮ.

Конференція Українських Пластових Організацій (КУПО) — координуючий міжкrajовий орган Пласту, який утримує ідейну єдність крайових організацій, а саме: однакове розуміння завдань та ідейних основ Пласту, так як з’ясував і оформив його засновник О. Тисовський, збереження чистоти й особливості пластової самовиховної методики, організаційної подібності. Членами КУПО є крайові пластові організації, які були її засновниками, і ті, які прийняті пізніше.

Кошовий, кошова — виховник, що очолює кіш юнаків, юначок.

Край — одна з країн, де існує Пласт.

Крайова Булава УПС (КБ УПС) — провід Уладу Пластового Сеніорату в краю.

Крайова Булава УСП (КБ УСП) — провід Уладу Старшого Пластунства в краю.

Крайова Пластова Рада (КПР) — контрольно-ревізійний керівний орган Пласту в одній країні. В Україні — керівний орган Пласту між з'їздами. Складається з 9 членів: голови, заступника голови, секретаря, Провідників Орлиного та Скобиного Кругів, Булавних УСП і УПС, попереднього голови КПР, інших членів.

Крайова Пластова Старшина (КПС) — виконавчий орган Пласту в одній з країн. В Україні до складу КПС входять голова КПС, діловоди фінансово-господарської діяльності, методисти, інші члени за потребою.

Крайова Ревізійна Комісія (КРК) — контролюючий та апеляційний орган Пласту в Україні.

Крайовий Пластовий З'їзд (КПЗ) — найвищий законодавчий керівний орган Пласту в одній з країн. Скликається Крайовою Пластовою Радою один раз на два роки.

Курінь — окрема частина юнаків, юначок, старших пластунів або сеніорів. Також куренями називають будинки для молоді на пластових оселях.

Летунське пластування — вид спеціалізаційного пластування, що передбачає вивчення авіаційної інженерії та літакобудування з проходженням практичних занять на пластових таборах, польоти на дельтапланах і планерах.

Лещатарство — лижний та гірськолижний спорт.

“Лісова Школа” — хлопчачий табір для вишколювання членів булав юнацьких таборів.

Мала Рада Орлиного Круга (МРОК) — збори усіх активних членів Орлиного Круга, що мають принаймні ступінь впорядника (I ступінь КВ УПН) в одному з країв. Відбуваються 1 раз на 2 роки.

Мала Рада Скобиного Круга (МРСК) — збори всіх активних членів Скобиного Круга, що мають принаймні ступінь впорядника (I ступінь КВ УПЮ) в одному з країв. Відбуваються 1 раз на 2 роки.

Нобик — назва, яка вживалася з 1924 по 1941 рр. для дитини 8-12 років, що готувалася стати пластуном.

Начальний Пластун, Начальна Пластунка — пластун, який пластував уже в УПЮ, є пластуном сеніором, був активним членом

Кадри Виховників УПН або УПЮ щонайменше 10 років, своїм життям і діяльністю довів глибоке розуміння пластової ідеї і пластової дії та міцну прив'язаність до Пласту, веде зразкове особисте життя, дотримуючись пластового стилю. Основними функціями Начального Пластуна є: впливати своїм авторитетом на збереження ідейної та структурної єдності Українського Пласту в усіх країнах і високого ідейного та дійового рівня пластунів; у скрутній ситуації, коли головний пластовий провід не може діяти, Начальний Пластун вправі приймати й виконувати постанови, спрямовані на покращення діяльності Пласту.

*Новак, новачка*¹ — пластун чи пластунка віком від 6 до 11 років, що належить до УПН.

*Новак, новачка*² — пластовий ступінь в УПН, який надається дитині після складання Заяви вступу за Правильником УПН від 1976 року.

*Новак прихильник, новачка прихильниця*¹ — дитина, що прийшла до Пласту, але ще не склала Заяву вступу до УПН згідно Правильника УПН від 1976 року.

*Новак прихильник, новачка прихильниця*² — пластовий ступінь в УПН, який надається дитині після складання Заяви вступу за Правильником УПН, схваленим у 2003 році.

Новацька Обіцянка — урочиста, офіційна обіцянка дотримуватись певних зобов'язань, яку дають новаки по завершенні Першої проби УПН: “Обіцяю любити Бога й Україну, помагати іншим, дотримуватись Новацького Закону”.

Новацький Закон — правила для новаків: “Новак (новачка) любить Бога й Україну, слухається батьків і виховників, робить добрі вчинки, дотримується правил у грі, намагається бути щораз кращим (кращою)”.

Новацький танок — гра зі співом, в якій діти виконують відповідні рухи під звук пісні, найчастіше ці рухи є представленням дії, про яку йдеться в пісні.

Обручик (шлюфка) — елемент пластового однострою, плететься з ниток трьох кольорів — жовтого, малинового, зеленого, що символізують три пластові улади — і вдягається на хустку, щоб трималася на шиї незав'язаною.

Однострій — форма одягу. Є зимовий і літній варіант однострою. Повний пластовий однострій включає: сорочку, штани (шорти) для

хлопців, спідницю для дівчат, підколінки, черевики, беретку, хустку, обручик, пасок, шнурок до свистка, пластові відзнаки приналежності.

Окрўга — обласна структура, що складається з усіх осередків Пласту, які діють у даній області, а також територіальні підрозділи деяких пластових куренів УСП та УПС.

“Орликіада” — інтелектуальний змаг для пластового юнацтва, засновником якого є 8 курінь УПС “Орликівців” ім. Григора Орлика. Відбувається щороку у другу неділю листопада між днями народження і смерті Григора Орлика.

Орлиний Круг — об’єднання усіх новацьких виховників, які мають ступінь впорядника чи гніздового, тобто I чи II ступінь у Кадрі Виховників УПН.

Орля — ступінь новака чи новачки після виконання Третьої проби за Правильником УПН від 1976 року.

Осередок праці Уладу Пластового Сеніорату (*ОП УПС*) — об’єднання сеніорів станиці для ведення адміністративної чи виховної діяльності.

Осередок праці Уладу Старшого Пластунства (*ОП УСП*) — об’єднання старших пластунів станиці для ведення адміністративної чи виховної діяльності.

“Отрок” — історичний ігровий комплекс з історії княжої доби для новаків віком 8 років.

Паланка — територіальний підрозділ, що відповідає району в адміністративно-територіальному поділі сучасної України і містить в собі всі станиці даного району.

Патрон куреня — видатна особа з українського минулого, що відповідає пластовому ідеалу, яка обирається куренем за взірець для наслідування.

Пересторога — покарання в Пласті, може бути усна чи письмова.

Першун — перший в змаганні. Першуна визначають на таборі, під час змагу, а також в рою і гуртку, як правило, по завершенні трьох місяців занять.

Підколінки — елемент пластового однострою. Довгі до колін шкарпетки зеленого кольору чоловічі та коричневого – жіночі.

Піонерство (піонірка) — технічні знання, вміння і навички життєвої компетентності необхідні у мандрівництві, наприклад, вміння користуватися різними видами лінви, в’язання різноманітних

вузлів та плетень, знання способів і практичне вміння побудови столу, вежі, брами, моста, плоту, пристані для човна.

Пласт — молодіжна громадська організація, заснована на Галичині у 1911 році Олександром Тисовським, Петром Франком та Іваном Чмолою. Активно розвивався на Волині, Буковині, Закарпатті, були спроби поширення на центральну та східну Україну. Після ліквідації Пласту на Волині 1928 р. та на Галичині 1930 року, він продовжує свою нелегальну діяльність до 1939 року. Після початку другої світової війни, коли розвиток Пласту в Україні стає неможливим, ці цінні традиції було перенесено чільними організаторами скаутського руху на еміграцію і продовжено його в нових умовах як складову частину українського національно-державного відродження і світового скаутського руху. У 1989 році Пласт повертається в Україну. З 1999 року його офіційна назва: Пласт — Національна Скаутська Організація України.

Пластова оселя — приміщення і територія навколо нього, що є власністю Пласту або передана йому в оренду, для проведення пластових таборів.

Пластова постава — дотримання пластуном Пластового Закону в повсякденному житті.

Пластова Присяга — урочиста, офіційна обіцянка дотримуватись певних зобов'язань, яку складають юнаки по завершенні Першої проби УПЮ: “Присягаюся своєю честю, що робитиму все, що в моїй силі, щоб бути вірним Богові й Україні; допомагати іншим; жити за Пластовим Законом і слухатись пластового проводу”.

Пластовий герб — золотий український тризуб і біла лілея, сплетені в одну гармонійну цілісність. Трилиста лілея – відзнака скаутів у всьому світі. Три листки лілеї нагадують три головні обов'язки пластуна, а тризуб вказує на те, що Пласт – українська організація.

Пластовий Гімн — урочиста пластова пісня, яку пластуни співають на своїх святах. Пластовий Гімн є частиною пластових церемоніалів, підбадьорює пластунів, закликає їх до змагань, праці та досягнення пластових цілей життя, скріплює духом та об'єднує їх почуттям солідарності (див. Додаток 7).

Пластовий Закон — перелік чеснот ідеального пластуна.

Пластовий Обіт — обіцянка у поетичній формі, яка доповнює Пластову Присягу. Текст О. Тисовського, музика Ю. Пясецького (див. Додаток 7).

Пластовий рік — відповідає шкільному року: вересень – травень, завершується табором, який відбувається літом.

Пластприят — організація приятелів Пласту, до якої належать батьки пластунів та особи, що цікавляться Пластом і сприяють його розвитку.

*Пластун*¹ — член Пласту – Національної Скаутської Організації України. Основоположники Пласту прийняли слово “пластун” як переклад англійського слова “скаут”.

*Пластун*² — козаки називали пластунами членів розвідувального 34-го пластунівського куреня Запорізької Січі. Пізніше особливі піхотні частини Чорноморського та Кубанського козачого війська. Ці частини добровольців спеціалізувалися на сторожовій службі в очеретах і плавнях, розвідували позиції противників, відзначалися витривалістю, спритністю, загартованістю, знанням природи.

Пластун (пластунка) бистре орля — пластовий ступінь в УПН, що надається новакам після виконання П’ятої проби за Правильником, схваленим у 2003 році.

Пластун (пластунка) красне орля — пластовий ступінь в УПН, що надається новакам після виконання Третьої проби за Правильником, схваленим у 2003 році.

Пластун (пластунка) обережне орля — пластовий ступінь в УПН, що надається новакам після виконання Четвертої проби за Правильником, схваленим у 2003 році.

Пластун (пластунка) орля — пластовий ступінь в УПН, що надається новакам після виконання Першої проби за Правильником, схваленим у 2003 році.

Пластун (пластунка) сильне орля — пластовий ступінь в УПН, що надається новакам після виконання Другої проби за Правильником, схваленим у 2003 році.

Пластун прихильник, пластунка прихильниця — пластовий ступінь в УПЮ, що надається юнакам, які склали Заяву вступу, але ще не склали Пластової Присяги.

Пластун розвідувач, пластунка розвідувачка — пластовий ступінь в УПЮ, що надається юнакам після виконання Другої проби.

Пластун скоб, пластунка вірлиця — пластовий ступінь в УПЮ, що надається юнакам після виконання Третьої проби.

Пластун скоб-гребець, пластунка вірлиця-гребець — пластовий ступінь в УПЮ, що надається юнакам, які, крім вимог Третьої проби, виконали вимоги морського пластування.

Пластун скоб-обсерватор, пластунка вірлиця-обсерватор — пластовий ступінь в УПЮ, що надається юнакам, які, крім вимог Третьої проби, виконали вимоги летунського пластування.

Пластун учасник, пластунка учасниця — ступінь юнака чи юначки після виконання Першої проби.

Плем'я Новаків — назва Уладу Пластунів Новаків та Пластунів Новачок, яка вживалася з 1941 по 1944 рік.

“Позір!” — команда впоряду, що означає: “Увага!”.

Правильник — нормативний документ, що включає всі вимоги і приписи щодо конкретної ділянки (Правильник відзначень, Правильник УПН тощо).

Проба — програма, яку має досягнути пластун за певний термін перебування в організації. Така програма передбачає розвиток духовних, розумових, соціальних і фізичних якостей вихованців, збереження і продовження українських традицій та їх розуміння.

Провід — група людей, що виступають керманічами у якійсь справі або очолюють певну структурну ланку, наприклад, крайовий провід тощо.

Пташата при Пласті — організаційне утворення, до якого належать діти дошкільного віку, з якими за пластовою методикою займаються новацькі виховники або дорослі особи, що мають відповідну кваліфікацію.

Рада Гурткових — орган самоврядування юнацького куреня, до якого входять курінний (курінна), заступник курінного (курінної), курінний писар, курінний скарбник, курінний господар, курінний хронікар, додаткові діловоди, якщо потрібні для праці куреня, гурткові гуртків, що належать куреню.

Рада Орлиного Вогню (РОВ) — вишкіл новацьких виховників. Може бути РОВ впорядників, гніздових, булавних.

Рада Орлиної Спеціалізації (РОС) — вишкіл новацьких виховників із певної спеціальності, наприклад РОС провідників таборів, РОС провідників вишколів.

Регион — територіальне об'єднання, яке може включати кілька областей, що мають подібну специфіку, умови розвитку і функціонування Пласту.

Рій — група з 6-10 новаків чи новачок, основна виховна одиниця УПН.

“Розхід!” — команда пластового впорядку, що означає: обернутися і розійтися.

Ройовий, ройова — новак, що очолює рій, допомагає виховнику в праці рою.

Рятівництво — практичні знання і навички в наданні першої допомоги при травмах, нещасних випадках на воді, в горах тощо.

Самодіяльна гра — форма заняття, яка поєднує в собі рух і звук, та власну ініціативу й уяву новаків. Основою самодіяльної гри є інсценізація чи відображення звуків, рухів чи дії в оповіданні, пісні або музиці.

Сеніор, сеніорка — пластун чи пластунка віком старше 30 років, член УПС.

Сигналізація — подання знаків за допомогою ліхтарика в темний час доби (світлова сигналізація) та за допомогою прапорців у світлий час доби (семафор).

Сірий Орел, Сіра Орлиця — новацький виховник, що має I або II ступінь в Кадрі Виховників УПН, член Орлиного Круга.

Скарбник — особа, що відповідає за фінанси.

Скоб білохвостий — по латинському *Haliaeetus albicilla* — це один з видів орлів, якого пластуни прийняли за свій символ.

СКОБ! — пластове гасло і привітання, аббревіатура від слів *сильно, красно, обережно, бистро*, які символізують якості пластуна (див. Додаток 1).

Скобиний Круг — об'єднання усіх юнацьких виховників, що мають ступінь впорядника чи зв'язкового, тобто I чи II ступінь у Кадрі Виховників УПЮ.

Спеціалізоване пластування — здобуття знань, умінь і навичок з певної спеціалізації, що служить основою профорієнтації. Існує морське, летунське, військове, мистецьке, спортивне пластування.

Станиця — пластовий осередок найменшої територіальної одиниці (місто, село, селище міського типу), що включає в себе всі первинні осередки, які там знаходяться.

Старший пластун — пластун чи пластунка віком від 18 до 30 років, член УСП.

Старшина — провід структурного підрозділу (наприклад, станична пластова старшина) або табору.

Ступінь впорядника — I ступінь у Кадрі Виховників УПН і УПЮ.

Ступінь гніздового — II ступінь у Кадрі Виховників УПН.

Ступінь зв'язкового — II ступінь у Кадрі Виховників УПЮ.

Сходини — основна форма занять у Пласті. Сходини відбуваються щотижня протягом 1-2 годин, в залежності від віку вихованців.

Теренова гра — гра, що має складні правила, розрахована на велику кількість учасників, велику територію і триває в часі не менше години.

Тотем — зображення символу рою чи гуртка, прикріплене до палиці у верхній її частині. На тотемі рою до основи символу кріпляться кольорові стрічки, за кількістю новаків, до кожної з яких прив'язано шнурок. За кожне зроблене визначне добре діло новаку зав'язується вузлик на його шнурку.

Точкування — система оцінювання в новацтві та юнацтві.

Три Головні Обов'язки пластуна — зобов'язання, які бере на себе пластун, склавши Пластову Присягу: 1) бути вірним Богові й Україні; 2) допомагати іншим; 3) жити за Пластовим Законом і слухатись пластового проводу.

Улад — об'єднання пластунів в одну групу за віком. У Пласті існує чотири вікові улади.

Улад Новаків — назва об'єднання новаків, яка використовувалася в 1924-1940 роках.

Улад Пластових Новаків і Новачок — назва об'єднання новаків, яка використовувалася з 1945 по 1990 рік.

Улад Пластунів Новаків та Пластунок Новачок (УПН) — об'єднання в Пласті дітей віком 6-11 років. Назва прийнята у 1990 році.

Улад Пластового Сеніорату (УПС) — об'єднання пластунів старших 30 років.

Улад Пластунів Юнаків та Пластунок Юначок (УПЮ) — об'єднання пластової молоді віком від 11 до 18 років.

Улад Старшого Пластунства (УСП) — об'єднання пластунів віком від 18 до 30 років життя.

Хорунжий — пластун, що опікується прапором.

Хроніка — альбом або зошит, у якому відображено хронологічний запис подій в житті пластової частини, табору або вишколу, який ведуть самі діти, описуючи свої враження, думки, додаючи фотографії, малюнки тощо.

Хронікар — особа, що відповідає за ведення хроніки.

Хустка — елемент пластового однострою, носять під комір. Має форму прямокутного трикутника. Колір відповідає приналежності до уладу або куреня.

“Школа Булавних” — дівочий табір для вишколювання членів булав юнацьких таборів.

Юнак, юначка — пластун чи пластунка віком від 11 до 18 років.

Юне орля — пластовий ступінь в УПН, який надається після виконання Другої проби за Правильником УПН від 1976 року.